KA IAID SYNRAN HA KA PROSS B.A. KHASI



DA

U BAILFRANK M. PUGH



1 Ka Kitab Niam-Khein Ki Khasi

—Rabon Singh.

2 Ka Niam Khasi
(Lyn VI—IX, XV, XVII, XVIII)

— H Lyngdoh.

3 Ka Aiñ U Khasi
(Lyn XIII—XV, XVIII, XX)

— K Cantlie & T Cajee.



DA

U Bah Frank M Pugh



Printed at the Shillong Printing Works

SHILLONG

1968

donkam briew kiba la nang ka kot ka sla bun trei ki kam sorkar ha Shillong Kumta i Pahep Rabon Singh, ryngkat bad ki babun ki para baiashongskul lang ha Sohra, i la kiew ban wan trei ha Shillong I la trei ha ka ing-shonkot (ne Government Press) shipor hangta haduh ba in da dap kumba sawphew snem ei ka rta Hamar kita ki por i la kylla Kristan noh bad i la shongkurim ruh ia iwei i kynthei i bariewblei, iba la shah beh na iing namar ka jinglong Khristan jong i bad ia iba ka mem Ierman Jones ka li sumar noh ia i

Ha ka ripod jong ka Jingiaseng bah Ka Presbytery ha Nongsawlia October 7 1882 la thoh hangta ba 'Ka Balang ha Shillong ka tyrwa ia kine ban long ki nongiathuhkhana, u Suwon Rai, u Rabon Singh, u Wm Lewis, u Barnabas, u Morkha, bad u Mungor bad la mynjur ban phah *examine* ia ki ha ka Presbytery ka ban long ha Jowai ha ka snem 1883"

Ha ka ripod jong Ka Jingiaseng-bah, Shillong, March 17-19 1883, la thoh kumne, 'Ia kine ki lok la tyrwa na ki Balang ban long ki tymmen basan jong ki — Na ka Balang Mawkhar, Shillong—u Pyrbatsing, bad u Rabonsing" Ka paw nangne ba u la long uwei napdeng ki tymmen basan ba kham shuwa eh jong ka Balang Mawkhar la la don uwei ha shuwa jong u, uba la jia kynriah noh hadien sha Mawphlang ban trei ka kam tymmen basan, da ka jingkhot ka Balang hangto, kat kum ha ka ripod jong Ka Jingiaseng bah, Jowai, November 3-5, 1883 Ha kane hi kajuh ka ripod la iathuh ba kitei ki san ngut ki rangbah ki la jop ha ka *examination* ki nongiathuhkhana, kata lait noh ka kyrteng i Pahep Rabonsing Ka pyni nangne ba namar ba la tyrwa bad la mynjur ban long noh u tymmen basan ha ka Balang Mawkhar, im shim ialeh shuh ia ka eksamin nongiathuhkhana kum kitei kiwei

Ka shai nangne ba dei hadien ka snem 1883 da ka jingkhroh uwei na ki mishoneri, i la leit phai biang sha la shnong Mawmluh ban trei hangne kum u nonghikai skul ryngkat bad i lok jong i Lada i la sah ha Shillong ha ka kam sorkar i la kiew sha ki kam ki baheh, namar kumba i ong ba kito kiba dang kham duna ban ia i ha ka jingnang jingtip ki la kiew sha ki kam baheh hadien pat

Ha ka 6 tarik u Kyllalyngkot jong ka snem 1885, ka kyrteng jong i ka la paw ha kawei ka kot Phareng kaba kyrteng "A World Tour" ba la thoh da uwei na ki lai ngut ki sahep badonnam ba la iaid shang khmih pyrthei ha kata ka snem Ngi shim khyndiat na ka shithi pyni thuh u Rev Josiah Thomas M A, u Sekreteri ka Mishon Liverpool, 24th October, 1884

"U Saheb Herbert Lewis, M A, u long u khún u Saheb Enoch Lewis, Mostyn Quay, u tymmen basan uba donburom ha ka Balang jong ngi, bad u long uwei na ki Trai Mission jong ngi "

"U Saheb J H Roberts, B A., u long u khún u Saheb J Roberts, M P, na ka bynta ki nongbah ha ka jila Flint, uba long la bún snem uwei na ki Trai Mission jong ngi, bad u long u ksiw jong u Saheb David Roberts, J. P, uba long uwei na ki Trai Mission naduh ba la sydang ka Mission "

"U Saheb Henry Rees Davis, B A, u long u khún u Saheb R Davis, M P bad u Lat ka jila Anglesey, bad u rangbah Trustee, bad uwei na ki trai Mission jong ngi "

Kine ki lai sahep ki la long M P, baroh lai ngut pat hadien U Sir J Herbert Roberts u la ioh nám Lord Clwyd slem shuwa ba un iap U dei une uba la thoh kumne ha ka diari jong u shaphang i Pahep Rabon Singh

jong ngi —"Ha kumba shikynta ngi la iapoi ha ka shnong rit jong ka Mawmluh ha kaba don ka skul mishon ba la pyniaid da uwei u samla banylla ka longbriew manbriew, u Rangbah Rabon Singh, uba la iehnoh ia ka kam baheh tulop bad kyrdan ha ka kam sorkar khnang ban long u nonghikai Kristan ha ka tulop kaba kham rit shibun—ka nuksa jong ka jinglen lade kaba pynsngewpyngngad myn siem ha kine ki sngi Katba ngi la nang iaid lyngba ka shnong ia uwei u sniang la kñia ha ki ksuid, ka jingiohi ba i jew mynsiem Ngi la iasangeh khyndiat minit ha ka kamra skul, bad la pynithuh ia ngi sha u Rangbah Rabon Singh bad ka lok jong u, kaba iarap ia u ha kaba hikai U pyniaid ia ka skul ha ki sngi poh ia bad ia ka jingiaseng pat ha ki Sngi u Blei Bun na ki khynnah rit ki leit jingiaseng, bad ki pynkohnguh ia ki kmie ki kpa jong ki ban iawan bad ki, ha kane ka rukom shibún ka kam babha la leh, bad don ka jingai jingkyrmen baroh ba yn lah seng balang ha Mawmluh"

Nangne ka shai ba ka jingiakynduh jong i bad une u Sahep u khún u M P, bad uba la long M P, pat hadien, na ka jingiakren bad u bad na ka jingiohi ia ka jingkynthoh jong u ha kane ka kot ka la pynlong ne ai mynsiem ia i Pahep Rabon Singh ban thoh shaphang ka jingkñia sniang u Khasi ba kam dei kumba la thoh ne kynthoh hangne ba ka dei ka jingkñia ksuid ia kaba ngin sa iohi pat hadien ha ki jingthoh jong i shaphang kane

Kyndit kyndit pat ha ka ripod "Ka Jingiaseng Presbytery ha Nongsawlia November 6-8, 1886 la iathuh hangta ba i dei ma i iba ai ripod shaphang ka jinglong ka balang Mawmluh, i da ban ktien "Ki spel bha ruh na ka Kot Bah bad ka Kot Laiphew"

Hadien hadien i la shem jingeh bad ka jingtrei jong i bad ka mishon, bad kumba thoh uwei na ki ksiew jong i, "Ki jingwit kiba hadien kim lah pyntuid ia ki um madan basngur kane ka jingiadei," hynrei hapdeng kita ki jingeh

baroh i la dem ka minot tdop ban tih ia ki tynrai ka niam Khasi, ia ki jinglehniam lehrukom jong ka

Kumba lai snem hadien kane, kata ha ka snem 1889 u August la mih ka kotkhubor banyngkong eh ha ka ktien Khasi kaba kyrteng U Nongkit Khubor ba la lum da u Sahep W Williams uba shong ha Shella Kane ka kotkhubor ka mih man ka lai bnai bad une u Sahep u iap noh ynda u la don 4½ snem bad u la trei lai snem ha kane ka kotkhubor U la khlad noh ha ka 22 tarik u April 1892 ha Mawphlang na ka *typhoid fever* Ha kane ka kotkhubor la don ki jingthoh basngewtynnat, kum ban lam lynti shaphang ka niam bad jingngeit Khasi da u Kpa u Philip uba long u ebanjelis

Ia kane ka kotkhubor la bteng pat da u Sahep J Ceredig Evans, na Shillong naduh ba iap u Sahep W Williams Ha u January 1893 la wan mih paw kane ka jingthoh da i Pahep Rabon Singh shaphang Ki Jingkyndiah Sang —

"Ha pyddeng u khún Khasi ki dang don kane ka kyndiah sang haduh kane ka sngi, lada ki'n iohih ia kaba ki tymmen ki ong sang, ki shepting shisha ba'n jia ei-ei kaba sniw ki jiw phah khan phah shat pylleng lada lah, kumno-kumno ba'n khang noh ia kata ka jingjia basniw kata ka long ba'n iohih kum ia kine ba yn pynih harum —

1 —Haba iohih ba iaid uwei u phyllad (u mrad uba kum ka miaw ha ka dur bad ka jingkhraw) ki ong sang, lada ki iaid artylli ym don sang ei-ei, lada ar ngut ne laingut ki iohih yn sang ia uta uba iohih nyngkong

2 —Lada shem ia u 'seinoiong, u 'seinher, u 'seinstar, kata ruh ka pynih sang ia uta uba iohih nyngkong, lada ki ia iaid shibun

3 —Lada iohih ba khein ka tynat ding, haba ym don 'ér Iong, ne ba twa u maw haba vm don ba pynkhih

4 —Lada u briw u'n shem kano-kano ka kynja mrad ba iap ha ka jaka ba u mut ba'n rep lyngkha, lada la trei 20 ne 30 briw, ka dei ba'n ieh-noh ia kata ka lyngkha, lada shem ia kata ka mrad baiap, naba yn jia ei-ei kaba sniw lada yn pynhap symbai ha ka.

5 —Lada iohih ba kiw u ksew halor ing, ba wan rung u ktiar (contipede) u bysein, ka 'nianglartham hapoh ïng

Don kiwei pat ki kynja jingkyndiah sang kiba ki khein ba'n jia ei-ei kaba sniw lada leh ia ki kum kine harum —

1 —Kaba satep ïng, kaba sam ia kaei-kaei da u nar saw (kata uba thang saw ha ding), kaba ot shkor ia u ksew, pyniap ia u bysein, kine ki b'ym bit ba'n leh haba kiba ha ïng ki don ha kiwei kiwei ki jinglong jingpang, ioh iap briw

Don kiwei pat ki kynja jingniew sang kiba ki ngeit ba n jïa ei-ei kaba sniw, kum kine pat harum —Kaba kynïh u siar mynmiet kaba kynïh ka 'Iar kynthei kaba pah u bhew (u mrad uba syrrím ia u myrsiang lane u ksew), ka kitbru (ka sim kaba syrrím ia ka khling), ka khwah (ka sim kaba kham rit ia ka paro) bad ka lyngthyngab mynmiet, ha shnong ne harud shnong, Kaba jiliaw u ksew, kaba nam ka tyngab ha ïng ne ha shnong, kaba pah ka kynpiat, kaba nam ka tyngab ha khlaw, (kata don u khla ne u nongshoh-noh hajan), haba synriah shikhymut haba thew ba'n leit jingleit ka thew sha kaba sniw

U RABON SINGH

Ia katto katne de na kine la thoh hadien ha ka rukom poetry, da i Fahep Radhon Singh Berry, ha ki kot Jingsneng Tymmen jong i

Ha u October 1893 i Pahep Rabon Singh i la pynmih kawei ka artikl ba la thoh KA NIAM KHASI ha khlieh Ka long kumne —

Kaba pynroi blei ha ka khein

Ha pyddeng u khun Khasi bad Synteng don tang kawei ka blei kane ka long kaba hi khlih tam eh, bad kaba ai hukum ha ka shat ka khein ba'n pynroi shuh ki blei ba'n kham kyrshan ia u bynriw ba'n bha, te ynda la kham roi ka jaid, ki pan hukum na ka blei ba'n long u suidnia bad ka Iawbei, une u Suidnia bad ka Iawbei ki long u kni bad ka kiaw nyngkong na la ka jaid, ki ba'n long ki nonglum ki nongkynshew ia ki khún ki ksiw hapoh ka blei thaw bynriw, hadin kata ki buh ki Phan ki kyrpad ba n long kiba bud kiba rap ryngkat Ka Blei ka Iawbei ka longkur ka seijaid

Kine ki Phan ki Kyrpad ki don lai tylli ki kyrteng— (1) U Phan-long bynriw, u ba n kyrshan ia ka ba n long briew man briw ba'n roi i kur i jaid (2) U Phan-long-spah ne Phan-thlen, u ba'n kyrshan ryngkat Ka Blei Ka Iawbei ba'n roi ka spah ka phew (3) U Phan lait-ram, u ba'n pyllait na ka ba n poi sha ka ba'n dap ram ne kit ram Nalor kine ki blei ym kham don shuh ha u khun Khasi baroh ki ba'n buh tam, shisha lada ki buh ruh kum uta U Plan-khyllie-thiah uba ki pynkit phan haba u briw u pang eh, ne U Phan-phynkit ksuid, u ba n pyllait ia u briw na ka jingban shitom u ksuid u khrei, ki shu jer kyrteng ia ka kam ba u n trei hynrei u long hi uta ujuh U Phan long-bynriw Ha ki kynja s im pat don ka 'Lisad ka 'Leisunon ka 'lei long s'im long kynrad kine ruh ki shu leit ha ka blei hi, tang ba ki shu jer kyrteng ba'n pyniadei ha ka kam Ha ki jaid lyngdoh don uwei pat u blei uba ki shim na khlaw, ka kyrteng Lyngdoh ne u Ryngkew uba ki buh ba n long kum u riwsait hynrei u'm long ryngkat ka blei ka Iawbei, nalor kine ba la ong haneng don sa ki blei kiba kham rit hala ka ing ka ing ne hala ka met ka met, kum ki Ramew-ing, Ka Ksán kaba

dei hala ka ïng ka ïng, U Suboi, ka Rngiw, ka Rywiang, kita kiba dei hala ka met ka met bad don kiwei pat.

U Thawlang pat u long uwei u blei uba hiar na sha ka liang u kypa kha, ha ka jaid baroh u jiw don, uba kyrshan ka bor ba'n pynbha ia ki khún ki ksiw ryngkat ka Iawbei tymmen, ka nonglum nongkynshew ia u suid iap u nong iap, u 'lar u kap, shi khrum ka maw ka nar

Nalor kine pat don bun byllin ki ksuid kiba ki jiw ai jingnguh lada ki wan wad da kaba pynpang, pynshitom ia u briw kum uta u blei Synteng, u Rih, u 'suid um bad kiwei-kiwei pat

[Ia kane ka bynta haneng la bud thik kum ha ka kotkhubor U NONGKITKHUBOR khlem da pynkylla wat shidak ruh ban pyni ha ki nongpule kumno ka spel dak ha kata ka por ka la iapher na kaba long mynta Nangta don ruh ki jingbakla ha kaba shon, ka paw, namar la spel ar rukom teng-teng ia kajuh ka ktien, kum 'tymen' bad 'tymmen' ne ka 'Ka Blei ka Iawbei' bad 'ka blei ka Iawbei' Nangta ka blei ing 'Ka Ksan' imat ka dei 'Ka Ksaw' ne "Ka Kyrsan" pynban Ki rukom buh dak sangeh bad ka jingbuh dak hyphen ruh búnsien ka pynkulmur jingmut haba pule Ngin ai jingbatai de khyndiat hangne Da *u suid-iap u nongiap*, ka mut ia ki mynsiem briew jong ki briew ba la ïap *U lor u kap*, ka mut ia kiba shu kha-lor khlem biang ne dap pura ka por kha bad ia kito ba kha synrop ne synrap, ia kiba la khein sang búnsien *Shikhrum ka maw ka nar* ka mut ia u mawbah ne kpep-bah ha kaba la pynlang lut ki shyieng jong ki mynjap ia kat kiba la thang kat kum ka niam ka rukom Ia ka bynta kaba dei shaphang ki ksuid la kham pyniar pat hadien ha kane ka kot khubor hi lane ha ka kot ba i shon hadien " KA KITAB NIAM-KHEIN KI KHASI "—].

Nangta ha kajuh ka artikl 1 bieng pat kaba dei shaphang

" Ka jingnguh bad kaba thaw dykhot "

Ia kane Ka Blei ki kinngia da ka blang kaba lih, kaba dang khynraw, ha ka duwan kaba ki shu lum malu mala da ka dewsaw, ia kine kiwei-kiwei ki kinngia ki blang, ki sniang, ki masi, ki siar de, kiba bha ki bym don ka thohlih thohsaw, kiba tlem bha, ka jingkinngia ia kine ka'm long kaba lah ba'n buh ryntih da kano ka mrád, hynrei ki kinngia da kano kano katba ki'n hukum ha ka shat ka khein, shiwa ba ki'n kinngia, ki da kylli ha ka blei, kumno hukum pha ka blei ba'n long u san dykhot, u hinniew dykhot, bad u khyndai dykhot, ba kita ki dykhot ba hukum ka blei ki ainguh ha ka duwan, bad u kypu, u rynsi, ka kiad bad ka um, ka siar dei kaba nyngkong ba'n kinngia, shiwa ba'n hap u sniang, u blang u masi ha kano kano ka jingkinngia, naba u sar u long kit ryndang u shah ryndang uba ioh ka hukum ka kular na myndang long ka pyrthei ha u hinniew trep u hinniew skum Haba ki shim dykhot ba'n pynlong ka jingainguh ki m jiw shim na shabar ka met u mrad, ki shim na kiba napoh ka kypoh, ki jiw shim kumne— ha u san dykhot ki shim na ki khyllai, ki lamjew, u dohnud, u tor bad ka nirlong , ha u hinniew dykhot, ki juh hi kum ha u san dykhot tang ba ki pyndap sa na u klong bad u lab , ha u khyndai ruh kumjuh hi kum ha u hinniew, tang ba ki pyndap shuh sa na ka nirbah bad ka nirlong, lane ki pynlong ar na ki lamjew ki pynpep ia ka nirlang, kine ki mrad ka sniang ka blang bad ka masi ki long búnsin kiba dei eh ka jingkinngia ia kitei ki blei ba kham rangbah, bad don ruh hateng hateng kum kaba kinngia suidlap kinngia Ryngkew, nguh Thawlang nguh suidniatang Ka jingkinngia kaba tang da ki siar ki pylleng Ka Ryngiew, ka Rywiang &c Ia ki suid lum ruh da ki siar ki pylleng, ki kwai tympew, ki syntiw &c bad ha badeibadei, ki sniang, ki blang ruh ki jiw ai kum ia uta u blei Synteng uba ki khot U Jatta, bad u Mahet bad don ruh kiwei pat ki 'suid khlaw "

[Ha kane ka bynta haneng la kyntu ia ki nongpule ban ia nujor bad ka lynnong IV kaba dei shaphang kaba buh dkhot Khmih kumno hangne la ong " thaw dkhot " hadien ha ka kot pat " buh dkhot " nangta pat " shim dkhot " ne " ai dkhot " Baroh, ha ka jingshisha ki thew ia kajuh, tangba ka iapher namar ha ka *banyngkong* ' ku nno ba pynlong dkhot ', ha ka *baar*, ' na kino ki dkhot met la buh dkhot', ha ka *balai*' 'na kino kino ki dkhot met la shim dkhot' bad ha ka *basaw* 'la *ai* ne *noh* dkhot ha ka duwan kat kum ka jingdawa ne jingdonkam jong kata ka por ne ka kam baleh niam

Ia ka duwan hangne ym shym la batai bniah ba ka heh kat shiklum kti kumba batai ha ka kot Haba ong 'ka blei ka mut ia ka blei ka nongaihukum Ha kaba buh khyndai dkhot, ianujor ia kane bad ha ka kot Don jingpynkylla ne jingpynpher khyndiat La iehnoh ia ka 'nierbah' ynda ha ki kot Ka sentens 'Ka jingkinngia kaba tang da ki siar, ki pylleng Ka Ryngiew, Ka Rywiang, &c" ka imat ba ka mut kumne "Ka jingkñia kaba tang da ki syiar, ki pynleit ha ka Rngiew ka Rwiang bad ha kiba kum kita " Ka jingai jingbatai shaphang ka jingai jingkñia ia ki suidlum suidwah ruh ka la kham bniah ba la tai kham bha ynda ha ka kot pule, i nat ynda i la iai iit bniah bha hadien na ki nongknia ne nongshat nongkhein banang baiip bha]

Nangta i bteng pat kumne shaphang —

"Ki dak ha ka pylleng"

[Ha kane ka bynta ki nongpule kin sngewbha phai ban ianujor bad ka Lynnong V ba ha ka kot jong i hi]

"Haba ki kwah ba'n kylli eiei ha ka blei, Ka Iawbei, ki phan ki kyrpad bad ki laiphew ksuid baroh, ki pan ka dak ha ka pylleng haba shat bakhan, bad lada ym don pylleng ki khan da u maw, u ding, u sybai, ka ryntih u khnam &c ne ha kino-kino ki rukom jingkhan kiba ki

lah ba'n shem ka dak, hadın kata kı sa shat da ka pylleng. kaba kı jıw khot ka *'leng beit* Ka dak ha kaba shat pylleng ka long kumne—kata ka shynrong pylleng kaba neh ha pyddeng ka dıng shát-pylleng da ka jur ba lympat, kaba long kumba da at bha ıa kı rymıang baroh saw-dong, kı khot ka *lıeng*, kito kı snep pylleng kıba lywet kıba hap dem harud ka lıeng sha kamon kı jıw khot *jınglar*, kıba sha kadıang kı khot *jıngkem*, kıta kıba rıt eh kıba ym ıhthuh ıa kaba llem ne ıa kaba dem kı khot ka *tharıa* ka *buhlih buh sang*, lada kawei ka snep pylleng kaba lıem ka hap ha pyrshah ka lıeng, kata ka long sha phang ka khymat u nongshat pylleng kı khot ka leng *ıap-ang*, kaba pynlyngngch ıa kı buıt u brıw ba'n pyrkhat, lada kawei ka snep pat ka hap pyrshıng kı khot ka 'leng *sher dıngthang* kata yn sa jan ıap brıw, lada ka swur pylleng ka hap kumba yn tyllun ne klı kı khot ka 'leng *kli shyllıah*, kata yn sa ıap u brıw sa shıbıt eh, lada shát 'leng beh mrad kata yn sa ıoh pynıap, lada kawei ka shynrong pylleng kaba khraw ka hap pyllup halor ka lıeng sha khlih kı ong ka 'leng *khang-nia* lada khlem jıngkem ne jınglar kı ong ka 'leng *mynthi*, lane lada kı wan baroh ar jıngkem bad jınglar ıa kata ruh kı ong ka 'leng *mynthı*, lada kı jıngkem ne jınglar kı hap kham sha jngaı na ka lıeng, kı khot *kem per* lane *lar per*, kata ka long ba u brıw u'm put ong bha ıa ka nıa, ka bleı ka aı ka dak kaba stıng ne kaba per, ka ong ka la jan deı, to da pynjanaı bha ıa ka nıa, lada u brıw u laıt ıa ka dıng shát-pylleng, u kum lympat shabar, kata ka bleı ka'm sngowbha ıa uta u nongkheınksuıd ba'n pynshat pynkheın ha kata ka ïng ne ka jaıd, lane u suıdngon, ka tyrut ka smer kı kyndat"

[Hangne ka jıngbataı ka kham bnıah ıa ka jıngthoh ba ha ka kot hı Ka ıapher ruh na ka jıngthoh ı Dr H Lyngdoh, ıba shım beıt na ka jıngbataı kaba na ka kot "The Khasıs" ba la thoh da u Sahep Gurdon Ka edıshon banyngkong eh jong u ka wan mıh pyrthei ha ka snem 1907 Ia kane ka bynta ba la thoh ha ka "Appendix

C" sha khatduh eh, u ong ba u ioh jingtip na u Sarup Singh na Mairang, u Thum na Laitlyngkot bad u Bud na Jowai La katta ruh u ong iam ba ki nongshat pylleng ki don la ki rukom baiapher ha kaba wad bad kylli dak la ha ki bynta bakongsan ki ialong mar kumjuh Ia kane ka jingong i Pahep Rabon Singh ruh i ong bad lehse dei namarkata, ba im da thoh bniah bha shuh ynda ha ka kot ba i shon, shuwa katei hi ka snem la kumno kumno

Shaphang ka *'leng-iap-ang* ka ialong mar kumjuh, kata ia kano-kano ka snep pylleng ba liem ha ka liang ba shajan ia u nongshat pylleng, lymne sha kamon lymne sha kad'ang na u, hynrei mar pyrshah phak ha u lain ba hap beit bad ka *lieng* ne ka *kmie-pylleng* Shaphang ka *'leng sher thang* u Sahep Gurdon ryngkat bad ka dur u pyni ba lada don ki snep pylleng shibún kiba hap pashing ter-ter ba i kum ki nongrab thang, la khot noh ki *'leng rah thang*, katba ia ki saw tylli ki snep pylleng kiba hap ha ki sawdong kun jong ka lieng, ba i kumba sher jyngthang la khot ki *'leng sher-thang* Shaphang ka *'leng kli shylliah* u Sahep Gurdon um shym ai jingbatai Shaphang ka *'leng khang-nia* ruh ka ialong jan mar kumjuh kumba iathuh ma u, kata ia ka shynrong pylleng kaba leit hap phak ha pyrshah u lain ba siat beit ha ka lieng khlem long jingkem ne jinglar, bad jngai na u nongshat pylleng Ka *'leng mynthi* i Pahep Rabon Singh ka iawan bad ka *'leng-kyntip* u Sahep Gurdon U Sahep Gurdon um shym ai jingiathuh shaphang ki *kem per lar per*, lymne ia u nongshat pylleng uba lait sharud, bad i Pahep Rabon Singh ruh i iehnoh noh ia kane ka bynta hadien ynda ha ka kot jong i ia kaba u nongthoh u la shah kylli jingkylli ha klas hamar ba hikai

[Ha kane ka bynta ka babud ki nongpule kin iaaujor pat bad ka Lynnong XI, kaba dei shaphang Ka Rukom Shat Pylleng]

"Ha ba kı shat pylleng kı jıw ong kıne kı ktın —

"Ko 'lengsam ko khún ka blei, ko ba nang ko batıp ko ba ıoh ka hukum, ka kular, na kyjat ka bleı, na myndang long ka pyrtheı, hato baleı ba ıoh ka shıtom ka lanot kat kane, pleng don ka laıt ka bıeıt jong nga hı u bynrıw ha phı ka bleı mo, nga'n sa jıd ıa ka laıt hadın, la' ka laıt ha ka nguh ha ka dem, la' ka laıt ha u klong ha u skaw, la' ka laıt ha u dykhot u lamjew, la' ka laıt ha kano-kano ka lyntı, nga'n sa khroh nga'n sa kyjor, pleng ha phı ka bleı mo, jem kamon bın kynrong kadıang joıt buh kı jıngkem ar snep traıt weng ka lar ka sap, weng ka buh sang ka buh lıh phar —Em ym don ka thaw pang, ka thaw shıtom thaw lanot kum kata na phang ka bleı, haweı don ka daw, lar ha ka dong ngang kıw ha ka dong roıt, noh kadıang khyllon ka dıang, khlem jıngkem buh 'leng sang shıllıang ka dıang, khang na khlıh khang na kyjat "

[Ka 'lengsam ka thew ıa ka pylleng syıar La khot ıa ka ka khun ka bleı, namar ka deı ka pylleng syıar, ba uba ıoh hukum ban ıasaıd na ka bynta u khúnbynrıew haduh ban da wanpoı u Sımpah, Sımsong, Sımkaro Ka daw-laıt ka lah ban long ha kı rukom mane blei, lane ha kaba lehnıam lehrukom da kaba suıt k'ad suıt-um na u klong u skaw, lane ha kaba bakla buh dkhot ha u dkhot u lamjew

Da kaba u nongshat pylleng u ong, "Jem kamon bın, kynrong kadıang joıt" ka mut ba u pynnoh ka met shıhang ba ka pylleng kan paıt saphret sha ka lıang kadıang hajan ka dong da kıba dem pyllup kı snep pylleng ar tyllı Da kaba ong "Weng ka lar ka sap, weng ka buhsang ka buhlıeh phar," ka mut ba yn nym don snep rıa-rıa rıt ba paıt sha ka lıang ba shajan u nongshat pylleng na ka lıeng sha u, hynreı tang sha kadıang Lada don, kata don kı jıngıa-shongsang shongma ha ka ııng ka sem ne ka kur ka jaıt Te lada ym deı na kıta kı daw ba aı haneng, kata to ka pylleng kan paıt pat sha ka lıang

kamon, ym ka hang kadiang. Bad lada ka long shisha kumta, yn nym don pylleng pait sha hang kadiang, bad yn ym don ruh ba pait la hangtei ha khlieh ne ha kjat jong ka dieng-shat-pylleng Kata ka long ka jingiapán u nongshat pylleng ba u iakren bad ka blei ka nongaihukum]

"Kumta ki shat ia ka pylleng ha ka díng shát pylleng, (kaba ki thaw kumba shiphut ne duna shi dong shi dong) ki it ia ka dak kumno ka ong, ki bishar ia ki, kumba la iapan ha ki ktin ba la ong haneng, ki lah ba n pan da kano kano ka dak katba ki sngow bit kata ka'm pher eiei, kum ki Khadsawphra ki ong haba ki iapán dak ha kaba shát pylleng, to khe n na kamon to kiw ha ka lieng kata ban thiah ne khein ka lieng shaphang kamon, bad ba'n leit iwei i shynrong halor ka lieng, kata haba da dei ha kaba ki pan, lada ym dei ka'n ym long kumta, te hala ki shnong ki shnong ki pan ki dak katba ki sngowbit ka'm leit iapher eiei ha tynrai ka niam"

["Hangne haba ong "ki' ka mut ia u nongshat pylleng bad ia kito ba phah shat, kiba iapeit iabishar lang ia ka jingpait ki pylleng kat kum kata ka jingiapan]

Ka dak ha u siar

[Ha kane ka bynta, bha ba phai biang sha ka Lynnong VI ' Ki Dak ha u syiar ba ha ka kot]

'Haba ki kinngia ia u siar ki khymih ia ki dak na ka snir jong u, kaba ki jiw khot *u rywing*, lada yn bud terter ia une u rywing na ka nirbah yn shem iwei iba at ha shiteng u rywing iba ki khot *sophet*, bad haduh jan bakut ba'n mih ka jakhlia, ki pait tynat lai tylli uwei u long u rywing hi u leit beit shaduh bakut, ar tylli ki sydin ha shiteng lada yn bat ia u rywing ba'n pynphai pyrshah sha lade uta uba sha kamon uba kham jinsur, ki khot *u blei*, uta uba sha kadiang uba kham lyngkot ki khot *u*

briw, ki bishar ia ki dak kiba yn paw ha u rywing, u briw, bad u blei lada u siar u bha, kata ym don dak eiei ha u rywing, u briw u ieng haneng, u blei u kydup hapoh ia u briw, ym don shuh ka thoh, ka tar, ka kyjab, ka siar ia une u rywing, u briw bad u blei, ki dykhat na shabar u sohpet ba u'n ngat sha u rywing, lada u siar u'm put bha yn paw kine ki dak—kaba *thoh* kaba *thung* kaba *kyjab*, kaba *tar* Tharai lada ki kinngia siar haba u briw u pang lada thung ha khymut u briw, kata u'n sniw uba pang, lada thung harud khyndiat kata yn bha lada lap kynrup kloi ia ka khein, lada thung ha khymut u blei, kata la sngowsih eh ka blei, ym lah shuh lada khein kumno-kumno ruh ba u n bha uba pang, lada thung harud kata dang lah, 'la ka blei ka sngowsih katno katno ruh, lada u blei bad u briw ki'm ia kydup, ki iaphai la ka jong ka jong kata ka pynih ba u'm im shuh u briw, ta lait ka khein ha ka blei thaw bynriw, lada kyjab hadin u briw bad u blei ha u rywing, kata dang don ka bijar ka blei ka iawbei ba me iathuh khana da u klong u skaw u dykhot u lamjew na lyndet ka ing seng kaba shong ka niam ka rukom, tiet nia ka blei ka ong to kynmaw ka khun ka thaw lyndet, lada kyjab ha pyddeng u rywing kata ka jiw leit ka nia sha iawbei, sha ki suid iap, ka'm long kaba sniw eh, lada kyjab baroh shilynter u rywing na khlih u briw bad u blei haduh bakut u sohpet, kata ki khot u *'iar ryngai*, *u 'iar shaiong*, u la pynih ba'n sa jot ha'n sa duh i jaid i kur, lada tar ha u blei, kata la lait la bleit ha tynrai ka niam, lada tar ha u briw, kata u briw u la thaw lamler ha tynrai ka niam, ka blei ka la die rem ha u ksuid u khrei ba u'n ioh shitom, lada u kyllain u rywing na pynshong u briw u blei haduh bar, kata ka pynih ba don uba thawsiar ha tynrai ka blei da kaba pynbam u dykhat u lamjew, bad ba kyrpad lyndet u klong u skaw ia u kur u para, long dykoh ka blei nangta, long dykoh ka iawbei nangta, yn sa shitom la' ym kynrup kloi ka khein; lada mih u rywing uba pait tang ar tylli, uta uba lyngkot ym lah ba'n ong kyrteng ba u long u briw ne u blei, lada uta uba la jah u long u briw, kata u nongkhein u'n sa iap

noh, la shoh ka blei ka iawbei ba u pynthaw lamler ia ka niam ki briw , lada la jah u blei, kata ym don nongkhein ksuid shuh uba lah ba'n pynneh ia kata ka jaid khlem da duh da sniw , lada mih u sïar uba khlem sohpet, kata yn sa duh i jaid mian mian yn sah sa ki tymmen ki b'ym kha khun shuh, yn sa dam u 'pet kynthei u 'pet shinrang naduh kata ka pateng ''

[Kane ka jingthoh haneng ka long kaba kham bniah bad la kham tai rniah bha shirukom ia kiba dang sdang ban ia kaba ha ka kot la ha ka kot pat don kiei kiei ki bam don hangne ba la shu thoh lyngkot bad kiba kham eh ban sngewthuh ba la pynshai pat shuh shuh ha la ka rukom La kumno kumno ngi ngeit, ba kane ka jingbuh jingthoh hangne kan iarap shibun ban kham sngewthuh shai ia ka Niam Khein ki Khasi bad ia ki rukom tai-nia u nongkñia Khasi ba ka da iaid nia b'ha, ym kaba shu leh bieij lamwir lamtham kumba don na ki nongkhmih bishar na shabar kiba tharai, khlem da tip ne sngewthuh bha ia ka tynrai ka Niam Khasi]

Ki dak ha u sniang

[Ha kane ka bynta ki nongpule kin khmih bniah ban ianujor bad ka Lynnong VII ba ha ka kot]

"Haba ki kinngia ia u sniang ki khymih ia ki dak ha u dohnud ha badei badei bad ia u lab , ha une u lab bun sin ym jiw shem eiei ka dak kaba sniw, lajan barobor ka long tang ka ba bha suda, hynrei ha une u dohnud ka paw ka dak, bad ki ït byniah bha ioh don eiei kaba sniw shiwa ba'n noh dykhot, lada uta u sniang uba ki kinngia ulla bha, ym don dak eiei ha u dohnud, u ksang, u sohpet, ka lynti, u shata u kweh, ka ba pom ka ba trud bad kaba ksam, ka ba bha lada ym don dak eiei na kine ba la ong, lada dang don ka dak eiei kata dang sniw ki khymih byniah dang don hangno pat ka daw basniw Lada ka pynih ha u ksang kata dang don ka daw ha ka blei hi, lada dam ksang kata rub ha ka blei hi lada teh kata lada

don kı thıed kıba kum kı ksaı kı ıasoh na kaweı ka pynat dohnud bad kaweı, ka jıw leıt bunsin ka nıa sha ka iawbei bad u suıdnıa , lada don ka dak trud, dak ksam, kata ka thew ba don daw eıeı ha ka ıawbeı, u thawlang bad kı suıdıap , lada mıh rıwsaıt na la ka jaıd, (u shata u long u syrtap dohnud uba rıt shaphang ka dıang lada pynlıem lyndang ıa u , lada pom ha u shata kaba sheptıng shıbun eh yn sa ıap ryngbah , kaba dam ksang, ka long kaba ym don u ksang, ryngad noh ka um ksang , kaba dam lyntı pat ka long ba hap ka doh-saw kaba khang pyngkhlang ıa ka snúr u ksang, vm paw beıt shuh ka snúr , kaba dam sohpet ka long ba u thıet uba lıh ha tyngkhap kaba ıa phıah ıa u dohnud ar lıang u'm don, haba bha baroh tang ba kı'n duk kı bynrıw, lada pom ha lvndet ne ha dın u dohnud, kata don ka daw ba leh lyndet ha tynraı ka long kur ka mankur , lada u shata u mıh rtep bha, kata yn mıh uba nangsaıd thyma ha ı jaıd ı kur , lada seı thvllıej ksew napoh ne najan u shata kata la thaw lamler u bynrıw ha tynraı ka bleı "

[Ka jıngaı jıngbataı hangne shaphang kaba kumno kaba dam ksang, dam lyntı, dam sohpet, pom lyndet ne seı-thyllıej ksew ka long kaba sngewtynnat bad ka kham bnıah shıbun ban ıa ha ka kot hı]

Kı dak ha ka blang

[Ha kane ka bynta ngı buh jıngkynthoh khyndıat hangne ba ha ka kot la bataı shuwa ıa ka blang, hadıen sa ıa u snıang bad u ması Ka blang ka long kaba kham donkam hapdeng kı mrad aı jıngkñıa hadıen u syıar Na kata ka daw la buh nyngkong eh ıa ka ynda ha ka kot ba shon pat hadıen]

"Haba kı kınngıa ıa ka blang kı khymıh kumjuh hı kum ıa u snıang, ha u dohnud, u lab bad u tor de, ka dak ba kı ıt ha u dohnud bad u lab ka'm ıapher kum ha u snıang, tang ıa u tor kı pyrsat lada ym don dak jıngem, dak

slat jirhoh kata ki khein la bha, lada don kitei ki dak kata ki khein dang sniw kata ka jingsniw bunsin kaba paw ha ka blang ka leit ha tynrai ka blei ka iawbei ba ym put lah ba'n ong bha ia ka nia, bad haba dei ka leit ha ki suidiap ruh, kata kaba tohkhat lano ma-lano "

Ki dak ha u masi

"Haba ki kinngia ia u masi ki'm khymih byniah eh, ki khymih tang ha u dohnud hi, ha u dohnud masi ym don dak shibun ba yn paw, bunsin ym jiw kham shem ka dak ba u'n sniw, hynrei tang kawei ka dak ha u ksang kaba soh ka um kaba khleh snam ha khymut u ksang lada kynther ruh ka'm hap, ia kata ka dak ki khein kaba sniw eh, ka b'ym lah shuh ba'n khein ksuid katno-katno ruh khlem da iap briw na la i jaid kum ia uta u masi ki khot *u masi soh ummat*, namar ba don kata kaba shoh kum ka ummat ha khymut u ksang kata ka dak ka pynih ba don ka jingsngowsih ka blei kaba jur shibun eh, na ka bynta kano-kano ka lait ka bieit u bynriw, ba u pynjirsieh da ka pop suda ha tynrai ka niam, nangta iam ka blei ka iawbei, ka longkur ka seijaid Ki'm jiw khymih shuh hawei hawei ia u masi, bad u m don dak ruh nalor kane kawei kaba ki jiw lah ba'n shem

Kaba khein ksuid

[Kane ka bynta ka long kum ka jingthoh lam lynti ia ka Lynnong XXIII ba ha ka kot]

"Kane kaba khein ksúid ka don ha pyddeng u khún Khasi baroh Ia kaba shát ba khan haba pang briw, ha ba duh sybai, haba beh ia u 'suid lum 'suid wah, ia kata ki'm khot kaba khein ksuid , kaba ki khot khein ksuid ka long kaba ki lum ia ki daw, ki nia ba ki shan haba pang u briw, haba duh sybai, haba khein burom, ne haba shem kano-kano ka jinjar, ki kynshew ia kine baroh ba'n tai ha kawei ka sngi kaba kham kylluid por, nangno long ka

sngowsih ka bijar ka blei ka iawbei ba shem kane ka shitom ia kata ki khot kaba khein ksuid Te haba ki la shem ia ka daw ba sngowsih ka blei ne ka iawbei, la' ka long ha tynrai ka thaw bynriw buh bynriw, ne la' ka long ha ka longkur ka mankur ne la' ka long ha kano kano ka daw ba pynlait hi, ne ba pynlait u kni u kypa, ki pynshong ka jingnguh kaba yn ai na ka bynta kata ka lait Ki kinngia nyngkong da u sïar ki ong kumne —

Ko rang kynih ko rangphawar
Ko ba ioh ka hukum ka kular,
Na khymat ka blei na ktin ka blei,
Mynba long ka pyrthei ba long ka dingiei,
Kumba nga la lap ia ka jot ia ka rem,
Te nga ai sa ka nguh ka dem,
D'u dykhot u lamjew, u blang u snïang
Ka kïad ka um, ka 'iad bang ka 'iad thiang,
Ba nga'n sa shem ka hok na kata ka lynti,
La' nga iaid ha Dykhar la' nga iaid ha Khasi

' Lada uta u sïar u la bha, ym don dak eiei shuh ha u briw u blei, u rywing u thnew, u soh pet u ksai, ki shim sa ka blang ne ka sniang ba'n kinngia ha kata hi ka juh ka nia Lada ka blang ne ka sniang ka'm put bha, ki bud pylleng pat sa na-ei ka dang don ka lait b'ym put nang diangti pha ka blei Lada ka la bha, ki ai dykhot ki duwai, ki sib u dykhot baroh shikur, ia ka doh baroh ki lok ki paramarjan ki ia bam ym jiw sang

"Kane kaba khein ksuid ka nangroi hala ka pateng bynriw, katba nangroi u khün u ksiw, nangroi ka daw hala i jaid i kur, nangmih uba shongsang shongkur, nangbun uba iap, uba sniw, u 'lor u kab, nang khraw ka kulmar ha ka khein, la' u'n tai ba'n pynpliah ia ka khein ha kyjat ka blei u'm lah shuh, la' u iaid ha kawei ka tynat ba'n pynshai ha kyjat ka blei u'm lah la' u iaid ha kawei pat u'm lah, kumta nang bittar ka blei thaw byn-riw, ka iawbei thaw-bynriw, ka long kur ka longkha, nangpoi ka

jot ka snıw, bad u sah sa ka lyngngoh ka ıap ang, kumta ki jıw ong —"La sah sa ka pallat-ang suda, la mynthı ka bleı ka ıaw beı, la klop ka kheın ka bıshar"

[Kane ka paragraph khatduh ka la long ka jıngpyrsad mynsıem bajur ıa kı poet ka paıeng ka babud ban kyrsıew thıah ıa u paıd ka rı ban phaı sha kı sngı u barım u bajah "Kı Sngı Barım u Hynnıew Trep"]

Kaba khein ksuıd long khùn

[Ha kàne ka bynta phaı sha ka Lynnong XIII jong ka kot]

'Kaba kheın ksuıd long kaba kı wad ıa ka daw baleı ba duh ka long khún ka long brıw, nangno sngowsıh ka bleı ka ıaw beı, ka long kur ka long kha kı wád ıa ka laıt ıa ka 'let, la' ka long ba pynlaıt u long shıwa u manshıwa u knı u kypa, la'ka long ba thaw laıt hı, ynda kı la shem ıa ka daw kı ong ka'n sa ıoh khun Kane ka long ka kam kaba eh shıbún ba'n ngeıt ba kı nong kheınksuıd kı lah ba'n pynıoh khún ıa ka brıw kaba khlem khun, da kaba kheın ksuıd, bunsın ngı shem ha kata kaba kı ong ngı lah kum ha ka brıw kaba la ıoh khun ı weı ne arngut, hadın kata ka'm ıoh shuh kumba saw ne san snem, bad ynda kı la kheın ksuıd ka ıoh pat, kata ıhmat ba ka la laıt na kano kano ka jıng pang kaba khang ıa ka ba'n ıoh khun, kum ha kata pat ka brıw kaba dang khynraw kaba la pynshong kurım kumba ar ne laı snem ka'm ıoh khún, kı jıw kheın ksuıd bad ka ıoh khun kata lehse kaba dang kham khynnah mynba kı pynshong kurım ne ka don jıngpáng eıeı kaba pynpep ıa ka ba'n ıoh khún kham shen Hynreı ıa kaba langkı kı'm lah la'kı pyrshang laı phew jaıd haba deı kı kur kı jıw pynıapyllaıt ıa u tynga bad kı pynıoh da uweı pat, ha kata ruh kı'm lah ba'n pynıoh khún, ki jıw ong kumne kaba la thaw duh khún hı U Bleı"

[Ha kane ka jingthoh bad jingtaiñia ngi iohi shibynta na ka longbriew manbriew une u nongthoh Ka banyngkong namar ba u la long u tymmen-basan ka niám Kristan, ka jingngeit jong u ha ka niam rim ka la kylla pat noh, bad un wad nia wad daw ban pynksan ia la ka jingngeit thymmai la jong Ka baar, ngi iohi ia ka bor ai nia jong u kumno ban pynksan ia la ka nia bad pynrem ia ka jong kiba iapyrshah ia u Ka balai, ngi iohi ba u da lum jingtip bad um shym shaniah tang ha la ka jingtip marwei shimet jong u Ka basaw, ha ka jingaiñia jong u pat, um shym kren stad kum uba la tip lut ne stad-kut, hynrei u dang pynap ka nia ka daw ia kaba dang shong ha palat ka bor jingtip jong u Khatduh khatwai, u pyni la ka jingngeit salonsar ba ka bor briew kam long ei ei iada ka bor najrong ka long da kumwei pat]

"Haba kha khún ym don niam eiei ba ki'n leh, ki khreh khyndiat u 'purew, ki jér kyrteng ïa ita i khunlung, lada u khún shinrang ki buh ka rvntih bad lai tylli ki khnam ha khymat u 'leng jer u 'kawjer, ki kylli, da kata ka kyrteng sngowbha pha ka blei ka iewbei ba u'n im ei, u'n khiah ei u'n long tymmen u'n long san, "to neh den," te lada ka kïad na uta u khlong ka la soh ka jingjaw *(drop)* ha ka shintur u klong kata la sngowbha ka blei, kumta neh ka kyrteng jong uta u khynnah u kypa u'n leit bred ka sih sha lum sha khláw, lada u kypa u'm don dei u kynja kypa nah kypa san u ba'n leh ia kata ka kam, u kynja kur ym bit, ynda u la wan phai na kata kaba leit bred kumta, kita kiba na ing ki'n buh uwei u ba'n theh um ïa ki kyjat jong u Kumta ki sa ia bam ia uta u 'purew baroh kat kiba sngowbha ba'n wan hangta, ki da thoh ruh de da u purew ba la wih ha ka um ia ka slajat ki nongbam kypu baroh Hadin lai sngi ki leit kinngia ia u suidbri suid khlaw da iwei i khún siar, bad ia ka kian ka niang-riang kawei ka pylleng, kumta ka dep shaphang kaba kha khun, ynda u la kham san ki kinngia ia U Lubri uta u blei ba pynskhem ia ka kyrteng ki oynriw baroh ha ri Khasi, hadin ki kinngia ia Ka Ryngiw bad ka

Rywiang ki ba'n pvneh ia la ka jinglong briw bad ba'n don bok don rvwiang lada u svdang ba n trei, ba n iaid ba'n ieng ha kano kano ka kam "

[Ha kane ka bynta u nongthoh u la kham thoh bniah pat ha ' Ka Kitab Jingphawar ' kaba dei ia ki khynnah La ia ka bynta ba shadien pat u la tai bniah bha pat ha ka kot "Ka Kitab Niam khein ki Khasi " na kaba tang lai ne saw lain hangne la pyniar sha ki lai lynnong ha ki Lynnong XVIII XX jong ka kot Hangne ngi sngewnguh pat ia ka jingai jingbatai jong u ii ka ktien 'Lubri ', ia kaba ngim shem hangno-hangno ha kitei ar tylli ki kot ba shon pat hadien]

Kaba iap u briw

[Ha kane ka bvnta ianujor bad ka Lvnnong XIV jong ka kot "Ka Kitab Niam khein ki Khasi "]

"Haba u briw u iap ki pynsum ia u, ki pynkup pynsem kumba u jiw kup jiw sem haba im da ki jain kiba thymmai, hadin kata ki shim uwei u siar ba'n kinngia ba uta u sïar u'n ialam lynti ia u nongiap sha ing ka kymi ka kiaw kiba la long blei man blei uta u siar uba nyngkong ba ki kinngia haba u briw u iap ki khot *u 'iar krad lynti*, uba'n krad ia ka lynti ba'n iaid u nongiap, ba ioh khang ka tyrut ka smer u ksuid u khrei, ki buh ka jamieit ka jastep, ki kwai ki tympew, ki jingbam katba ki don, ha kawei ka pliang ha nengkhlih uba iap, bad kawei ka pylleng ha ka kypoh uba iap kaba ki khot 'leng kypoh Hynda ha ka step kaba bud ki khreb ka jingthang , ha kane ka jingthang don lai rukom (1) ka jingthang lyntang , (2) ka jingthang baitwait , (3) ka jingthang ding tylli, tang ha ki kynja s'im don kawei pat ka jingthang kaba kham don burom, ia kata ki khot ka jingthang "lyngkhason " Ka jingthang lyntang kaba don burom shibun eh ha ri Khasi ki da tem ksing, put sharati, sïat suloi, ki pyniap bún ki sniang ki masi,

ki khun-kha khún-long ruh ki wallam ka pynkham ka pynsoh, ka kiad ka ja Ka jingthang baitwait pat kaba kham poh ka burom, hynrei ka rukom ka leit kumjuh kum ha ka jingthang lyntang Ka jingthang ding tylli ka long ia uba duk eh ne ia uba ki shu thang bred ba'n sa thang pat ynda ha kawei pat ka por, wat kane ruh ka leit ha ka juh hi ka rukom Haba ki n sa leit thang ia u briw, ynda la dep kaba shim pynkham ka pynsoh na ki khun kha khun long bad ka 'iad rong na ki lok ki jor, ki thep ia ka met uba iap ha ka krong, bad ki kinngia uwei u siar, ia uta u siar ki khot u *'iar syngkhong* lada ha ka jingthang lyntang ha phy law ki pom uwei u blang uba ki khot u *'lang sait ksúid* ha ka jing thang bait wait bad ding tylli u 'lang sait ksuid u'm leit Te ynda la thep ia u briw ha ka jingthang, bad ynda la buh ding ki kinngia pat uwei u siar ki kyllan snam ia ka jingthang bad ki bred laisin ia uta u siar na kawei ka liang sha kawei pat ka liang jong ka jing thang, ia uta u sīar ki khot *u 'iar padat* Te ynda la ing u briw ki khar ia ki sh'ing khyndiat ki sait laisin, ki song ha ka jain kaba lih bha, kaba dang thymmai, ki leit thep ha ka mawsh'ing kaba rit hajan jingthang, kaba ki thaw malu-mala ba'n sa pra sa shibit sngi ba'n kynrong hawei pat Don ruh ki b'ym jiw khar sh'ing ki shu khat ki shu kynting ha ka kypep kaba rit kaba ki'n sa pra pat sa shibit sngi ba n kynrong ha kawei pat ka kypep, ia kita ki jiw khot ki jaid *thang-krei*, kumta la dep kaba thang, ka ja miet ja step ki leit on man ka step haduh lai sngi, ha kata ka sngi kaba lai, long ka sngi lait ia ki shat pylleng ba'n tip mano ba pyniap ia une u briw, u ksuid aiuh, aiti ka blei ka iawblei ha uwei ba'n lam khlih ia une u briw, ba'n sa long ka khein ka bishar, ka thep ka tīan sha ka maw nīam maw rukom "

[Ha kane ka bynta, ka jingthoh ha "Ka Kitab Jingphawar" ka la kham bniah ba ka da don de bad ka rukom tim-kñia ia u 'iar krad lynti, nangta ia ki 'nam tympem bad kaba sait ia ki shyieng ha ka umkoi

umshám. Ha "Ka Kitab Niam-khein ki Khasi" lei lei la nang kham thoh pyneh bad bniah shuh sa ia ka tim kñia ia u 'iar syngkhong, ia ka thang rong, ka bainong ki nongshna jingthang bad ki nongkylla-thang, ka khein sbai, ka bujai tdong ia ki khún kha khún-long, bad ia kiwei de ki barit baria Hynrei na kane ka jingthoh pat ngi ioh tam ia ka ktien "*Thang krei*" bad ia ka jingbatai jong ka]

Kaba tep mawbah ne 'pepbah

"Te ynda la don katto katne ki nongiap ba la shong ha ki maw 'suid iap, ki pan hukum na ka blei ka iawbei ba'n leit tep sha ka mawbah ne 'pepbah, kaba la pynlong naduh kaba sydang ba'n long jaid long niam, long u suidnia ka iawbei ka nonglum ka nong kynshew ia u 'suidiap u nongiap u 'lor u kab shikhrum ka maw, kumta lada ka la raji ka blei ki lum ia ki sh'ing ki nongiap baroh na ki mawphen mawkynroh ki wallam sha ing ki kem uwei u sniang ki kinngia aibam ia ki 'suidiap, ki tem ki ksing, ki siat ki suloi, ki put ki sharati ynda ha ka step kaba bud, ki shim ki sniang ki masi ki kinngia, bad ki shim ka pynkham ka pynsoh na u khún kha u khun long baroh bad ka rong ka taw na ki lok ki jor ki kha ki man baroh, ynda la dep kita ki niam ki rukom baroh, ki leit sha ka mawbah, ha phyllaw kumba ki jiw leh ki pom uwei u 'lang sait ksuid, ynda la poi ha ka maw ki tep ka sh'ing, ki kinngia ka japha ka jasiang ki buh ka reng ka ngap ka jingbam ka jingsa ka kwai ka tympew (kane ka japha kaba da ki kypu hinniew tylli bad khyndiat ka ja), ki iathuhkhana ha ka blei ka iawbei ka kymi ka kiaw ka nonglum ka nongkynshew ia u suidiap u nongiap shi khrum ka maw ba ki la pyndep kat kum ka hukum ba ka phla ha ka shat ha ka khein Lada don uno-uno ne kano kano na la ka jaid kiba shongsang ki'm jiw tep lang ia ki sh'ing jong ki ha kane ka mawbah, ki thaw ka mawsh'ing rit kaba kyrpang harud kane ka mawbah, ki tep ia ki hangta, ki ong da kaba tim kinngia,

"to shong hangne phi ki khún ka thaw sang thaw ma, kiba pynjirsieh da ka pop ha khymat ka blei ka jawbei." Don kawei pat ka rukom ka jingleit tep mawbah, kaba ki da kham pyndon nám shibun nalor kaba la ong ha neng, hynrei ha ka jingshisha ka ia leit kumjuh, kane kaba ki da pyndon nam ka long kaba lut bún tyngka, ki da pynshad pynkymen, ki da rísa, ki da kynhúi ki da pyndep ki rukom kiba kham byniah shibun eh, ki da pynlong u tyngshop ka puron, ka lyngka ka pungrei, ka tympem ka rawai, u khyrong u khwang ka kynih ka tanding, kane baroh kaba ki leh ki thew ba'n kham pynjanai ia ka niam ha khymat ka blei, ki'm niew ia kaba lut bun tyngka, tang ba'n janai ha ka blei bad ba'n donnam ha pyrthei, u nongphawar ruh u jiw phawar kumne —

U sohlah ka tham u phreid u shibyndi u shikynd a,
U kwah ia ka nam haba u pynleit ia u kni u kypa,
U phyllut u sohlah u phyllut kum ia u ksew,
U pynlut la ka spah u pynlut la ka phew,
Ka la kud ia ka skei, ka la kud kum ia ka lyngdykhur,
Ba n jemnud bad ka blei ba'n jemnud bad ka longkur,
U bhoi u bam kaid u bhoi kum ia ka lyngdykhur
Ba u'n roi la i jaid ba u n roi la i kur,
U khah ia ka tham, u khah ia ka dingdyngkhong,
Ba u'n sah bad ka nam ba u'n sah bad ka rong

"Te haba ki kwah ba'n leh nam kumne ki pynshad lai sngi, haba dei san sngi (kata mynhyndai) hynrei mynta lai sngi haba yn sa long ka sngi shad ki la pynbyna lypa ia ki shnong kiba kham hajan baroh, ba ha kata ka sngi yn long ka sngi shad baj jar kiba mon ba'n wan shad ne khymih kai ki lah ba'n wan sngowbha baroh Te ynda la poi kane ka sngi ki kynthei bad ki shinrang ki wan ba'n shad ki da rîam da beit la ki jain kordor, la ki jingdeng ksîar, jingdeng rupa, ki shinrang kiba la tymmen te ki lah ba'n shad, hynrei ki kynthei ki'm bit, tang kiba dang khynraw (kata kiba khlem tynga) la kiba la jap tynga ruh ki bit ba'n shad lada ki mon, ki khynnah ruh

ki lah ba'n shad kynthei bad shinrang, ki kynthei ki shad ha pyddeng ki shinrang harud ki shad tawiar ia ki kynthei baroh sawdong ki da risa ki da kynhui katba ki sngowbha, ki kynthei ruh ki leh kymen hala ka rukom ka jingshad ki kynthei haduh lai sngi u trai ka kam ruh u pyniap bun ki sniang ki masi ban khawai ia ki nongshad la kiba shu wan khymih-kai, tang ka kiad u kwai tympew u ai, te ha ka sngi kaba yn sa wai myn-step eh, shiwa ba n riw u siar ki beh tympum ki bet u khaw rawai, kata ka mut ba'n beh noh ia ki ksuid kiba pynwit ba n leit sha ka n am ka rukom ki beh naduh ing sha-duh bar ka shnong lai sin, da kaba risa bad ba shoh ia ki maw ia ki ding, da la ki ding duh, lada don uno uno ruh uba yn iaid sha kata ka lynti ba ki beh u briw ne u mrad dei ban shoh iap ia u Ka lyngka ka pungrei pat, kaba ki thew jing mut ba'n pynshong kurim ia ki suidiap, kiba la iap noh mynba ki'm put shong kurim, kumta ki wad uwei u shin rang u ba'n shong kurim, ia ki suidiap kynthei, bad kawei ka kynthei ki ba'n shong kurim ia ki suidiap shinrang, ki pynshong kurim ia ki baroh ar ngut da kaba ki pynbam lam ha kawei ka pliang ia ka ja sna iap kumta kine ki n long shitynga na ka bynta ki suidiap baroh, kine ki briw kiba konguh ba'n trei ia kane ka kam dei ki kynja bapoh ha ri Khasi, bad ki bym niew ia ka rain ka burom tang ba'n ioh ia ka bainong kaba ki ai kor ha kane ka kam"

[Ha kane ka kotkhubor la buh "tep mawbah" ha ka jaka "thep mawbah", kumba la pynkylla ha ka kot pat hadien Ka jingbakla ka lah ban long ha kaba u Editor u pynkylla ia ka ktien 'thep" sha ka ktien "tep', namar u kynnoh ruh kumta Kaba sngewtynnat ka long ba ka ktien 'raji" ba la pyndonkam hangne ka sah ha ka kot ruh Ka ktien "tim kñia" ia kaba la pyndonkam da i Babu Jeebon Roy bad Dr H Lyngdoh hadien ruh la lap hangne Ka phawar ka long ka basngewtynnat bad kaba kit jingmut shibun Hangne ruh i Pahep Rabon Singh i da batai ia ka jingmut ka ktien "tymmen" ba ka lah ban thew ar jingmut, bad i

pynshai ia ka jingmut jong i haba i pyndonkam hangne Ka jingiathuh shaphang "ka lyngka ka pungrei" la kam shym da bniah kum ha ka kot hadien, ba leh shiteng synñia, ka pyni kumno ba ki Khasi hyndai ki pynakt ia kane ka kam por shuwa kyn-ih syiar nyngkong bad la ban hangne ba ka long ka kam poh ban leh ia kane, bad la donkam bad da siew bainong kor kumba ki leh mynta ruh ia ki aktor aktres ka juk riewshai mynta]

[Ha u April 1894 la bteng biang khatduh iawai ia ka artikl bajrong jong i KA NIAM KHASI bad ka jingbsuh hi napoh de (KABA IOH TENG) Da kane i kubur ba kam dei ka jingtip jong i kum u nongkñia, la shibún ki nongknia banang batip bha ki la kylla Kristan ha kita ki por , hynrei kim shym pyndonkam la u khulom jong ki ban thoh kumba la leh ma i lehse ba i donbok ban ioh trei kum u rangbah nongtrei kam sorkar ha ka iing-shon-kot shuwa ba in trei ia kane ka kam thoh-kot ha ka jinglong tymmen jong i La kumno kumno i la pyntrei kam bha la u khulom jong i ia kaba i ioh pateng na ki thylliej bapnah bad banang batip bha jong ki nongkñia ha kato ka por U Lord Clwyd hi ha ka kot "Shang Khmih Pyrthei" jong u ka Lynnong XXIII u buh ha khlieh ka sla "U nongiathuhkhana Khasi badonnam", u da mut ym ia u Rangbah Juramon (u kñi rangbah u Dr H Lyngdoh) uba u khot ' U Syiem jong ki Nongiathuhkhana Khasi", hynrei pynban u mut ia u Tymmen Sorjamin uba la long u nongkñia bapawnam eh mynshuwa, hynrei hadien pat u Kristan bad nongialap bashitrhem mynsiem Kum na kine ki briew, i Pahep Rabon Singh i lum jingtip na kawei ka shnong sha kawei pat].

Kaba leit phur ksing

"Te ynda ka la shai ha kata ka step, ki shim ka pynkham ka pynsoh, ka phur ka siang na ki khún kha khún long, u khun uba nyng-kong u'n wallam u masi rupa (kata uba sop rupa ha ki reng bad ka dur bynai ha

ka shyllang mat) ki kinngia ia uta u masi ha ing u kypa kha, shidykhot na ka met u masi ne u sniang ba la wallam ha ing u kypa kha kum ka pynkham, sha ka tydong yn ioh pat sha ki khun, kaba shaneng baroh yn pynlut ha kaba khawai hangta, kumta ki shim da kaba sydang ier ter naduh uba nyngkong haduh uba khad-duh Te ynda la dep uta uba khadduh, yn sydang uba nyngkong pat ba'n wan sha ing u kypa kha, da kaba shad wait, ki nong-shad wait ki nong siat suloi, kiba tem ksing tem nakra ka lama bad ki pakha, ki wan da ka jingkhynwin kaba khraw katba lah ban pyndon nam ia u kypa kha, ki nong shad ruh ki da riam da beit la ki jingdeng ksiar jingdeng rupa ki jain bha, u tydong u thuia, ki shad pynih tynnad katba lah, u nong phawar ruh u nang phawar haduh ba'n da poi ha ing u kypa kha —

"U sohlang u sohphie u risang u shakyntir
Ko pari shinrang dang khie kynjih pynnang thir ,
U ksih ka war Langkin u ksih ka war Shala,
To ryntih uba nadin to ryntih uba shiwa
U Syniam ka war Lyngshing u syniam ka war Shala,
Ba nga leit iam da ka ksing, nga leit da ka lama
Ka dohkha ia u risang ka dohkha kum ia ka kyrhei,
Ko pakha ba buh shinrang ko pakha ba buh kynthei,
U shohthah ia ka tham u shohthah kum ia ka ding dyngkhong,

Ba yn sah sa ka nam ba yn sah sa ka rong"

'Te ynda poi ha ing u kypa kha ki pom uwei u 'lang rupa na ki khun bad ki ia nguh bad u kypa da kaba ia mastih lai sin kumta, ki leh ier ter haduh uba khadduh Te u khun uba duk u b'yni lah ba n wan leh nam kumne, tang da u sniang u n wallam ba'n ai nguh ha u kypa kha Te haba u kypa u mih ba'n leit thep ka shing bad ki nongshad wait, nongsiat suloi, ki dahalia, da kaba risa kaba kynhoi, ki pom uwei u 'lang rupa ha phyllaw bad uwei ha duwan jingshad, te katba u kypa, u leit ki khún

ruh ki ia bud da ka jingshad, uba nyngkong, u'n bud hajan u kypa, uba kham poh ha uba nyngkong kumta ter ter ki n bud haduh ki maw kyjat, hangta ki'n pom uwei uwei u 'lang rupa na ki khun baroh , kumta la kut ia ki khún tang hangta, u kypa u n leit shaduh ka mawbah ki plie ia ka, shiwa ba ki'n thep ka sh ing uwei u briw u'n kynih siar ia ki suidiap ba ki n khie ba la wan ki khun ki ksiw, une uba kynih siar ruh uba ki da ai bainong, lane lada lah ba n ioh da uno uno uba bunid bha ba n pynkonguh ba u'n leh ia kata ka kam namar ka kam kaba poh, bad kaba ki khein ba lyngkot ka ryta, ba'n long u 'iar suidiap, kum ha ka lyngka ka pungrei Kumta ki thep ka shing ki phah ki sniang kumjuh kumba la ong mynshiwa, ki kinngia u ' khrong u khwang ' kane ka mut ba'n khawai ia ki suidiap da ka doh ba ki la suh ha u kyndang na ki dykhot baroh kiba don ha ka met u masi ba la kinngia hadin kata ki shon lai sin da ka ding ia ka mawshing bad da kaba ong kumne —

"Hei nga tan ding nga tan theh,
  Ha khymat pha ka blei ka iawbei
Ia u suidiap rit suidiap heh
  Ioh don uba mang uba thew u ksuid u khrei
Ap pyllun la ka khein ka bishar,
  Shi khrum ka maw ka nar "

[Hangne ngi ioh jingbatai balei ba donkam ban da wernong rem ia kiba shim bynta ha ka kam 'Ka Lyngka ka pungrei" bad hangne de ha kaba pynlong u 'iar suid-iap ban kyrsiew thiah ia ki suidiap ba la leit sha shuwa ban pdiang ia kiba dang wan thymmai Ngi ioh de ia ka jingmut ki ktien "u khrong u khwang" Ka baphylla shuh shuh ka long ba hangne ngi iohi ia ka poetry u Khasi ba ka la don lypa naduh ka jingpynbiang tara (rhyme), ka jingbeit jingthew (measure) bad ka khriang ne jingkynud ba pyntyllun ia ka sur sawa (rhythm)]

"Kumta la dep kaba thep ba tian baroh ha kata ka mieit ki wan phai noh sha ing da kaba kymen Te ynda lashai mynstep u kypa kha u'n bujai ka tydong ia ki khun kha baroh bad ki khun kha ruh ki'n ia iam mei-kha bad la u kypa kha Te u kypa kha u ai ka tydong bad khyndiat tyng ka kum ka buskit ia u khun kha baroh, da kaba ong kumne—' To shim ko khun kane ka tydong bad ka buskit ba phi'n long briw phi'n man briw phi'n roi ki bynriw phi'n roi bad ka spah bad ka phew kum ba nga la kha la long b ym don ka sang ka ma ," u khún ruh u shim da kaba nguh ia u kypa ha khymat u klong u skaw ka kïad ka um Hadin kata ki ia iam mei kha 'pakha da ka jingphawar u kypa u ieng hapoh ing u khun u ieng nabar ki ia ong kumne —

U Kypa— ' Kit kum ka skei u phreid u shibydi u shikynda
Ba hukum ka blei ba'n pynlait ia u kini ia u kypa
Ka dokha ka shakhat ka dohkha kum ia u bysein
Ba phla ha ka shat ba phla ha ka khein
U thyllah ka tham, u thyllah ka dingdyng khong
Ba yn sah ka nam ba yn sah ka rong "

U Khun— ' Ka dohkha u soh long, ka dohkha kum ia ka kyrbei
Ko 'pakha ka thawlang ko mei kha ko iawbei,
U syniam ka war Lynsing u syniam ka war Shala
Ba nga wan iam da ka ksing nga wan iam da ka lama
Dingdyngkhong ia u dykhiw ka jalyngkhan ia u dykhiw
Ba nga'n long bynriw ba nga'n man bynriw "

U Kypa— "U mawpyllon kum ia u risang u maw-
pyllon kum ia ka dohkha
Kumba ym don ka sang kumba ym don ka
ma
Ka díng dyng khong harud um, díngdyng-
khong ha raieh
Ah to long parum, Ah to long pareh
Ka skei ka phaipyrshah ka skei ka phai
pyrshing
Tang ka blei ka nongbythah tang ka blei
ka nongbything"

U Khún— "Shikynda u kyndok shikynda ka díng-
lyngkot
Tang kata ka 'tín hok, tang kata ka 'tín
sot
Ka dohkha u thyllah ka dohkha kum ia u
brai
Ko 'pakha ko balah ko 'pakha ko ba iai
U sohlah ka shakhat u sohlah kum ia ka
sohpydung
Ba yn sah ka um mat ba yn sah ka um
pung

U Kypa— Bam sap ka kyrbei bam sap ka lyngdykhur
Sngap ho iawbei ngap ho long kur
U ksai u thyrnia u ksai kum ia u risang
Ba yn sa iawai ka nia ba yn sa ia wai ka
jiwtang
U ksih uba syntiat u ksih uba kit kum
Ba'n sa ia dih sa ka kiat ba'n sa iadih sa
ka um"

[Ha kane ka phawar bad ha ki babun ki phawar u tymmen Khasi um ju kren biej ne shu lum kyrteng nangne nangtai tang ban pyniahap tara, kumba don ba tharai, hynrei don ruh bad ka jingmut kajyl iew ha man kawei-pa-kawei ka jingiapynhap bad ka lain babud, kum

ha kane ka rukom —Kum haba leit siat skei bad riam phreit ngi pynkit la da ka shikynda skei ne shibdi phreit, (hangne u nongphawar u pyniapom ne pyniaphna) kumta ruh la pynkit ha ngi da ka blei ka nongaihukum ia ka kamram jong ngi iwei pa iwei ba iadei ha la ki kñi ki kpa Kumba ngi shem nuksa na ka dohkha ban pynleit sha ka sim shakhat, ne na ka dohkha sha ka jinglong bsein, kaba paw ne sngew eh ban long ha ka jingpyrkhat briew, kumta ruh ngin pynskhem la ka nia da kaba shem ha ka shat ka khein Kumba u thyllah u kynthah hynrei um lah ia ka tham ne kumjuh ia ka diengdyngkhong kumta ruh ka nam kan iai sah hi bad kan iai rah rong hapdeng ki jingkynthah thyllah na shane shatai Bad kumta ter-ter Ynda haba da lah hi ban tih janai kawei pa-kawei ka jingpyniakap ka sngewtynnat bad sngewthiang shisha bad ka jingshohbieij ban pyrkhat ia ka jingiar jingpyrkhat bad jingjylliew jingmut u tymmen Khasi hyndai]

"Ynda la dap lai sngi naduh ka mieit leit thep sh'ing, long ka sngi lait ia, ha kata ka sngi ki leit pynkiw ing ia u tyngshop bad ka puron, nyngkong ki leit ha ing ki kur baroh, sa ha ing ki khun kha khún long, hadin sa ha ing ki lok ki para-marjan te ki jiw ai kiad ai kwai tympew ia kaba uta u tyngshop bad ia kata ka puron, ynda la dep leit pynkiw ing, ki wan noh sha la ing, ki law noh ia uta u tyngshop ka puron, bad ki kinngia uwei u sniang ia uta u tyngshop, ia kata ka jingkinngia ki khot, "*ai bam tyngshop*," bad hadin kata ki tem ksing ki siat suloi, kumta la dep la lait ia Une u tyngshop u long u dur briw uba ki thaw da ka ding ia ka khlih ia ka met da ka ruh ki pynkup pynsem, ki pyndeng ksiar pyndeng rupa, pynking iarong iadep kum u briw biang, ka puron pat kaba ki thaw kum ka khoh ki sop da ka jain, une u tyngshop bad ka purom uba ki thaw ia u kini bad ka kiaw kiba kham rangbah ha kata ka kypep ba ki leit thep mawbah ba'n long ki nonglum ki nong kynshew ia u suidiap u nongiap, u lor u kap kumba

ki jiw khot u suidnia bad ka iawbei lum suidiap, ba da hukum ka blei ka long kur na tynrai "

[Ha kane ka bynta ka jingai jingbatai shaphang u tyngshop bad ka puron ka la kham bha, kham shai bad kham beit ka Grammar shibun ba ka kot ban ia kaba hangne, la shisha kane ka kdew lynti hi shata Ka ktien 'tep mawbah' ka la kylla long 'thep mawbah' hangne Ki nongpule kin sa bishar bad iit shiah hi ia ka jingkylla dur ka rukem spel dak kato ka juk bad ka pateng mynta, bad ba ka lah ban dang iai kylla shuh ruh]

Kaba thaw mawbynna mawkyjat, mawklim

[Ha kane ka bynta ki nongpule kin ianujor bad ka Lynnong XXIV ba ha ka kot]

Kaba thung mawbynna ka long kaba ki leh nam, ka'm long ka niam, pynban baba ki thung mawbynna, ki da pan hukum na ka blei ka iawbei ba'n thaw nám na ka bynta u kini ne u kypa, la' ki ai ha pynkham ka pynsoh, u dykhot u lamjew ia uta uba ki buh ka kyrpad ba'n long spah long phew Nyngkong ki da iathuh khana ha ka blei ba thaw bynriw ba buh bynriw, ba'n long ka nam ki dak ha ka kyrteng uta u kini u ba'n ai long spah long phew, lane ha ka kyrteng uta u kythaw tymmen uba long u thawlong babha, u b'ym don ka sang ka kyndiah U mot, ka kor, palong, u mawpun ki leit ha kajuh ka rukom kum u mawbynna Ki jiw thung mawbynna bynriw haduh khadar tylli Ki mawkyjat ki long kita ki maw kiba syrim ia ki maw bynna, hinrei ki kham rit, kita ki long kiba ki thung mynba ki leit thep mawbah, kiba leit ryng kat ha ka niam, ki jiw thung lai haduh hinriw tylli Ki maw klim pat ki long syrrim ia ki maw kyjat hinrei ki thung tang lai tylli barobor, kine kiba ki thung ba'n iathuh ha uta u kini ne u hynmen ne uno uno u kur uba la iap ba la ioh ka sang na ka tynga, kata ka jingsang kaba ki shim na ka tynga u kini,

ne u hynmen ne uno uno u kur uba la iáp noh haba ka la shongkurim bad u wei pat u briw, kumta ki shim katto katne ba'n ioh, bai jingkinngia ka ba n ai bam iathuh ha uta uba iap, ba ka lait na ka sang ka ma baroh lada tam sybai nalor kaba la thied jingkinngia, namar b'ym bit ba kita ki sybai ki'n sah ha ing, ki leit thung maw ba'n ioh pynlut noh ia kita ki sybai, namar kata ki khot mawklim, naba ka tynga ka la klim shisha hinrei ka la lait da kaba siw ia ka jingsang , ki jiw shim jingsang na ka kynthei lane na u shinrang "

[Ha kane ka thung mawbvnna, u Dr H Lyngdoh u la lum kham bha bad kham bniah kawei, na kaba pule bad shim jingtip na ki jingthoh u Sahep Gurdon bad kawei pat, da kaba leit iaid hi da lade kylleng ka ri Khasi ban thoh shaphang jong ki, bad u la pynkhlad ar rukom (1) ki maw-niam na (2) ki maw nam

Ha ka thung mawbynna ki shait don 3, 5, 7, 9, 11 bad kumta ter ter, namar u maw kñi u ieng hapdeng bad ki mawpara mawpyrsa sha kadiang sha kamon jong u Ha ki maw kjat shait don 3 ne 6 ne 9 kat kum ki shikpoh ar kpoh, ne lai kpoh ter-ter Hynrei ha ki maw-klim te 3 búnsien bad shait thung harud lynti iaid lynti ieng paidbah ba ki long maw sakhi ia u nongiaid nongieng ba la ialait ka sang ka ma na ka klim ka kyrtep, kata kaba ioh lok arsien ynda la siew ia ka bai jingsang ban pyndep ia ka jingkñia ban iathuhkhana ha u nongiap ne ka nongiap]

Ki suidlum bad kaba ainguh ia ki

Ki 'suidlúm ki don bun byllin kiba ki Khasi ki ai jingkinngia, la' ki tip ba ki 'suidlum ki'm ai bor eiei ba'n kyrshan ia u bynriw pynban ki ai kumne kumne lada ki'n wad, namar ka jingsheptieng ioh ki'n pynsniw kumno-kumno, kum uta u blei Synteng uba ki jiw khot *Jatta* ne *Mahet* uba kham sïan bad uba lalot une u wan barobor ba'n wad jingkinngia na ki bynriw, ki ai kumne kumne

shijur, haduh lai jur ki sïat lane u ble[illegible] kwah, kiwei kiwei ki ksuid ki'm wan bunsin kum une u blei Synteng, ki wan tohkhat, bad ki ioh diang ka jingnguh katba ki kwah, ihmat ba ki don kiba bieit, don kiba sian ruh, kiba sian ki ioh ka jingnguh kaba kor, hinrei kita kiba bieit ki ioh kaba poh eh, kum uta u syngkhong kyntamaram, u ksuid uba shong ha kano kano ka jaka ba ki bred ia ka met iap u briw uba khlem da thang u pan ka jingnguh tang i syrdep khyndiat bad lai tylli ki díngtyllaw kiba ryhem, kum uta U Trongbah U Rwaibah u ksuid uba wallam ka jingpangkhlih u pan ka jingnguh tang shikham u khaw, bun kiba bieit kiba kwah ka jingnguh kaba rit kum kine , don bun ruh kiba sïan ki ioh ka jingnguh kaba kor, kum uta u blei Synteng ba la ong shaneng, Ka Niangriang, U Ryngkew U Basa bad kiwei kiwei shibun ki don , don pat ki ksuid kiba ki'm jiw ai eiei haba ki wan, ia kita ki shu beh da u 'lasïr bad synreit da ka um, kum ia uta u 'suid briw ka Tyr-ut, Ka sumer ia kiba kum kita ki jiw khot ki *suid kynsha* ki ksuid ki don bún eh ym lah ba'n iathuh katno ki don, namar kata ki jiw pynieng ka jingnguh kynti ia ka blei ba'n long Ka 'Lei kyndat ksuid , bad ki jiw tim kinngia kumne —

"Ko blei trai kynrad sngowsynei,
    Ba'n kyndat ia u ksuid u khrei,
Ba nga'm lah ba'n jer ka kyrteng,
    Ba u wan 'rap narum na neng,
    Nang beh nangtur u'n rain u'n rem,
Ba tang ha pha ka blei nga nguh nga dem "

U RABON SINGH

[Katto la kut na ki jingthoh ba la ai bad pynmih ha ka Nongkitkhubor Shikyntien shaphang ki ksuid, u nongthoh u la thoh kham bha bad kham bniah pat ha ka kot "Ka Niam Khein ki Khasi," Lynnong xxv , bad u Dr H Lyngdoh u la nang kham pyniar bad pynkhlad ia ki sha ki 'lei-lúm suid lúm, ki ksuid khyndew, ki ksuid-maw -

bah mawteh, ki suid um, suid-suin, suid khlaw bad ki ksuid ba ioh pateng na kiwei ki jaitbynriew]

Ngi pynkut noh da kaba sngewnguh, sngewburom bad sngewpyrto eh ia une u nongmait lynti baradbah shisha shisha ha ka thoh ka iar Khasi ha kaba ym pat don ba shai khmat ban peit bad iohi jngai kumba iohi ma u U long shisha u jingpyrsad mynsiem bad jingaibor jong ki babún ki nongthohkot bapawnam hadien jong u I Babu Soso Tham iba la wan mih pyrthei palat shipateng hadien, kumba 33 snem ei ei, i phla da kaba ong "Nga kynmaw bad ngan phla ba ka bor ka mynsiem ia nga dei i parad jong phi " (kata, i Pahep Rabon Singh ha kaba i kren sha ki ksiew jong i) Ka poetri badonnam jong i Babu Soso Thám ia ka "Nam" ïa kaba lah ban ong ka palat ia ka "Lucy Gray" u William Wordsworth, ka wan na ka jingiathuhkhana i Pahep Rabon Singh Ka poetri "Ka Biria u Bieij" ruh kumjuh hi bad kiwei kiwei

U Dr H Lyngdoh u riewradbah hapdeng ki nongthohkot jong ka pateng jong u, u la wan mih pyrthei 37 snem hadien i Pahep Rabon Singh bad u la shim ia ka jingtai bniah jong u ha ka kot "Ka Niam Khasi ' da kaba bud ia ki jingruid dak hi i Pahep Rabon Singh bad u la nang khraw shuh shuh da kaba thoh pat sa ia ki Syiem Khasi bad Synteng, ia ka Thang Syiem Sohra bad ka Pomblang Nongkrem

I Babu Mondon Bareh, uwei pat u nongthoh baradbah bad uba la phrang lynti ia ki jingeh thoh-kot jong ka por jong u, u la wan mih pyrthei 39 snem hadien jong i Pahep Rabon Singh bad phla ia ka jingñiewkor jingñiewburom ia i da kaba ong "Ngam lah ban sngewthuh ia i parad jong phi,(kata, ia i Pahep Rabon Singh hi, haba kren sha ki ksiew jong i) ba-u briew ha Mawmluh ha kaba dang kum kato ka por ba in phohsniew ban thoh kot thoh sla."

Ym ioh jingtip thikna mynno shon nyngkong eh ia ka kot 'Ka Niam-khein ki Khasi" La kumno kumno kam lah ban hadien ia ki snem 1900-03 Ia ka kot "Ka Kitab Jingphawar" la lap ba la shon ha ka snem 1905 bad ia "Ka Jingiathuhkhana Puriskam" pat ha ka 1908 , bad i la iap noh ar snem hadien kane, kata ha ka 1910, haba i la dap kumba 70 snem ka rta, bad tep ia i hi ha Mawmluh, ha kaba don u mot jingtep haduh mynta



KA KITAB NIAM-KHEIN
I PAHEP RABON SINGH

KA JINGIATHUH LAMPHRANG

Ka Niam Khasi ka long ka niam kaba ki khún Khasi ki la ioh pateng na ki Hynñiew Trep Hynñiew Skum kumba la aiti ha ki da u Blei Ka Niam Khasi ba la tip ruh kum ka Niam Khein ka la iar la phriang ia ka ri lúm Khasi baroh kawei

Kine ki Hynñiew Trep Hynñiew Skum ki long ki hynñiew jur ki briew, kynthei bad shynrang, ba la thaw samla ia ki kat ka por ban bit ban biang ban iashong-kurim kupai ban mih ki hynñiew iing ha kane ka pyrthei Na kine la ïar la roi ka ri Khasi Synteng bad ka niam ka rukom ruh ka hiar beit na ki, kumba la pynkhamti ha ki da u Trai Kynrad Kumta u nongkñia Khasi haba u tim kñia u ong kumne, "Ko Blei Trai Kynrad, ko Nongbuh ko Nongai ia ka niam ka rukom ha nga u khun Khasi, Hei nga bat skhem ia ka jutang kaba mynnyngkong ka sngi Ngam iong kum u Dkhar u Lyngkien, uba iit da ka kot da ka sla, uba dem ïa ka dur ka nuksa "

Dang ha kata ka por jong ki, u Blei U ju iakren bad ki da ka jingsawa ka ktien briew U hikai ban rep ban riang, ban thung ban tep, ban trei ban ktah ban pynmih jingbam na ka khyndew U pynithuh pynsngewthuh ruh ia ki symbai ki rnai kumno ban rep ban thung, ha la ki por ki somoi, ïa kaba un long un manbha Nangta U hikai ïa ki niam ki rukom ki jingdah ki jingdong baroh, kumno ban sdang ban pynkut ha ka leh niam leh rukom Ynda ki la nang la stad ha kane ka rukom Un nym wan ïakren shuh bad

ki ha kane ka rukom, hynrei Un pynithuh pynsngewthuh noh da ki dak ki shin bad ki jingkem jinglar ha ka jingïapan iakylli bad jingmynjur jingaibor

Hamar hangta ki khun bynriew ki leit pan bad ong, "A Blei to hikai ïa ngi ban nang thep mynsiem ha kano kano ka dur ba ngin shna "

U Blei U la sngewsih ia kane ka jingpán bad Um shah, hynrei U la ong, "Em, Em "

Naduh kata ka sngi ka por haduh mynta Um ju wan iakren shuh bad ki da ka ktien briew

Ka Blei Ka Nonghukum —Ha ka Niam Khasi ba la ju khot "Ka Khein ka Bishar" don kawei ka Blei ka Nonghukum Haba khmih ha ka niam Khein u Khasi, iñat kumba ym don u Blei, hynrei tang kane ka Blei ka paw ha ki kam baroh Hynrei kam long kumta—Don u Blei u Nongbuh Nongthaw ia u khún bynriew shityllup ka pyrthei Dei ma U Uba synshar Uba pynlong pynman ïa kiei kiei baroh U lyngdoh ne u rangbah nongkñia u ju sdang ka tim kñia nyngkong eh ha u Blei u Trai u Nongthaw jong ki, hadien kata u sa kylli ïa ka shitom ka shijot kaei ba ki lait na ka Blei Kumta kane ka Blei ka long ka Nongaihukum ia u khun bynriew, ka nongri nongsumar ïa u bynriew naduh haduh Kumta kane ka Khein u Khasi ka sah kut bunsien tang ha kane ka Blei Katba ym pat lah pynjanai ïa kane ka Blei ka Hukum ym lah ban pynhap u dkhot u lamjew kata ban noh jingainguh ei ei Don teng teng haba la shem suhsat than eh bad kaba khein, ba katba nang lut spah lut phew, katta nang shitom pynban poi pynban da ka lait-kylla suda da ka palat-ang, haduh ba ym lah jer ne ñiewtang shuh ia ki lait ki let ki longshuwa manshuwa ba la sah khynnah, ki kut noh ha kaba shu sngap bad ong noh,—"To, katba mon u Blei "

Nalor kane ka Blei ka Nonghukum, don sa kiwei pat ki blei ki ban kham kyrshán ïa la i jait i kur Kita ki long kum u Suidnia, ka Iawbei bad u Thawlang Da u Suidnia ka thew ia u Kñi banyngkong tam eh ha kano kano ka kur, ka Iawbei ia ka kiaw nyngkong tam bad u Thawlang ia u shongkha ne u kpa banyngkong tam ha kata hi ka kur Nalor kine don shuh sa ki Phan ki Kyrpad kiba long ki khmat ne ki lynti na ïa ka liang ka liang jong ka longbriew manbriew Hynrei ban ioh ïa ka jingkyrshán kine donkam ban da pan hukum na ka Blei, ka Nonghukum, bad la ïaleh shitom ban pynkohnguh ïa kane ka Blei ban nang ïoh khambun shuh shuh ki blei khnang ban pynmih shibun ka jingbha ha ka khein Nalor kine don shuh sa ka jingialeh shitom ban pynjem dohnud ia u ksuid u khrei ban pynduna ia ka pap ka sang ha u khun bynriew



LYNNONG I

KA NIAM KHEIN

Ia ka Niam Khasi la khot ruh ka *Niam Khein* lane ka *Khein ka Bishar* lane ka *Khein Ksuid* hi ruh U nongkhaii u lum jingkhein ha la ka mynsiem ïa la ki jingthied jingpet baroh kiba u la thied bun rukom Hato ki poi ne ém ha ka baiseng ne ka trai Lada kim poi ha ka baiseng, kata kam put biang ne dei Dang donkam ban da khein da bishar bha haduh ban da shem ïa ka trai ka duh ne ka baiseng ba u pynlut Haba u la shem la iabiang, kata la dei Lane u nongkhaii u khein u diah ban shem ia ka bai trai ba u pynlut bad ka bai iohnong ba u ioh na ka Ka jingiadie iathied ka ialeit iawan ne em bad ka baitrai bad don ka iohnong ne em, bad ka iabiang ne em kat kum ka jingkhein

Kumta ka long ha ka longbriew manbriew Haba don ka jingshem bha, ym don ka pang ka jhia, ka duk ka thngan, ka duh ka iap, kata la bha la beit ka jingkhein Haba don ka jingkyrkhu ha ka shait ka nang, ka jingiaroi parum pareh, ka jingman spah man phew, kata la iaid ha ka lynti ka hok ka jingshisha Ka jingkhein ka jingdiah ka biang

La khot ruh ka Khein ka Bishar ha ka rukom kumba leh u syiem ne u nongbishar, uba wad ia ka tynrai bad ka daw jong ka jingleh bakla jingleh lait Ynda la shem ia ka tynrai ka jingleh kata la lap ia ka daw bad la lah ban phah pan map ne pynshitom pynsaja

La khot khein-ksuid de ka long namar ba u nongknia u ïit u wad ïa ka daw ba pynsngewsih pynbijar ïa

ka Blei U ksuid um lah ban leh ei ei ia u briew lymda u briew u la pynsngewsih ia ka Blei, kaba la die ne aiti noh ia u ha u ksuid ban pynjynjar U briew u lah ban bakla ha kaba leh palat leh lamler, lada ha kaba nguh ba dem, ne ha kaba thep shyieng tian bishar, lane ha ka leh niam leh rukom ha ka buh dkhot buh lamjew ne ha kaba suit ba shor da u klong u skaw Kumta donkam ban wad ïa ka daw bad ha uno u ksuid la die ban pyndam ia u ksuid, ban nym leh shuh bad ban pan map na khmat ka Blei

Ia kane ka khein ka bishar lah ban leh tang ha la i kpoh i kpoh, la i ing i ing, kum kaba thep shyieng mar la ka jong ka jong ne lah ban leh lang da ka kur baroh kum ha kaba thep shyieng lang ha uwei u mawbah Ha kane kaba iadei lang donkam ban da kynshew u synñiang u bynhei na la ki kpoh ki kpoh, da kaba ialum lut ki kñi ki pyrsa, ki meinah ki meisan, ki khun ki ksiew, ki suid iap ki nongiap ki jong ki kha lor ki kha kap (ne ki khun khlem biang por ne biarsynrop) Kane ka leit lang bad lut baroh sha uwei u Suidnia ka Iawbei, ha tynrai ka niam

Haba lam ban leit thep shyieng ha u mawbah donkam ban da pan hukum na ka Blei bad ka da leit da ka khein ka bishar shuwa ban leh kumta

Don ki jingleh niam ba ym khot ka khein ka bishar— Kano kano ka jingkylli ia ka pang ka shitom da ka shat ka khan ym ju khot ka khein ka bishar Ka long beit kaba shu kylli ïa ka ban long, ka long ka jingleh kaba tang ha sla , kam long kaba ïakynduh haduh ka jinglong tynrai ne ka jingiit ia ka daw Kumjuh ruh ka jingkñia shimet shimet kum kaba ksan rngiew, kaba tap lubri, kaba tap rwiang, ne tap ksaw kim leit ha ka tynrai ka niam Ka jingbeh ksuid beh khrei da kaba shu pynhun ne pynjem dohnud ia u ba un phet noh, ruh kam hap ha ka khein ka bishar

LYNNONG II

KABA PYNLONG SUIDNIA, IAWBEI BAD THAWLANG

Da u Suidnia ka mut u kñi tymmen banyngkong tam ha la i jait, ka Iawbei ruh ka kiaw tymmen banyngkong eh ha ita i jait, bad u Thawlang pat u kthaw tymmen ba nyngkong eh ha ita hi i jait U Suidnia u long shipara bad ka Iawbei shi kynum bad u Thawlang La kwah ia kine lai ngut ba kin long nongri nongsumar ia la ka jait Kumba ki la ju ri ju sumar haba ki dang ha pyrthei ia la ki khún ki ksiew, kumta ruh la kwah ba kin leh kumjuh na kawei pat ka pyrthei, la ia kiba dang ïa im ia long ha kane ka pyrthei, ne ruh, bad ia kito kiba la iap bad kiba la lah leit poi sha ki Te khnang ba kin kyrshan ryngkat bad ka Blei ha ka longbriew manbriew, ha ka longkur longjait ha ka long kynthei long shynrang, la pan hukum na ka Blei ka Nongthaw bynriew buh bynriew, ka Nongthung ka Nongsei ia i kur i jait ïa kine lai ngut

Haba ka Blei ka la kohnguh ia kata ka jingpán jong ki, ki ieng sa da ka kñia ainguh Nyngkong eh ki kñia shuwa da ka syiar ha ka duwan kaba ha phyllaw ïing Hadien kata la kñia sa da ka blang ba dang khynraw, kaba lieh sada tlem bha kumjuh hi ha ka duwan kaba ha phyllaw La pynháp da kajuh ka nia bad kajuh ka jingtim kñia Ynda haba la bha baroh ar, ki kñia ainguh sa da ka sniang ban ai bam iathuhkhana ha u Suidnia, ka Iawbei ba ka Blei ka Nonghukum ka la kohnguh ba kin long ki ban kyrshan ryngkat bad ka Blei, bad kumjuh ruh ïa u Thawlang u kpa babha bamiat, ba kha ba long ba buh u sohpet u ksai, ka kynthei u shynrang ba un ïaieng ryngkat ka aibor ai mynsiem ha ka ri ka dub hi la ki khún ki ksiew kum ka Blei ka Iawbei

Nangta ki ai u dkhot u lamjew halor ka duwan ba ha phyllaw bad ki jingdwai de hapoh ïing Ynda ki la pynwai, ki ïabam ïadih sngewbha baroh shikur, bad ki khot lem ïa ki paramarjan marpa bad ki lok ki jor kat kiba ïasngewbha ban ïawan

LYNNONG III 45

KABA BUH PHAN BUH KYRPAD

Nalor kaba pynlong Suidnia, Iawbei bad u Thawlang la sngew donkam ban don ha la i jait i jait ne i kpoh i kpoh ïa ki phan ki kyrpad, ban long ka jingkyrshan na kano kano ka khmat ba kwah ban shem jingbha, jingroi ne jingkyrkhu ei ei na kata, la kine ruh la pynlong ynda la pán hukum na ka Blei ka Nonghukum Kine ki phan ki kyrpad kim dei ki blei bakyrpang na ka Blei Ki long tang kum ki dak jingkynmaw ba pan ei ei na ka Blei ban ioh ïa kano kano ka jingbha, jingroi, jingkyrkhu na kata ka mat ka lynti, bad haba la shem kumta, ban ainguh ruh na ka bynta kata, kat kum ka hukum ka Blei

Ki Phan ki Kyrpad ki don ar jait Ki don kiba la buh bad pynneh ha tynrai ka ïingseng kaba dei lang baroh si i jait Kita ki long kum u Phan long bynriew man bynriew, u Phan longkur longjait Kiwei pat ki jait jingphan ki long kiba buh tang ha la i kpoh i kpoh, ne ha la ka met shimet shimet Kita ki long u phan bud phan rap ha ka khaii-pateng, u phan long spah long phew bad u phan lait ram

Ia kine ki jingphan ki kñia da ka syiar bad ka blang shuwa ha ka Blei ka Nonghukum ha ka duwan kaba ha phyllaw Hadien kata ki sa kñia da u sniang da kaba pyniap ïa u hapoh ïing shuwa Teng teng

haba la shem kano kano ka jingshembha, ka jingroi ne ka jingkoit jingkhiah na ka bynta kata ka nia ba pynieng phan pynieng kyrpad, ki kñia da u masi ne masi kyrtong, ynda la kñia shuwa ha ka Blei da ka syiar bad ka blang ha duwan phyllaw sriem kumba leh ia u Suidnia, ka Iawbei bad u Thawlang

Haba kñia jingphan da u masi ki wallam ia u hapoh shyngkub, ki pyniap ia u hangta, ym dei habar, da kaba pom da ka waitlam, ym dei ruh da kaba shu siat la kat ia u' masi kñia suidiap Ynda um iap da kaba pom waitlam lah ban shu pyniap noh ia u da kano kano ka rukom kum kaba shu pduh bad tangon pyniap

Ynda la dep kaba noh dkhot noh dkhai na u masi ki sa iasip iadait, (kata ïasam bynta ban iabam), tang baroh shikur Hynrei ia ka doh ba tam, lait noh na ki dkhot ki lamjew ba noh ha jingkñia, la ïabam ki lok ki jor, ki meikha ki khun-kha baroh kat kiba la iakhot iawer sngewbha hangta

LYNNONG IV

SHAPHANG KABA BUH DKHOT

Ka rukom buh dkhot buh dkhai hapdeng u khún-Khasi kat kum ka hukum ka Blei ha la i jait i kur ban long la ka niam ka rukom ka long lai rukôm Don kiba ka hukum ban buh san, don hynñiew bad don pat khyndai La ju buh tang na ki dkhot kiba napoh krem ka kpoh bad tang jong kine ki mrad, ki blang, ki sniang bad ki masi Dei tang na kine lai tylli hi ki mrad ba la ñiewkor tam ha kano kano ka jingkñia Na u syiar la shim dkhot tang lai tylli, bad kita ki long na u dohnúd, u lamjew bad na ki snier

Na ki blang, sniang, bad masi haba shim san dkhot, la shim na kine —u dohnud (liver), u lamjew (pancreas), ki khyllai (kidneys), u klong (heart), bad u tor (lungs), ne nierlong (big intestines) Haba shim hynñiew la pynlang sa u lab ne khlab (spleen), nalor u tor ne nierlong baneng Haba shim khyndai la pynlang sa ka nierlang (small intestines) bad nierdong (ends of the intestines), ne kano kino ba naroh ka kpoh, kaiba ka hukum ka Blei, kum ka nierbah (stomach)

Ha kaba shim dkhot ki leh kumne —Ki ot khyndiat khyndiat na kawei pa kawei ka bynta ba ki shim Bunsien ki suh kyndang lang ha u narsuh Nangta ki thang ha ban da ih bha Ki sa shyit khyndiat khyndiat na kawei pa kawei ka dkhot ba la ih bha bad ki noh ha ka jingkñia, kata halor ka duwan Ynda la dep, ki shim ia kita ki dkhot kiba tam na kaba noh dkhot, ki iasām iasip tang baroh shikur, kata, ki traikur ba ai jingkñia la ka doh ka khlein pat ki iashet syrwa bad ki sa iabam sngewbha bad ki meikha ki khún kha, ki lok ki jor bad ki paramarjan marpa baroh kat kiba iasngewbha ban iawan ynda la khot la pyntip

LYNNONG VI

KI DAK HA U SYIAR

Ha kaba khmih dak ha u syiar lap ki dak bha dak sniew ha u rwieng bad ha u blei u briew ba ha u rwieng Ban sngewthuh bha ia kane, shim kawei ka syiar, bad pynlap ia ka Sei ia ka *snier*, da bat na khmat ka snier ba leit rud Ring tir r r nangta haduh ban da jan poi ha ka *nierlong*, hangta yn shem iwei iba mih et sh'oin ia iba la khot i *sohpet* Ine i don hajan ba kut u *rwieng* hajan ka nierlong Sa kumba saw ne san inshi antad na u sohpet bud Ia u rwieng, yn shem Ia ka jingpait pnat u snier sha ki ar tylli

kiba sniem ïa ki shynriahti Ia uta uba kham jynsur shaphang kamon la khot u *blei*, bad ia uta uba kham jyndong sha liang kadiang la khot u *briew* U rwieng u long uta u snier uba iaid beit naduh bar u sohpet haduh ka jingleit soh ha ka nierbah

Mynta, lada don i kynja ba at kum u pyrshen ha khmat u blei ne u briew la khot ia kat i kaba *thung* Lada don kaba thohsaw ne thohlieh ha khmat u briew ne u blei, ia kata la khot kaba *thoh* Lada don ei ei kaba pei, ne kad, ne tar ha ka snur ba iasnoh u briew bad u blei, ia kata la khot kaba *tar* Lada don ei ei ka bam iaid beit bha ha u briew bad u blei ne ha u rwieng la khot kaba *ring dkoh* Lada don pat ei ei ka bam dap bha ka eit, hynrei ka paw sngur ha u rwieng, la khot ia kata kaba *kjap* Ki dak bha pat ki long ha kaba u briew bad u blei kim don kitei ki dak bad ki iaphai khmut phai khmat, ki iathum ki iakdup, ki iadoh ki iadait

Ha kaba khad syiar, da kaba kylli ne tohkit kum ia ka daw pang daw shitom ki ju iapan da kaba *thoh ne thung* ha u briew u blei (kata, da ka dak sniew) Hynrei ha kaba kñia ainguh ha ka Blei ka lawbei ne u Phan u Kyrpad ki ju iapan da ka dak bha, ban nym paw ne pyni kano kano ka dak sniew (kata, ba u briew ruh un da ieng rangbah joit bad u blei ruh un da kdup da thum bha ia u briew bad un i suk lyngngai) Haba shem ia kata, kata, la khein bha Hynrei lada shem da kano kano pat ka dak sniew ba ym put bha, donkam ban da wad shuwa ia ka daw, hangno ba don ka jingpalat ka jingduna, ha ka nguh ka dem ne kano kano Ynda haba la shem ïa ka daw, ki shan ki khyrdep, ki pynneh ktien bad pynskhem ha kata, ban kynmaw noh bad ban kyndit bynriew Hadien kata ki sa da kñia biang haduh ba kan da bha

LYNNONG VII

KI DAK HA KA BLANG, KA SNIANG BAD KA MASI

Ha kaba kñia ia ka blang ki ju bishar bniah bha ia ki dak ha u dohnud bad u tor. Tharai mynta, u nongkñia u shim ia ka blang bad ot pyniap ban kñia, nyngkong eh un ot ia u dohnud, da kaba pyniakhlad ia u na ka nierbah bad ot ia ka dohsaw. Nangta u pynliem lyndang da kaba pynphai ia ka dak ot sha lade. Hangta ju iohi ba u dohnud u don lai sdad ne pnat. U pnat uba soh ha kaba hapdeng eh u long u *ksang*, ka lynti ksang ka long kaba iaid beit shaduh u tynrai dohnud. U pnat ba na sha tyngkhap sdad kadiang eh pat u long u *sohpet*. U dohnud u don ha ka sdad kamon bad shaphang kadiang khyndiat na u dohnud don u syrtap dohnud harud jong u ba la khot u *shata* u *kuch*.

Mynta haba ka jingkñia ka bha u ksang u dap um bha, ka lynti ksang ruh kan iaid beit bha u sohpet u ksai un bha bad u shata u kweh ruh un bha. Hynrei haba kam put bha kin paw ki dak sniew kum kaba *dam ksang* kaba *dam lynti*, kaba *dam sohpet* kaba *pam*, kaba *trud*, kaba *ksam*, kaba *teh*, kaba *sur* ha kano kino ka bynta u dohnud, nangta kaba *pam* ia *u shata* kaba *sei thylliej ksew u shata*, kaba *pam sha lyndet* bad kaba *kylla pyrdet u shata*.

Ha u tor pat u nongkñia u pyrsad bad khmih la un at un sieb bha ne em. Lada long kumta kata u bha bad ka jingkñia ruh ka la bha. Hynrei lada ka jingkñia kam put bha, kata un don dak *jngem*, dak *pyut* ne dak *siat* ha u

Ki dak ha u dohnud sniang ruh kin paw sriem ha kajuh ka rukom kum ha u blang Hynrei na ki dak ha u dohnud masi don tang kawei ka dak kaba ki khein kaba sniew eh Kata ka dak ka paw ha u ksang Don ka kynja swur khlein ba pun um, kaba snoh ha khmut jong u ksang Kaba kum kata ka jia hateng hateng, bad la ki ein kaba sniew eh la u ksang kum uta la khot u, '*sang sohummat*, bad ïa u masi ba don kum uta la khot *masi-soh ummat* Haba paw kum kata ka dak ha ka jingkñia, ym ju pep ban don ka jingiap briew ha ki kur kiba dei lang ha kata ka jingkñia

(U *shata* u sriem kum u tit (fungus) ne kum ki khlieh prek ba la khot ki *shata*)

Lynnong viii

KA RUKOM JINGKÑIA IA KA BLEI

Ha kaba kñia ainguh ia ka Blei ka Nongaiñukum, na ka bynta kano kano ka jingbha ba la ioh, la ju kñia barobor ha ka duwan kaba ha phyllaw iing Ia ine i duwan la shna da ka dewsaw iba heh kat shiklum kti, kata, kat ban kdup da ki kti baroh arliang-ti da kaba pynïakynduh para khmut shynriahti U nong kñia u buh beit buh ryntih ia ki jingdah jingdong ha ka duwan kumne —

Ha ka ranab lum duwan ba phai sha ka liang la jong u siang ïa ka lahar, kata, ka sla na khar ka kait ne ka 'la lung kait U sieh ïa i tnat diengsning halor duwan, katba ïa u klong iad um, uba la thep sapoh khyndiat bad mar shiteng ka um ban long ïad-um, la pynïeng halor duwan sha liang kamon na i tnat diengsning— Ha ka liang kamon la jong u pynïeng u luta um Hajan

hangta u buh ka pliang ha kaba la don khyndiat u khaw, u purew lieh bad u rynsi iwbih

Nangta u synreit um na u luta halor ka duwan U bor pat da u khaw ba na ka pliang halor ka duwan U sa shim sa ia ka syiar ha ka kti, ia kaba un sa kñia U pynnguh ia ka syiar halor ka duwan bad tim kñia artat

"Sngew, ko Blei Trai Kynrad, uba najrong na tbian ko Nongthaw, ko Nongbuh, ko Nongthung, ko Nongsei!

'Ba kumba nga la long bynriew man bynriew, la lalong u khun u ksiew la iaiar u tnúm u tyndai, la iiroi parum pareh, la iaioh ka skhiah ka nang ba la isnei ma phi ka Blei, ka Trai Kynrad—

'Te sngew mynta ho, nga ieng sa da ka nguh ka dem, namar kata ka lynti

"Te lada phi la suk la diangti ma phi ka Blei ka Trai Kynrad, to da ieng rangbah u bynriew joit, suk u blei lyngngai Da weng ka thoh ka tar, ka kjap ka star, ka brain ka briab

'Hynrei lada phi ong, 'Em', ba phim put diangti ma phi ka Blei, ba dang don du khat ei ka tam ka duna ha kjat jong phi ka Blei, te to da kiew kein da ka thoh da ka thung, da ka tir da ka puid ha u briew ha u blei ba ha u rwieng

"Em, phi, ynnai ban leit tim sang kumta Tó, la suk la diangti ma phi ka Blei, ka Trai Kynrad Te to da ieng rangbah u bynriew joit, da suk u blei lyngngai, da pyni da kaba iathum da iawian, da kaba iadoh iadait bapdeng u briew u blei. Kumta, kein mo ?"

(Ka jingtim kñia ki mut ba lada ym pat diangti ka Blei, yn don dak sniew ha u briew u blei bad ha u rwieng hynrei lada la pdiang hun pat, yn paw dak bha da ka jingiakdup ndoh ha u briew u blei)

Hangta u nongkñia u pynsum ia ka syiar, da kaba synreit um na u luti bad di ka tari ba u bat ha ka kti u ot ia ka ryndang jong ka, u pjiar snam bad pynjaw ha ka duwan bad ong artat

"Hei ban phuh ban mer ka duwan ka dupat, ka dah ka dong"

Ynda u la pied ia ka jingshong ka syiar u sei ia u rwieng bad pynthiah halor ka sla-ti kadiang bad ong artat

"Te wei phi la suk la diangti ma phi ka Blei namar kata ka lynti haw di kren tyinmen kren san, wat shah ka sarong ka lamler, ki shet ka phon, ioh bein ka bneng ka khyndew, haba shit haba shai (kata kren hok wat leh kam kai, ioh hap jingtim) Mynta to ieng rangbah te u bynriew joit, suk me u blei lyngngai"

Nangta u pynjaw kiad na u klong iad um ha u briew bad u blei ba ha u rwieng bad u ong artat

"Weng ka dak ka shin, mo!"

Kumta u pynthiah ia uta u rwieng pat halor kata ka duwan U peit bha u khmih bniah Ynda u iohi ba la bha, ym don dak sniew ei ei, u sdang sa ka ai dkhot ai dkhai, da kaba thang bad dkhat na u dohnud, u lamjew bad ka snier ha kata hi ka duwan

Katta ka kut kaba kñia ainguh da ka syiar ia ka Blei ka Nonghukum

U Nongkñia u sdang ban kñia pat sa da ka blang U shim ia ka bad u pynkohnguh hi kata hi ka duwan Nangta u pynsleh um ia ka na u luta um, u pynsleh purew bad rynsi U bet pat u khaw halor ka duwan bad kren sriem ia kijuh ki ktien kumba u kren haba kñia syiar

"Sngew, ko Blei Trai Kynrad, ko Nongbuh, ko Nongsei, kumba ngi la long hynriew man bynriew, la iamih u khun u ksiew, la iaiar u tnum u tyndai, la iapait tnat pait shiang la iaroi parum pareh la iaioh ka khiah ka nang, ba la isnei ma phi ka Blei ka Trai Kynrad

"To sngew ho, mynta nga pynhiap sa da ka jong u shynriang u shympat da ka langlich ka 'lang tem, ban don da ka nguh ka dem ba da u dkhot u lamjew namar kata ka lynti mo'

"Wei phi la suk phi la diangti ma phi ka Blei, ka Trai Kynrad, haw da jyllih jyllun u shata u kweh, ne u nud u ksang u sopet u ksai ka lynti ka syngkien Da law ka teh ka sur, ka ksam ka kboh, ka ot ka pam

'Lada phi ong em' pat, ba ym put nang diangti ma phi ka Blei ba dang don ka tam ka duna, ka lait ka let, te to da dam sohpet dam ksai, dam ka lynti ka syngkien, dam u ksang u nud da pyni da ka ksam ka kboh, ka pam ka khet ha u shata u kweh mo'

"Hynrei, lada em pat, phi ong ban nym tim sang tim ma kumta, pynban ba phi la suk la diangti ma phi ka Blei ka Trai Kynrad, te to da jyllih jyllún kein u shata u kweh, u nud u ksang, kum ka 'tien iapán kein mo?"

Nangta u bret khaw halor ka blang bad beh ksuid beh khrei da kaba ñiew bad ong artat,

"Wei, ar, lai, saw, san'

'Hei u khlaw tam u khaw lut, ba ngan lait na ka pap na ka sang, ka tyrut ka smer, u ksuid u khrei, mo!"

Nangta u pynkohnguh biang ia ka blang ha ka duwan. U ot pynlap ia ka na ka ryndang bad pjiar snam ia ka da kaba pynjaw snam halor duwan, u da ong artat, "Snam blang."

U pull pat ia ka. U sei ia u tor bad u pyrsad. U shim ia u dohnud bad u khmih bniah ia ki dak hangta. Haba kata ka blang kan pyni dak bha kumba iapan, u sa ai dkhot ai dkhai halor ka duwan. Nangta u ialeit rung shapoh iing ban dwai ainguh. Tang dep kaba dwai ainguh, u iamih biang shabar iing ban iasip iabam ia u dkhot tam baroh shikur. Kumta la pynwai ia ka jingknia. Ia ka doh pat la shet syrwa ban iabam bad ki lok ki jor bad paramarjan baroh.

LYNNONG IX

KA RUKOM JINGKÑIA IA U JINGPHAN

Ka jingkñia ainguh ia u Phan u Kyrpad ka long ynda la shem ka jingbha ba ki ïapan, la u long na u Phan long bynriew man bynriew, ne u Phan long spah man spah ne uno-uno u Jingphan.

Ka jingkñia ia une ka long shuwa ynda la kñia da ka syiar bad ka blang ha ka duwan kaba ha phyllaw ïa ka Blei ka Nongbukum. Ynda haba la dep shuwa ïa kane ka jingkñia, bad haba la iohi ba ka jingkñia ka la bha, sa kñia sa ïa u Jingphan da kaba ïarung hapoh ïing ban kñia da u sniang.

Ka jingtim kñia ka long ha kane ka rukom, tharai, lada ka long ia u Phan long bynriew man bynriew

"Te sngew mo ko Phan long bynriew man byn riew kumba la hukum ka Blei ka long kur ka sei jait, ba yn long ma me u Phan u Kyrpad long bynriew man bynriew, u ban iadon ryngkat bad ka Blei ka Iawbei ha ka long briew ka man bynriew, ka long kynthei ka long shynrang

"Te mynta kumba nga la shem ïa ka hok ka kular, ba la ïalong bynriew man bynriew, la ïamih kynthei shynrang la iaroi parum pareh la iaioh u synñiang u bynhei, la iaioh ka koit ka nang

"Te sngew, mo mynta nga ieng sa ka nguh sa ka dem da u 'niang-bah u 'niang-iong

"Alle ho to diangti diangjat ia ka nguh ka dem, ia u dkhot u lamjew ba yn noh Lada kumta, to da jyllih u nud u ksang, u shita u kweh, ka lynti ka syngkien, u sohpet u ksai, katta, mo ?"

U bar khaw ha u sniang bad ong artat

"Wei, ar lu, saw san Hei sa u khaw tam u khaw lait ba ngan lut na ka pap na ka puin, na ka tyrut ka smer, u kruid u khrei, ka sang ka ma bad ka jot ka rem mo ?"

Nangta ki iapyniap ia u sniang da kaba dung da u nardung na ka tohtit haduh ban da pei ha u klong snam U tang shu iap ki sei ia u shabar Hangta ki puid bad sei u dohnud bad khmih dak Lada ka jingkñia kam pat bha kan pyni dak sniew ei-ei ha u dohnud Hynrei lada ka la bha, ka long kumba iapán, kata la khein bha Nangta wan sa ka ai dkhot ai dkhai halor ka duwan Ki ïarung sha ling ban ai jingdwai ainguh Ki iamih biang shabar ban ïasin ïasam ïa u dkhot tam baroh shikur Ki sa ïabám ïa ka doh ka khlein da kaba shet syrwa, baroh shikur,

ryngkat bad ki meikha pikha, ki khunkha khunlong bad ki lok ki jor, ki paramarjan marpa de baroh

Hynrei lada ka jingkñia ka pyni sniew, la ha kaba kñia ia ka Blei ne ia ka Jingphan, kata dei ban da wad bha ia ka daw let daw lut ne ka tam ka duna, kaba lah ban long ha ka nguh ka dem ne ha ka suit ka shor da u klong u skaw, haduh ban da bha

LYNNONG X

KA RUKOM KHAD SYIAR

Ha kaba khad syiar ka don ka jingkylli ne tohkit ha ka khein Ka rukom kylli da kaba khad syiar ka long kaba khan kongsan bad kham khraw ban ia kiwei kiwei ki jingkylli ne jingkren kata ban ia kaba shat ba khan namar kine ki daw Kawei ka long namar dei u syiar uba ieng rangbah bad ioh ka hukum ka kular naduh myndang long ka pyrthei bad ban ai jingshai kdar ia ka pyrthei da ka jingkynih jong u Kawei pat ruh ka dei namar ba dei ma u uba kit ryndang shah ryndang na kjat ka Blei naduh myndang long ka niam ka rukom u Hynñiew Trep u Hynñiew Skum, na ka bynta u khun bynriew ha khmat ka Blei

Tharai mynta haba pang eh u briew ka briew ba ñing ki ju khad da u syiar hapoh ing ne habar bad u nongkñia u kylli ia ka daw ba ai jingpang jingshitom kumne

"Rang iar khad, ko khun ka Blei, ko baioh ka hukum ka kular, na myndang long ka pyrthei, shai ka pyrthei kdar, na kjat ka Blei ban long u kit ryndang u shah ryndang, mynba long ka niam ka rukom naduh u Hynñiew Trep u Hynñiew Skum

"A Kynrad, ba long ka pang ka shitom katne nangno ? Ka daw ka lynti, kaba shoh kaba ther katne, pleng don ha phi ka Blei, mo ?

'Ngan sa jied ia ka khmat ka long jot ka long rem ka long phi ka Blei la nga lait ha ka nguh ha ka dem ne la nga lait ha u klong ha u skaw, mo Blei, I rai kynrad '

"Haw di kiew da ka thoh da ka thung ha khmat u blei !

"Te em phi ong dei nawei ka daw eh ka daw ther, kaba shoh kaba ther Lada kumta, te, to, ieng rang bah u bynriew jait suk u blei lyngngai To da weng ka thoh ka thung, ka kjap ka stiar mo ?"

Nangta u ot, u pyniap ia u syiar na ryndang U sei ia u rwieng shabar ban khmih Lada don shisha ka thung ha u blei kata ka daw ka don ha ka Blei ba la kum lait kum let Hynrei lada ym don, bad ba u syiar u pyni dak bha pynban ha u blei ba ha u rwieng kata, ka daw ka don nawei pat

U Nongkñia u dei ban iai kylli bad ban iai pyrkhat daw, haduh ba un da shem ia ka daw kaba thaw pang thaw shitom Lada ka jingkñia syiar imat kumba kan pyniap bun eh ki syiar, u nongkñia um banse ban sa shu shat noh da ka pylleng Haba ki la shem ia ka daw pang da kaba shat pylleng, u khad pa khad biang da u syiar ban pynskhem bad pynjanai ia kaba la lap da ka pylleng

Kata ka long ka rukom khad syiar, lada haba pang ne shitom ne ha kaba khein ba bishar

LYNNONG V

KI DAK HA KA PYLLENG

Ha kaba shat ne khan pylleng, la ju leh barobor tang da ka 'leng syiar hi. Ha ki shat pylleng la ju leh ha ka dieng shat pylleng kaba la da thaw khnang na ka bynta kata. Ka jingheh jong ka ka long kumba phra inshi sawdong. Ka don de ka jyngbat ba la pong shyngoid bad hangta la buh dewsaw ban kyllain ia ka pylleng ban ithuh ia ka liem ka dem ne ka pyllup ka lyndang. Ia ki dong pat la ju ot pynitynnat khyndiat. Halor kane ka dieng shat pylleng la ju shat pylleng la ka long haba khein ba khiu, ne haba pang ha jhia ne haba don kano kano ka jingkwah ban kylli da ka.

Ha kaba shat pylleng ban kylli ia ka daw pang daw shitom ne ban tip ia kaei kaei ba ki thmu la ju buh ia ka pylleng hamar pdeng ka dieng shat. La pynneh ia ka da kaba buh kumba phra ne shiphew tylli ki symboh khaw. U nongkñia u tim kñia shuwa ha ka bad u pan ka dak na ka liang kadiang ne na ka liang kamon, ia kiba la khot ki *jingkem ki jinglar*. Ka jingkem ka long, namarkata ka jingpan dak na sha kadiang, bad ka jinglar pat na sha kamon.

Haba u nongkñia u lympat ia ka pylleng, ia ka shynrong pylleng kaba heh duh hapdeng ka dieng shat pylleng la khot ka *kmie pylleng* lane ka *lieng-pylleng*. La khot kmie pylleng ia ka namar ka long ka shynrong pylleng baheh duh na kita ki shynrong pylleng ba pait bad ba phret bad la khot pat ka lieng de namar ka thiah lyng oin kum ka lieng. Ia ki shynrong pylleng, namarkata, ba dem pyllup shaphang kamon ka lieng ne kmie pylleng la ong ki *jinglar* bad kiba pyllup sha kadiang pat ki *jingkem*.

Ka jingpan dak ka long kat kum na u nongpan dak Don kiba pan dak na sha kamon, don pat na sha kadiang, lane shisien na sha kamon nangta sa na kadiang Ki dak ki don bun rukom Ki don ki dak buhsang, kata, ba don ka sang ka ma hano re hano, ki dak iap, ki dak sniew, ki dak ban sa ïoh shitom hadien, ki dak basngewsih ka Blei ka Iawbei ki dak lap ang kata, ba pynshaïong, ki dak bam lap shuh la ka khein ne ka daw, ki dak khang-nia, kata, bam jubab ki dak bat nia, kata, ba dei ban dang iai kylli tohkit bha, bad bun kiwei-kiwei ki dak



LYNNONG XI

KA RUKOM SHAT PYLLENG

Ka rukom tim kñia hiba shat pylleng ka long kum ha kane ka rukom Thiarai haba kylli ba don ka pang ka shitom jongno jongno ha ting ha sem —

"Ko 'leng sam, ko khuin ka Blei, ko banang ko batip, ko balah ko baiai !

"Kumba la buh tang hi ka syiem synshar na jrong na tbian ha ka jong u Hynñiew Trep u Hynñiew Skum, ba long ka khein ka bishar, ka kylli ka tohkit

"Nga pynthiah nga pyndem halor ka diengshat ka dieng-khein, ka duwan ka dupat, Kynrad hajar nguh

"Ngan kylli ngan tohkit katne ba ioh ka shitom ka lanot ka shoh ka ther, ka pisa ka lyng a , hato mano ba thaw haduh katne ?

"*Pleng don ka daw ha ka Blei*, ka thaw bynriew ka buh bynriew ngan jied ia ka jot ia ka rem, ka bijar ka buhkhoh jong phi ka Blei, mo ?

"Iem kamon bin, kynrong kadiang joit *buh ki jingkem ai snep slait*, da weng ka lar ka sap, ka buh sang ka tharia

"Em, me, ong ka Blei kawei ka daw eh, ka daw ther, kaba shoh kaba ther, *lai ha ka dong*, kiew ha ka dong da khlem jingkem da buh 'lengsang sha liang kadiang

"Nga pynsum nga pynsait dewlieh dewtem, ba ngan iit ia ka liem, ia ka dem, ka pyllup ka lyndang, mo ?

"Nga rah nga jur, kumba don ka hukum ka kular, mo ? Hu, mo, 'lengsam ?"

U ieng de nangta, bad u lympat phar ia ka pylleng himar pdeng ka dieng shat pylleng Kumta ki lakhmih ia ki dak kumno ka ong *Te lada don ar kylli ki shynrong pylleng ba dem pyllup ha ka liang kadiang kata ka daw ka long shisha na ka Blei* Hynrei haba dem pyllup ar tylli pynbin sha kamon, ym shi kdiang kata, ka daw ka long nawei pat, ym na ka Blei

Lada ka jia long noh da kumta, u nongshat pylleng u iai kylli pa kylli da kaba iit daw haduh ba un da shem Ynda u la lap, u dwai u shan namarkata, ba ka Blei kan ai noh ka khiah ka nang bad ba naduh kata un kyndit un kynmaw noh bad bun ainguh ai dem, da u klong u skaw ne ka buh lakhot ka buh lamjew Hynrei ynda hadien kata ruh, u briew um man koit hi satia, u nongkñia u dem iai kylli bniah bha sa na kaei pat ka daw duna ne palat ba un shem haduh bun da lap



LYNNONG XII

KA RUKOM BAN KHAN

Ka rukom ban khan ka long ba u briew u kwah ban kylli ia kaei-kaei ka ban jia shadien (Kane kam hap ha ka khein ka bishar, namar kam kylli ïa ka daw) U briew, kumta u lah ban khan da ka pylleng u sbai, ka shanam, ka ryntieh u khaw, u maw ne da kano kano kat kaba u sngewbit bad kaba ong ba ka lah ban iathuh

Shuwa ba un kylli u da kylli shuwa la ka lah ban kren blei Kumta, tharai haba u shim da ka shanam, u bat na u ksai ba sdien , bad haba u shim da ka ryntieh, u bat na u ksai ryntieh ba pyrkhun ka ryntieh U bat skhem triang khlem pynkhih khyndiat ruh bad u sa kylli kumne

"Phi shong blei jia blei ba ngan kylli ia ka duk ka shitom, sawang kdoiñ, da mastieh da ryngkang, da shad wait da shad-khnam Ong phim lah, te soh mynsiem bat-ti slait "

Lada ka shanam ne ka ryntieh ka khih pawang kata, ka shong blei bad ka lah ban iathuh, ba kumta u sa kylli na ka katba u kwah

Ka rukom khan da kine ki tiar ka long tang haba leit jia ei ei ba don ha lum ha lynti ne hangno hangno ha bam lah ioh pylleng ban khan Hynrei ka jingkhan kaba kham leit sot ne kham khraw ka long hi barobor da ka pylleng

Kaba khan da ka pylleng ka don ar rukom Kawei ka rukom ka long da kaba shu sop da ka sla

ia ka pylleng bad sa shon ia ka na ka khmut pylleng da ka shynriahti U bat ia ka pylleng ha la sop ha ka kti kadiang ba u kylli shuwa la ka shong blei jia blei ne em, kumne

'Pha shong blei jia blei, pha lah ban iathuh ba ngan kylli ngan tohkit ia ka duk ka shitom, shan ngang, (kata pynch tdiang wat pait), ong pham lah, shynroin riap (kata pait)"

U shon de da ka shynriahti bad lada ka lah ban shong blei jia blei kata kan shan kan nym pait, lada kam lah shong blei kan pait noh Lada ka lah, u sa kylli katba u sngewdonkam ban kylli Hynrei kane ka rukom ka kham lut pylleng bad ym lah kylli tang ha kawei ka pylleng

Kawei pat ka rukom kaba kham myntoi, bam kham lut pylleng eh shibun, ha kaba u lah ban kylli daw shibun tang ha kawei ka pylleng, ka long da kane ka rukom

U bat ia ka pylleng ha ka kti kadiang bad u kylli

'Pha shong blei jia blei, pha lah ban iathuh, ba ngan kylli ngan tohkit ia ka duk ka shitom, shynroin riap ong pham lah, shan ngang,'

U shon de da u symboh khaw Lada ka pei, kata ka lah, hynrei lada kam pei, kata kam lah Lada ka pei ba ka pyni ba ka lah u sa kylli ia kiei-kiei baroh kat kiba u kwah bad u sngewdonkam

LYNNONG XIII

KI RUKOM HABA KHA KHUN

Shuwa ban poi u bnai ia ka ban kha la ju ksan rngiew bad tap kpoh ia ka bapun khun I a ju kñia da ka syiar hapoh ing bad ka mynpunkhun kan shong hajan kata ka jingkñia

Nangta u nongtim kñia u kñia ha u Blei u Nongthaw u Nongbuh

Ba kumba U la buh kynthei shynrang Un pdiang ka hok shihajar nguh Te mynta u nongkñia u ong ba un ieng da ka tap ka shup ban bha ban miat, ban long briew man briew ei, ban lait bha lait miat, ban sah ka nam ka kyrteng Lada kumta, to ai un ieng rangbah u bynriew joit, un suk u blei lyngngai, kin da iathum da iawian, da iadoh da iadait, ban nym don de da ka thoh ka iar, ka kjap ka star

Lada ka paw dak bha kumta kumba la iapin, kata la dep Hynrei lada don dak jingpyni sniew, te donkam ban wad ia ka daw bad ban kñia haduh ban da bha

Haba lajan ka por ia ka ban kha, ki khreh lypa uwei u khiew-um ba la khot u *khiew um sohpet* bad kawei ka ktang ba la khot ka *'tang sohpet* La ju pynsum ia u khunlung haduh ban da dkut sohpet da ka um na uta u khiew bad la theh um da kata ka ktang

Lada kha ia i khún mynsngi, janmiet ne mynmiet la ju jer kyrteng noh ha ka por step jong kawei pat ka step La ju ot sohpet da kaba shu thlieh sapied salit na kata ka ktang kaba nep har har kum ka tari (Kata, ym ju pyndonkam da ka tiar nar kaba lah ban pynmynsaw ïa u khunlung) Ki teh shuwa ia u sohpet da u saithir kumba ar kti ei ei na dyng-

khong u sohpet. Ki sa rung tir r r ia u jyntang sohpet haduh ka khohsiew bad sa ot nangta, hamar ba kut ka khohsiew kat ban nym ioh kynjat u khunlung. Ki sa lum ia ka jhep baroh ha u khiew khyndew ban leit bret ha ka sngi jer kyrteng.

Lada kha da u khun shynrang ki ju thaw da i ryntieh bad lai tylli ki khnam ba la khot ki *tieh iawbei* bad *'nam iawbei* ki khreh lypa da u purew bad ki tiar ki tar baroh.

Ha ka step jer kyrteng, u nongkñia u shim u klong bad ka sapoh. U khreh ban pynlong iad um ha uta u klong. U jer lai tylli ki kyrteng. Kata ka kyrteng ha kaba soh bha ka jingjaw ka kiad ha khmut u klong haba pynjaw, ka long ka kyrteng da kaba yn khot ia uta u khunlung.

U kpa un leit bret ia kata ka jhep ka shynnai sha lum sha khlaw ha ka jaka ha kaba yn nym ioh ki mrad bunsien halor dieng. Ynda u wan phai la ju tieh um da ka phiang ha ki kjat jong u hamar khmat jyngkhang. Un shim ia u purew bad tian lai kyntien. U nongkñia pat u sa thoh da u purew ia ka shijat u khunlung bad ia ki nongiabam kpu baroh. Lada ym don u kpa, u kpa nah ne kpa san ne uno-uno na ki kynja kpa u lah ban leit bret ia ka sih ka jhep, u kur te um bit satia.

Ynda la dkut sohpet ki ju leit kñia sharud nong ia u suidbri suidkhlaw da i khun syiar. Da kata u ksuid un nym lah pynsniew ei ei shuh ia ita i khunlung lada sei shabar, lane lada wallam ei ei na sha lum sha khlaw, lane lada iarah iarong shano shano ruh.

U nongkñia ha ka kha khun u lah ban long da uno uno, wat uba kham bieij ruh kam pher, namar kam long kaba leit eh ha ka niam.

LYNNONG XVI

KI RUKOM HABA IAP BRIEW

Tang shu la iap ki pynbeit ki kjat ki kti, ki pynsum ki pynsleh, ki pynkup pynsem kadiang ki nı ka rukom ba leh ıa ki snaiap, nangta ki pynthiah toiñ Ki buh ka 'leng kpoh bad ka jamiet jastep pat haneng khlieh Ka 'lengkpoh ki pyni ba dang don ka jingiabat iasnoh ha ka niam wat la u la iap

Nangta ki shim sa u 'yiar krad lynti ıa u nongkñia uba kñia, ba kumba ym lap shuh ia ki khein ka bishar ka daw jot ki daw rem ba li pam ki tyrut ka smer ka bneng ka khyndew, mynta li ieng sa da u krad lynti u krad synekien u ban pynpoi sha ka mei ka iaw ne u ñi u ma, u suidnia ka iawbei, ha tynrai ka niam

Ia une u 'iarkrad lynti kım ju da khmih bishar eh la ka bha ka sniew Nangta ki kñia sa da u pynkham, lada ıa kiba duk da u syiar, ia kiba riewspah da u sniang

Don lai ne sew rukom ki rukom thang briew Kawei ka rukom ka long da kaba shu thaw jyngthang da ki dieng thala dieng tylli tang ban ing ka met-iap Ka kham dei ia kiba duk ba suk Kaba ar ka long ka jyngthang kaba da stih lyntang Ki khot ia kane ka *jyngthang baitwait* Ha kane ka rukom thang ki da pynleit u pynkham u pynsoh Kaba lai ka long kaba ki khot ka *jyngthang-lyntang* Kane ka long kaba kham donburom Ki da tem da ka ksing ka dhah, da siat ki suloi ki mán, ki da pynmap ki sniang ki masi shibun Ki lah ruh ban da pynshad wait bad ban rah ia ka met-ïap ha krong lieng ne kulai-ruh (kata, ki krong kiba kum ki lieng ne ki ruh ba kum ki kulai ba lah ban pynieng teng teng Ia ka jyngthang pat ruh ki da thaw shrong thaw shrup bha Nang'a ki da shna ia

ka khlieh jyngthang baroh sawdong da ki siar kait kiba long dur kum ki soh pashor kait ba la sop rupa Ka rukom thang kaba saw ka long kaba ki khot ka *Iyngkha-son* Kane ka dei tang ia ki kynja syiem ne kynja bakhraw

Ha ka [illegible]g leit thang pat ki thaw ka khiwai ka dawai ia ki nongthaw jyngthang, ia ki khun kha khun-long bad ia kiba iarap iatrei kam baroh Nangta ki khreh leit thang Ki kyntiew ia ka met iap ha ka krong ki ieh ki khum, ki tap jain tap nep bad sa kñia uwei u iar syngkhong

U nongknia u tim-kñia ba kumba la kyntiew ha ka krong ka knah la long ka teh ka khum, mynta la ieng sa da u iar syngkhong u ban law ban loit na ka teh ka khum, na ka raiñ ka rem, ban pynpoi da kaba suk kaba sain ha ka kmie ka kiaw, ha u ni u ma ha u suidnia ka iawbei

U khyrwait pyniap ia u syiar bad pjiar snam Da kata ka snam u kyllain ia ka krong baroh sawdong, ia ki lai tylli ki dieng ba la teh khnang, ba jrong bad heh kat ki shynrjahti, ia kiba la buh ha ka kriah kaba ju bret shabar shnong

Lada dei ka jyngthang lyntang ki da pom u 'lang sait ksuid uba iong tlem ha phyllaw iing

Ynda poi ha jyngthang ki weng noh ia ka 'leng-kpoh bad ki thep ia ka met iap ha ipoh jyngthang Ai ding nyrgkong eh ki kur, sa ki kha ki man Haba la meh ka ding ki shat ia ka leng-kpoh ha khlieh jyngthang

Nangta ki shim sa u 'iar-padat ba u nongkñia un kñia Da ka snam une u syiar ki kyllan snam pat ia ka jyngthang, ki sa pashat laisien lyngba ka jyngthang ba un ialam lyngba ka ding ka theh sha ka kmie ka kiaw,

u kñi u kur baroh Ia ka ryntieh bad ki khnam iawbei la bret noh ha jyngthang Ki la kylla noh tieh tympem 'nam tympem ha ka sngi thang

Ynda la ing lut, ki khar shyieng bin leit buh ha u maw-shyieng ba la thaw khnang bin buh ia ki Ki thep ia ki shyieng hapoh uta u maw bad ki sa ai ka japha jasiang halor u maw

Ki duhalia bad ki nongkylla thang ki ioh ia kiei kiei kiba ki thang ling bad ka met iap kum ka ksiar ka rupa Ki nongshna jyngthang pat ki ioh ia kita kiba sop ia ka jyngthang Ka jingkhar shyieng ka long bad ki kur u baiap ha kawei pat ka step

Ki leit ai pat ka jamiet jastep ha kawei ka sngi bad ki sa iawan khein sbai Ki iakhein iadiah ka bailut baisep bad sa suit iaa-um halor ki sbai ki da iathuhkhana ha u myniap ia kaba la pynlut pynsep baroh ba un wan kyrsoi kyrsih bad ap ia ka khein ka bishar

Ka wan sa ka bujai tdong ia u 'niang pynkham jong i khun kha Na ka syngkai shaneng la ai bynta ba yn shet yn khawai sha jing ki kmie kha bad na ka syngkai sharum pat sha ki khun kha Ki iabam ia ka jasnam, ka doh-snier ka doh snap baroh

Ynda la dap lai sngi, la khein ba la lait-ia La bit ban sar ia ka iing ka sem bad ban pynkhuid ia ka jaiñ ka nep baroh Ki sa shat pylleng ban wad ia ka daw lam khlieh, kata balei ba iap lune uba iap, ban ïoh buh jyngkynmaw ha ka sngi khein sngi bishar



LYNNONG XV

KI RUKOM KYNRONG SHYIENG

Ka jingmut ka ktien 'kynrong shyieng, ka mut kaba shim ne pynkynriah ia ki shyieng jong kiba iap na la ki maw shyieng jong ki ha ka por bathang ban lum sha ki maw shyieng ba la khot ka mawlum suidiap (ne mawphew mawkynroh)

Lada don kino kino kiba iap sha jngai sha nongwei, ia ki shyieng jong kita ruh ki lum lang baroh Lada don kiba shu thang bret khlem ioh buh shyieng, ia kita ruh ki shu pun shu pah da ki sbai, ki kynting ia ki bad ring ia ka rngiew ki mynsiap ha kita ki sbai Ki wallam ia kine baroh ki shyieng ha kawei ka iingseng

Nangta ki kñia uwei u sniang ba la khot u *'niang-kyntiew iing* Haba ki kñia ki kren kum ha kane ka rukom ha u Blei thaw bynriew buh bynriew, ba kumba ki la ioh ka hukum na U ban lum ban kynshew, ban kynroh kyntaw ia u suidiap u nongiap, u lor u kiap, mynta la ieng sa da ka kyntiew iing ka kyntiew sem, ka ai-bam ka ai dih ia u suidiap u nongiap baroh shikpoh ka kmie ka kiaw Te u kyrpad ba Un nang sngew nang sngiap ia kata ka lynti, da kaba jyllih jyllun lymphuiñ u dohnud u ksang u shata u kweh, ka lynti ka syngkien, u sohpet u ksai Nangta u ñiew 'wei ar lai, saw san' da kaba bet khaw ban beh ksuid beh khrei ia ka lait ka tam ka jot ka rem

Ki pyniap ia u sniang bad khmih ïa ka bha ka sniew Lada ka bha la shu dep kumta, hynrei lada kam bha rah kim ju kñia da uwei pat, hynrei ki shu buh jingkynmaw ban sa pyrkhat pat ynda ha ka sngi khein

Ynda ha kawei ka step ki iawei ki lok ki jor ban thaw maw shyieng Ki kñia uwei u *sniang pynkhuin* ia u suidiap Ki jingkñia ki sniem kum kitei haneng Nangta ki shim sa ki niang pynkhuin jong ki khun kha bad kñia ba un duangti u pa thawlung ubi buh symbai kynthei shynrang ban sah ka nuin ki rong ka phur ka thang, ka ummat ki umpung Ja kine ruh kim ju di khmih ch ïa ka bha ki sniew Lada ka sniew ki shu buh jingkynmaw ynda ha ka sngi khein, la ka kdew sha u khun kha ne ka mei kha

Hadien kaba pyndep ia ka pynkhuin pynsoh ba wan ai sngewbha ki lok bad ki khi ki min sdang sa ka khawai ka dawai ia ki nongthaw mawshyieng ia ki khun kha bad ïa ki lok ki jor kiba wan iarap iatrei baroh

Nangta ki ialeit rah ia kita ki shyieng ban leit thep ha kata ka mawlum suidiap Ki sa ai ka japha ka jasiang bad khang khop ia uta u maw Ka japha ka long ka ja bad hynñiew tylli ki kpu um ba shu thab lyngknap khyndiat Dei da kine ba ju ai hiba thaw maw ia ki sudiap ne ha ki mawsuidiap ne ma vnia n

Ha kawei pat ka step ki ju leit ai jamiet jastep bad ka khein sbai ia ka jinglut jingsep Nangta ki bujai tdong da kaba ai na syngkai shaneng sha ki kmie kha bad na syngkai sharum sha ki khun kha

Hadien lai sngi ki sa sum sa sleh, sa pynkhuid ka ing ka sem, ka khiew ka siang Hadien kata la bit ban leit la ka kam ka duk, ka trei ka ktah Kaiba ym pat lait-ia ym bit na ki baroh shikur bad na ki khún kha ruh



LYNNONG XVI

KA RUKOM THEP MAWBAH NI 'PEPBAII

Ka rukom thep mawbah hapdeng ki Khasi ka long ynda la iiroi u khun u ksiew u tnum u tyndai, u khun khu u khunlong bad la bun ubi iap ubi sniew

Ki ialum kur shuwa ar kpoh, lai kpoh bad ki sa iiraji iakren pynb it biang pa biang ban ieng ka khein ka b shir ban p i hukum ni ka Blei ban long ka mawniam ka mawbah

Ynda hiba la iikhein iabishar bad la hukum ka Blei ki sa lum sa kynshew u synniang u bynhei ban pynlut pynsep ha kata ka kam

Nangta ki sa ialum ia ki shyieng ki shruh baroh na ki mawshyieng ki mawlum suidiap bad mawphew mawkynroh ha ka iingseng iing khatduh ban leit lam sha ka mawniam mawbah

Ia kiba iap mynsaw iap tyrut ki da step, da sait da sum ha ka umkoi umsham ba ha ka pukri da kaba mait pylleng bad da kiba sieh lai tylli ki lama bad buh lai tylli ki tyndong bad lai tylli ki kyrwoh na ki kynja jyngteh

Ynda dep ka mait pylleng ki kiia sa u 'niang kyntiew iing kum ha ka rukom bi kynrong shyieng ban kyntiew iing ia ki shyieng baroh ha ka iing-khatduh

Lada ka jinglehniam ka long kaba leh nam ki da pynshad pynkmen ia ki samla kynthei shynrang lai sngi haduh san sngi tohkhat Bad ka jingthep shyieng ka long da ka jingshad wait Hynrei lada ym leh nam ki shu leit tang bad ka ksing ka lama

Ha ka jinglehniam kaba ki da pyndonnam ki pynbna ban shna kum lashai ia u tyngshop bad ka puron U tyngshop un ieng pli na ka bynta u suidnia bad ka puron pat ia ka kiaw tymmen kaba la long ka iawbei

Ha ka sngi kaba *mingkong* ka long ka sngi sdang shad Hangta ki wer ia ki lok ki jor ban thaw mawkjat ha shiteng lynti jong ka shnong bad ka mawniam Ki thaw ki mawthung lai tylli ne hynriew ne khyndai kat kum ka jingiadon shi kpoh ne ar kpoh ne lai kpoh bad ter ter Ki pyniap ki sniang ban khawai ia ki nongshad bad nongtrei mawkjat

Ha ka sngi shad kaba *ar* ki pyndep ki mawkjat bad pyniap biang ki sniang ban khawai dawai ia ki nongshad Ki ai pam uwei u *'lang rupa* ban pam uwei u jait bakhraw batri ha ka duwan shnong La khot 'lang rupa namar la pynsop rupa ia ki reng jong u Nangta ki kñia sa uwei u *Masi lam lynti* u ban mih pli ha ka jaka u 'iar krad lynti, namar ba la iabun ki nongiap

Ha ka por *shiteng synia* ha kata hi ka sngi la pynlong sa ka *lingka ka pungiei* ha kaba kyntiew kurim ia ki suidiap kiba iap khynraw bad ka *tympem ka rawai*, ha kaba ki beh ksuid beh khrei na ka iingbuh shyieng

Ha ka sngi kaba *lai* ka kut ka jingshad bad la kñia ki sniang ki masi kiba long ki pynkham ki pynsoh jong ki khun kha khunlong naduh u kñi rangbah duh ter ter Kiba kham kotbor ki wallam da u *masi rupa* bad ka ksing ka lama, ka shad ka mastieh Ki bam kotbor ki wallam tang u sniang Hangta la kñia ha u Thawlang bad ym da bishar eh ia ka bha ka sniew

Hangta wan sa ka *jingianguh* iadem bad la u *kpa kha* da ka jingïashad ïamastieh haduh phyllaw ïing

da uwei pa uwei u khun Ki pam hangta u *'lang rupa* bad ki nang kynriah, ban ioh kiew sa kiwei pat haduh ban da lut baroh

Ki sei sa ki shyieng bad pam u *'lang sait ksuid* ha phyllaw Une u dei uba long tlem bha Hangta lam ka nongkhlung ia ki shyieng kaba long ka kmie tymmen bad u tyngshop ka puron Bud sa ki duhalia bad ki nongshadwait Ki khun kha de ki bud ter ter bad ka shad ka kmen, ka risa ka kynhoi, ka pynwin ki suloi ki man

Ha mawkjat ki pam sa uwei u *'lang rupa,* bad ki khun kha ruh ki pam ki blang bad sieh ka reng ka ngab ha u dieng ba la thung ha u mawkñia Hangne ka kut ka shad ka kmen ki khun kha baroh Sha ka mawbah leit tang ki trai kur, u tyngshop ka puron, ki duhalia bad ka shyieng

Ynda poi ha u mawbah ki plie ia ka, bad uwei un kynih syiar lai sien ban kyrsiew ia ki snaiap kiba hapoh ka maw U thep sa ki shyieng hapoh maw, u buh ka japha ka jasiang, u shyit bad kñia pat Ki theh ia ka jingbam jinga halor kata ka maw, ia u tympew u kwai ka reng ka ngab U shim sa ka ding ba la thang ha ki lai tylli ki dieng tyllaw ba la teh song, u sympat ia ka maw Kane ka long ka jingkñia tin ding ban pynsab pynsuba, pynneh pynskhem ia u suidiap u nongiap U sympat lai sien ba yn ym don ba khih ba ksar shuh Hangta u sa khang bha khop Ki iawan noh de sha iing

Ha ka sngi kaba *saw,* la dang siep ki khein sbai ia ka jinglut jingsep baroh Ki sa bujai tdong na syngkai shaneng sha ka kmie kha bad na syngkai sharum ia ki khun kha khúnlong, kum ka rukom Ki wan sa ka *ianguh iaiam mei kha* da ka phawar

Ha ka sngi kaba *san* ka don sa ka jingpynleit kai ïa u Tyngshop ka Puron ha ïing ki khun ki mei kha ne ha ïing ki lok ki jor haba ïaleit ïathoin, ki da tem bad ka ksing. Ki trai ïing de ki ai kiad ai tympew ai kwai ïa u tyngshop.

Ha ka sngi kaba *hynriew* ka dei ka sngi lait ïa. Ki kñia uwei u sniang ban ai bam ïa u Tyngshop bad ka Puron. Ïa uta u sniang la khot u *'niang ai bam Tyngshop*. Ki sa pia noh de ïa uta u Tyngshop bad ka Puron bad ki sait suloi lait-ïa lai suloi.

Ynda ha uwei pat u bnai ki sa kñia uwei u sniang uba ki khot u *'niang ai bam lait bnai*. Ha kawei pat ka snem la kñia uwei pat u sniang ba la khot u *'niang ai bam lait snem*. La kine baroh la ai ïa ki suidiap. Ki siew dep baroh ting shu lait ïa naba ym ju bit sah ram sah shah ne pynshah hano hano.

Kaba stap ba sait ïa kiba ïap mynsaw ïap snam ïap smer. Namar ba don kiba ïap mynsaw ïap snam ïap tyrut ïap smer donkam ban ïa stap da ba sait ïa ki shuwa ban bit ban leit thep shyieng ha u mawbah mawniam. La pynsait pynsum ïa ki ha ka umkoi umsham. Ki ju thaw malu mala da ki pukri maw ban neh um khyndiat. Ki sieh lai tylli ki lana larud kata ka pukri, ki buh pynbiang lai tylli ki tyndong um bad lai tylli ki kyrwoh ba la thaw na ki kynja jyngtah.

U nongkñia u shim ïa ki shyieng bad tim kñia ba u ïeng sa ka pynsum ka pynsait ïa kiba ïap mynsaw ïap snam, ba ïap tyrut ïap smer, ba kin khuid kin sab na ka tyrut ka smer, na ka pap ka sang khnang ba kin ïoh leit ryngkat ka mei ka ïaw, u pun u kong, ryngkat u ñi u ma ha niam ka rukom.

U shim sa ka pylleng bad u mait, u da tim kñia artat ba katta la khuid la sab, ym don shuh kaba khang

kaba kah ka tyrut ka smer u ksuid u khrei Kumta ba lada ka liem la khuid, lada ka pyllup kata ka dang kem khap kemkhum, ym put khuid

Kumta u iai mait ia ka pylleng, lada la liem, kata la khuid Lada ka pyllup, un hap law hap loit da kaba iai mait ia ka pylleng haduh ban da bha U sa lum ia ki shyieng jong kita kum bad kiba bun bad u sa wanlam sha ingseng ing-khatduh

U Tyngshop ka Puron —U Tyngshop u ieng pli na ka bynta u kni nyngkong tam jong kata ka kur ba la khot u suidnia, bad ka puron ki kdew ia ka kiaw tymmen kaba long ka lawbei Kine ar ngut ki long ki nonglum nongkynshew ia u khun u ksiew, u suidiap u nongiap si ikhlum ka maw

Ia u tyngshop ki thaw kum ka dur u tymmen Ki pyndeng ksiar pyndeng jyngdeng, ki pynspong pynboh kum u briew Ia ka puron ki thaw kum ka khoh ha u siej uba jrong kumba hynriew phut ei ei Ki sa tap da ka jain kordor

Ki mawkjat ki long lai tylli ki mawthung ne maw pynieng ba la thung ha shiteng ka mawniam bad ka shnong Lada kata ka jingleit thep mawbah ka long si ikpoh ki thaw lai tylli, lada ai kpoh ki thaw hynriew, lada lai pat khyndai bad kumta ter ter Shikpoh ka mut shi kni shi kiaw bad ar kpoh pat ar kñi ar kiaw Ka jingthmu ba thaw ia kine ki mawkjat ka mut ba ki mynsiem ki nongiap kin ioh iuh kjat hangne ban kiew sha ka mawniam mawbah Ha kine ki mawkjat ju pynkut noh ka niam ka rukom u khun kha u khun-long Ha u dieng ba sieh ha kine ki mawkjat la sieh ka reng ka ngab jong u lang ksiar 'lang rupa ba pom U kha u man bad u ieit u thoin baroh kin leit noh sha la ïing la ing Nangne yn leit sha u mawbah sa tang u tyngshop ka puron, ka shyieng ka shrub, ka japha ka jasiang ka jong ki trai kur

Ka lyngka ka pungrei ka mut ka jingpynshongkurim ia ki snaiap kiba iap khynraw Ia kane ka jingleh niam leh rukom la ju leh ha ka por shiteng synia jong ka sngi shad kaba ar Namar ba don kiba iap khynraw khlem pynmih symbai napdeng kiba iap, kumta la wer nong da kaba siew bainong ia kino kino ki ban long ki nongleit kurim ha ka jingiong snaiap kawei ka kynthei bad uwei u shynrang Kine ir ngut kin ieng pli na ka bynta ki snaiap kynthei bad shynrang kiba la iap khynraw Ia kine ki ar ngut ki pynrynqkang ia u synrai bad ia u thlong Hadien kata ka jingpynrynpkang, ki pynlong kum ka rukom pynshongkurim da kaba pyniabam lang ha kajuh ka pliang ia ka ja snaiap

Ka tympem ka rawai —Ka long ka rukom beh ksuid beh khrei ia uba wit ba khang ban leit u suiJīap u nong-iap sha ka niam Uwei u nongknia u bet u khaw u rawai ia ka iing seng baroh sawdong ki kyndong kynshrot baroh U ong artat "Phui u ksuid u khrei "

Ki ieng sa ki samla shrak la ki diengduh bad ki ong, "Nga ieng ka beh ka tur ka sympat ka kawiat ia u ksuid u khrei uba khang uba kah, uba wit uba wa ia ka lynti ka syngkien ban leit ha ka niam ka rukom ka kmie ka kiaw phui !"

Ki samla nangta ki ieng bok, ki tynruh ki tyndung ia ki kyndong ki kynshrot baroh bad ka dumok ka kamok, ka kynphui ka kynha ka bam thikni thikna shuh Ki her shaduh bar ka shnong lai sien lai wat I ada don u briew ne u mrad kiba wit ha ka lynti dei ban shoh pyniap Tang ba ki paramarjan marpa baroh ki la tip lypa ban sumar ban kiar na kata ka lynti ha ka por beh tympem

Ka kña 'niang ne si pynkham ha u Thawlang —Ha kaba shim ia ki masi ne 'niang pynkham na ki khun-kha ki sdang shuwa na u khun san jong u kñi rangbah tam ne jong u hymmen rangbah tam ter ter haduh ki khun jong u bakhatduh tam Kiba kham ioh kham kot ki wan rah

da u masi rupa, ha la pynbud bad pynsynrap da ka ksing ka lama bad ka shad ka mastieh Kito ki bam don bor ban leh kumta ki shu wan pynkham tang da u sniang

U nongkñia uba kñia ia u masi ne u sniang pynkham u kñia ha u Thawlang kum ha kane ka rukom

"Te sngew, ho, ko pa, ko Thawlang babha bamiat, ko babuh kynthei ko babuh shynrang!

"Kumba nga la long briew man briew la long kynthei shynrang, wei kum bam don ka sang ka ma, ka kyndiah ka kyndon, mynta nga wan ai kane ka pynkham ka pynsoh, ka phur ka siang

"Diangti ho pa babha ba long ba buh u sohpet u ksai Katta mo!

"Wei, ar, lai, saw, san Hei u khaw tam u khaw lait ban lait na ka pap na ka puin, mo!'

Ki pyniap ban shim ia u dkhot u lamjew Kim ju da bishar eh ia ka bha ka sniew bad ki leh kumta ia uwei pa uwei haduh ban da lut baroh ki pynkham ki khun-kha

Hangta ki sa wan sa ka ksing ka lama, ka shad ka mastieh haduh phyllaw ing uwei pa uwei u khun Ki ĩanguh iadem bad la u kpa kha da ka jingiamastieh

Ki pam sa u *'lang-rupa* Katba ki nang shad, ki nang kynran bad kynriah ban ai lad sa ia kiwei kiwei de ban wan nguh wan dem haduh ban da lut phar baroh



LYNNONG XVII

KA RUKOM KÑIA JINGSANG

Ka jingkñia jingsang ka long ba don u shynrang ne ka kynthei kiba kwah ban leit ning briew ynda la iap lok shiwat. Ia kiba leit lok biang kumne ki Khasi ki khein kiba klim. Ban pynkhuid ia kane ka pap ka sang kiba leit ioh lok ki dei ban da ai sha ki kur kiba iap da u sbai ne ka tyngka ban thied jingkñia. Lah bun thied da ka syiar ne blang ne masi khnang ban iathuhkhana ba la pynkhuid ka klim ka ngiat hi ki myniap. Ia ka jingai ki khot ka *jingsang* bad ia ka jingkñia ka *kñia jingsang*. Ka jingai ka long kat kum ka jingbuh ha la i kur i kur. Don kiba shim khatwei shikaw (kata khatwei tyngka saw anna) don pat kiba shim san shikaw sawkjat masi (kata, san shisuka bad kawei ka khun masi).

Ynda la ioh ka jingsang ki kur ki myniap ki khot ia ki lok ki jor ki marjan ki marpa, bad ki khreh ki khrum ban leit kñia jingsang. Ki leit thung shnuwa lai tylli ki maw shynrang bad kawei ka mawkynthei harud lynti, kiba kham rit ia ki mawkjat. Ia kine la khot ki *mawklim*.

Nangta u nongkñia u tim kñia:

"Hei sngew ho, (me uta uta ne kata kata), kane nga iathuhkhana ba la ioh kane ka jingsang na ka tnga ne u tnga jong me ne jong pha. Yn leh kumno, kynrad wei la pam ka tyrut ka smer, ka bneng ka khyndew. Sngew ho la khuid ka sang ka ma, la khuid ka klim ka ngiat; ba yn sa long noh sa ka rong ka taw, ka sngewbha ka sngewmiat, mo!

"Une u dkhot u lamjew ka niam ka rukom ka jong me ne jong pha. Dih sa ka kiad ka um, ka iad bang iad thiang mo!"

Ki ot Ia ka jingkñia bad u nongkñia u ai dkhot ai dkhai Ki mih de nangta ban leit sieh ia ka reng ka ngab ha ki maw-klim Hangta u tim kñia biang

"Hei sngew ho la lut ka klim ka ngat ha khmat ki mawthung mawpynieng, kum u sakhi u satar, u nongsngew u nongsngap, mo !"

Nangta ki iawan phai noh sha iing bad ki iabam jadih sngewbha ia ka doh ka khlein Ym ju pyntam paisa ei ei na ka jingknia jingsang namar la khein sang ban iakhleh bad ka khih ka kamai, ka bai-leit ka baiwan

Ia ki shyieng uba iap donkam ban pynphai noh sha iingkur shuwa ba kan shong kurim shawei pat namar ka long kaba sang ban pynphai pat hadien Ki khun jong ka, lada ka don, kin pynphai kum ka rukom pynbud ia la u kpa ba iap hynrei lada kam don, ki kur jong u baiap kin leit shim hi da lade

LYNNONG XVIII (?)

KABA KSAN RNGIEW

Ka jingkñia ksan rngiew ka long ka ban pyneh rngiew ia uba don ka rngiew ka bajem Ka rngiew ka long ka bor jinglong briew ne ka syrngiew longbriew kaba pynlong ia u briew uba eh shynrang eh ishyrkhei, bakhlain mynsiem ne u bajem kynthei ka khmat, batlot dohnud hi ka jingim ha kane ka pyrthei

Ka jingkñia ka long hapoh iing, da ka syiar basngaid, balieh ki kjat bad babha bakhuid ki sner La ju leh shisien man ka san ne shiphew snem

Ia ka ouwein la shna da u nongkñia uba pynbeit pynbiang ia ki jingdah jingdong baroh U shim ia ka syiar bad pyndem pynnguh ha ka duwan da kaba tim kñia artat

"Te, sngew mo Blei Trai Kynrad, Nongbuh Nongthaw ba long ka met ka rynieng !

"Mynta nga ïeng da ka 'iar bah ka 'iar san ka tyndún ka tyndup (ka syiar heh ba iaid kum u 'iarrangbah) bad pynsan pyneh ia ka rngiew ka bshi

"La u iaid u ieng u trei u kam, nang pyneh nang pynkhor ma phi ko Trai Nongthaw Nongbuh ia ka rynïeng ka rta

"A ieng rangbah u bynriew joit, suk u blei kynjai, da weng ka thoh ka tar, ka thung ka at, ka kjap ka star na u rwieng u ithnew, mo ? "

Lada kata ka syiar ka pyni dak bha, u shim pat sa ïa u dkhot u lamjew bad noh dkhot ha ka duwan bad ka dwai ka phirat artat ba la suk la diangti ka Blei ia kata ka jingkñia

U shim sa ia ka sla sning bad khyndiat u khaw, u kyntiew ia kane halor ka khlieh jong uta uba shah ksan rngiew U ai ia u dkhot uba tam ba un sip tang uta hi u mynshah kñia marwei

Hynrei lada kam put bha pat ka jingkñia, u wad ia ka daw bam pat diangti diang suk ka Blei bad u kñia de ha ban da bha

LYNNONG XIX

KABA TAP LUBRI

Ka jingkñia tap lubri ka long ka ban pynneh pynskhem ia ka nam ka kyrteng jong ki khynnah haba shem ba ki swai ki khrew Don kaba la ju ai noh da kawei ka kyrteng thymmai , don pat kaba la ai da ka kyrteng jong ki kmie ki kiaw ne ki ñi ki ma kiba la ïap sha shuwa, kiba kwah ba yn ai da ka kyrteng jong ki ia kito ki khynnah kiba ki ieit ki thoin eh

Ka jingkñia ia kane ka long hapoh ũng da ka syiar ka babha bad bakhuid ki kjat Ia ka duwan la shna hapoh ũng da u nongkñia, uba buh beit ïa ki jingdah jingdong baroh U shim ia ki syiar u pyn-nguh pyndem halor duwan bad ong artat

"To sngew mo Blei, Trai kynrad, mynta nga ieng da ka tap ka shup ïa ka jong u lubri u kyrteng, te ban skhem ban neh ka nam ka kyrteng, te ban khiah krat ban khiah stang, ban shait ban eh, ban long briew man briew briew ei ban sah ka nam ka kyrteng, ha u kha u man ha u sohtang u sohsum (u nongwei u nongar)

"Te la neh la skhem shisha, mo Blei Trai Kynrad ?

"Lada kumta haw da ïeng rangbah u bynriew joit, suk u blei lyngngai, to da ïathum da ïawian, da iadoh da iadait

"Lada em pat, ym put neh ym put skhem, alle te da ka thoh ka thung, ka kjap ka star, mo ?

'Em phi, kan leit long lei sha kumta, ieh ynnai tim sang tim ma, la shong ka nia ka dur, la skhem la neh Mynta haw jyllun lymphúiñ, kum ka 'tien iapan ka tien iathong mo ?'

U khmih u bishar ia ki dak ki shin kiba paw hangta ha u rwieng, haba u shem ba ka jingkñia ka la bha, u shim u dkhot u lamjew, u noh ha ka duwan, u sa dwai sa phirat artat Lada kam put bha, u wad biang ia ka daw bad u kñia biang ha ban da bha



LYNNONG XX

KABA TAP RWIANG

Ka jingkñia tap-rwiang ka long ba u briew un lai long don bok don rwiang ha ka jingim jong u baroh shilynter ha kane ka pvrthei Da kata un donbok ban lait na ka pang ka jhia, un bhahok ha ka khaii ka pateng, ne ha ka leit ka wan, ne la ha kaei-kaei baroh ha kane ka jingim

Ka jingkñia ka long ha ka Blei da ka syiar ka basngaid, bakhuid ki kjat ki sner hapoh iing Ia ka duwan la shna da u nongkñia uba pynkhreh pynbiang ki jyngdah jyngdong baroh ba dei ban leh U shim ka syiar ha ka kti bad u pynnguh pyndem ia ka ha ka duwan bad ka tim kñia artat

"Te sngew, ko Blei Trai Kynrad, ko Nongthaw ko Nongbuh ia ka met, ia ka rynieng, ia ka rta !

'Hei ! sngew ho mynta, ngi ieng da ka tap ka shup ia ka rwiang ka kapar, ban eh ka bok ka rwiang, ha ka iaid ka ieng, ka leit ka wan, ka khaii ka pateng

"Lada phi la suk la kohnguh ma phi ka Blei Trai Kynrad, to da ieng rangbah u bynriew joit, suk u blei lyngngai, da iathum da iakdup, da iaphai khmat phai khmut, da iadoh da iad iit bad weng ka thoh ka thung, ka kjap ka star ka briin ka briah, tylli bad u rwiang u thnew, u sohpet u ksai mo ?"

U pynsum u pynsleh ia ka syiar U ot da ka tari ia ka ryndang da kaba khyllie lyndang, U pynjaw snam, kum ka rukom, halor ka duwan bad ka ong artat

"Snam syiar Hei ! ban phuh ban mer ka duwan ka dupat, ka dah ka dong"

U puidde ia ki syiar na ka jyngshong U sei ia u rwieng bad u pynthiah ia u rwieng, kumba ju leh, ha ka sla ti kadiang bad ong artat

"Te wei phi la suk la diangti ma phi ka Blei namar kata ka lynti, haw da kren hok kum ki tymmen ki san, wat ai yn don ki sarong ka lamler, ka ktien shet ka ktien phon ioh wan ka bein ha bneng ha khyndew ha bashit ha bashni Te, ieng rangbah u bynriew joit, suk u blei lyngngai"

U khmih u bishar ia ki dak ki shin kiba paw ha u rwieng Haba u iohi ba la bha, u pynthiah ia u rwieng halor duwan bad u suit kiad ia u blei u briew U sympat khaw ia u rwieng bad ong artat

"Weng noh mo ka dak ka shin sniew baroh"

U phut sner ia ka bad noh ia ki ha duwan U sa noh dkhot noh lamjew ha ka duwan Nangta u dwai u phirat U khmih biang nangta ban bishar ia ki dak ki shin ba ha u rwieng bad ka tim kñia artat

"Wei phi la suk la diangti ma phi ka Blei ban sa eh ka rwiang ka kapar, to da ap ia ka 'ti-buh ka 'tithung Wei, ym put bit ym put suk ym put nang eh ka bok ka rwiang alle te da kylla da kyruin, (kata, phai dien wang ka khmat) da bud um da shaiong, (kata, pynpaw dak kylla da kumwei pat)

"Em phi, wat leit tim sang tim ma da kumta To kata, phi la suk la kohnguh, kum ka 'ti buh ka 'ti thung (kum ka kti ba la iabuh la iathung kumba la iapan la iathong) alle jyllun lymphuiñ, mo Blei Trai Kynrad"

(Lada dang don kaba ym put bha, u nongkñia u wad sa wad ia ka daw bad kñia ha ban da bha

(U blei u briew ha u rwieng ki sriem shibun eh ia ki shynriahti ha ka kti, i la kumba buh kumba thung)

LYNNONG XXI

KABA TAP KSAW

Kaba tap ksaw ka long kawei ka rukom jingkñia ba la buh ha kino kino ki kur ne ki jait kiba sngewdonkam ban ïoh ii ka syrngiew blei ka ban pyniaibha iai pynroi ne iai pyndonbok ia ka ban ioh jingmynta Ka jingmut hi ka ktien ksaw ka mut kaba pyniailong pyniaidonbok

Don kiba buh ka *ksaw longspah longphew*, da kata ban ïai roi ha ka spah ka phew Don pat kiba buh ka *ksaw shet ksaw tiew*, da kata ka mut ban iai lah ha ka jingshet kiad Mynhyndai don kiba buh ka *ksaw par tuh* da kata ban iai donbok ban ioh pyniap tuh ia ki nongshun da kaba shu par sian bad sor na barieh Don kiwei pat kiba buh ka *ksaw beh-mrad* ïa kaba la ju leh ha ka duwan shnong khnang ban iai ioh mrad haba leit behmrad ne wat ha la shimet shimet hi ruh Don ruh hateng hateng kiba tap ksaw ia ka ksew behmrad ba kan iai ioh mrad ia kaba la khot ka *sawsewbeh*

Kaba ki shait kñia ka long barobor da ka sviar ne ka sniang Haba ki tap ksaw longspah ne partuh ki da pan hukum na ka Blei shuwa bad da iathuhkhana khadeh ia ka

Ha ka rukom tap ksaw longspah u nongkñia u ju tim-kñia kum ha kine ki ktien

"Te sngew, ho Blei Trai Kynrad, Me u Nongbuh u Nongthaw, Me u Nongthung u Nongsei ïa nga u khun bynriew !

"Kynrad, Te sngew ho mynta ba ngan ieng sa da ka tap da ka shup ia ka jong ka ksaw longspah, ïa ka ban long ka spah ban long ka phew, khnang ban neh ban roi bad ban sah ka nam ka pyrto, mo !

"Lada phi la suk la diangti ia ka nguh ka dem ia ka tap ïa ka shup da ka 'niangbah ka 'niangiong, ko pha ka ksaw long spah alle pyni dak bha kein da kaba jyllih jyllun u shata u kweh, u núd u ksang, ka lynti ka syngkien, u sohpet u ksai mo !

"Hynrei lada phim put suk put nang diangti diangjat, te to pyni dak sniew da kaba dam ksang dam lynti, bad da ka teh ka sur, da ka pam ka khet

"Em, phi yn leit tim sang tim ma, lei kumta ? To phi la suk la diangti Alle pyllun te mynta pyni kum ka 'tien iapan iathong mo "

Kat kum ka rukom de ba ju leh u dung ia ka sniang na tohtit U rah shuwa shabar Nangta u puid u sei ïa ki tor bad dohnud U khmih u bishar ia ki dak ki shin baroh

Haba u shem ba la bha baroh, u sa noh dkhot noh dkhot ha ka duwan, bad u nguh u dem, u dwai u kyrpad

Lada ym put bha, u wad ia ka daw bad kñia biang ha ban da bha

LYNNONG XXII

KIWEI KIWEI KI RUKOM JINGKÑIA

Ka tap ram ew ing —Ka long kawei ka rukom jingkñia kaba thew ban bha ban miat ka ing ka sem, ban iasuk ïasain u khnong u rijied, bad roi ki khún ki kti, u tnum u tyndai halor kata ka nongrim thaw ing

Ka ktien *Ram-ew* ka mut ka blei kyrthei kaba shong hapoh khyndew Kumta ka *ram-ew ing* ka mut ka ram ew ne ka blei kynthei kaba hapoh kata ka nongrim ïing

La ju kñia tohkhat tohkhat ia kane ka ram ew-ting Ka jingthmu ka long ban neh ban skhem kati ka ting ka sem ha kata ka nongrim ting La ju kñia ia ka da ka sniar kynthei ha ka rukom kaba kum ha kaba tap rngiew (Khmih nujor ia ka lynnong xv ii)

Ka kñia Suidniatang—Ka long kawei ka rukom jingkñia ba ju kñia ia kano-kano ka kiaw bad u kthaw tymmen Kine ki shijur ki la long kiba iishong ïa im ryngkat naduh ka por ba pynshongkurim ia ki haduh ba kin da iap tymmen Ki la long ruh kioa im sotti ha ka jinglong khynraw khyndein jong ki Na ki la roi ki khun ki ksiew bad ka khih ka kamai

La kñia pyndonburom ia ki ba ha kawei pat ka pyrthei, da u sniang khnang ba u symbai bha jong ki ha kane ka pyrthei un hiar pateng ha khun ha ksiew, kum ha kata ka jingim bad jinglong donburom ba ki la im ha kane ka pyrthei

Ka Nguh Thawlang—Ka long ka rukom jingkñia ba ju leh da ka kur ka jait ia uno uno u kynja Thawlang uba la pyndonburom ai burom ia la ki khún ki ksiew pateng la pateng da ka jingim babha bad bakordor jong u

Don sa kiwei kiwei ki jait jingkñia kum ka *Nguh jingban* kiba lah ban don ha kawei ka jait hynrei kam don ha kawei pat, lane ha kawei ka shnong la leh da kumwei, hawei pat da kawei pat ka rukom Nangta ka rukom buh dkhot buh dkhai, ne ka rukom buh jingdah jingdong ruh kim ialong kajuh ne kumjuh thik, la ki leit ha kawei ka jingshisha baroh



LYNNONG XXIII

KA RUKOM BAN KHEIN NE BISHAR

[Khmih de LYNNONG I]

Ia u nongshat nongkhein lane ia u nongkhein ksuid haba ym don uba nang ni la i kur i jait, la ju khot da u briew ubi don burom uba stad, u jait ba khraw batri u kynja tip niam don niam Ym ju khot thala ia u kynja riewpoh ne riewbuaid

U nongkhein uba pynkhein ha ka diengshat da ki pylleng, u ju kylli kumne –

"Ko 'lengsam khun ka Blei, ko banang ko batip kaba ioh ka hukum ka kular na khmat ka Blei na ktien ka Blei ! Nga pynthiah nga pyndem ha ka diengshat ka dieng khein ba ngan kylli ngan bishar ia ka shitom ka lanot katne ka long ka jot ka sniew, nangno ka lynti jot, Trai Kynrad Pleng ! nga la lait nga la let ha phi ka Blei mo, la nga lait ha ka nguh ka dem ne ha u klong u skaw ngan sa tai ha ban da pliah ka nia ka lynti mo Blei !

"Lar ha ka dong kiew ha ka dong (kata paw dak sha liang kamon jong ka diengshat pylleng) khlem jing kem, buh 'lengsang shiliang kadiang (kata wat pynpaw dak sha liang kadiang)

"Em, me ka leit hi ka nia long jot long sniew tang ha ka Blei hi Lar ha ka dong kiew ha ka dong, kum ka 'tien iapan mo Blei Trai Kynrad

"Nga pynsum dewlieh dewtem dewsni dewsnah, dewraj dewkynton, (kata, u kyllain khyndew ia ka snep shynrong pylleng ban ithuh ia ka pyllup ka lyndang), ba ngan iit ia ka liem ka dem ka pyllup ka lyndang, mo Trai Kynrad Hu ! mo 'lengsam "

Tang shu lympat u khmih ïa ki dak kumno ka ong Lada ka ong em ym dei kumba iapan, u kyïli sa da kumwei pat Kumta u iai kylli iai kylli haduh ba ün da shem ïa ka daw ba sngewsih ka Blei, bad u sa dwai U sieh ka nia ka jutang na kata ka lynti U kylli pat sa kawei kawei ka jingkylli haduh ba un da shem lut baroh

Haba u la shem lut ïa ki daw long jot long rem ha khmat ka Blei, u shan ka nia ka jutang (kata, u pynskhem hangta) namar kita baroh ki daw U dwai pat ba ka Blei kan sngap kan map kan sngewsynei kumne —

'Te sngew ho Blei, Trai Kynrad Kumba nga la shem ïa ka daw ba sngewsih ba bijar ma phi ka Blei ka Trai Kynrad, te ba nga la lait nga la let nga u khun u ksiew, nga la ioh ka jot ka sniew namar kata ka lynti, la im u siar u shan (uba shun uba pen), la im ka pap ka sang, la ioh dong u ksuid u khrei, ka tyrut ka smer, te Kynrad hajar nguh, map, sngewsynei, ngan sa kynmaw ngan sa kyndit noh namar kata ka nia ka lynti to ai noh ka khiah ka nang to pyllait na ka jot ka rem, na u ksuid u khrei, ka pap ka puin, kat haba shong la ka nguh ka dem, ne ka buh dkhot ka buh lamjew, ne ka suit ka shor na u klong u skaw, mo Blei!'

Ki ju ap shibnai ar bnai ban khmih thuh, hato haba la khein kumta, la shan ïa ka nia ka daw jot daw sngewsih ka Blei, kumno la shem bha ne nang shitom nang jyniar pynban Haba i kumba la shem bha ruh, ki pyndep ka nguh ka dem, ka kñia ka khriam, katba hukum ka Blei Lada i kumba nang sniew nang shitom shuh pynban, ki ïeng pa ieng pat ka khein ka bishar Ki wad ki tih ïa ka lait ka let, ka sngewsih ka bijar ka Blei, la ka long ba la palat u kñi u kpa, ne ka kmie ka kiaw, ne la ka long ka lait ka let lade ruh, ki ïaleh haduh ban da pynhun pynsuk ïa ka jingsngewsih ka Blei

Kumta ka long ka rukom ka khein ka bishar Lada ym lah namar ba duk ba kyrduh ruh ki buh jingkynmaw tang ia ki daw ba sah teng Ki sa lah ha ki por ba kham ioh kham kylluid

LYNNONG XXIV

KABA THUNG MAWBYNNA

Ka jingthung mawbynna ka long ka jingleh ban pyndonnam pyndonburom na ka bynta kano-kano ka jing'oh spah ioh hajar ne ka jingroi parum pareh ha ki khun ki ksiew bad na ka bynta ka jingbha jingriewspah Ki ju thung mawbynna ha ki lai kyrteng. Ka lah ban dei ha ka kyrteng u kñi ne ka kiaw kiba la seng ia kita ka nongrim ka jingbha lane ha ka kyrteng u Thawlang babha uba long u kthaw tymmen ba pynlong ka jingshembha ha khun ha ksiew

Ki shait thung hynñiew tylli ki maw shynrang bad ar tylli ki mawkynthei ia kiba la siang ha syndah kita ki mawshyi rang, khnang ban bit ban shongkai ne shongthait kiba iaid lynti Ki ju thung kham bunsien hynñiew tylli ban long ka jingkynmaw ïa u Hynñiew trep u hynñiew skum La ju thung ruh harud lynti baiaid briew khnang ban dup pawnám paw burom

Nalor kine ki mawbynna pynieng bad basiang don shuh sa kiwei pat ba la khot ki kor shong thait, ki mawlum ba pynieng halor lum bad ki palong ba kum ki jyngthiah Ia kine ruh la thung da kajuh ka jingmut jingthmu ban buh jingkynmaw ia kiba la iap donnám

Ha kaba thung ia kine donkam ban da pán hukum na ka Blei, bad da pynïap sniang pynïap masi ban ai bam ia ki suidiap ba buh nám buh kyrteng Ki da ïathuhkhana shuwa ha ka Blei thaw bynriew buh

bynriew da kaba shu suit da ka kiad na u klong u skaw bad si dwai sa phirat lane da kaba buh u dkhot u lamjew

Don lai jait ki mawbynna thung ha ri Khasi Kiba nvngkong ki jait ki long ki *mawbynna* ba met bah bad bajrong bha jwain Ki jait kiba ar ki long ki *mawkjat* kiba leit ha ka niam thep mawbah pepbah Kine ki kham rit bad ki ju don lai tylli, hynriew ne khyndai talli duh ym dei hynñiew kum kitei haneng Ki jait kiba lai ki long ki *mawklim* ba la thung haba kñia jingsang ban pynsngew ba la lait ka sang ka ma ka klim ka ngat bad ka sah sa ka sngewbha ka sngewmiat, ka phur ka thang bad ka lehrong ka lehtaw Kine ki maw ki long kiba rit eh

LYNNONG XXV

SHAPHANG KI KSUID

Ki ksuid ki don ar jait Shijait ki long kiba kham runar kiba kem rngiew ia ki briew bad kiba ai jingpang jingshitom ia ki Shijait pat ki long kiba kham jemnud, ki bam ju leh ei-ei satia ia ki briew

Don shibun ki ksuid kiba shong ha la ki jaka jaka Don na ki kiba shong ha khyndew ne hapoh khyndew, kiwei kiba ha suin, kiwei ha um bad kiwei pat ha krem ha kroh ha lum ha wah ne ha khlaw

Napdeng ki ksuid kiba shong ha khyndew uba kham shyrkhei u long u *Syngkhong kinta maram* Une u ksuid u ju shong ha ki jaka kiba dei leit háp ki met iap jong ki briew kiba la shu ieh kumto khlem thang Uno-uno uba leit shajan shata u kem rngiew ban ïoh jingpang Ia une u ksuid la beh noh ba un pyllait ia ka jingpang jingshitom na ki briew da

kaba bet khaw khyndiat nangta da kabi teh syrdep ha ki lii tylli ki diengtyllaw sa kaweh bad talain ba un phet noh

Uwei pat u ksuid khyndew u long u *Rih* Une u shait juh eh ban shong ha ki jaka sniew jong ki ri rmen ka riwar ri thor ne jaka them Une u ai jingpang khieshoh rih ïa u briew ba shang shata Khnang ba un pyllait na ka jingpang la ju kñia da kaba pyllait *rih* ne pyllait im da ki paro ne syiar, nangta sa theh da u khaw ba na ka lieng syntiew (sepal) bad da ka um na ka tyndong

Na ki ksuid ba shong hapoh khyndew, kaba donnam eh ka long ka *Ram ew* kiba ialong shitylli ne shitnga lehse bad u *Basa* Kane ka long ka kynja blei ba pynmih ia u symbai u rnai kaba ai buin aithiang ia ki jyngthung jyngtep biroh Ia kane la ii jingkñia da ka *syiar* lada ka bat jingsngewsih ei ei iano iano

Napdeng ki ksuid ba shong ha suin uba kham kynsai eh u long u *Tiongbah* u *Ruaibah* Une u ksuid u ai jingpang khlieh ia u briew La ju beh ia u tang da kaba ai shikham u khaw

Na ki ksuid ba shong hapoh um, kawei na ki ka long ka *Niangriang* Kane ka ialong shitylli bad ka *Kian*, kumta ba la ju kynnoh lang ka Ñiangriang ka Kian Kane pat ka shait ai jingpang set kyllut ia ki briew ba ki sum ki sleh ne ki ngam ki jngi ha um, La ju ai jingkñia ba kan pyllait noh da ka 'iar-kynthei bad ka niang-khun

Uwei pat u ksuid ba shait shong ha um u long u *Suid um* uba ialong shitylli bad u *'len um* Une u pynkem pang ia ki briew da kaba pynthoh lieh (khaid-lieh ne sulom) ne pynlong khaid ha ki khmat ne ha ka met Teng teng u pynduh khun ia ki kynthei La ju kñia ia une da u 'iar shynrang ne da u 'niang khun

Kawei pat ka ksuid ba shong ha um ka long ka *Thap ulong* Kane ka ksuid ka shait paw ha ka dur i khynnah ba leit kit khoh Ka pynpang set kyllut ne pynringdkoh ia ki shynriahti La ju ai jingkñia ia ka da kaba ber khaw, ryngkat bad ka khoh u star Habadei badei la ju kñia ruh bad i khun syiar

Kawei pat ka ksuid-um ka long ka *Puri ka Diaw* Ka ju pynkren bieij ia ki briew ban kren lam bieij khlem jingmut bad bin im khlem bam khlem dih La ju ai jingkñia ïa ka da ka syiar ne paro

Nalor kine ki ksuid don sa ki ksuid khlaw ksuid ŭm Ia kine la khot ki *Lyngdoh ki Ryngkew* bad la ai kyrteng kyrpang ïa ki kat kum ki jaka ba ki shong Nangta don sa ki ksuid ba ri ki briew kum ka *Shwar*, ka *Taio*, ka *Skai* ka *Sabuit* Ia kine la ju beh da kaba shu sympat da u 'lasier (u kynja phlang ba ñiew kyntang haba ai jingkñia), ne di ki um ne da u khaw u kba Don pat kaba ki shu law shu lon (kum da ka kaba shu tim kñia ryngkat bad kaba mait pylleng) bad sa shu on shu ñiah (kata, kumba beh blang beh masi sha lum sha wah)

Ki ksuid ki bam ai jingmynsaw ei ei ki long u *Sormoh*, u *Jynriew*, *u Suid-tyngjang* bad u *Bhut u Soitan*

U Soitan um ju pynpang pynshitom ia ki briew Habadei badei u rah Soitan ia ki briew kylleng la kylleng ïa ka riat ka ram, ka khliw ka btap lamar ba ki dang iaid lynti da kaba shu pynthame ïa ki khmat jong ki Don kiba ki kyndit bynriew bad tip briew noh bad ki phai kylla biang sha la dien-trai ynda u la pynjew myn iem ia ki kumne Don pat lada ki lap bai kynmaw noh ban ong, La pynshad soitan," bad ki kylla jaiñkup ne sopti noh, ki kyndit bynriew bad ki pyngngad pher Lada kim kynmaw bynriew u shu rah sha jngai bah, khlem pynmynsaw ei ei tang ban shu leh biria

LYNNONG XXVI

KI AIÑ KA RI KHASI HYNDAI

Ha ri Khasi Synteng la ju don naduh mynbarim bajah ki aiñ ki hukum ban pynshitom pynsaja ia ki nonglehsniew nongleh bymman La bun ia kine ki aiñ la ai da u Syiem, ki Doloi, ki Lyngdoh ki Lyngskor, ki Myntri bad ki Rangbah bakhraw batri Ia kine ki aiñ la ju pynsngew pynsngap, pynrisa pynkynhoi ia u khun u hajar ha ka dorbar bakhraw

Ka jingbishar ki syiem ka long kaba itynnat shibun mynhyndai Ka jingbishar ka long ha ka dorbar bad ki rangbah bad ki bakhraw batri kim ju kyrkieh Ki wad ia ka jingshisha haduh ba ki kur ki shah mudui ki aiti sngewbha ba un shah pynsaja da kano-kano wat haduh da ka jingpyniap hi da u tangon u lymban

Ka don kawei ka rukom jingbishar ki syiem ha ka mukotduma ha kaba ym lah shem ïa ka duh ka dong, ka tynrai ka hok ka jingshisha bad ha kaba lap ki sakhi satar ruh mar iashynrang na baroh arliang mamla U nongbishar kum ia kata u ju ai noh ha ka jingbishar Blei da kaba pynialeh blei, kata, da kaba shu iapynngam um U syiem u song shi song da ka rupa hapoh bad shi song pat da ka ksiar U bret ia kita ki song hapoh um ba kin iangam ban iatam, kat kaba ki ïa ioh Uba ioh ka song kaba don da ka ksiar hapoh u ksan, bad uba ïoh da ka song ba don ka rupa pat u rem Kum ha kata ka bishar ym ju don ba sngew pangnud shuh bad u syiem ruh u sngewkhuid mynsiem

Don hynñiew tylli ki aiñ kiba kongsan Saw na kita lah ban pyrsaja da u syiem bad la ka dorbar katba ïa kiwei pat ki lai lah ban pynshitom da ki rangbah shnong targba da ka hukum u syiem bad ka dorbar

Ka aiñ bakongsan tam ka long da u *Tangon u Lymban* Kane ka mut kaba pyniap duh ia u riew-runar da kaba shoh da u dieng tangon sharud nong La ju leh kumne ia u kynja nongpyniap briew uba leh da ka jingmut basniew, ynda u la hap shuwa ha u saikhum saiteh bad ka pyndait nar pyndait dieng

Ka aiñ kaba ar ka long ka *khatwei-spah piah* (kata, shihajar shispah sanphew tyngka) La ju shain kuna kumne ïa u riew ioh tnga tuh ia ka jong uwei pat, ynda u la shah khum shah teh bad shah set slung set phatok shuwa

Ka aiñ kaba lai ka long ka *sanspah piah* (kata, sanspah sanphew tyngka) La ju shain kuna kumne ia kino kino kiba thew ialeh pyrshah syiem ne rangbah syiem, kiba pynkad muluk jaka, ne leh siar ia la u syiem ne ka hima Lada u im mlien, ki shu beh noh na ki hima bad ki kurup bad maw bad dieng, kata bad bri bad khyndew

Ka aiñ kaba saw ka long ka *shispah hynniew*, (kata, shispah hynriew tyngka) La ju shain kuna kumne ia kat kiba riid lute ne iaid byrngem ia ka kynthei ka khynnah oan ioh ei ei na ka met

Nalor kine don sa ki tylli kiwei pat kiba kham sting ia kiba ki doloi ki lyngdoh, ki lyngskor ne ki myntri ki donbor ban shain kuna ia kino kino kiba leh palat ha la ki shnong ki shnong kiba ki synshar

Ka aiñ kaba san ka long ka *sanphew lai* (kata sanphew lai tyngka), kaba hynriew pat ka *khatsan wei-doh* (kata, khatsan tyngka bad uwei u sniang) bad kaba hynñiew ka *san wei doh* (kata, san tyngka bad uwei u sniang)

LYNNONG XXVII

SHAPHANG KI ADONG SHNONG

Ki don ki adong adit ban pyniaid ïa ka shnong ka thaw ha ka jingryntih kaba pynmih jingbha jingsuk Ia kita u syiem ruh u mynjur lem bad u ai bor ia ki doloi, lyngdoh lyngskor, myntri ne kino-kino ki rangbah shnong ban bishar shaphang jong ki Nalor kine don ruh sa ki kajia majia, ki kum kiba kham sting kiba ym da donkam eh ban da bishar ne ap ha u syiem

Don lai tylli ki aiñ kiba ki rangbah shnong ki lah ban bishar ha la ki shnong bad ki donbor ban pynshitom ia ki nongleh bamman Kita ki long ban shain kuna haduh sanphew lai tyngka, lane khatsan-wei doh, (kata, khatsan tyngka bad uwei u sniang) lane san-wei doh, (kata, san tyngka bad uwei u sniang Shiteng na ka kuna ka kaid ka leit sha u syiem

Ka dorbar shnong ka donbor ban shain kuna pynkhein adong lada don mano mano ba pep leit sha kano kano kaba la buh shisien shisnem khlem da pyntip ha u rangbah shnong

Kita ki adong adit ki long kum kaba pep leit *sain ding ia ki lawlyngdoh, 'law adong* ne *khlaw kyntang* lane haba pep leit *shna lynti pun jyngkieng, ne pynkhuid lynti*, lane haba pep leit *iapun shyngiar* ne *shna pynkhuid ia ka umtong umdih*

Kumjuh ruh ka dorbar ka shain kuna ia uno-uno u *bam tieh ktit tloh dieng thang*, lane *uba phet noh khlem trei pyndep ha kaba ktit thoh diengthang* lane *uba iehnoh shiteng lynti ia* la u para shnong uba pang na kaba iaid lynti lang

Ka dorbar ka shain kuna san wei-doh lada don mano mano ba kren bein ne *bein rangbah* ia u kynja rangbah shnong ha dorbar

Ka dorbar kan pynsiew ia ki jingduh ka lyngkha risai lane ka shu shain kuna ia uno uno *uba ap masi ba ap blang khlem akor* da kaba pynbam ia ka lyngkha ne kper u paralok

U nongbishar da ka dorbar u pynsei ka *mynrain*-khmat ne dor pynjah burom (compensation) ia uno uno uba pynkhein burom ia ka khun jongno-jongno, lane ia uba kwah ialait noh na ka jingiateh-ktien ba la pynskhem da u kñi u kpa, u ksiang u kmie

Khatduh khatwai u nongbishar u pynsei ka *thnem* ne dor bsa tnga bsa khun na uno uno uba kwah ialait-tnga noh na ka bynta la ka jingthmu la jong, pyrshah ia ka jingsneng pyni u kñi u kpa

LYNNONG XXVIII

KA RUKOM HIAR PATENG

Ha ka rukom Khasi dei ka khun khatduh kaba long ka nongioh pateng ia ka iing ka sem, ka spah ka phew, ka bri ka khyndew ka 'lang khynna ka 'si-khynna (ka blang Khasi masi Khasi, ki jyngri ki jyngdub) ka snap ka skor (ka tum ka tam, ki jyngbuh ki jyngsat, ki nongra) baroh katba don, ka jong ka kmie u kpa bad ka nongtymmen nongsan baroh kaba hap ha ka kmie jong ka

Ki hynmen ka khatduh, la kynthei ne shynrang kim ioh bynta ei ei, lait noh na ki jyngdeng jyngkup ba ai sngewbha ka kmie u kpa katba ki dang im Ki hynmen shynrang ki lah ban leit rah la ki jyngdeng jyngkup sha iing ka tnga haba ki leit shong kurim, bynrei ki tang shu iap, ia kita ki jyngdeng jyngkup

dei ban pynphai noh ha ka por ba ai shyieng sha jing ka khatduh, namar dei ma ka ka nongri jing ri sem, ka nongkynthup ia u kur u para ha ka iap ha ka im, bad kaba kit rangbah ia ka jinglut jingsep ia u synñiang u bynhei ha ka khia ka shon

Lada jia ba ka khun khatduh ka iap noh khlem iehnoh khun, dei ka hynmen ba shisien bud para kaba kiew sha ka jong ka Lada ka iap iehnoh khun kiba dang rit kawei na ki hynmen kynthei jong ka kan pynri pynsumar dat ia ki khun-rit hadduh ba kin da sian da tip briew Hadien kata kin shimti ma ki ia ka long-iing long sem jong ka kmie jong ki

Ha ka rukom ki War pat ki khun baroh kynthei bad shynrang, ki lah ban ioh bynta ryngkat-ryngkat ia ka kamai ka kajih ka kmie u kpa Ha ka lehniam leh rukom ruh kin ialut ryngkat katba ka hap Kino kino ki bam sei bailut kin nym ioh bhah ioh bynta bad ia kata ka bynta ba ki ioh yn ai noh sha kito napdeng jong ki ki ban sei bai apot aner Hynrei lada ym don ba lah sei ia kata ka bailut, napdeng jong ki la shu die noh ia kata ka bynta sha ki briew ban pynmih ia kata ka jinglut jingsep

Lynnong xxix

SHAPHANG KA KAMAI IAPDUH

Lada don ha kano kano ka kur ne ka jait kiba la iapduh iaptian khlem iehnoh khun ha kano-kano ka hima ruh, ia ka kamai jong kita ki iapduh la shim noh sha u syiem Dei u syiem ruh uba pynthang pynring ia ki met iap kita ki nongiap Ia ki shyieng ki baiap ruh la pynbuh u syiem ha u mawshyieng kata ka kur ka jait

Lada kita ki myn-iapduh pat ki don ki khun kha, kata, ki khun ki kñi ne jong ki hynmen shynrang para shynrang, dei ma ki ki ban thang ban ring bad ban

ioh ia ka kamai ki iapduh Hynrei ia ki shyieng dei ban pynbuh hi u syiem Ym ju dei rukom ia u khun shynrang Khasi ban ri ia ki shyieng u kpa, kumba leh ki War Ia ka rukom nguh kmie kha ba ju ai ki khún kha (kum ki rpad ki rshiang) sha la ki kmie kha ruh dei ban pynpoi noh sha u syiem hi

Ha ka rukom War ki khún shynrang ki lah ban ri ia ki shyieng u kpa jong ki Hynrei lada u kpa u dei u kpa Khasi uba ioh tnga War ki khun shynrang jong u kim lah ban ri ia ki shyieng jong u kpa jong ki, namar kata ka long kaba sang ia ka kmie kha Khasi ban iehnoh ia ki shyieng u kur jong ka ha ki khun shynrang jong u Ka ain Khasi ka synshar ia ka ain War ha kane ka jingiadei ha ka shongkha shongman shong kurim kupai La ha ka rukom War ki lah ban ri hynrei ba ka kmie-kha ka dei ka Khasi la hap bud ia ki rukom Khasi ha ka buh shyieng ioh kan wallam jingjot jingsniew ia ka ling ka sem jong ka

Ia kano kano ka mar ka mata, ka blang ka masi ne ka bri ka khlaw ka khyndew ka shyiap ka bam don mano mano ba kam trai ne dawa kum ka jong ki ha kano kano ka shnong ne hima la ju shim noh ia kata sha u syiem



KI JINKYLLI UNIBARSITI, NA KA KITAB NIAM KHEIN KI KHASI BA DA I PAHEP RABON SINGH

1954

Iathuh shaphang ka jingbuh dkhot
Lane, Batai shaphang ka jingsang bad ki mawklim (5)

1955

Batai shai katba phi lah ia *kanei* na kine — (10)
(a) Balei ki Khasi ki ong 'Ka Niam khein' ?
(b) Kaba Ksan Rngiew

1956

Iathuh lyngkot tang kumba 100 lain ne ia ka rukom thep mawbah ne 'pep bah (10)

Lane

Kumno I Bah Rabon Singh I batai shaphang ka rukom hi irpateng bad ka kamai iapduh ? (10)

1957

Iathuh lyngkot hapdeng 50 lain *ne* 60 lain, ym palat 600 kyntien kumno ki Khasi ki kñia ha ka Blei *lane* ki thung mawbynna (10)

1958

Batai balei ba ki khot ka Niam Khein ia ka niam Khasi (10)

Lane

Batai shaphang kaba iap Ksaw

1959

Iathuh bniah shaphang ka jingshat pylleng bad ki dak bad ki jyngkdew jong ka (15)

1960

Kumno i Rabon Singh i batai shaphang kaba pynlong Suidnia, Iawbei bad u Thawlang ? (5)

1961

Iathuh shaphang ka ksan Rngiew *lane* ka Kamii Iapduh kat kum ka jingleh jingkhein ki Khasi bad kumba batai i Radhon Singh (5)

1962

Kumno ki Khasi ki buh dkhot, bad na kiei ? (5)
(*Rabon Singh*)

Lane

Iathuh shaphang ka kynrong shyieng
(*Rabon Singh*)

1963

Batai ne ïathuh lyngkot, ym palat ia ka 40 lain ne 300 kyntien shaphang 'ka khein ka bishar ne khein ksuid', *lane* shaphang ki ksuid kiba kham kongsan ba ki Khasi ki ñiew katba kum ka jingbatai i Parad Rabon Singh (5)

1964

Kúmno ki Khasi ki buh Phan buh Kyrpad bad kumno ki kñia ia u Jingphan ?

Lane (15)

Kumno ki Kynrong Shyieng ? batai, Balei ki leh ïa kane ?

1965 (Old Course)

Ká mut aiu Tap Lubri, *lane* kaei ka Tap Rwiang ? Balei ki len ia kane, bad kumno ki leh ia ka ? (5)

1965

Iathuh shaphang ki Rukom haba iap briew Kat kumba iathuh i Rabon Singh, da batai ki jingleh jingkam kyndon pa kyndon bad ia ka jingthew ne jingmut jong kawei pa kawei ka jingleh ne jingkam

Lane (15)

Kiei, ne kiba kumno kita ki Ain ka ri Khasi hyndai (Ri Khasi Ri Pnar), bad ki kam kiba kum kino kiba wan hap hapoh ka jingsynshar jong ki bad ka jingai shitom sasti jong ki, kumba iathuh i Rabon Singh ?

1966

Kiei, kat kum U Rabon Singh, ki long kita ki dak ha u syiar kiba ki Khasi ki ju peit ne wad haba kñia ?

Lane (10)

Batai shai ia ka rukom shat pylleng ki Khasi

1967

Uei u phan u kyrpad ? Kumno ki Khasi ki buh phan buh kyrpad ?

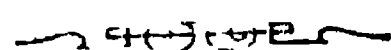
Lane (10)

Batai ïa ka rukom jingknia ïa u Jingphan

KA

IAID SYNRAN HA KA PROSE

B. A. KHASI



2 Ka Niam Khasi
(Lyn VI—IX, XV, XVII, XVIII)
—Dr H Lyngdoh.

3 Ka Aiñ U Khasi
(Lyn XIII—XV, XVIII, XX
—Sir K Cantlie & U T Cajee



U Dr H. Lyngdoh

Ka jingim jong u—Ki nongthohkot thohsla ba la mih baroh shikatta bad ba la pawnam bad rah ia ka burom bad ka nám kum ki nongthoh kot bastad ha shuwa u Dr Lyngdoh ki la wan mih lut baroh na ka thaiñ Sohra Ki Babu Jeebon Roy Rabon Singh bad Radhon Singh Berry baroh ki la long na Mawmluh, ka shnong kaba kumba ar mail tam ne duna na Sohra, bad i Bab i Soso Tham ruh u Sohra paka, la i la shang leit hikai bun snem sha thaiñ Jaintia Hynrei u Dr Lyngdoh u long u banyngkong u nongthohkot baradbah ba wan mih pyrthei na shapdeng ri Khasi

La kha ia u Dr H Lyngdoh ha Mawklot, kumba san mail ei ei shathie na ka sor Shillong, ha ka 26 tarik u Rymphang 1877 I kpa jong u iba kyrteng u Bir Singh Warbah i long iba na Sadew ar ne lai mail na Mawklot hynrei i la trei shong ha Mawklot kum u nonghikai skul hangto ha kito ki por Hadien hadien ine i kpa jong u i kiew sha ka jinglong myntri jong ka hima Mylliem

I kmie u Dr H Lyngdoh pat i long i bariewblei na ka jait Lyngdoh Nonglait I long iba shipara bad u Rev Juramon u pastor banyngkong tam bad u nongiathuhkhana bastad tam hapdeng ki nongiathuhkhana U long u bastad bha ka kren bad kynnoh Phareng, uba don ka nia ka jutang banep bha bin khylliap nia ha ki kam komiti ki baeh bad bathaiñ suhsat ha ka por jong u Kum u nongiathuhkhana u pynbun ki jingiathuhkhana lyngkot ki barit kiba pynrkhie shar r-r ia ki nongsngap Bad katba ki nang rkhie u jyllud la u ñiuh-tmoh ban ai lad ba kin rkhie Ynda ki la dep rkhie hangta u sangah kynsan da ki jinghikai kiba mih na kata ka jingpynrkhie kaba pynjaw ummat ia bun bun ki nongsngap bad ban pynpyrkhat slem slem ia ki jingpynshongnia ia ki nia jong u Kum na kata ka ting, u Dr H Lyngdoh u mih, bad ka shnong trai jong ki ka long ha ka hima u Syiem Mawiang,

dei na kata ka daw ba u Dr H Lyngdoh u thoh kham bniah bha ia ka Hima Mawiang ha ka kot jong u, "Ki Syiem Khasi bad Synteng," kumba u Babu Sarma Roy de u thoh kham bha ia ka Hima Khadsawphra ha ka kot "Histori jong ka ri Khasi," jong u

U Dr H Lyngdoh u la shongskul shuwa ha ka skul rit Mawklot bad ynda dep nangto u la wan shongskul ha sor Shillong ha ka Government High School ha ka por na u Sahep J Ceredig Evans u long Headmaster U la pass ia ka Entrance Examination ha ka snem 1895 Nangta u la hiar leit shongskul ha Kolkata bad ha ka snem 1897, u la pass ia ka F A (First Arts) kaba iarvngkat bad ka Intermediate Arts ne I A, jong ki snem ba hadien U la rung ha ka kollej shong skul doktor kaba ha Kolkata hi bad u la long u Khasi Banvngkong eh ban ioh ia ka kyrdan *graduate* (L M S Licentiate in Medicine & Surgery) na ka Calcutta Medical College na ka snem 1903

Ka baphylla ba une, na ka jinglong doktor, u la kylla long u badonnam pat kum u nongthohkot nongthohsla sriem kum u Sir Thomas Browne, uba thoh sngewtynnat ia ka 'Religio Medici" ha ka snem 1642 ba yn dang pynpule haduh mynta mynne ha ki samla bad rangbah shongskul kiba pule ha ka M A

Tang shu dep shongskul la thung kam bad la phah trei ia u kum u doktor ha Dhubri katto katne bnai, bad nangta ba un nang shimti ia ka kam kum u doktor rangbah (Civil Surgeon) pat ha Goalpara Lai snem hadien, kata ha ka snem 1906 pat la phah ia u sha Chittagong kum u Rangbah ba peit ia ka Jingkoit Jingkhiah baiaid baieng beit bha (Port Health Officer) namar dei ha kata ka por ba la pynlong kawei ka jylla ia ka Assam bad ka Eastern Bengal Nangta la pvnphai pa pynphai pat ia u sha ka jylla Assam ha ka snem 1908 bad u la shimti ia ka kam u Doktor Rangbah (Civil Surgeon) jong ka Manipur ha ka nongbah Imphal Dei ha kata ka rukom ba u la ioh lad ban leit khmih kylleng ia ki aspata kiba don ha kylleng ka jylla Assam

La kyntiew ia u sha ka shi kyrdan harum u Kapten (kata, Lieutenant) ha ka Kam Shakri pynbiang dawai jong ka ri India (I M S) ha ka snem 1917, bad la phah ia u sha Secunderabad shabar ka jylla Assam Dei hangta ba u Khlieh duh jong ka kynhun shipai India baroh kawei (Commander in Chief) u leit jia iohi ii u ha tduh eh jong u lain kiba iaieng lain riang kum ki pyrton shipai, namar ba u leit jia long u balyngkot tam ka rynieng hapdeng jong ki Uta u Khlieh duh ki shipai India da kaba sngewthuh na u ba u dei uba na Assam u la pynbeit noh ban phah ia u Dr Lyngdoh ban wan trei ha ki aspata shipai ba ha Shillong, bad u Dr Lyngdoh u la trei hangne tang khyndiat bnai La phah pa la phah biang ia u pat ban leit long u nongsumar ia ki shipai kylleng ka ri India shaphang shatei, bad ha kane ka por la kyntiew noh ia u sha ka kyrdan u Kapten Nangta ynda ha ka snem 1921, hadien ka Thma Bah Banyngkong, u la wan pat biang sha Assam, bad u la dei peit kylleng ka jylla Assam Ha i khyndiat por ba u la don ha Sylhet la jied tymmen basan ha ka balang hangto Ha ka snem 1928 pat la thung ia u kum u Rangbah Nongpyniaid Bakyrpang (Special Officer) ha ka ophis jong u Nongkhmih Rangbah jong ki Aspata Paidbah (I G C H) bad jong ki Phatok kaba dei ia ka Assam baroh kawei, bad ba un shong ha ka nongbah Shillong Ynda ha ka snem 1932, haba u la dap pura 55 snem, la pyllait ia u na ka kam Sorkar ban shongthait noh

Shisnem hadien kane, kata ha ka snem 1933, la phah ia u un thoh lyngkot shaphang ka Hima Sohra da u Lat ka Assam jong kata ka por, u Sir Michael Keene U Dr Lyngdoh de u la thoh ia kata ka kot ha ka ktien Phareng kaba u ai kyrteng 'Ka Jingai Jingthoh lyngkot ia ka Sohra" (The Short Accounts of Cherrapunjee) Ia kane ka kot la ai ha u Lat Rangbah duh (Governor General) ka ri India, u Lord Willingdon, ha ka por ba u dang wan jngoh ia ka Sohra ha kata ka por

Dei hadien kane ka snem ba u la ioh lad ban iaid kylleng ki lúm ri Khasi Jaintia bad ban lum ban lang ia

ki jingtip ba la ruid-dak i Pahep Rabon Singh bad u Colonel Gurdon, u Commisioner ka Assam, ha ka kot jong u "The Khasis"

La thung Editor ia u ha ka snem 1936 ia ka kot khubor "Ka Pateng Khristan" ka ban ieng pli noh ia ka kotkhubor kaba kyrteng Ka Nongialam Khristan," bad kumta la pynkylla noh sha katei ka kyrteng kaba la mih shisien mynsbuwa ha ki 7 snem naduh 1896 haduh 1903

Hamar kane ka por u la lah ban pynmih kot ar tylli ki kot badonnam kawei 'Ka Niam Khasi' ha ka snem 1937 bad kawei pat "Ki Syiem Khasi bad Synteng' ha ka snem 1938

La jied pat ia u ha ka snem 1938 ban long u nongmihkhmat na Assam sha ka "Jingiaseng Baheh-Bah (General Assembly) kaba dei ka jong ka Balang Welsh Presbyterian Methodist Mission kumta ba u la ioh lad ban leit khmih ia ki jaka bad ki radbah ka balang hangto ha ri Bilat Ka Sorkar Bilat ka la ai nam pat ia u M B E, kata, u Dkhot jong ka Hima Bah Bilat

Hadien la aiti ia u ban shimti bad pyniaid pat shipor ia ka Aspata Mishon kaba ha Jowai Lah nangta u la shimti bad aiti ia lide met, bor bad mynsiem ha ki kam Saiñ Pyrthei Politiks ha kaba ka ri ka long ha ka jinglong kynrum kynram bad bam sngew thikna na ka jingleit noh ka Jingsynshar Bilat na ri India

U la khlad noh na kane ka pyrthei ynda u la dap 81 snem ka rta ha ka 22 tarik Iaiong 1958 Kumta na ki nongthohkot bapawnam baroh haduh ka pateng jong u, u la im tymmen eh ma u, kumne —

Nongthohkot	Snem kha	Snem iap	Rta
Jeebon Roy	1838	1903	65
Rabon Singh	1840	1910	70
Soso Tham	1873	1940	67
Mondon Bareh	1879	1932	53

KI KOT KI SLA JONG U

Ka kot kaba la paw nyngkong eh ka la long "Ka Aiñ ka Jingkoit Jingkhiah" ba la pynmih la kumno kumno ha ki snem shuwa ka 1920 Ka kot ka banyngkong eh ba la pynmih ha kane ka liang ka long "Ka Kot pule shaphang ka jingkoit jingkhiah '(The Health Reader) ba la pynmih da u Sahep Thomas Jones I ha ka snem 1841 2

Ha ka snem 1902 la pynmih "Ka Kot Sanitary" ia ki skul ha ri Khasi bad Synteng kaba la kylla sha ka ktien Khasi na ka ktien Phareng da u Rev T Jerman Jones ha ka snem 1881 Ka kyrteng ka kot tynrai hi na kaba la kylla ia ka ka long "A Sanitary Primer for Indian Schools by J M Cunningham, M D, Sanitary Commissioner with the Government of India Kane ka kot ka long tang 41 peij

Hadien kane la pynmih sa kawei ka kot Hygiene bad Jingkoit Jingkhiah da u B K Sarma, ha ka snem 1914

U Dr H Lyngdoh u la pynmih pyrthei ia ka kot jong u pat sa katto katne snem hadien bad kane ka kot jong u ka la long kaba la kham thoh bniah bad kaba iadei ym tang ia kiba shongskul hynrei ia ki paidbah lang baroh bad basan bad baheh kumjuh Ka kot ka don 261 peij ryngkat bad ki Jingkdew (Index) ha ka rukom ba leh ia kaba shadien eh jong ' Ka Niam Khasi" Ka long ka jingtrei kaba ni bad ba bniah shibun bad ka la iarap shikatdei eh baa pyndonkam ha ki skul pule tat haduh ki snem kiba hadien eh, kumba shipateng briew

Ha ka snem 1926 u Dr Lyngdoh u iohsngew ba don ka jingthang bad jingthung syiem ha ka hima Sohra, kumta u la pynbeit jingmut ban leit khmih ia ka bad ban buh jingthoh ruh artat ia ka namar u ngeit ba kum kane ka jingjia ba shisien shirta lah ban nym ioh lad shuh ban

buh jingthoh pat hadien na ka jingiaikylla Khristan ki syiem Khasi ter shi ter Ka la don ka jingsngewpyrshah bakhraw shibun na ka liang ki rangbah Khristan bad ki mishoneri hi kumjuh, hynrei u la tur pyrshah ia kane ka jingsngewpyrshah bad la leit sah bun sngi hangto ban tohkit bad bniah ia ka jingpynkhreh pynkhrum ia ka jinglehniam lehrukom bakhrawburom kat kata Ia kane ka jingjia u la buh jingthoh thik pa thik Kane ka la jia ha u bnai Lber jong ka snem 1926 Ha kajuh hi ka snem jong ki bnai lyiur u la leit kiew sa sha Nongkrem-Smit bad hangta ban minot kaba buh jingthoh ia baroh kaba la leh ha ki san sngi jong ka Pomblang bad Shad Nongkrem Ba um pat hun ha ka jingleit jngoh ba tang shisien, u la leit biang sa ha ka snem ka babud ban pynthikna bad pynbeit lada don jingbakla ha ki jingthoh ki banyngkong Ynda u la hun mai la hun ia ki jingthoh baroh ar, ha ka snem 1928 u la pynmih ka kot kaba kyrteng ‘ Ka Pomblang Nongkrem Bad Ka Thang Syiem Sohra ’

Hadien ba u la shongthait noh na ka kam sorkar ba ha ka snem 1932 u la shang khmih kyllung ka ri Khasi ban pynmih shuh shuh sa ar tylli ki kot kiba don ha ka khlieh jong u Da kaba pule bniah ia kaei ba u Babu Rabon Singh u don ban ong ia ka Niam Khasi, nangta sa u Babu Jeebon Roy bad Nelson Jait Dkhar, u la bud dien de ia ki jingthoh u Colonel Gurdon ha ka kot jong ‘ The Khasis’ ba la pynmih ha ka snem 1908 nangta sa ia ki jingaisylla aibuit lem u Rai Sahib Hormu Rai Diengdoh, u plidar bastad jong ka por jong u bad u Editor banyng kong tam jong ka kot khubor pyrthei ‘ U Khasi Mynta,’’ u la nud ban wad da lade hi ia ki jingshisha jong ka niam Khasi tynrai bad ban tih naduh tynrai Kane ka la pynlah ia u ban pynmih ka kot ka babniah, bashai, badap pura bad kaba lajan kynthup lut ia ki snap ki skor baroh jong ka Niam Khasi, ha ka snem 1937 La eh ban dang lah ban pynheh pyniar nalor kaei ba u Dr Lyngdoh u la leh halor jong ka U la tai kham bniah ban ia kano kano ka jingthoh ba la mih ha shuwa jong ka kot jong u

Baroh ki jingthoh hadien habud kin long ki ban shu seng ha ka nongrim baskhem jong u ia kaba u la tih halor u mawsiang

Nangta ka jingiohi jong u ia ki kot "Ka Histori jong ka ri Khasi" da u Babu B K Sarma, (ujuh u nongthoh ia ka kot Hygiene mynshuwa,) ba la pyndonkam ha ki kollej, ka la pynsngew ia u ba kane ka rit eh bad kam pat biang ia ki samla shongskul kollej ban oh jingtip tang katne Kumta de u la lum na ki kot ki sla kat naba ioh, u la khura ia ki kot sorkar la iashem ia ki nongthoh histori badonnam ka Assam ban pan jingtip bad jingiarap ba kumta ha ka snem ka babud u la pynmih mad in sa ia ka kot 'Ka Histori jong ki Syiem Khasi bad Synteng" Bad haba ka komiti dei khmih ia ki kot pule kollej ka leit pan bor na u bin shah ba yn pynpule ia ka kot jong u ha kollej u la ai ktien da kaba ong ba haba u thoh ia kane ka kot, ym shym don kata ka jingthmu ban pynpule ia ka ha kollej, hynrei ba kan long ka nongrim ha kaba kiwei pat ki riewwad jingtip bad riewtuh jylliew ba naduh dyngkhong kin ioh lad ban leh kham bha pat shadien Kane ka jingkren ka pyni ia ka jingkhraw mynsiem jong u bad ruh ia ka jingiohilypa ne jingiohi jngai jong u bad ba ym slem shuh ki ban don ki ban iohnaim doktored da kaba thoh ka kynja konstitushon kumba leh u Aristotle ha ka Politics jong u, wat napdeng ki dkhar hi, lada ki Khasi jong ngi kim kyndit bynriew bad kyndit thiah noh dang biang por, shuwa ba kiwei ki la sdang

KA KTIEN KHASI U DR LYNGDOH

Ka la don ka jingong hapdeng ki nongthohkot ba ka ktien Khasi u Dr Lyngdoh ka long kaba bun eh ki ktien kynnoh sha ba palat rukom Kum ka jingtaiñia shaphang kata ka liang, ngi don kine khyndiat ban ong bad ban plie jingmut ia ki nongpule U Lord Clwyd ha ka kot jong u 'Ka Shang Khmih Pyrthei" ba u pynmih na ka diari shang pyrthei jong u dang samla, tang shu dep pass B A, u la thoh kumne shaphang u Rev Juramon, u kñi

u Dr Lyngdoh, "Ka jingsawa jong u ka long kaba kynud sngewtynnat bad shai bha kdiar, ka jingnang ban pyndonkam ia ki ktien ka long sha ba pynlyngngoh, bad u long uba la bam bha kaba pyndonkam ia ki jingong ktien Khasi bad la ki ktien kynnoh ba shoh sngewtynnat ha ki shkor' p 86 (Ha ka ktien Phareng ka long kumne— "His voice is musical and clear, his command of language marvellous, and he is a master of Khasi phrase and musical alliteration' 'A World Tour' p 307) Nangne ka shai ba u pyrsa na ka jingiai iohsngew ia ka rukom kren rukom khana u kñi donnam jong u ha ka jinglong khynnah um lah khlem da kem ia ka jinglong u kñi jong u bad bud rukom ha ka thoh ka tar de Ngim dei ban sngew phylla te ba u Dr Lyngdoh u la pyni khyndiat ia kaei ba u kñi jong u u pawnám wat ha ka jingstad bad jingnang kren Khasi paka jong u

Nalor nangta, ka jingleit jong u ban sngap ia kaei ba ki nongkñia ne sohblei sohsla ki kham pyndonkam kham khah khah lajan palat rukom, la ha ka Thang Syiem Sohra ne Pomblang Nongkrem kam banse ban ring ia u uba la don lypa ka tynrai hapoh lade, ban pyndonkam lem kumba leh ma ki, khamtam lei-lei haba u shu buh beit ia kaei ba ki kren ma ki

Ki babun hi na ki jingthoh jong u ha ka Niam Khasi ruh ki long hi kiba u hap pyndonkam kham bun ki ktien kynnoh, namar ki dei ki ktien-kñia shaphang ka kñia ka khriam bad ka jinglehniam lehrukom

Hynrei khmih pat ha ka kot "Ki Syiem Khasi bad Synteng," ka bam donkam eh ban pyndonkam ia kine ki ktien kynnoh, hangno ngin lap ba bun than kita ki ktien kynnoh ? Ha ka jingshisha pynban, ha kane ka kot ngi lap ka long lymbiang khlem ki ktien kynnoh bad ka Ktien Khasi ba pyndonkam ha kane ka kot ka pher na kitei kiwei, bad ka iaid sada lin kumba shet syrwa khlem jingshoh jingber eh ne musli musla satia Phai pat sha ka kot 'Ka Ain ka Jingkoit Jingkhiah", hato kan nym paw

ba katei ka jingkynthoh ka long kaba khlem jingmut, khlem nongrim bad ka bam iahapnia haei haei ruh ?

Ka jingkynthoh halor ki jingthoh jingtar jong u —Une u nongthohkot u la long u radbah da kat u radbah shisha shisha hapdeng ki nongthohkot baroh ba la iaid ha shuwa jong u U long u riewstad uba la pule bniah ia kaei ba u Sabep Colonel Gurdon, u Commissioner ka Assam, u don ban ong shaphang jong ngi ki Khasi U la bud dien ia kaei ba la thoh da ki jong u Babu Jeebon Roy bad u Babu Sib Charan Roy ha ka Niam Khasi U la pule minot bad bniah bha ruh ia ki jingthoh u Babu Rabon Singh la ha ki artikl ne kot kumjuh Ba u dei u doktor u kham lah bhei ban sngewthuh kham bha ban ia uno uno shaphang ki dkhot ki dkhai, ka buh dkhot buh dkhai u nongkñia Khasi Um shym iaid lait ruh khlem khmih de aiu u Sir K Cantlie u don ban ong shaphang ka aiñ hiarpateng khein jait kynthei ne jingiohpateng u Khasi kat kum na ka jinglum jingtip jong u kum u nongbishar mukotduma hapdeng ki Khasi Um shym tyngkai met ne por ne bor ruh ban nym da iaid da lade hi ban tohkit bad ban bniah shaphang kaei ba leh ha ki lum ri Khasi, kumba ka paw ha ka jingtrei jong u shaphang ki Mawbynna Um shym klet ruh ba ka jinglum jingtip marwei shimet jong u kam lah long kaba kut iawai, khlem da iakynjoh ktien lem aiu kiwei kiwei ki para ba ialum jingtip ki iashem lem Kata ka paw kawei ha ka jingsdang jong ki kyrteng jait ne kur ha ri Lum Khasi ba ki wan mih ha kano ka rukom, bad kane ka bynta ka iahap bad ka jingthoh u Father G Costa, la baroh ar ngut ki iapynmih ia ki kot jong ki lajan ha kajuh ka snem Nangta pat ka paw ha kaba u thoh ka jinglamphrang ha ki Sngi Barim u Hynñiew Trep jong u Babu Soso Tham, bad kumno ki iahap jingmut shaphang ka jingwan u Simpah Sim Karo kumba ka paw ha "Ka Niam Khasi" pp 21 2 bad "Ki Sngi Barim u Hynñiew Trep' ha u Simpyllieng i Babu Soso Tham, lane pat ha 'Ka Hamsaia ki Por" ha ka Na Wai Khyrwi ka jong i Father H Elias la kine baroh lai ki kot ki mih ha kajuh ka por Ki jingthoh u Dr Lyngdoh

ha "Ki Syiem Khasi bad Synteng" bad ki jingthoh u Father H Elias ha ' Ka Hamsaia ki Por ', uwei ha ka pros bad uwei ha ka poetri ba la pynmih lang ha kajuh ka por, ruh, ka long ka baphylla

Khatduh khatwai ka ri Khasi ka donbok shibun eh ban ioh ia une u nongthohkot bastad banang bad banang batip bi la ioh lad ioh kabu ban shang kylleng ka ri India, khlem da ong ia ka jylla Assam ne ki ri lum Khasi Jaintia jong ngi ba da kata u la ioh lum jingtip ia bun bun ki jingthoh jingtar kiba iawan ialeit bad la ka jaitbynriew barit lajong Nalor ba u la tda ia ka jingthoh ki nong sepngi kum ki jong u Dr Grierson, u Pater Schmidt, Mr Peel bad bun kiwei kiwei de, ne ki jingthoh ha ki history Greek bad Roman, u la jam ruh sha ki jingthoh mihngi la na ka Sanskrit hyndai ba lah ban shem ha ki Mahabharata ne Bhagavat haduh ki nongthoh ka juk mynta kum u Nripendra Kumar Dutta, M A Ph D kumba ka pawha ka jinglamphrang jong u hi ha 'Ki Niam Khasi" Haei ngin ioh u riewwad jingtip kum une bad kat une? Ka ri Khasi ka dang donkam shibun napdeng ki khun ki ksiew jong ka ha ki pateng kiba hadien ban bud nuksa bad shim nuksa na ki jingleh jong u ban pyniar pynroi ia la ka jaitbynriew rit paid ha ka jingnang jingstad, jingtip jingshemphang ha kaba tei ia ka jaitbynriew ia kaba la tharai sahdien bad sahkhlaw, pynban kaba don ki dustur bad akor banylla ba ka pyrthei hi ka peit nuksa, sriem la kum ia ki Grik hyndai

Ngi ap khmih lynti ba ha ki pateng ki babud kin nang mih ter shi ter ki ban dang pyrshang bad iai pyrshang ban leh ki kam khraw shuh shuh da kaba seng ha ki nongrim ba la seng ba la buh ki longshuwa manshuwa jong ngi Ka ri lano lano kan nym lah roi ne khie khlieh, katba ka dang shaniah ha kiba nabar ri ban wan tih ia ki markordor mawkordor ka ri ban sa khaii kylla ha ki khun ka ri U Dr Lyngdoh um shym tyngkai ne tyngkan bor ban nym kren pyrshah ia kaei ba u Colonel Gurdon u kren shaphang ka jingkñia briew ki

Khasi, ka bam ju don, u da ai bad sei ki nia bakhlain bad kiba eh ia ka ban dang lah khylliap nia shuh

Ki jingthoh jong u shaphang ka histori ki Syiem Khasi Jaintia khamtam ki dei ban pynpyrkhat ia ki nongpule, kumno ba ki riewhyndai ki long bad ki leh ki trei-kam ha ka jingiadei jong ki bad ki nongwanthombor na shabar ne bad ki khun ki hajar hapoh la ka hima Ki jingthoh hangto kiba dondor suda, kiba ai mynsiem, ai jinghikai bad pynkhlain pynshlur mynsiem Ngi lah ban ong ne pynkut bad pynwai hangne ba i Babu Soso Tham i la ringdur da u khulom ksiar bad u nip daiamon jong i ia ka jingleh jinglong jong ki riewhyndai bakhraw mynsiem jong ngi ha ka poetri jong i kaba u Dr Lyngdoh pat u la pyndonkam la u let rong, u brut ai-rong jong u ban ringdur ia ka main briew ba-ishynrong briew jong u Mailong Kyllong Raja ia u Lyngskor Sajar Nangli, u Ran ne la u Kiang Gatphoh, u Borsing Syiem bad bun kiwei kiwei, khlem da iehnoh de ia ka Pah Syntiew, ka Li Dohkha, ka Syiem Latympang, ka Shan bad ka Jah ne la ia ka Snabah Hynñiewta hi ruh bad bun kiwei kiwei de Kumba i Pahep Rabon Singh' i la ai ka thiar buh tiar na kaba ki riewthma riewshlur hadien habud ha ka thoh ka tar kin leit ialehthma ha ki madan thma, kumjuh ruh I Dr Lyngdoh i la ai ka ing jingkynshew na kiba lah ban ioh ki jyngdeng jyngkup, ki jyngpynrium jyngpynbeit ia ki nobel ki khanatang ki sawangka bad ki ksan thma hadien habud ban pynriewspah ia ka thoh ka tar Khasi lehse ia ka spah ka ri Khasi hi ruh

Don ka jingthoh shisien kaba ong "Ngeit ne wat ngeit u briew uba seng ka jingtreikam bakhrawspah tam ha ka pyrthei dei u Shakespeare" Da kata u nongthoh u batai kumno ba ki kot u Shakespeare ba la die naduh ka por ba thaw ia ki ka long da ki klur khlem da ong ia ki nongkamai paisa ba ki ioh da kaba thoh kot shaphang jong u, shaphang ki kot jong u ki nonghikai ba hikai ia ki kot jong u kylleng ka pyrthei

Búnsien kane ka jingshisha ka long ba katba u nongthohkot u dang im ym don ba iaroh, iarap ne pynshlur ia u, hynrei don pynban da ki nongkemdaw, nongpynwit ne nongpynpulom ia ki jingtrei kam ki jong u Ka la long kumta bad u Keats, haduh ba u Lord Byron u kynnoh ba ka daw jong ka jingiap kloi u Keats ha i rta iba dang rit 26 snem ka rta ka long na ka jingkynthoh sat eh ki nongthoh kotkhubor ia ki jingthoh jong u Kum ban pynrap sa kawei ka sakhi ia kata, ngin shu shim beit ia ka jingthoh jong u Thomas Hardy, u radbah nongthohkot la ha ka prose ne poetry, kumno ba u thoh shaphang u Wilkie Collins ia uba la ong pat hadien "U kpa jong ki jait khana ba pynbuddien pulit" 'Lehse u ieng ha phrang eh ha England kum u nongshna ia ki nobel kiba iathaiñ suhsat ka jingleh kiba pynlong ban sngewtynnat ha ki jingjia hi bad ym ha ka jinglongbriew manbriew marwei marwei Pynban, mynba u Collins u dang iai thoh, la kren ibein pynbudnam sniew ia u da kijuh ki kotkhubor kynthah-briew kiba 20 snem hadien pat ki la iaroh kylla ia ki nongbud rukom jong u kiba kham harum ka kyrdan Da shisha u kham bha shihajar shah ban ia la ki nongbud rukom jong u"

LYNNONG XV

Ka Thang Syiem Sohra

KI AR JAIT KI JINGLLH HABA THANG SYIEM HA SOHRA

Ha ka rukom thang Syiem Sohra don ar jait ki jingleh kiba iaphér kawei na kawei hynrei ba dei ban pyndep lang ha kajuh ka por namar ki don ka jingiasoh naduh mynbarim bajah Kawei ka rukom ka long ka thung Syiem ne ka Kyntiew Syiem Rangbah ia u Syiem uba la jied ban mihbteng ha ka jaka u Long Syiem uba la ïap noh Kawei pat ka long ka Thang Syiem jong u nongmihbteng ïa uba la ïap bad dei ban pynkhuid ïa u ha ka por thung syiem kat ka niam ka rukom u barim u bajah • Kine baroh ar ka thung bad ka thang syiem ki long ba la seng u Longshuwa u Manshuwa

Ym lah ban thung iano ïano na ka jait Syiem lymda u long u *babit* bad u *balah* ban pynkhuid artat ia ka met iap jong u Syiem uba ha shuwa jong u lane uba u mihbteng

Kumta ha kine ki shispah snem ba la lah don u nongmihbteng u babit hynrei u bam lah namar ba um kot paisa pailain ban theh spah theh hajar ïa ka ban pyndep ïa ka rukom thang syiem, kumta u shu sah kumto khlem long syiem haduh un da kot bor ban leh kumta Don pat kiba lah hynrei ki bam bit ban pynkhuid ïa ka met iap na kano re kano ka daw bad ki la shu sah kumto hi, haduh ynda mih sa uwei pat u ban pyndep ïa ka niam thang ïap

Kum ka nuksa ia kane, u Syiem Ram Singh u la iap ha ka snem 1875 bad ha ka jaka jong u la dei ban mihbteng u Borsing Syiem, hynrei namar bu u kylla Kristan noh, u long u bam bit ban pynkhuid ia ka met-iap u Syiem Ramsingh bad ka hima ka la kyntait kaba jied bad thung syiem ia u Kumta ka la jied noh da u Hajon Manik Syiem uba na ka jait syiem ka kpoh Mawsmai, u khun u ksiew ka Shañ ka Syiem Sad hok jong ka hima Sohra ba dang sing nyngkong eh Ia une la khein bam bit ban pynkhuid ia ka met iap u Syiem Ram Singh ba la iap, kumta ba u la shu long noh tang u Nongpynsynshar ia ka hima, haduh ynda mih da uwei pat u ban pynkhuid ia ka met-iap u Syiem Ram Singh Ynda haba u Hajon Manik Syiem u la iap la mihbteng da u Roba Singh Syiem uba la thang artat ia ka met-iap u Syiem Ram Singh hynrei ka met iap u Hajon Manik Syiem ka shu sah khlem thang haduh kine ki sngi, namar ba ym don phniang ne kur kynthei na ka kpoh ki Syiem Mawsmai Ynda la iap u Roba Singh Syiem la mih bteng u Join Manik Syiem uba la thang ia ka met iap jong u Roba Singh Syiem ba kumta u long u Syiem kat kum ka rukom ba la jied bad thung da ka hima Sohra

KA RUKOM PYNAP MET-IAP HYNDAI

Hyndai hyndai eh la ju buh ia ka met iap slem slem haduh ban da mih u nongmihbteng uba bit bad uba lah ban pynkhuid ia ka met iap jong u kat kum ka niam ka rukom ba la buh u Longshuwa u Manshuwa Ki pdem ia ka met iap ha ka ngap kaba la buh hapoh ka shyngoid dieng Hynrei ynda ha ki snem kiba hadien hadien kim leh shuh kumne Nyngkong eh ki pdem ia ka met iap lai sngi hapoh ka kiad ha ka shyngoid dieng Ia kane ka shyngoid dieng ki pynpei thliew na trai, bad ki pynam kynja tyndong na kane ka shyngoid bad pynngaim shapoh khyndew Nangta ki sait ia ka da ka um syaid,

bad ki iehnoh shi sngi ba kan rkhiang ha ka lver ka sngi Ynda ka la rkhiang ki pdem pat ia ka ha ka um soljew bad ki sa tap bha khlop ïa ka met iap haduh ban da poi ka por ban pynkhuid ïa ka kat kum ka niam ka rukom

KA NIAM IING BAD KA NIAM-HIMA

Ia kiba pyndep ha kaba thang ia ka met iap u Syiem Long Syiem da kaba pynkhuid kat kum ka niam ka rukom ha la buh u Longshuwa u Manshuwa ha iing ka Syiem-Sad ne ka Syiem Niam ki khot ka Niam Iing Ka Syiem Sad ka lah ban long ka kmie u Syiem ba la iap lada ka dang im, lane ka hynmen rangbah, ne para rangbah lada ka hynmen kam don lane ka pyrsa rangbah jong u Syiem Long Syiem, katba ka hap Dei kine kiba ap ia ka Sad ka Sunon jong u Syiem Long Syiem bad jong ka hima

Ia kaba thung ne kyntiew khet ia u nongmihbteng pat la leh ha ka linisad ne iing hima Ia kane kaba thung kumta la khot ka Niam hima

Ka iingsad ne iing niam ka la don pateng la pateng ha ka iing u Syiem Join Manik uba mynta, kaba la long ruh ka iing u Ram Sing Syiem Ha ka snem 1897 u jumai u la pyntwa noh ia ka Ynda jied syiem ia u Syiem Roba Singh u la iei ia la ka iing niam ha syndah hi ka iing jong ka Syiem-Sad ba kumta ki iing thang syiem bad thung syiem ki iadon hi markhap

KA JINGPYNKHREH IA KA THUNG SYIEM THANG SYIEM

Ha ka Thang-Syiem Sohra donkam jingpynlut pynsep kaba bun shibun kumta ba u Nongmihbteng u donkam ban lum ka paisa ka pailain bad ban pyntip ha la u khun u hajar baroh shityllup ka hima Bún

taïew bun bnai shuwa ban poi kata ka ïa ba la buh, u Syiem Mihbteng u pynkhreh lypa ka Kpep, ka Lyngkhason, ka Tabut bad ka lynti Lyngkhason Ka Kpep ka long ka jaka thang ki Syiem ha Pomsohmen ba la ktr kynroh baroh sawdong Ka don kumba arphew pruh la khatar pruh la phra pruh ka kynjang (20×12×8) Ka Lyngkhason ka long ka kynja synduk ba thep ia ka met-iap ki Syiem kaba heh kumba hynñiew pruh la saw pruh la saw pruh Ka don hynriew tylli ki kjat kumba shiphut ei ei ka kynjang Ha khlieh ka Lyngkhason pat don shiphew tylli ki siarkait ba la ot shrong itynnat ba la pyndait hangta, bad la pynieng ka jingjrong kumba lai phut ei ei iweiiwei Ka jingot shrong ia ki siar kait ka long ha kane ka rukom ,—Na trai eh don ka lyngknot hangta sa u luta, sa ka dur snad, noisha, brut, palong, shatri, shilim bad sa ka siarkait ha khlieh duh Ka Tabut ka long kumba laiphew pruh shajrong ba la pynïeng da ki siej bad shylliah hajrong ka Lyngkhason Ka Lynti Lyngkhason ka iar kumba arphew pruh ka pyngkiang na ïing sad sha ka jaka thang syiem, ba khot ka kpep Nalor kata u pynkhreh sa ki tiar ki tar baroh kiba dei na ka bynta ka thang syiem bad ka thung syiem, kum u khaw u kba ki sniang ki syiar na ka bynta ban bsa ia ki nongtrei bad ban khawai dawai ia ki khun ki hajar ha ka sngi thung syiem bad thang syiem Ha ki taiew kiba lajan ka ia ba la iabuh pat, ki pynshad kynthei man ka sngi hajan Iewbah bad ki put sharati de man ka miet ha iing ka Syiem Sad, ka ïing ba don met-iap

Ha ka taiew thang syiem, u Syiem Mihbteng u leit siat suloi ha Iewbah Sohra ha ka sngi Iewduh Sohra (kata ka sngi Rynghep ha Shillong) bad ha ka sngi Iewrit Sohra (kata sngi Iewduh ha Shillong) Ha ka Sngi-Hat-Iew Rit pat niynstep (ba khot Sngi Lyngka ha Shillong) u Syiem-Mihbteng bad ka Syiem-Sad ki leh bad ki pyndep ia ka Niam Thang Iap baroh ha iing ka Syiem-Sad, ka ïing ba don ka met-

Iap, shuwa ban thung syiem bad thang syiem Hangne ki pdiang ia ka pynkham pynsoh na ki kur, ki kmie-kha, kpa-kha, bad na ki khun'kha khun long U Myntri Nongrum u long barobor u Nongkñia Rangbah ne u Sohblei Sohsla ha kane ka jingleh niam

Ha kaba thang ia u Syiem ba la iap, nyngkong eh ki wan pynkham da u sniang u nongiap uba la ai kum ban pyntip ba uba iap u la leit sha ïing ka kiaw, u ñi u kong bad ba u la aiti ia ka kam ka jam Syiem ha u Nongmihbteng Nangta wan ki kur u Syiem uba la iap ki Swer ba ïatehkur, ki kpa kha kmie kha uba iap, ki khun kha uba mynshuwa bad jong uba dang iap sa ki khun kha u Nongmihbteng bad kumta ter ter kat kiba sngewbha, hynrei ki bam don ka sang ka ma ia ka pynkham pynsoh

Katba nang shim bad nang kñia ki shim artat ia u hynñiew dkhot, na uwei pa uwei u niang-pyn-kham Kine ki hynñiew dkhot ki long u klong snam u tor, u dohnud, u khlab, ki khyllai, u lamjew bad ka nierlang U nongkñia u sieh ha la u siej u siej ia la ki jong ki jong ki hynñiew dkhot Nangta u sa thang haduh ban da ih bha , u sa ot ne shyit khyndiat-khyndiat kumba ju dei ka rukom buh dkhot bad u sa noh dkhot ha ka jingkñia la ki dkhot kiba tam ki sa iabam iasip ki kur u nongiap

Dep nangta ki ialeit baroh sha iing niam ia ka ban thung syiem bad ki pynkhreh kumno ban iashong ryntih shuwa ban pyndep ia ka kam thung Syiem da u Myntri Nongrum Ha ka kamra kaba ha khmat eh bad kaba phai shatei don u Rishot sad da u dieng-sning U Syiem u shong ha ka shuki khet ha mar-pyrshah une u Rishot sad tangba shaphang shathie khyndiat Ia u Syiem la kah na kadiang bad kamon da ki ar tylli ki pakha slew ba la ai rong itynnat bha bad kiba da ki ksah rupa Sha kadiang bad sha kamon ki pakha-slew pat ieng ki syiem khynnah

bad la ki suloi sulci baroh arliang Shadien khyndiat na u Syiem shaphang kadiang jong u shong ka Syiem-Sad bad ki Syiem *kynthei baroh Hapdeng u Syiem bad u Rishot sad la sing ka shylliah, ha kaba la shong ki khatar kur, san sha kamon bad hynñiew sha kadiang ha la ka jingriam shadwait jong ki Hadien ki khatar kur shong ne ieng katto katne u khun u hajar katba lah ban neiam jaka Ia u Diputi Komishnor bad ka mem jong u ki pynshong ha ki shuki ha phyllaw namar ym ju bit ia u khar-lieh khar iong ban rung hapoh iing sad wat lada ki long ki khun ki hajar u Syiem ruh U paidbah pat u bam ioh jaka u ieng khmih nabar ne kat naba pei thliew ne pei jingshai Ha khmat u Syiem shaphang kamon khyndiat la buh ka miej rit ba la tap da ka khór, bad halor ka miej la buh kawei ka jyngspong khor ban pynphong ne pynspong pansngiat ia u Syiem

KI JINGBATAI LYNGKOT SHAPHANG KA KPEP KA LYNGKHASON, KA TABUT BAD KA LYNTI LYNGKHASON

Ka KPEP jong ki Syiem Sohra ka don ha Pomsohmen Ki don ar tylli kum kine ki kpep kiba don ha ki jaka lum Kawei ka long ha kaba ki thang ia ki Syiem kynthei Syiem Sad Ha kane ka kpep la thang ruh ia ka kmie u Hajon Manik Syiem Kane ka long kaba la tei kynjang bad kar sawdong da ka khyndew Kawei pat ka long kaba da tei kynroh maw, ha kaba la thang ia ki jong u Syiem Subasing, Ramsing bad Robasing La tei i-tynnat ia ka da ki maw bad ka sorki Ka don kumba arphew pruh ka lynier khatar pruh ka pyngkiang bad phra pruh ka kynjang, la kat kawei ka hol bah La pyllait lynti tang kawei na sha khmat bad ar tylli na sha ki krung Haba thang syiem ki ju pun da ka jyng-kieng syrdeng ba la shna khlain bad skhem bha ban

lah ban kit ïa kum ba 1 lispah sawspah ngut briew ei ei Dei halor kane ka kynton bajrong ka kynjang ba la thang ïa ka met-iap bad ïa ka lyngkhason lang ha kaba thep ïa ka

Ka *Lyngkhason* ka long ka kynja jyngthang ha kaba la thep bad la thang ïa ka met Ia kane shait pyndonkam tang ha kiba thang Syiem Long-Syiem ne Syiem-Sad ne Syiem-Niam Ka long ha ka rukom synduk kaba kumba hynniew pruh ka lynter, saw pruh ka pyngkiang bad ha ka kynjang La shna ïa ka da ki lyntang bad ker da ki dieng sawdong kiba la ñiad randa bha bad la pyndait bha Ia ki lyniang la ai sop nabar da ki banat saw, katba ïa ki dieng sawdong pat da ki mukmor iong ne dhara iong La sah pyndait itynnat da ki prek rynong Ka don hynriew tylli ki kjat kiba kumba shiphut uwei-uwei, ba la buh ha ki dong bad ar na ki kiung Ia ka khlieh jong ka pat la pynpur baroh sawdong da ki lyntang ba la ot shrong itynnat bha bad ai rong itynnat bha Na kjat kane ka lyntang shrong la pynpur baroh sawdong pat da kaba thoh ksai jaiñsem dhara Kumta ka jingiashoh ki rong kaba la ithiang ban peit Ha khlieh ka lyngkhason pat don shiphew tylli ki siarkait, saw tylli ha ki dong, kawei na khlieh bad kawei na kjat bad ar ar tylli pat na ki krung Ia kine ki siarkait la mutdur itynnat la ot dur pynshad itynnat bha bad la da ai rong ruh itynnat bha

Kawei-kawei ka siarkait ka jrong kumba lai phut ei ei bad la pynshad dur itynnat da ki misteri dieng la kum ïa ki kjat jyngthiah ne shuki kumne —Ha trai eh la don ka dur lyngknot haneng kata sa ka dur luta, nangta sa ka dur snad, dur noisha, dur brut, dur palong dur shatri dur shilim bad khatduh khatwai eh dur siarkait kata, kum i pashor kait ba soh ha ka kait Bad ïa kita baroh pat la sop da ki sop ksiar Katta ka jingproh bad jingstad ka jabieng

Khasi ba la leh na ka lyntang bad ki dieng ban shu thang noh baroh phar ha ka jingpyni rong shisngi ha ka pyrthei

Ia ka *Tabut* la shna ha ka rukom kum ka krong ban pynieng halor ka lyngkhason ka ban jrong kumba laiphew pruh ei ei sha suin La thaw ia ka da ki siej bad ki shylliah La tap pat da ki kot rong kot rup bad da ki rong pad, kum rong sisa rupa ne ksiar ba la ot shrong ot shrup pynitynnat pat rukom rukom Ka shong ha u Syiem bad ka jingpynbeit ka dorbar kaba kum kaei ka dur, katno kan jrong bad kan khraw Ha khlieh eh ki pynieng ka shatri kot bad ha khlieh kane pat da u thuia kot ba noh itynnat kyrphum Ka paw ba ka tabut ka dei kaba mih na ka jabieng dkhar, na kaba ki kwah ban ïashim bynta lem ha ka lehniam Khasi na ka jinglong raiot, u mraw u dkhar

Ka *Lynti Lyngkhason* ka long ka lynti kaba lam na ïing sad ne iing-niam shaduh kpep ha kaba thang ia ki syiem Ka pyngkiang jong ka ka long kumba arphew pruh Ha ka por ba thang syiem ki da pynkhuid bad pynthymmai bha ia ka shuwa ban rah ia ka met iap ha ka lyngkhason lyngba kane ka lynti

KA JINGPYNSHONG BEIT IA KI KHATAR KUR

Ki Khatar Kur ki long ki jait bakhraw kiba la seng nyngkong eh ia ka hima Sohra ha Kyntur Sniang da kaba wan phet na Khatar Shnong jong ka hima Shillong ryngkat bad u Basan Swer bad u Buhsing Syiem Kine ki long na ki phra shnong jong ka shnat Sohra Ki jied uwei-uwei u rangbah na kawei kawei ka kur ban long u nongmihkhmat jong kata ka kur ban ïasynshar lang ïa ka hima bad u Syiem Kine ki long ki khatar myntri bad dei ma ki kiba don ka

hok bad ka bor ban jied ban thung bad ban pyn-khein syiem ha ka hima Sohra.

Ha ka por ba thung syiem ne pynsphong khór ia u Syiem Joinmanik Syiem ki san kur kiba kham khraw kyrdan ki shong sha kamon bad ki hynñiew kiba kham poh kyrdan ki shong sha kadiang U Myntri uba rangbah eh u long u Myntri Nongruin ia uba la khot ruh u Kñi Niam jong u Syiem lane u Lyngdoh Thung Syiem lane u Nongkñia Niam hima (ba khot sha ri Bilat Archbishop) U Myntri uba ar u long u Myntri Diengdoh uba long u Myntri Rangbah (ne Prime Minister) ba la khot ruh ia u, u Basan Raid U balai u long u Myntri Khongwir uba long u Myntri Thma (ne War Minister) ba la khot ruh ia u, u Lyngskor U basaw u long u Myntri Shiieh uba synshar ia ki khatar shnong ba la khot ruh u Doloi lane u Basan Kher Ia une la iarap da ki ar ngut ki myntri, u Majaw bad u Umdor U basan u long u Myntri Dkhar, (kata, Khar ngap-Kynta ne Khar pom Kynum) ba la kyntiew sha ka kyrdan Khatar Kur naduh ba u Lah bad u Lar ki pom pyniap ia la u kynum, u Syiem Laitlyngka jong ki Khatsawphra Une u synshar ia ki lai shnong bad la khot ia u, u Doloi Lai Shnong

Kiba shong shaphang sepngi ne kadiang jong u Syiem pat ki long ki hynñiew kur, kiba kham rit kyrdan bad kiba shu iarap ia kitei haneng namar kim don ki bynta jingbate kam (portfolio) ba thikna kum kitei kiwei, bad uno-uno na ki u lah ban wan nyngkong ne khatduh para ma ki hi U Myntri Dohling u long uba ki khot u Lyngdoh hima U Myntri Majaw uba iarap ia u Shrieh la khot u Sangot katba ia u Myntri Umdor pat la khot u Pator (deputy minister) Sa kiwei pat ki long u Myntri Tham, u Myntri Nongtraw, u Myntri Mawdkhap bad u Myntri Nongtariang Une uba khatduh u long uba dang shu pynkiew shen ka kyrdan myntri namar ba duh jait noh na ka kur Marboh

KA JINGPYNKHAMTI IA KA JINGLONG SYIEM DA KI MYNTRI (KHATAR KUR)

Ha ungniam u Syiem mihbteng u shong ha ki shuki kabi ha ki kimri kiba ha khmat eh kaba phai khmat shatei Ha khmat jong u don u rishot-sad da u dieng sning Sha kimon jong u ha ibian shong ki san kur baheh kyrdan bad sha kadiang pat shong ki hyniiew kur barit kyrdan Ha khmat u Syiem khyndiat kham sha kamon don ki miej bili siang da ka khor Halor kata la buh ka jyngspong khor La kah ia u Syiem na kamon bad na kadiang da ki ar tylli ki pakha-slew kiba la ai rong itynnat bha bad kiba don da ki ksah rupa Sha kadiang bad kamon na ki pakha slew pat ieng ki Syiem Khynnah bad la ki suloi suloi Shaphang kadiang na shadien pat shong ka Syiem sad bad ki Syiem kynthei baroh Nangta u ïeng joit u Myntri Nongrum bad u ieng ha khmat u Syiem mihbteng U shim ïa ka jyngspong khor u buh ia ka halor ka khlieh u Syiem, lane lada ka pra, u pynspong ia u Himar hangta, ki siat suloi de ha phyllaw ungniam U Myntri Nongrum u buh ki kti baroh ar halor ka khlieh u Syiem bad u ong da kum kine ki ktien

'Mynta ngi thung syiem ia phi u Toinmanik Syiem halor ka hima Sohra, ban mih bteng ia u Syiem uba la iap bad ïa u Longshuwa Ngi pynkhamti ha phi naduh mynta ia ka It ka Hima (kata, ia ka pud ka sam) ïa ka Nar ka Bili, (kata, ia ka jing-pyndait kynjri ne hatkiri) ia ka Diengsong (kata, ia ka jingpynshitom da kaba pynthar da ki shiah dieng song) ia u Saikhum u Saiteh, (kata, ia ka jingkhum jingteh da u tyllai ne thri ne syngwiang), ïa ka Dai ka Kuna, (kata, ia ka jingoh kuna, jingpynsiew mynrain khmat ne thnem) ïa ka Dwar ka Lynti, (kata, ia ka khrong ka dan ha lynti syngkien), bad ia ka Iew ka Hat, (kata, ïa ka jingshim khrong ha ka leit iew

leit hat) ba phin synshar ia ka hima ryngkat bad u khún u hajar baroh to u Blei Trai kynrad un kyrkhu un iarap ba phin bha phin miat, phin im tymmen im san "

Dep u Myntri Nongrum la bud ter ter sa da u Diengdoh, u Khongwir, u Shrieh u Dkhar bad ki Hynñiew Kur baroh ha kajuh ka rukom bad ha kijuh ki rukom ktien jong u Myntri Nongrum

Ynda la lut baroh, u Syiem u khot ia ka Syiem Sad ba kan ai ha u khatar-' hatar tylli ki banat saw jaiñ spong sala, tyngka bad ki ktang iad-rot U Syiem de da kine u ai ia uwei pa uwei u myntri ter ter da kaba kyllitng ktien ba kumba ki li thung syiem la u ha ka jaka uba iap bad ba ki la pynkhamti ha u ia kine ki hyniiew ki jait kam ba la jir kyrteng ki myntri u ruh u ai kine ki jaiñspong, banat saw, tyngka bad ktang iad rot ba kin iasynshar lang ryngkat bad u bad ba kin bha ki kynthei khynnah ban roi ban pá bad ioh ja ioh hajar u khun u hajar baroh shi hima

KA BUJAI BLANG HA IEW SOHRA

Hadien ka jing'hung syiem ha iing-niam, u Syiem-mih bieng ryngkat bad baroh ki iamih na iingsad ban leit sha Iew Sohra Ha ka por ba mih u Syiem napoh iingniam ki siat suloi ha phyllaw Nangta lam lynti shuwa kiba iem nakra, ba put tangmuri bad ki dkhar tem tasa Bud sa u Syiem Rangbah ba la kér baroh arliang da ki pakha syiem, bad ryngkat ryngkat bad u iaid ki syiem khynnah la ki suloi ha ki tyrpeng ne waitlam ha la ki kti Nangta bud sa ka Syiem-Sad ba la pynda shatri syiem da ka rong saw, ryngkat ryngkat bad ki syiem kynthei La pynkit de ha ki khoh 13 tylli ki lahar, 12 jur ki sop rupa, ka wait pom-

blang, u luta suit um bad u khaw u rynsi bad u purew katto katne Ia ïalam de ia ki 13 tylli ki blang balieh tlem bha da ki tyllai Nangta bud ter ter sa ki Khatar Kur, ki nongshad wait, ki rah lama, ki rah tabut bad u paidbah byllien baroh hadien Ha Iewbah Sohra u Syiem Long Syiem, ka Syiem-Sad, ki syiem kynthei bad syiem khynnah ki ïashong riang ha Basa Syiem Hangne u Syiem u Bujai Blang ia ki Khatar Kur

Nyngkong eh la wallam ia u blang syiem sha Basa Syiem da ka ksing ka lama Ka Syiem Sad ka pynphong ne sieh ia ki shijur ki sop rupa ha ki rong jong u blang, ka da ktah ïa ka shyllangmat jong u, nangta ka sa ai ha u Syiem, ryngkat bad kawei ka laliar, ka wait-pom blang, u luta suit um bad khyndiat u khaw, u purew bad rynsi U Syiem u shim ia ki bad u dwai u kyrkhu halor ka khlieh u blang, u sa ai ha u Myntri Nongrum U Myntri Nongrum u pom ia u Blang ha Basa Syiem bad kñia ia u Nangta u Syiem u ai sa ia u blang u Nongrum ynda la pynsieh bad pynsop da kijuh ki rupa ba la pynsop ha u 'lang syiem Ha kaba ai ia u blang u Syiem u kyrkhu kyrdoh ia u Myntri ba un long rang bah man rangbah ban iasynshar iasain ryngkat bad ban im tymmen im san ban bha bin miat U Nongrum u kñia ha Basa Syiem tang ba u pom ha la ka basa Kumta ruh la leh ia uwei pa uwei u Myntri ter ter katba ki nongput nongtem ki nang put nang tem jrain shi jrain bad ki nongshad wait ki nang shad mastieh ha madan Iewbah Ki nongsiat suloi ruh ki nang siat suloi man ka kynti ba pom ia u 'lang-basa ki khatar kur ia uba la pynsop rupa mar la ka jong ka jong Ki khatar kur ki iapom mar la u jong u blang ha la ki basa, lait sa tang ki Khongwir bad ki jait Dkhar (Khar Ngap Kynta) kiba iapom markylliang kum ka dak ba yn ym iadie ne iathew pyrshah para rangbah bima

KA JINGPDIANG IA KA JINGNGUH SYIEM HA MADAN IEWBAH

Hadien kane ka Bujai Blang ka wan sa ka jingpdiang ïa ka jingnguh syiem na u khun shnat u khún kuna baroh U Syiem Long-Syiem, ka Syiem Sad, ki syiem kynthei bad shynrang bad u paidbah baroh ki leit sa sha Madan Iewbah Hangta nyngkong eh la wan ki khatar shnong ïa kiba ki khot ki khun nyngkong, ba kiba sdang nyngkong eh ia ka Hima Sohra ha Kyntur Sniang Kine ki wan la ka ksing ka lama, ka wait ka stieh, ha ka jyngriam shad ruh ba iphuh iphieng itynnat bha Ki wan sha khmat u syiem bad ki pyndem shriak la ki waitlam ha khyndew, bad ki nguh ngon ia u Syiem, nangta ki sa kynriah noh sharúd Ha kajuh ka rukom wan sa ki khathynriew shnong, lane ki khun pdeng namar ki wan iasoh hadien ha ka Hima Sohra bad ki la ieng ialeh pyrshah shisien da kaba iashah bad u syiem Ngongkhlaw Nadien jong ki wan sa ki lai shnong lane ki khun khatduh eh kiba la wan iasoh hima khatduh eh, bad sa kiwei kiwei pat kat kiba mon

Ynda kut ka shad ka mastieh, u Syiem Rangbah ryngkat bad ki syiem baroh ki ialeit noh sha iing niam ba la bud ia ki da ka lama, ka tabut bad u paidbah

KA SNGI THANG IA KA MET IAP U SYIEM

Ha ka sngi Iew Mawsmai (ne Pynsing ne Nongkrem, kumba ong sha Shillong) ka la long *ka sngi thang ïa ka met iap u Syiem uba la iap* La dang step phyrngab la pynmih ia ka met iap u nongiap ba la buh ha ka shyngoid Nangta ki bet u khaw lynti u khaw rawai ban pynkhuid lynti bad ban beh ksuid beh khrei ioh don ba khang ba kah Ki sa thep ïa ka met-ïap hapoh ka lyngkhason ia kaba la pynap lypa ha phyllaw iing-syiem Ki teh ki khum skhem ia ka bad tap jaiñ tap

nep ia ka Hangta ki kñia u iar syngkhong u ban law ban loit ïa ka khum ka leh ban lam sha iing u suidnia ka iawbei Ki shu khvrwait ia ka ryndang syiar kumba dei ka rukom ki kyllan snam ha ki lai tvlli ki dieng lyngkniap kiba jrong kumba lai inshi bad kat ka shvnriahti ïa kiba la buh ha ka kriah ia kaba yn bret shabar shnong Nangta ki pynieng ïa ka tabut ha ka lyngkhason bad u Syiem-Long-Syiem u shong ha ka shuki ha phyllaw ban pdiang ia ka jingainguh syiem

KABA PDIANG IA KA NGUH SYIEM HA PHYLLAW IING SAD

Nyngkong eh u Syiem u pdiang ia u blang na ki Swer ba la khot u 'lang kur namar ba dei u Basan Swer uba seng nyngkong ia ka Hima Sohra bad u Buhsing tymmen U blang u dei ban long uba lieh tlem bha bid uba la pvnsop da u sop ksiar ia u , bad dei tang ia une ba di sieh sop ksiar, kiwei kiwei baroh shad en tang da ki sop rupa La leit shaw ia u blang da ka ksing ka lama syiem haduh jan u syiem Rangbah Hangta u Myntri Nong um u kñia ia u blang halor kawei ka sla ban pom ia u ha phyllaw iing-niam Ha ka por ba pom ia u blang ki siat suloi bad ki da iamastieh wait uwei na ka liang Syiem uba long u Lyngskor Khongwir ha kane ka kynti bad uwei pat na ka liang ki nongai blang

Lah nangta la pdiang sa ïa u blang sop rupa na ki Khatar shnong ki khun nyngkong Ha ka jingwan ai blang ki khatar shnong donkam shuwa ia u Syiem ban ai shuwa uwei u blang da ka kti u Shrieh, u Basan jong ki, hadien kata sa wan ai biang ma ki pat ia u Syiem Haba ki ai ki da nguh ia u Syiem bad kren ki ktien ba kin bha kin miat, kin roi kin pa, kin bha ka rep ka riang bad ki kyrpad ruh ba u Syiem un im tymmen im san, un sain un tiah bad synshar

khadar bha la u khún u hajar U Syiem de u pdiang ïa u blang da kaba dwai kaba kyrkhu dá ka kti kamon bad u kylliang ktien ba kin iabha iamiat ialong rangbah man rangbah bad ioh hajár ioh lak Ynda la kñia bad la pom u Myntri Nongrum bad la siat suloi kumba mynshuwa, ka don sa ka iishad mastieh wait, u Myntri Nongrum na ka liang ki Syiem bad uwei na ka liang ki nongai

Ha kane kajuh ka rukom la nang ai ter ter sa ki khathynriew shnong ki khun pdeng nangta sa ki lai shnong, ki khun khatduh bad wan ki phra shnong, bad khatduh khatwai da ki Ñongkrem bad ki Mylliem Ki Nongkrem bad ki Mylliem ki wan ai blang ba don ka jingiateh la hyndai hynthai ban ïabha ïamiat, ialong rangbah man rangbah Ynda ha kaba mastieh wait pat u Syiem Khynnah u ieng na ka liang ki Syiem Khatduh iawai wan ai blang da ki khun ki raïot dkhar, tangba ai da u blang kumno kumno ruh bit, bad khlem sop nalor ki tyngka u khaw, u kba, ka khi bad u kwai u tympew ne kino kino

KA JINGON THANG IA U SYIEM SOHRA

Ha ka por shiteng sngi jong ka Sngi Iew Mawsmai, (ne Nongkrem ne Pynsing) haba la dep ka jingainguh Syiem na u paidbah baroh, ka sdang sa ka leit-on thang Syiem Ki ïeng ban rah ia ka Lyngkhason bad leit thang ia ka met iap La buh ia ka Lyngkhason halor kawei ka rynsan baheh ba la shna lypa, kaba kumba arphew pruh la khatsan pruh Halor jong kane ka rynsan la ieng u Syiem-Long-Syiem, ki Syiem Khynnah bad ki katto katne ngut ki myntri Don kumba laispah ngut tam na u khún u hajar uba iabah ia kane ka rynsan

Ki Duhalia ki tem ia ka sing-ïap, bad uwei na ki u kñia bad pom ïa u blang uba ïong ba la khot u 'Lang-saitksuid Ki Duhalia ki lam lynti shuwa, sa bud ka Lyng-

khason bad ka Lama nangta sa bud ter ter sa ki Syiem kynthei uba iap, ki khun u Syiem uba iap, ki Khatar Kur, ki Khatar Shnong, ki Khathynriew Shnong bad ki Lai Shnong ryngkat bad ki nongshad wait ha la ki jyngriam shad ba iphuh iphieng itynnat nangta sa bud ki nongput nongtem bad u paidbah

Katba nang ïaid, ki myntri ba nalor rynsan ki bthah ïa ki nongrah ban pynhiar ne kyntiew ia ka rynsan, ne ban pynphai shane ne shatai kat kum ka jingdonkam Ki iashongthait ha shiteng lynti bad ki nongrah ki iadih kiad dih um, bad ki sa rah pa rah biang haduh ban da poi ha ki mawkjat U mawshyieng ba khot mawbasa u don harud lynti ba la shna khnang ban buh shyieng ïa une u baiap

Ha ki mawkjat kiba la thung khnang lai tylli, uwei uba jrong bad ar kiba kham lyngkot ryngkat bad ki mawkynthei ha khmat, la sangeh shipor Hangne la pom uwei u blang uba ki khot u 'Lang Maw-Lynti lane u 'Lang Maw Kjat

Nangta ki rah biang ia ka Lyngkhason ban leit beit sha jyngthang Ki kiew halor ka kpep da ka jyngkieng syrdeng bad ki pynshet ia ka Lyngkhason hamar pdeng ka kpep, ki da pynphai ka khlieh sha Khasi bad ki kjat sha dkhar U Syiem Long Syiem nangta u ïeng hajan ka jyngkieng syrdeng ban pdiang khatduh ia ka jingnguh syiem na u khun u hajar

Nyngkong eh wan nguh ki Sohra Kine ki kiew suki suki ia ka syrdeng, la ka ksing ka lama bad ka shad artat Tang shu poi ha u Syiem ki pyndem shriak la ki waitlam ha tbian bad nguh ngon ia u Syiem bad u myntri uba ïalam u kren ba kumba u Syiem u la pynkhuid ïa ka Met-ïap un bha un miat ban synshar khadar la ka hima sima Ki leit phai noh da kaba kynriah dadien bad ki sa shad wait baroh sawdong ka kpep

Ha kajuh ka rukom la bud ter ter sa ki khatar shnong, ki khathynriew shnong, bad ki lai shnong Tang ki lai shnong te ynda ki lah nguh ki sa tem ka sing-ïam bad rwai phawar khublei Nangta ki sa kynran dadien bad ki sa shad wait baroh sawdong kumba leh kiwei mynshuwa

Nangta ka wan sa ki bet sbai bet paisa da u Syiem bad ki myntri nalor kpep ha u paidbah Bad tang shu dep ka shna mawknep ne dpei ding u Syiem Rangbah u dei nyngkong ban ai ding, sa bud ter ter sa ki syiem kynthei, ki syiem shynrang bad ki kha ki man

Haba ka ding ka la meh, sa shat ia ka 'Leng-kpoh ha khlieh Lyngkhason Ki pom ia u 'lang-sher thang bad kñia ia u iar padat, kat kum ka rukom ba leh haba thang briew Sa siat sa ki 'nam tympem bad pynbud pat sa ka siat suloi ka pynher rosni bad ka pynbthei bombula ding shi ding haduh ban da ing bad ki sa khar shyieng Ia ki shyieng la leit thep ha u maw shyieng syiem ba la khot u mawbasa lane mawkhad, ia kiba yn sa leit thep pat ha u Mawbah ba iadei lang shikur

KA SNGI KHEIN SBAI

Ha ka sngi kaba bud jong ka sngi thang, kaba leit hap ha ka Sngi Mawkapiah (ne Mawlong) la long ka jingïakhein sbai ia ka jingpynlut pynsep ha kaba thang ia u baiap kumba ju long ka rukom Ynda la lah leit on ia ka jamiet jastep ha u mawshyieng, ka long sa ka iabujai doh tdong ha ïing ka syiem-niam ia ki kpa kha bad khún kha baroh kat kiba wan pynkham pynsoh Haba ki leh ïa kane ki da ianguh iadem bad kyrpad kyrpon ia u Pakha ka Meikha kumi ka rukom ba ju don

Ha ïng-niam u Syiem u iashong dorbar bad ki myntri bad u khún u hajar kat kiba iadon ban iathuh-khana thuh tang ia ki niam ki rukom baroh kiba la leh naduh ba buh u Longshuwa u Manshuwa Nangta ka wan sa ka bujai ia u khun shnat khun kuna bad ïa u khun kliar wait kliar stieh baroh Nyngkong eh u Syiem u ai ia u rangbah ki khatar shnong khatar ki banat ïong bad ki tyngka Ia u Basan ne rangbah ki khathynriew pat u ai saw tyngka, hynrei ia u basan lai shnong pat saw saw tylli ki banat ïong bad ki tyngka Bad man ba u ai u da kren artat ba u dwai ba kin bha kin miat kin roi kin pa bad bha ka rep ka riang Uwei pa uwei u rangbah ruh uba pdiang u da kylliang ktien ba kumba u la pynkhuid ia ka niam thang iap, u ruh un kpit un khiah un im tymmen im san bad synshar ban bha kiei kiei baroh

Dep kane u Syiem u ai bai-kiad bai um ha ki khmat rangbah jong ki shnat ki kuna, baroh katba u sngewbit U khublei artat ia ki ba kin ialeit phai pat sha la shnong la shnong

Hynrei ha Iewbah Sohra pat don ka jingiashad kynthei naduh ka sngi ba la thang lai sngi lynter Tangba shuwa ba kin shad ki da suit da shór ba kan bha ka iew ka hat, ban bha ban roi u khun khatar shnong uba pynleh ia kane ka niam ka rukom

KI JINGKYLLI IUNIBARSITI

1954

Iathuh ia ka jingpynkhamti u Mynti Nongrum ia ka jinglong syiem I a Sohra bad ïa ka jingthew ne jingkit jingmut jong kita ki ktien jong u (10)

1956

Batai bniah katba phi lah shaphang kawei na kine harum —

(b) Ki jingpynkhreh na ka bynta ka Thang Syiem Sohra (15)

1957

Iathuh katba phi lah shaphang ka jingbuh beit ia ki san kur bad ki hynñiew kur ha kaba Thang Syiem Sohra bad balei ba da pynbeit ia ki kumta (15)

1959

Iathuh shaphang ka jingpynskhem ïa u mihbteng Syiem Sohra ha Iingsad (5)

1960

Batai ia ka Thang Syiem Sohra kum ka niam ung bad ka Niam hima jer ia ki jaid kiba iadei kam ha kane bad ïa ki tiar ki *jinit* jong kane ka jinglehniam (10)

1961

Iathuh khana shaphang ka Bujai Blang ha Basa Syiem bad ki Khadar Kur bad ka Nguh Syiem ha ka Thung Syiem Sohra (10)

1962

Iathuh shaphang ka Bujai Blang u Syiem lane shaphang ka jingwan ai Blang ha u Syiem ha ka Thung Syiem ha Sohra ia u Syiem Joinmanik (5)

1963

Iathuhkhana shaphang ka jingkhreh bad ka jingleit thang ia ki Syiem Sohra (10)

1965 (old course)

(b) Ka mut aiu haba ong 'Ka Bujai Blang' ha ka Nongkrem (Pomblang) bad ha ka Thang syiem (sohra)? 10

Lane,

(b) Kano ka bynta kaba kongsan eh ha ka Pomblang Nongkrem bad ha ka Thang syiem sohra? Iathuh lyngkot shaphang kane kaba phi jer kat kum ka jingbishar ne jingpyrkhat jong phi, da ai daw ne nia (Wat shim shuh ia ka Bujai Blang)

1965

Iathuh kham bniah shaphang ka bujai blang u Syiem Sohra ha Iew Sohra ha ka Thang Syiem, batai shaphang ki blang ba bujai Kiei ki rukom ne ki niam ba ki bud bad peit ha kane? (10)

1967

Thoh ka artikl na ka bynta ka kot khubor Khasi shaphang ka rukom thang Syiem ha Sohra (10)

Ka Pomblang

Bad

Ka

Shad Nongkrem

Ka Jingpom Blang U Syiem Nongkrem

SHI KYNTIEN SHAPHANG U DR LYNGDOH HA KA JINGIADEI KA THANG-SYIEM SOHRA BAD KA POMBLANG NONGKREM

Tang shu iohsngew bin don ka jingthung jingthang Syiem ha Sohra ha ka snem 1926, u Dr Lyngdoh u la khreh ban leit pynlong ka jingwad bad jingtih bniah shaphang kane ka rukom lehniam Khasi kaba urlong tang shisien ha ka shipateng ne ar pateng briew, bad da ka jingngeit ba kum kane ka jingjia ka lah ban nym jia shuh hadien habud ynda ki Syiem ki leit kylla Khristan noh kumno kumno kum ki jong ki Syiem Khatsawphra, Mylliem bad shawei de, ka la pynkut jingmut ia u ban da thoh bniah bad buh jingthoh na ka bynta ki pateng ki babud, sriem ha ka rukom leh I Pabep Rabon Singh

Kumta u la leit pynkhreh jriang ban buh jingthoh ia kat kaba jia hangto wat la don napdeng ki rangbah Khristan bad mishonari kiba sngewpyrshah ia kane ka jingleh

U la leit sah hangto bun sngi bad u la lah ban pyndep ia la ka jingthmu la um shym da iohlad ban leh kham bniah kumba ka dei rukom ia ka ban leh La katta ruh ia ki mat bad ki jingshisha baroh u la shim, la lum bad buh beit ban buh jingthoh biang pa biang

Kane ka la jia ha u bnai Lber (March) 1926 bad kumta ba kajuh hi ka snem jong u bnai Jymmang, Jylliew ne Naitung jong ka snem 1926, u la leit pat ban sah miet kumba shitaiew ei ei ban buh jingthoh pat ia ka Pomblang ne Shad Nongkrem

Namar ba um pat sngewhun ha ka jingleit ba tang shisien ia ka jingbniah, jingkhraw bad jingbuh beit ia kane ka jinglehniam leh rukom u Khasi, u la sngewdonkam ban dang leit biang sa ha kawei ka snem 1927 ban pynskhem bad pynshisha ia baroh kaba la thoh ha ka snem 1926

Ia kine ki jingshem jong u ha ki snem 1926 bad 1927 ïa ka Thang Syiem Thung Syiem Sohra bad ia ka Pomblang Shad Nongkrem, u la pynmih ha ka kot rit kaba ha ka snem 1928

Ba um hun tang katta, bad ba u kwah ban pynim pyniar bad bteng ia ka jingshem, jingthoh bad jingbuh jingthoh jong u Babu Rabon Singh, Babu Jeebon Roy bad Babu Nelson jait Dkhar u la thoh, buh beit bad pynmih sa ia ka kot "Ka Niam Khasi," ha ka snem 1937—khyndai snem hadien kaba pynmih ïa ka kot rit shaphang ka Pomblang Nongkrem bad ka Thang Syiem Sohra

Ynda ha ka snem 1946 u la pynmih biang ka jingshon kaba arsien ia katei ka jingshon banyngkong jong ka snem 1928, kaba dei tang shaphang ka Thang Syiem Thung Syiem Sohra bad ka Pomblang Shad Nongkrem Hynrei ka jingthoh ha ka kot "Ka Niam Khasi" shaphang kane kajuh ka kham jlih, kham ryntih bad kham shai ban ia kaba ha i kot rit jong ka snem 1946

LYNNONG VI

KA POMBLANG

Ka *jingmut* bad *jingthmu* ka *Pomblang* —Ka Pomblang ka long ka jinglehniam ne jingkñia ba shisien shisnem jong ki Syiem Shillong hyndai, bad mynta pat jong ki Syiem Nongkrem ha Smit, hadien ka jingiakhlad ka hima Mylliem La khot ia ka ka Niam ki Syiem, na kine ki daw

Kane ka jingkñia ka long ka kñia aibam ia ka Iawbei, u Thawlang bad u Suidnia, bad ka jingkñia ainguh de ia u Phan u Kyrpad jong ka jait Syiem Shillong, ba hiarpateng na ka Pah Syntiew Nalor kata, ia ki syiar bad ki blang ba la pyndonkam ha kane ka jingkñia la khot ki 'iar-sla bad 'lang sla bad la ai ia ki tang na ki Syiem hi Ia u lang Diengiei ba dei bynta ban ai ki San shnong na Shiliang um ruh, lada kim lah wan ai, la ju pynbiang ia u da ki Syiem hi Ia ka jingdah jingdong la pynkhreh tang da ka Syiem-sad hi kaba long kum ka Sohblei Sohsla ne nongkñia ba kynsai eh Ia ka jinglut jingsep ba dei ïa kane ka jingkñia la lut la sep napdeng u Syiem long-syiem hi Ki blang baroh ba wan rah ki raid ne u paidbah ne u khun u hajar ka hima Nongkrem ki long tang ki 'lang rong bad ki 'lang nguh syiem, kiba ym pynleit ha ka kñia ka khriam, hynrei la shu pom nam bad sngewbha kumto, ban pynphuh pynphieng bad pyndonburom ia ki Syiem ki Kynrad Ka jingwan ai Bhet ne kwai tympew kyrkhu kyrdoh ki Mawlieh Mawshai ia ka Syiem sad ruh ki long ka jingainguh ia ka hi

Ka don la katta ruh ka jingïasoh ha kane ka jinglehniam bad ki Bakhraw lane bad ka hima hi baroh kawei Kane ka leit long kumta namar dei ki Bakhraw kiba thung ba kdup ia u Syiem u Kmie, bad donkam u khún u hajar ïa u Syiem ban synshar

bad ban heh ka iew ka hat ka dwar ka lynti ia ka ban bsa bam ia ki Kumta haba kñia ha kane ka Niam ki Syiem donkam ia ki nongkñia ban noh dkhot haba ki aibam ne ai nguh nalor u Thawlang, ka Jawbei, u Suidnia bad ki Phan ki Kyrpad jong ka jait Syiem, sa ïa ki jong ki Kpa u Kha u Man jong ka jait Syiem, bad ia ki Bakhraw Basan jong ka hima bad ïa ki Mraw ki Shakri u khun u hajar baroh Ia u dkhot uba tam, tói uba dei bynta hok tang ia ki syiem ruh, la donkam ban iasip iabam lem u khún u hajar kat uba ïasngewmon

Ka jingkñia ka long tang da ki syiar bad blang, lait noh shisien da u sniang, bad ym ju kñia masi Kane ka pyni shai ba ka jingkñia ka dei beit sha ka Blei ka Nonghukum, tang ba la leh lyngba ka Jawbei, Suidnia, Thawlang bad ki Phan ki Kyrpad Ka jingdwai khatduh ha ka Dorbar sla ha ka miet khatduh eh jong ka Pomblang Nongkrem ruh ka long hi ka jingnguh jingdem sha u Blei u Trai Kynrad

Kane ka jingleh niam ka long na ka bynta ka jingbha ki Syiem-long-syiem, ka ling syiem, u Bakhraw u Basan u khun u hajar bad ïa ka hima hi baroh pyllun

KA POMBLANG NONGKREM

La shait pynlong ia ka ha ki bnai Lyiur kata ha u bnai Jymmang ne Jylliew ne Naitung Hynrei ha ka snem 1958 la pynlong ha u Nailur (August) bad naduh ka snem 1959 haduh ka snem 1962 la pynlong lynter pat ha u bnai Risaw (October) ha ki snem 1963, 1964 bad 1965 ha u Nailar (September) La ju pynlong ruh tang ha ki san sngi, kata ha ka Sngi Pamtiah, Umni Iewduh, Lyngka bad Pynsing jong kine ki bnai La ju leh ne pyndep ïa kane ka Niam ki Syiem ha ki ar tylli ki jaka ba la tei lypa, ha ka Duwan kaba ha phyllaw ka Lingsad bad ha ka Iewduh Pomblang kaba don halor lum, kham pajih na ka Duwan Lingsad, kumba shi pawa mail ei ei na Lingsad

Ka *Duwan* ka long ka jaka phyllaw kaba la ker baroh sawdong kum ka kut da ka kynton bad ki diengpynieng Ka don lai tylli ki lynti ban rung bun mih, kawei na shatei bad ar tylli na ki krung, kata na mihngi bad sepngi Hapoh kane ka Duwan pat don ka iingniam ba la khot Iingsad Ka don bún ki kamra, hynrei ki kamra kiba pynleit kam ha ka kñia ka khriam ki long kynsai eh kine saw tylli Hapdeng don ka kamra ba la khot ka *Iingbah*, bad hangne shong ka Syiem sad Ka kamra kaba shadien ka long ka *Shlur* ha kaba don u rishot blei ba da u diengsning Ha khmat ka Iingbah don ka *Tyngkong* kaba long kum ka shyngkub ha kaba la pynlong ïa ka Dorbar sla ne dorbar-blei Shaphang kadiang ne sha sepngi pat don ka *Kynram blang* ha kaba shait set ia ki blang ba dei ban knia bad pom Ha khmat jong kane ka iingsad pat don ka phyllaw ne lympung kaba heh ha kaba la pynmadan bha, pynkhuid bad ber shyiap Hangne la shad, la pom ia ki blang bad la kñia

Ka Iewduh Pomblang pat ka long ka jaka phlang kaba ha lum, kham pajih na ka Duwan, kumba ar phorlóng ne shipawa kilomitar ei ei la kane ruh la pynmadan bad pynkhuid bha Ka don ki lynti ban rung ban mih (ba da ki maw kynroh mynshuwa) srtem kum ha ki rukom kaba ha ka Duwan hi Kham shathie bad hamar pdeng jong kane ka lympung don iwei i duwan rit ba la shna kynjang da ki maw Shaphang sepngi ne kadiang jong iine pat don ka jingtei kynjang ba kham heh ha kaba shong ki syiem kynthei ha ka por ba lehniam

KA SNGI KABA NYNGKONG PAMTIAH

Man ka miet Pamtiah, lai bnai shuwa ban poi ka sngi ba la iabuh da u Syiem Rangbah, ki duhalia ki tem ksing tem dhah bad ki suit ki shor um jyndem ha ka ïing niam, ban pynpaw ba la khreb ïa ka Pomblang Hapoh kine ki bnai de u Syiem Rangbah

u phah "kyrwoh" ne khubor sha ki raid baroh kiba dei ban ai blang

Ha ka step sngi Pamtiah pat jong ka Shad Nongkrem, naduh shuwa ban mih ka sngi, ki duhalia ki tied bom haduh ban da shai phlait kum ban kyrsiew thiah ia ki briew bad ban pyntip pynkynmaw ba lashibit ka miet kan sdang ka suit ka shor, ka kñia ka khriam ka puja ka phukan jong ka Pomblang

Ha kata hi ka miet Pamtiah pat ka Syiem sad ka la khreh lypa lai tylli ki khra iad um bad uwei u klong Ki lai tylli ki khra ki mut na ka bynta u Blei Shillong ka Blei Long Syiem bad u Suidnia Long Syiem U Sohblei u wan bad shong ha khmat dpei U Sohblei u dei ban long na ka jait Nongrum, ne Rumnong ne Nongneng ne Nengnong Ka Syiem ka ai arti ha u nyngkong eh shi klong ka iad um na u khra u Blei Shillong bad ka da ong artat "U Blei Shillong" U Sohblei u shim artat ia une u klong bad ki duhalia ki tem ka sing suit Kumta u Sohblei u suit u shor bad u kyrpad ia u Blei Shillong ban bha ka Long Syiem ka long kynthei long shynrang u khun u hajar ka hima sima nadong shadong Nangta u suit shi klong harud dpei

Tang shu lah suit ki duhalia ki kylla ksing bad ka Syiem ka ai biang arti ha u Sohblei sa shiklong na uwei pat u khra ka da ong, "Ka Blei Long Syiem" U Sohblei de u suit ha ka Blei Long Syiem ban nang ai buit ai bor haba jynjar u khun u hajar bad u suit shiklong biang harud dpei

Kumjuh ki duhalia ki kylla ksing bad ka Syiem ka ai sa ia u klong na u khra khatduh, ka da ong "U Suidnia Long Syiem" U Sohblei kumjuh u kyrpad ia u Suidnia Long Syiem ban iar ka hima sima, u khun u hajar, ka spah ka hajar, ka khrong ka pynshok na khlieh ha kjat U suit de shi klong harud dpei

Nangta ki duhalia ki pynwai ksing bad u Syiem Rangbah bad baroh ki iaieng ban ïaleit sa sha Shlur, ha kaba u duhalia rangbah u suit u shor shi klong ha u Biskorom ban pynbiang ka ksing ka dhah, ka bom ka padiah bad muhuri U suit de laisien bad u sa dih ia kaba tam para duhalia

Dep nangta ki tem ia ki shipnew ksing ia ki arphew hynñiew tylli ki sur (Ki kyrteng ki shiphew ksing ki long ka Sing Blei, ka Sing Mastieh ka Sing Khrop, ka Sing Lynti—lane Sing mih, lane Sing Kynúd—ka Sing Kynthér, ka Sing Kher, ka Sing Sur maw, ka Sing Rong, ka Sing Shangkieh bad ka Sing Mastieh biang Ha kaba tem ia ki Sing Blei, Sing Khrop, Sing Lynti, Sing Kynther bad Sing Sur maw la ju tem da ki ar tylli ki ksing, kawei ka padiah bad kawei ka tangmuri Hynrei haba tem da ka Ksing Mastieh, Sing Rong, Sing Shangkieh pat la tem bad ka bom de) Dep kaba tem, baroh ki iarung ha Shlur bad u Syiem Rangbah Ki sa iabam khapiah bad iadih iad um Ki sam laisien lui wat bad man ba ki sam ki da ba prew ba kseh ia ki nongsam Tang dep ka bam ka dih ki duhalia bad u Syiem Rangbah ki tem ka ksing risa bad ki kynhoi khyndai sien

Kut kane, ki tem sa da ka Sing Shad Tyngkoh Haba tem ia kane ar ngut ar ngut na ki Bakhraw ki iashad tyngkoh ynda ki la nguh ia u rishot-blei bad ia u Syiem Rangbah u Sohblei bad u duhalia (para nongkñia), u Nongkrem bad u Nongbri, (para N), u Mawlieh bad u Mawshai (para M), u Nongkynrih bad u Lawai (u N bad u L), bad khatduh eh u Syiem Rangbah bad u Syiem khynnah

HA KA SNGI KABA AR

(KA DEI KA SNGI PYNKHREH)

UMNI

Nyngkong eh la dang step phyrngab shuwa ban mih ka sngi, ha kane ka Sngi Umni (kaba ar) la pynmih ia ki ksing baroh na Shilur sha Tyngkong da ki duhalia Hangta ki tem ia ki ksing niam baroh bad sa wah ia ki ksing baroh ha Tyngkong

Ynda ha ka por mynsngi pat ki rangbah rvngkat bad ki khynnah ki iamih na duwan Iingsad bad soi lynti naduh Iingsad haduh Iewduh Pomblang, kumba shipawa mail ne kilomitar ei ei Nangta ki pynkhuid ruh ia ka Lympung kaba ha ka Lympung kaba ha Iewduh Haba ki pynkhuid lvnti kumne ki da shad lymmuh ruh artat lynti bad leit bad wan

Ha ka por janmiet pat ki duhalia ki tem ia ka ksing mastieh ha Tyngkong bad ki rangbah raid na ki jait bakhraw ki iashad mastieh ar ngut ar ngut ha phyllaw Iingsad,—u Sohblei bad u duhalia (para nong-kñia), u Nongkrem bad u Nongbri (para N) u Mawlieh bad u Mawshai (para M), u Nongkynrih bad u Lawai (u N bad u L), nangta u Syiem Rangbah bad u Syiem Khynnah ne Rynjah ne uno uno Man ba shad u Syiem Rangbah ju da kynhoi u paidbah bad da siat suloi laisien lai wat

Mynmiet pat la pyndep ia ka kñia ka khriam ha Iingbah, kumba leh hi ha ka miet Pamtiah, ka sngi nyngkong kata u Sohblei u suit ha u Blei Shillong, ka Blei Long Syiem bad u Suidnia Long Syiem, Nangta ki duhalia ki tem ka sing suit bad sing niam bad ki sa iabam khapiah bad dih ïad um kum mynshuwa * Ki duhalia pat ki tem ia ka Sing Risa bad ïa ka Sing Shad Tynrkoh, bad ki sa ïashad tyngkoh ki Bakhraw kumjuh I i kum ha ka miet ba la dep

Lah nangta wan sa ka jingkñia thymmai ki duhalia ïa ka kñia Muhuri ia ka Blei Synshar bad ia u Biskorom, ha ïingbah Ka Syiem sad ka sam shuwa ha u tymmen duhalia kawei ka lakait, san kyntien kwai, san sla tympew, shi luta ka um bad kawei ka syiar kaba thoh-stem U tymmen duhalia u shong hajan jyngkhang, u da phai ka khmat shaphang shatei, kumba ju leh U siang ka lakait ha khmat jong u, u buh ar tylli ki sla tympew sha mihngi, ar sha sepngi bad kawei hapdeng kumjuh u leh ïa ki san kyntien kwai Haneng ka sla u pynieng ka tangmuri Sha kamon u pynieng u luta um bad buh ka pliang kaba don u khaw bad ka jyndem Nangta u bat ka syiar ha ïa ka kti bad u kñia ha ka Blei Synshar ban nang ai bor ai buit bad ban neh ka put ka tem, ka ksing ka bom bad ka ktang ka muhuri U suit de shisien suit Nangta u kyrpad ia u Biskorom, u khatar kamar, ban map ka duna ka lait bad ban pynbiang ban nang khraw nang heh U suit sa shisien suit Nangta u phai biang sha ka Blei Synshar bad u kyrpad ba kan pynbeit ban neh ka nam ka burom U sa suit khatduh iawai Bad ia ka ïad-um kaba tam ki iadih para duhalia

LYNNONG VII

HA KA SNGI KABA LAI IEWDUH

Ha ka por mynstep jong ka Sngi Iewduh u Syiem Rangbah u sam sopti sopjat ia ki Duhalia mar kawei ka jaiñspong muka ne sala ka jymphong ne sopti bad ka bohkhaila muka ne sala, nangta mar mar san kyntien waidong na ka dabia rupa

Nangta pat ar ngut ar ngut ki duhalia ki tishad wait ha phyllaw jingsad bad sa nang bud sa u paidbah Katba nang leh ia kane ka Syiem sad pat ka la nang pynkhreh ki tiar ki tar kñia ban kit ha ka khoh ban leit kñia ha u lum Iewduh Kita ki long u luta-rupa bad u klong, ka waitlam pomblang bad u narsuh, ka la kait bad ka sla dieng sning ka pliang rupa bad u purew, rynsi bad jyndem

Ha ka por noh ka sngi ka don ka jingiaiaid leit pyrton lang baroh sha lum Iewduh Pomblang Nyng kong eh lam lynti ki duhalia la ka tem sing shadwait katba baroh ar liang lynti la ker da ki nongshad wait ha la ki riam shad ki da bat ki waitlam ha ka kti kamon bad u symphiah ha kadiang, bad bud pat nangta nadien jong ki ki nongsiat suloi kiba da siat artat la artat lynti bad ka pynbthei bombula man ka teng Napdeng lynti pat hadien ki duhalia bud u Sohblei Sohsla, sa ka khoh kit tiar kñia, ka syiar thoh tlem saw, u 'lang-iewduh, sa ki syiem kynthei, u Syiem Rangbah, ki bakhraw bad u paidbah

Ha trai lum ki sangeh baroh u paidbah, katba ki duhalia ki kylla ksing sha ka sing-lynti Ki iarung baroh hapoh ka lympung Iewduh bad iaid tawiar

laisien lai wat ia ka Duwan kaba hangta Shiteng na ki nongshad wait bad nongsiat suloi ki ieng sha mihngi, katba shiteng pat sha sepngi bad u paidbah babun u ieng tawiar sawdong lait noh ha ki lai tylli ki lynti kiba kim dei ban kah U Sohblei u shong halor ka shylliah ba li siang halor ka duwan u Syiem Rangbah pat ha ka shuki shaphang sepngi khyndiat, katba ki syiem kynthei halor i kynton shuh-shuh shaphang sepngi na u Syiem

U Sohblei u shim ki tiar kñia ban buh beit U siang ka la-kait bad tei ka duwan dewsaw ha khlieh ka la-kait U pynieng sla dieng sning bad u klong halor ine i duwan bad u buh san kyntien kwai bad san sla tympew halor ka lakait U pynieng u luta-rupa shaphang mihngi ne kamon jong u bad u buh ka pliang rupa hangta hajan ha kaba un buh khyndiat khyndiat u purew, rynsi bad ka jyndem

U shim u syiar uba thoh saw tlem bad khreh ban kñia ha u Blei Shillong U kyrpad ba un kyrkhu kyrdoh ia u Syiem, ka hima bad ia ki khun ki hajar U ot ia u syiar bad pdied ban khmih bishar ha u rwieng shaphang ki dak bha dak sniew na u blei u briew Lah nangta, u shim sa ia u Lang-Iewduh bad tim kñia U sa ai ia u blang ha u Nengnong ba un pom, hynrei ia ka wait pomblang u ai ha u Syiem Rangbah uba ai pat ha u Nengnong ba un pom ynda u la nguh ia u Syiem Rangbah bad ia u Sohblei Tang shu lah pom, u buh ia ka khlieh blang sha kadiang jong ka duwan Nangta ki nongiarap puid ki sei ki khyndai dkhot ia u dohnud, tor bad klong, khyllai, khlab bad lamjew, nangta nierbah, nierlong bad nierlang U Sohblei u khmih bishar bad noh dkhot im ha ki san kyrteng, u Blei Lum Shillong, u Suidnia Long Syiem, u Kpa bad u Kha u Man, u Bakhraw Basan bad u Shakri Shakor Nangta u sa suit halor ka duwan da

ka ïad um kaba na u klong bad sa da ka um pat na u luta-rupa Nangta ia kiwei pat ki khyndai dkhot-thang u suh ha u narsuh ban leit noh dkhot biang ha lingsad

Tang kut ka suit ka shor ki duhalia ki tem sa da ka Sing-mastieh ba kumta la iashad mastieh ar ngut ar ngut, u Sohblei bad u duhalia ki nongbud para nongbud nangta u Syiem Rangbah bad u Rynjah sa ki nongbud biang para nongbud

Ynda sa ban sep ka sngi ba la dep ki jingiashad mastieh ki nong shad wait ki duhalia ki tem ia ka Sing lynti bad iaid iawiar biang laisien ia ka Duwan kumba myrshuwa Ki leit phai biang sha Phyllaw lingsad da kaba shad baroh lynter lynti ha kajuh ka rukom kum kaba ki leit sha lúm Iewduh bad ki sa shad biang ar ngut ar ngut ha Phyllaw Duwan kumba ki leh ha lympung Iewduh

Tang kut ka shad mastieh, u Sohblei u rung shapoh lingsad bad leit beit sha Shah-ksew yn da u la shim ki khyndai dkhot thang ha u narsuh na ka Syiem sad Hangta u noh dkhot ïa kine ki dkhot thang kumjuh kumba u leh ïa ki dkhot-im ha duwan Iewduh bad ha kijuh ki san kyrteng hi Nangta u pynkut kaba suit iad-um na u klong bad um na u luta-rupa Ia kiba tam ki khyndai dkhot ki iasip ïabám ha Shlur ha khmat u rishot blei, bad ki sa tem ia ki sing-niam lut baroh

KA BUJAI BLANG

Ha ka por ba lajan shiteng synia jong ka sngi Iewduh ka don ka jingpynkhreh ïa ka Bujai Blang ïa kane la leh ha Tyngkong ka iingsad ha kaba la buh kawei ka palong sha phang sepngi ban shong u Syiem Rangbah, bad ki Bakhraw Basan katno katne ki ïashong ha madan sha kadiang u syiem Hapdeng don ka ding ba la thang halor ki maw Sha mihngi pat la ïeng ki nongai

blang bad ki paidbah baroh Nangta u tymmen Duhalia bad ki mraw syiem ki iapdiang ia ki blang ha shah ksew Kynram Blang ban buh dak bad ban set ha Kynram Blang Nongkong eh la pdiang ia ki 'langsyiem kiba long 'langkñia ba kumta la khot ki lang sla Ia kine la set lypa hapoh Kynram Blang bad la pynmih biang ia ki ban set biang ynda la buh dak ia ki

Kat ka rukom ki 'langsla ki dei ban don khatar tylli, na kita khatwei tylli yn ai u Syiem bad uwei na ki Dienglei lane ki Sin Shnong Shiliang um Lada kim lah ai ki Syiem ki pyndap hi ban long khatar tylli Nangta kine ki dei ban long hynñiew tylli ki 'lang-shynrang bad san pat ki lang kynthei ban kñia kat kum ki hynñiew ki blei shynrang bad san ki blei kynthei Nangta la pdiang sa ia ki san tylli ki 'lang-synran saw na ki ki long ki 'lang-shynrang bad kawei de ka 'lang kynthei Ar tylli na kine ki 'lang-shynrang la kñia na ka bynta u 'Lei-Shillong, uwei pat ia u Phan kynthei bad uwei de ia u Phan Shynrang katba ia kata kawei ka 'lang kynthei la ai synran ia ka Blei Long Syiem

Ynda la kut ma la kut ka jingai ki 'lang Syiem, sdang sa ka pdiang ia ka jingai ia ki 'lang-Raid na la ki raid ki raid Ym ju shim blang ei ei na ka raid Nongkrem namar ba don ka jingiabam sngewthuh jingmut aiu re aiu ha ka jingai blang jong ki ia ki Syiem Sohra ha ka Thang Syiem-Sohra Kumta la pdiang noh na ka raid Nongbri Ka shnat Mawblang mynshuwa ka ai 'lang shi khlieh ne lang shi-kur namar ka jingiaphir jingmut jong ka bad ka raid Nongbri hynrei ynda la pyniabeit ia kane hadien ka la iasoh noh kaba ai 'lang-raid ha ka raid Nongbri Tang mar iadep ka ai blang la kynhoi bad iarisa laisien da ki nongai blang bad u paidbah bad ki sa ïadih iad um Lah nangta ter-ter la pdiang blang sa na ka Raid Mawshai bad Lawai bad sa na ka Raid Mawlieh bad Nongkynrih bad man ka kynti ba kut ka Bujai blang na kawei-kawei ka raid ki ïakynhoi lai sien

Khatduh khatwai wan sa ka jingpdiang ia ki 'Lang-Shi khlieh, na ki Raid Syiem Kine ki shnong na kano re kano ka daw ki don ka jingiawit iathut bad la ki raid bad katba u Syiem Long Syiem um pat lah pynbeit ia ka jingiawit jong ki la shah ba kin shu ai beit noh khlem iaid lyngba ka raid, sha ki Syiem ba la khot ki 'lang shi-khlieh Khatduh iawai ka wan sa ki jingai ia ki 'Lang iap Nimar ba don kano re kano ka shnong ne shnat ka bam shym ioh ai blang ha ka snem ba la dep na kano re kano ka daw, ka donkam ban ai noh mynta ia uba dei ai mynshem snem, ba kumta la khot ia ki 'langiap, kata, ki 'lang-sah snem

Ka Jingiabam 'Lang Iewduh sa ha Shlur —

Ynda dep ma dep ka Bujai-blang ki iarung hapoh Shlur bad hangne ki iasiam doh blang da u 'lang iewduh ia uba la shu shet thai, bad la sam laisien lai wat ban bam kat kum ka rukom Ynda la dep bam wan sa ka tem ia ki sing risa da ki duhalia bad ki sa iakynhoi bad iarisa khyndai sien Dep nangta ki duhalia ki tem pat da ka Sing-shad tyngkoh bad ki rangbah na ki jait bakhraw, ynda ki la ianguh shuwa ia u rishot blei, ia u Syiem, ki ïashad tyngkoh ar ngut ar ngut Ki nongkñia para nongkñia, kata, u Sohblei bad u duhalia, nangta shad na ki raid u Nongkrem bad u Nongbri, u Mawlieh bad u Mawshai, u Nongkynrih bad u Lawai, u Syiem Rangbah bad u Syiem Khynnah ne uno uno Dep nangta sa shad pynbud sa ki nongbud baroh shimiet ha ban da shai phlait

LYNNONG VIII

KA SNGI KABA SAW LYNGKA

KA SHAD HA KA SNGI LYNGKA

Ka Sngi Lyngka hi ka jingshisha ka dei ka Sngi Shad Nongkrem jong ka Pombling Nongkrem Ka dei ruh ka sngi hi kiba u Sohblei bad ka Syiem Sad ki donkam ban shah jingit baroh shisngi rim

Shuwa ban sdang ka shad baroh shisngi, nyngkong eh don ka jingiashad lam khmat lam lynti da ki Syiem Kynthei La dang step phyrngab ki duhalia ki tem da ka sing kynthei ha iingbah ne iingniam ban pynlong ka jingshad pyni rukom bad pynmlien shuwa hapoh iingbah ne iingniam Ki Syiem Kynthei kiba shad ki dei ban long da kiba dang samla, kati, sotti bad ki wan da ka riam shad ha kaba ki phong da ki pinsngiat ksiar bakordor halor ki khlieh bad ki phong riam da ki jaiñ khor jong ki syiem Ki iashad noh kjat sriem kumba shad sohtyngkei laisien lai wat sawdong ka dpei, ki da iaksoh lang nai ki panpoh, bad ki rangbah katto katne de ki iashad synran ia ki

Tang dep nangta ki mih sha Phyllaw Duwan Ki duhalia ki shong hapdeng eh jong ka Phyllaw Duwan bad ki tem ka sing kynthei kumba mynshuwa Nangta ki syiem kynthei ki shad noh kjat biang ha phyllaw kum ha iingbah ne iingniam, tangba khambha ba kham kyljuid, laisien laiwat, sawdong ia ki duhalia Ki nong synrán rangbah ruh ki leh kumjuh kum ha iingbah iing-

niam tangba hangne don de kiba pynda shatri syiem ia ki syiem kynthei katba ki nang shad ban da na ka jingshit ka sngi ha phyllaw ba habar

Dep pa dep nangta ki wan sa ka shad sngewbha u paidbah shynrang bad kynthei kiba la wan khnang na kylleng ka ri Khasi bad Jaintia ban shad Ki kynthei kiba shad ki dei ban don la ka riam shad bakordor kumne —Ki phong ha ka khlieh da ki pansngiat ksiar pansngiat rupa ba la sieh syntiew har rukom ki da pynnoh shadien ia u 'saikhyllong ba la syrdoh Ha ka ryndang ki deng u shan ryndang ksiar Ha ki shkor ki deng ki lyngkyrneng bad ki siar shiah (ki ksiar shrong ba kum u shiba ha ka singib dohkha) Ha ksangti ki pynam ki tad tyrpeng harum ha ki ksangti ki syngkha, ne mahu Ha ki ryndang kti ki deng ki khadu bad ha ki shynriahti pat ki sati Ki pien saw dong ka shadem da ka pien khor bad ki kyrshah da ka dhara kumba sem shiliang Ha ka shadem ki deng u kpieng bad u kynjri tabah Haba ki shad ha ka lympung ki pyndem ñiuhmat jyllieb shapoh khyndew, bad ki shad da ki kjat lymbiang ba khlem phong juti, khulom ne slipar

Ki shynrang pat ki spong da ka jaiñspong khor ba la sieh bad u thuia najrong Ha ki shkor ki deng ki siar-shrong (ki ksiar ba la oh-shrong itynnat bha), ha ka ryndang ki deng u shan ryndang ha ki ksangti harum ki pynam ki tad tyrpeng Ha ka ryndang da kaba pynnoh halor shadem ki deng u kpieng ksiar Ki tabah shiliang tyrpeng da u kynjri tabah bad kyllain sawdong ka syngkai da u kynjri syngkai Shadien ki pynsdien ka ryngkap bad ki khnam, bad pynnoh nadien da u tdong bad u rynñiaw Ki riam da ka phong shad bad bohkhaila da ka dhara Ki bat ka waitlam ha ka kti kamon bad u symphiah kaweh ne synñiaw pat ha ka kti kadiang Ki shad mastieh sawdong sawdong ki kynthei

KA JINGPYNKHREH KÑIA HA KA SNGI LYNGKA

Ha ka por ba noh ka sngi shuwa ban sdang ia ka jingpynkhreh ia ka kñia ka khriam, la wan ki Mawlieh bad Mawshai ban ai bhet ia ka Syiem, kum ka jingainguh, da u kwai bad u tympew Nangta ka Syiem ka pynkhreh lypa ha iingbah ne iingniam na ka bynta ki khatar blei, hynñiew ki shynrang bad san ki kynthei, khatar ki la liar (da ki la kait lung), khatar tylli ki sla dieng sning khatar tylli ki klong iad um kawei ka pliang rupa bad khatwei ki pliang nonglieh, uwei u luta rupa bad khatwei pat ki luta nonglieh, na kita hynñiew ki dei ki luta shynrang bad san ki luta kynthei, nangta khatar tylli ki san kyntien kwai khatar ki san sla tympew, bad sa katto katne de u purew, u rynsi, u khaw bad ka jyndem Ynda lah pynbiang ia kita baroh ka sdang ban sam ha ki nongkñia hapoh iingbah, ne iingniam,

Ka pynshong ia ki ter kat kumba dei ban shong pat ha phyllaw duwan ynda leit kñia Na ki khatar ki blei, don hynniew ngut ki jong ki syiem ba dei ban shong sha kamon lane mihngi bad san ngut ki jong ki bakhraw ba dei ban shong sha liang kadiang ne sepngi

Ki nongkñia ki don tang khatwei ngut U Sohblei uba dei kñia nyngkong eh tang marwei ia u Blei Shillong u dei ban kñia biang sa shisien lang ryngkat bad kiwei pat ki shiphew ki nongkñia ïa ki blei ba dang sah U Sohblei Mawroh u shimti ïa u Blei Duwan lait nangta kino kino na ki khyndai ki lah ban kñia la ia uno uno ne kano kano, lait noh ba u Sohblei u kñia ia ka Lei long Syiem

Haba ka Syiem-Sad ka sam ruh katba dei ia ki shynrang ka sam da ki luta bad syiar shynrang, ia

kiba dei ia ki blei kynthei de da ki luta bad syiar kynthei Ia u luta bad pliang rupa ka sam ha u Sohblei uba dei kñia ia u Blei Shillong

Ynda la dep sim kat kum ka rukom ba ju leh, u Sohblei u rah ia la ki tiar kñia baroh bad u leit sha phyllaw iingniam Hangta ki bud sa ki shiphew ngut ki nongknia ter ter kat kumba la pynbeit ha iingbah ki da sdang kiba shong sha ka liang mihngi kiba dei ia ki blei ki syiem bad sa bud da kiba sha sepngi kiba dei ia ki blei ki bakhraw Nangta sa bud u Syiem bad ki paidbah baroh

Ynda haba ki leit shong ki shong ha ka liang ba shaphang shathie jong ka lympung ki da phai khmat baroh shaphang shatei, ka kti kamon sha mihngi bad ka kti kadiang sha sepngi Kumne ki shong Hapdeng eh shong u Sohblei uba dei kñia ia u Blei Shillong bad ia ka Blei Long Syiem, nangta na kamon jong u shong ter ter sa uba dei kñia ia u Phan kynthei, u Phan shynrang, ka Lei Duwan, ka Syiem Sngi bad ka Blei Synshar Dep nangta wan shong sa ki nongknia sha ka liang sepngi kiba dei ia ki blei ki jong ki bakhraw Sdang shuwa eh na ka kadiang jong u Sohblei uba dei kñia ia u Biskerom, (u blei uba dei ia ka shna nar shna wait) Nangta shong sa uba dei ia ka Phan Syiar Shillong uba dei ia ki Rumnong Nangta wan sa uba dei kñia ia u Naram Shillong uba dei ia ki Rynjah Nangta wan sa uba dei kñia ia u Morshan uba dei ia ki Nongkseh bad khatduh eh u jong ki Diengiei na ka bynta ki San Shnong ne Shiliang um Ia kine ki khatar blei la khot ki khatar sla

Ka rukom shong ka long ha kum kane ka dur ne nuksa harum, ki da iaphai shaphang shatei baroh lada sdang na sha liang kadiang —

1 U Diengiei (u blei ki Sun Shnong nu Shiliang Um)

2 U Morshan (u blei ki Nongsch)
3 U Naram Shillong (u blei ki Rynjah)
4 Ka Phan Syiar Shillong (ka blei ki Nongrum)
5 U Biskorom (u blei thaw wait bad thaw nar)
6 U Blei Shillong }
Kiba u kñia tang u Sohblei
7 Ka Blei Long Syiem }
8 U Phan Kynthei
9 U Phan Shynrang
10 Ka Lei Duwan (Kñia u Sohblei Mawroh)
11 Ka Syiem Sngi
12 Ka Blei Synshar

U Sohblei uba dei kñia ia u Blei Shillong bad ia ka Blei-Long Syiem u shong hapdeng eh bad u nongkñia Mawroh u shong ha pyrshah ka 'Lei Duwan kumta san ngut ki nongkñia kiba dei ia ki blei ki Syiem ki shong sha kamon u Sohblei Sohsla bad san ngut pat kiba dei ia ki blei ki Bakhraw ki shong ha ka liang kadiang U Sohblei u phong da ka phong shad, spong da ka khor, bohkhalla da ka rusom ne nari

Ki nongsynran bad nongiarap ia ki nongkñia ki iarap wan rah ia ki tiar knia na iingsad sha phyllaw bad nangta ki la buh lypa ki kynton dewbyrtha khatar lynnong ban tei duwan Nangta ki nongkñia ki iatei mar mar la i duwan iba kumba shiklum kti ha khmat ba ki shong Halor la i duwan ki buh mar la u klong iad um Hapdeng i duwan bad ma lade ki siang ka la-kait ha kaba ki buh san tylli ki sla tympew san kyntien kwai bad iwei i sla diengsning Sha kamon ki buh mar u luta bad ka pliang kaba don khyndiat u khaw, u rynsi, u purew bad ka jyndem U Sohblei Blei Shillong u don u luta bad ka pliang da ki rupa, katba kiwei-kiwei baroh da ki nonglieh

Nangta u Sohblei Blei Shillong u hat u syiar ha ka kti bad u tim kñia kumne ba yn pynieng ka nam ha u Blei Shillong, u kyrpad ban bha ban miat ka Long Syiem Man Syiem, u Bakhraw u Basan u Khun u Hajar baroh, ban ieng ka nam jong u bad ban beit ban ryntih ka synshar ka khadar ka pyniaid ka pynieng baroh ha ka hima U ot ia u syiar, u pynjaw ia ka snam halor duwan bad ha ka sla, u pied u peit ia u rwieng u thnew, u sa suit halor duwan da ka iad-um na u klong bad ka um na u luta rupa Tang shu dep kñia kumta, u sa kñia biang ia ka Blei Long Syiem ryngkat ha kajuh ka por bad ki para nongkñia baroh, ki da iabit mar la ki syiar ki syiar, kynthei ne shynrang kat kum ki blei ba ki dei kñia

Ynda la dep ka kñia 'iar-sla baroh khatar tylli la wallam sa u 'lang sla ba dei ia u Blei Shillong U Sohblei u syrpai syrpud, u kyrkhu u kyrdoh bad tim kñia sriem kumba leh ia u syiar hi, u da ber rynsi phriaw halor u blang Nangta u Syiem Rangbah u pom ia u ca ka waitlam bad u Sohblei u pynjaw ia ka snam blang halor duwan bad ha ka sla kait U Sohblei u buh ïa ka khlieh ha ka liang kadiang na u Ki nongiarap ki sa iapuid ia u 'lang-sla bad ki shim ïa ki khyndai dkhot bad ai ha u Sohblei U thang ki yndit khyndit na ki khyndai, u shyit bad noh dkhot ha ka duwan Lah nangta u suit iad-um na u klong bad um na u luta rupa Ia ki dkhot thang ba tam u suh kyrpang ha u narsuh ban sa kñia biang badien mynmiet ha shahksew

Lah nangta u shim sa ia ka 'lang sla ba dei kñia ïa ka Blei Long Syiem bad tim kñia biang sa ia ka sriem kumba leh myntan ba un pom u Syiem Rangbah, bad u Syiem Rangbah u laid pom ïa uwei pa uwei u 'lang sla jong kiwei pat ki nongkñia ynda ki la lah tim kñia Lada um lah pom lut, ki Bakhraw Basan ne ki Syiem Khynnah ki lah ban iarap pom ia ki.

Haba ki noh dkhot pat ki nongkñia ki noh dkhot man la u bleï ne ka blei ba ki dei kñia bad ki da pynrap pat sa ïa u Suidnia Long Syiem, u Kpa u Kha, u Bakhraw u Basan bad u Shakri u Shakor Ynda ki la dep noh dkhot, ia kiba tam ki dkhot jong u Phan Kynthei bad Phan Shynrang la suh ha u narsuh ban dang ioh noh dkhot thang pat la shibit mynmiet ha shah-ksew ryngkat bad ia u Blei Shillong Ia ki khatar tylli ki khlieh blang ba la buh riang sha kadiang jong man la ka duwan la rah noh sha iingsad, ryngkat bad ia ki tiar kñia bad ïa ki lai tylli ki narsuh jong ki dkhot-thang

Ynda la dep ka pomblang ïa ki 'lang-kñia baroh ka wan sa ka pom ia ki san tylli ki 'lang-synran ki Syiem ïa kiba lah ban pom uno uno Nangta wan sa ka pom ïa u 'lang duhalia, ba ai ki Mawlieh Mawshai ban bám sngewbha ki Duhalia, sa ïa u 'lang-soi-lynti ban bam sngewbha ki paidbah, sa ïa u 'lang-sar-khrum ban bam sngewbha ki shakri shakor Nangta ka wan sa ka pom blang paidbah ba khot ki 'lang-rong ne 'lang nguh syiem Kine ki blang baroh hadien kim leit shuh ha ka kñia ka khriam kum ki khatar ki 'lang sla, hynrei la shu leh rong ban pyn-phuh pynphieng bad ban ainguh burom syiem, bad lah ban bam hi da ki paidbah ia ka doh jong ki, hynrei ïa ki doh ki 'iar sla bad 'lang sla bit ban bám tang ki Syiem, lait noh ia uwei u 'lang-sla ba ai kyndang sngewbha khnang ki Syiem ïa ki duhalia

Ynda haba la kut ma la kut kine baroh, sdang sa ka ïashad mastieh ha lympung arngut-arngut, u Sohblei bad u duhalia ki nongbud para nongbud, u Syiem Rangbah bad u Syiem khynnah ne Rynjah ne uno uno, ki para nongbud para nongbud Ki duhalia ki sa tem da ka sing-risa-bah bad u paidbah u ïakynhoi khyndai sien

Ha ka por miet u Sohblei u sa shim ia kita ki lai narsuh jong ki khyndai khyndai dkhot jong u Blei Shillong, u Phan Kynthei bad u Phan Shynrang bad kiba la thang mynshuwa bad u noh dkhot pat ha shah-ksew, u da dwai u da kyrpad kumba u leh ia ki dkhot-im habar Ia kine pat ki dkhot thang la khot noh ki doh-iong ne doh-ngiew, bad u da jér kyrteng hi ha ki san kyrteng kum mynshuwa ia u Blei Shillong, ïa u Suidnia Long Syiem, u Kpa u Kha, u Bakhraw u Basan bad u Shakri u Shakor Kumjuh ruh haba u leh ia ki ar ki blei u Phan Kynthei bad Phan Shynrang u da pynbud bad ia kine ki saw kyrteng de hadien

Lah nangta u suit da ka iad um na u klong kumba ju leh bad da ka um na u luta Ki duhalia ki sa ïatem ïaput sngewbha hadien kata

LYNNONG IX

KA SNGI KABA SAN PYNSING LANE IEW NONGKREM

KA JINGAI BAI DU HIM SHITENG SNGI

Ha ka sngi Pynsing jong ka Pomblang Nongkrem ki Duhalia ki mih na la iing la iing ha ka por shiteng sngi ban leit shim *Bai Du-him* na ka Syiem Sad Une u long u sbai ba la buh hapoh shikhra ne shishang Nangta ki ïamih noh na Duwan na ka lynti kaba shatei ban leit sha iing Duhalia, bad katba ki nang leit ki da tem artat da ka sing lynti Tang shu poi ha ïing la jong pat ki tem ia ki sing suit baroh Ryngkat bad ki Basan ki iabám ka jadoh ba la shet da ka doh u 'Lang-Duhalia ba ai sngewbha ki Syiem ne Mawlieh Mawshai Tang dep ka ïabam ïadih ki tem sa da ka sing-risa-bah bad ki kynhoi de khyndai sien. Hangta ki sa pdiang *Bhet*, kata u tympew u kwai kyrkhu kyrdoh na ki Mawlieh Mawshai

Nangta pat ki ialeit baroh sa sha iing u Sohblei Hangne ruh ki iabám ja-doh da u blang u Syiem ba u ai sngewbha ïa u Sohblei, bad ki sa ïadih iad-um de Tang dep ka bám ka dih u Sohblei pat u shim *Bhet* pat biang na ki Mawlieh Mawshai Hangta ki Duhalia ki tem da ka sing risa-rit bad ki kynhoi de lai sien (ym dei khyndai sien kum ha ka sing-risa bah)

Ki Duhalia nangta ki wan phai noh sha la ïing ban wan *ai doh kyndang* ha ki hynñiew raid Shi-kyndang ka long san thri ka doh, shi thri pat san dkhot doh, kumta shikyndang ka long arphew san dkhot ka doh Ki ai shi shi kyndang riang ïa u Nongkseh, Nongumlong, Mawlieh, Mawshai, Nongbri, Lawai bad Nongkynrih, ki nongmih khmat jong ki hynñiew raid

Nangta pat ki Duhalia ki leit phai biang sha iing-sad, ki da ïaid na kajuh hi ka lynti bad tem ruh da kajuh hi ka sing-lynti Ha ïing sad ki pynphai noh ïa u *Bai-du-him* sha ka Syiem Sad Ka Syiem-Sad de ka shim ia u bad ka siew ia ki san suka kumba ju dei ka rukom

KA KÑIA SUIDNIA-LONG-SYIEM

U Suidnia-long syiem u long u kñi Long Syiem uba la long u Syiem Rangbah uba nyngkong eh ha ka Hima Shillong

Tang shu dep ka wan pynphai ïa ka 'Bai-Du him sha ïingsad da ki duhalia, la wallam uwei u sniang uba heh hajan shah ksew Ia une u sniang la teh bad kti bad kjat bad shyntur La pynthiah ha kata ka rukom ba ka khlieh u sniang kan phai shatei, kjat shaphang sepngi, ka khmat sha sepngi, kumta ba ka met ka phai sha mihngi, ka kamon sha tbian bad ka kadiang sha jrong Hangta la loit la law ïa ki jyngteh jyngkhúm baroh na u sniang katba nang ban ïa u ryndang da u siej bad nang bat ïa ki kti ki kjat da ki kti

Hangta wan sa u Sohblei ban kñia ïa une u sniang ha u Suidnia Long-Syiem, u nongseng ïa ka niam ka rukom jong ka hima ka sima U da pan da kyrpad ba un pynbha pynroi ïa ka Long-Syiem Man Syiem, ka Hima-Sima, ïa u Bakhraw u Basan, ia u Khún u Hajar, ia ka kynthei u shynrang bad ïa ka spah ka hajar Nangta u bet ia u purew u rynsi halor u sniang bad u suit kiad na u klong bad um na u luta kumba ju leh Wan sa u Sohblei Mawroh, uba ju dei kñia ïa ka 'lei-Duwan Une u dung pynïap ïa u sniang na ka tohtit kadiang Tang shu iap u sniang ki rah noh sha Tyngkong Hangta la puid bad u Sohblei Mawroh u sei ki dohnud ki dohnám bad shim ia ki khyndai dkhot, kat kum ka

rukom U sa noh dkhot thang khyndai khyndai ha shahksew ha ki san kyrteng, ha u Suidnia Long-Syiem, u Longbteng, u Kha u Man, u Bakhraw u Basan bad u Mraw u Dkhar (kata, ki shakri shakor)

Ia ki dohjem bad snier pat ki shet jadoh ban ïabam mynmiet Tang shu la lah iabám ïadih de, ki Duhalia ki tem ia ki sing-niam katba don naduh basdang haduh bakut ba dei artat ka sngi khatduh ka sngi pynkut Por shiteng synia pat sdang sa *ka Dorbar Sla*

KA DORBAR SLA

Ha ka por shiteng synia jong ka miet khatduh, ka Sngi Pynsing jong ka Pomblang bad Shad Nongkrem, ka long ka *Dorbar Sla* ha Tyngkong Jingsad

Ka Dorbar-Sla ka long ka Dorbar blei Kiba shim bynta kongsan eh dei u Syiem Rangbah uba long u Syiem Long-Syiem bad u nongkren ne nongdwai dorbar sla Bunsien une u long uda u Lyngdoh Nongkynrih, lane uno uno u riewtymmen U Syiem Rangbah u shong halor palong shaphang sepngi, katba ki Syiem khynnah bad ki bakhraw baroh ki shong halor shylliah hajan bad hadien u Syiem U Lyngdoh Nongkynrih pat u shong halor shylliah shaphang shatei, katba u paidbah baroh u shong shaphang mihngi, sha kamon u Lyngdoh

Nyngkong eh la sam ban ïabam doh kñia laisien lai wat Ka doh kñia ka long da ki 'lang sla bad u niang-Suidnia Long-Syiem ba dang shu lah kñia janmiet La sám nyngkong shuwa eh ia u Syiem Rangbah, nangta ter-ter ia ki riewtymmen, u Sohblei, u Sohblei Mawroh, ki Syiem Khynnah, u Lyngskor, ki Bakhraw

bad ia u paidbah baroh kat kum ka kyrdan longbriew La sám ia ka doh ha ki pliang bad ha ki prah Man ka kynti ba sam ki da ba ïa ki nongsám da u prew u kseh

Tang shu dep ka ïabam ïadih kaba da ka ïad um, u Syiem Rangbah u sam waidong ia ki Duhalia na ka dabia-rupa Ki iadon saw ngut bad u sam mar san san kyntien uwei

Tang dep pat kata, ki shakri syiem pat ki ieng pyrta jam laisien lai wat na Tyngkong bad na phyllaw ïing sad Ha kata ka jingpyrta ki pynbna ba ym dei ban don uba thiah, ne ba dem kai ne ba kren, ne ba jyrhoh, ne ba leit ba wan shuh , hynrei kan don ka jingsngap jar jir-jar krip krap kumba kan mynsiem namar kan don ka jingiadwai iaphirat jong u Syiem Rangbah bad u riewtymmen dorbar sla sha u Blei u Trai Nongthaw

U Syiem Rangbah u loit la ka jingspong, u dem khohsiew halor palong, u phai khmat shaphang shatei bad u dwai jam ha u Blei Trai Nongthaw

Ha kaba dwai u Syiem Rangbah u kyrpad ia u Blei Trai Kynrad, shihajar nguh, uba ha khlieh tam eh, u Nonghukum ïa ka jinglong briew ha ka pyrthei hapoh ka bneng ha sla khyndew U dwai ainguh ha ka kyrteng ka burom bakhraw jong U, bad u kyrpad ban nang aibor ban nang kyrkhu naduh u Syiem, ki Bakhraw Batri haduh u paid hajar, shityllup ka hima

Dep nangta u ïeng joit bad shong biang ha palong katba u riewtymmen dorbar sla pat u loit la ka jyngspong, u phai shaphang shatei bad dwai sriem kumba dwai u syiem Rangbah ha u Blei Trai Kynrad, hapdeng ka leh bor leh heh, ka ïuh ka kyrdem, ka bam im bám peit, Un nang bthah nang kyrkhu ban dap ka jinghun jingtngen suda baroh pyllun ha ka hima

Tang dep kane, kı Duhalıa kı tem ka sıng rısabah bad kı ïaïeng baroh bad kynhoı rısa khyndaı sıen Nangta kı ïarung sa sha Shlur Katba kı Duhalıa kı nang tem ıa kı ksıng-shad-tyngkoh ka sdang sa ka ïashad tyngkoh arngut-arngut, ynda kı la nguh shuwa ïa u rıshot-bleı bad ıa u Syıem Rangbah, u Sohbleı bad u Duhalıa, u Nongbrı bad u Nongkrem, u Mawlıeh bad u Mawshaı, u Lawaı bad u Nongkynrıh u Syıem Rangbah bad u Nongkren Dorbar sla Haba shad kı syıem kı tem da ka sıng kynthei bad kı da kynhoı rısa

Lah nangta ka wan sa ka ïatem sngewbha bad jıngıashad sawdong sngewbha jong u paıdbah baroh shímıet, kumta kı pynkut ıa ka Pomblang shısıen shısnem



KA JINGKYNTHOH U DR H LYNGDOH

"Ha kane ka jingleh niam ka jinglut jingsep baroh ka long na u Syiem Rangbah Ki kñia tang ïa ki 12 'iar-sla bad 12 'lang-sla ba ai ki syiem bad ïa kiwei ki blang ba ai u khun u hajar ki shu pom khlem kñia ka Syiem-Sad ka long kum ka Sohblei ha ka jingkñia baroh, naba ka pynkhreh ma ka ïa ki tiar ki tar kñia baroh bad ki syiem imat, ki lah ban pyn kylla ïa ki sla katba ki mon khlem da iasyllok lem bad ka hima Namarkata, ade, kat kiba u nongthoh u ïakren shaphang ka Pomblang ki ong ba ka long "ka Niam ki Syiem" Dang ha Nongkseh, ki ong, ki noh ha ka Duwan ia u arphew na ar dkhot, hynrei hangne ki kynnoh tang ia u 9 dkhot U Syaid Lyngdoh Nongkynrih u ong ba hangne ruh ka long kumjuh kumba ki noh hi ïa u arphewna ar namar ki noh 9 dkhot im habar bad u 9 u dkhot-thang ha ung

"Ka Dorbar-Sla ha ka miet Pynsing ki khein, ba ka long ka bynta kaba kongsan tam ha 'ka Niam ki Syiem" Ha kane ka Dorbar ym don jingkaw-kaw-daw daw, ym don jingkñia jingkhriam, ym don jingsaid-thma saidktien, ki jingdwai u Syiem bad u Riewtymmen ki long ki jingainguh bad ki jingkyrpad beit ia u Blei u Trai Nongthaw, ban bha ki Syiem ban bha ki Bakhraw, ban bha u Khun u Hajar bad ban bha ka Hima

"Ia ka doh kñia bad ïa ka iad-um ba ki sám bad ai, u nongthoh u iohi ba ki bám ki dih kat kiba mon ban bám bad ban dih Ki ong, ba ki Khasi ki ngeit ba, lada kano kano ka ïing kam lah ban leh beit leh ryntih shuh ia ka niam ka rukom kumba la buh u Longshuwa u Manshuwa, kata jia ka jingshitom lane ka jingiap ha ka ïing"

KI JINGKYLLI IUNIBARSITI

1955

Iathuh ka jingpynkut ia ka Pom Blang ha ki jingleh bad jingdwai ha ka miet jong ka Pynsing, ka sngi kaba san (12)

1956

Batai bniah katba phi lah shaphang "Ka jingsdang ia ka Pomblang ha ka jingpyndep ia ka kam bad ka niam ha ka sngi Pamtiah" (15)

1957

Iathuh shaphang kaba Bujai Blang ha ka sngi Iewduh bad batai shaphang ka jingmut jong ki blang bapher bapher ba bujai, ha ka Pomblang Nongkrem (15)

1958

Batai kat kumba phi sngewthuh na ki kot, pule jong phi kaei ka jingmut bad jingthmu ka Pomblang bad ki jingkñia jong ka (15),

1959

Iathuh shaphang ka jingshad ha ka sngi Lyngka Pomblang ha Lympung Iingsad (15)

1960

Batai kaei ka Pomblang, bad balei ki pyndep ïa kane ka jingleh niam, iathuh ruh ia ki jingdonkam kiba kongsan na ka bynta jong ka (10)

1961

Ñiew kyrteng ïa ki blang ba ki pom ha ka Pomblang Nongkrem, da iathuh mano ba ai bad batai

lyngkot ïa uwei pa uwei kat kum la ka kyrteng ba ki ai (10)

1962

Iathuh katba phi lah shaphang ka sngi Umni ha ka Pomblang (5)

1963

Iathuhkhana shaphang ka jingkñia ha ka sngi Lyngka jong ka Pómblang Nongkrem. (10)

1964

Kaei ka Pomblang ki Syiem ? Ki Syiem aiu kiba leh ïa kane ? Balei ki leh ia kane, ne ki ngeit kumno shaphang ka jingleh-niam ? Kiei kiba iashim bynta ha kane, bad kumno ki iash'm bynta ? Kynthoh khyndiat shaphang ka jingiadei (ne jingbymiadei) jong kane bad ka jingngeit Blei ka niam Khasi (15+5)

1965

Iathuh bad batai ïa ka jingleh bad jingpyndep ha ka sngi Pynsing ha ka Pomblang Nongkrem (10)

1966

Thoh lyngkot shaphang kine harum —
(d) ka 'Shlur' (e) ka kynram blang.



KA JAKA JONG U DR H LYNGDOH HAPDENG KI NONGTHOH KOT KHASI

Ki nongthoh Khasi kiba la mait lynti ïa ka thoh ka tar Khasi, ïa kiba lah ban ong ba ki ioh ïa ka kyrteng nongthoh kot shisha, ki la long Rabon Singh, Jeebon Roy bad Sib Charan Roy na ka liang ka thoh ka tar bam dei phawar ne jingrwai, katba u Pahep Radhon Singh Berry pat na ka liang ka jingthoh jingrwai La don kiwei-kiwei ruh ki nongthoh Khasi ia kiba ym lah ban ong ba ki long shisha kumta namar ki long tang kiba shu kylla Khasi ia ki jingthoh Phareng ne nawei nawei Kim pat don ka jing long tynrai napoh lade kum ki nongthoh kot thoh sla hynrei ki long kiba shu ïapynbud ia kaei kaba leh kiwei pat ha kiwei pat ki ri

U Dr H Lyngdoh u long uba wan mih ha ka pateng kaba ar, kum ban ong ha ka jingpynroi bad pynsan ia ka thoh ka tar Khasi Ha ka kot jong u ba la khot "Ki Syiem Khasi Syhteng" lah ban ong ba u bteng ia kaba la buh dak u Babu Sarma Roy ha ka kot "Histori jong ka ri Khasi" Une u la long shisha uba ïaid sorbe nyngkong eh kumno ban pom surok pom-syngkien ia ka ban iaid ki briew na kane ka lynti , hynrei ki jingbuh dak jong u hangne hangtai kim biang ia ka ban iaid surok paidbah, la shisha ki lah ban kdew lynti bad pyni lynti ban nym iaid sakma ne jah lynti Kaba kham bun ba u thoh ka la long shaphang u Tirot Singh, ki Syiem Nongkhlaw bad ïa la ka jait ka khong, ka iing ka sem la jong

U Dr Lyngdoh u la lam na kawei pat ka lynti ba kham jlan, hynrei ba kham jem bad suk ban ïaid U la thoh ia ka ri Khasi baroh kawei, ia ki syiem bad ki hima baroh shityllup ka ri Khasi Jaintia, bad u da sdang ruh naduh ba sdang, u da seng nongrim

ruh ha kı jıngbuh jingthoh ba lah ban shanıah jong ka Sorkar Phareng ba la jia long ha kata ka por Kı jinghiarpateng jong kı syıem bad kı jıngïatehkular kı syıem bad ka Sorkar Phareng kı long kıba deı ban aı jıngıaroh ıa ka jıngtreı shıtom jıngıt bnıah bad jınglum jıngtıp jong u ruh wat kum na kı kot hıstorı dkhar de ba khot *Buranjı* na u Dr S K Bhuyan bad kıweı-kıweı

Ha ka kot "Ka Nıam Khasi' u Dr Lyngdoh u la bud ıa ka lyntı ba la aı dak bad shna khohruh khohram da u Pahep Rabon Sıngh, ym ıa ka jong u Babu Jeebon Roy bad Bah Sıb Charan Roy la ka ıajan ka kyrteng bad ka jong kıne kıba hadıen Shıteng na ka kot jong u Dr Lyngdoh lah ban ong ba u la ıhoh pynbud ne pyntam ne pynshaı ïa kaeı ba la leh u Pahep Rabon Sıngh Don ar laı tyllı kı lynnong kıba u la thoh tam na kaba la leh u Pahep Rabon Sıngh , bad kıta pat kı don kı nongrım srıem ïa kıba la seng u Fr Costa ha kı kot jong u "Ka Rıtı jong ka Rı Laıphew Syıem", kum shaphang ka jıngwan ıoh ıa kı kyrteng jaıt ha rı lûm Khası Jaıntıa jong ngı bad ka jıngsdang ïa ka jıngmane ksuıd U la kham taı, de khyndıat na ka jıngthoh u Pahep Rabon Sıngh ha ka rukom shat pylleng da kaba shım kyllıang na ka jıngthoh tam u Sahep Gurdon ba ha ka kot Phareng 'The Khasıs' Kı jıngthoh kıba deı shaphang ka jıngpynhıar synjat bad lam-doh kı bud ıa kı lyntı u Babu Jeebon Roy Katba ıa ka rukom kheın sang kı Khası haba shongkurım-kupaı pat ïa ka jong u Babu Sıb Charan Roy

Ka jıngthoh kaba ngı lah ban aı jıngïaroh ba ka deı ka jıngtreı ka mattı hok u Dr Lyngdoh kı deı ha kı ar tyllı kı jıngjıa "Ka Pomblang Nongkrem" bad "Ka Thang Syıem Sohra" Ha kıne kı bynta te u la pynı ïa la ka bor treı la ka jong khlem da shanıah hano bano shuh Ka jıngtreı ha ka Pomblang Nongkrem ka long kaba bnıah shıbun bad namar ba ka long ka jınglehnıam leh rukom kaba khraw tam, lah ban ong, ha rı Khası, u la donkam pynleıt sngı pynleıt ïa arsıen ar wat

ban pynshisha, pynskhem bad pynthikna ïa ka jingdei jinglait jong kaei ia kaba la thoh nyngkong, bad u la da thoh tam ruh ban pynshai ia kata

Ha ka "Thang Syiem Sohra" la ioh tang shi khep ne shi kynti ban buh jingthoh, namar kum ia kane eh ban lap arsien ha ka shiţ ateng briew, hynrei kumba shu ong noh, ka lehniam lehrukom Sohra ka long kaba shu hiarpateng ne leh pynbud na ki long-shuwa manshuwa jong ki Syiem Shillong ha kaba ka hima Sohra ka la pait ne khlad shisien la lehse ka la kham roi ne nang kaba kham leh rong leh nám bad pynphuh pynphieng



Ka

Niam

Khasi

Ka Niam Khasi

LYNNONG XVII

KI MAWBYNNA

KI MAWBYNNA—BAN LEI THUNG IA KI ? Ia ki mawbynna la kynnoh ne tip ruh kum ki mawbynna ne mawbna Ki long ki mawthung ne mawpynieng shi jaka-jaka ryngkat bad la ki lyngkhot-maw La thung ne pynïeng ïa ki ba kin long kum ki dak ba pynsakhi na ka bynta kano kano ka jingleh, ne kum ki jingpynbna nám ïano-iano, lane kum ki jingbuh jingkynmaw na ka bynta kano re kano ka jinglehniam leh rukom ïa ki kur ba la ïap, lane kum ka jinglehieit lehburom ia la ki kur ki jait, ki kha ki man ne ki syiem ki kmie ba la ïap lane na ka bynta kano re kano ka jingjia baphylla ne ba bna nám kaba la jia

KIBA KUMNO KI LONG—Ki mawbynna ki shait don eh shi jaka jaka lane shilynnong shilynnong Kim duna ïa ki lai tylli ki mawthung ne maw pynïeng ba la khot ki *mawshynrang* bad sa kawei de ka lyngkhot-maw ba la khot ka *mawkynthei* Ia ki mawshynrang ki thung marjan ter ter, ki da buh uba jrong eh napdeng Ia ka mawkynthei pat ki buh ha khmat bad ha trai jong u mawshynrang ba hapdeng bajrong tam

U mawshynrang u long u maw tylli, lada uba rit eh ruh u long ar pruh la shipruh la shitda ka jingheh (2p × lp × ltd), hynrei uba heh pat u kot haduh khatphra la lai pruh la ar pruh (18p × 3p × 2p) Ka trai ka kham heh barabor ïa ka khlieh Don teng-teng kaba ki pynphong ïa ka khlieh u mawpdeng da u maw

pansngiat ne maw jyngspong uba la stah pyllun bad oh shrong itynnat Ka mawkynthei pat ka long ka mawpyllun ba la stah pyllun, kaba rit eh ruh ka long ar pruh la shipruh la shikhup (2p × 1p × 1kh), katba kiba heh eh ki long 'khatkhyndai pruh la khyndai pruh la shitda ne tam (19p × 9p × 1td) Ki kyrshan khnong ri jied ia ka da ki mawkjat ne mawkhrum kumba lai ne saw tylli, kiba jrong kumba shipruh ne ar pruh

Ki jaka ba ki shait thung ia ki ki long harud lynti ba leit thang ne ba pynleit ia ki niam ki rukom thang-iap, lane ha ki jaka bapaw bha halor lum, ha iew ne ha ka jaka iaid lynti Ki kor bad ki palong ia kiba ym khot ne kynthup hapdeng ki mawbynna, hynrei kiba long ki mawnam, la tei hamar lynti baiaid ki briew ban shong jahthait

KI ARJAIT KI MAWBYNNA —Ki don ar jait ki mawbynna Shijait ki long ki *mawbynna niam* lane ki *maw niam* Ia kine la thung haba leh ia ki niam ki rukom thang iap bad kynshew shyieng ia la ki kur ki jait kiba la iap Shijait pat ki long ki *mawbynna nam* lane ki *maw nam* Ia kine pat la thung haba buh nam buh kyrteng ia la ki kur ki jait, ne ki kha ki man, ne ki syiem ki kmie kiba la iap, lane haba don kano kano ka jingjia badonnam ne bna nam ei ei

KI MAWBYNNA NIAM NE KI MAW NIAM —Ki mawbynna-niam ki long ki maw bynna ba pynleit ha ka niam, ba la thung ne pynieng da ki kur ki jait kiba dang im ba kin long kum ki sakhi ne ki jingbuh jingkynmaw ne ki jingpynbna ba la pyndep pynbiang ia ki niam ki rukom baroh ha kaba thang iap ne haba kynshew shyieng ia la ki kur ki jait kiba la iap Kine ki mawbynna ki don barobor lai lai tylli ki mawshynrang bad kawei kawei ka mawkynthei ha ka shijaka Ia u mawpdeng ki khot u *mawkni* bad ia kiba sha kadiang kamon ki *mawpyrsa*, kaba mut ba utei uwei u ieng na ka bynta u suidnia ne u suidiap jong u kni

rangbah jong kata ka kpoh ne ka ung, katba kito kiwei pat ia ki suidiap jong ki kñi rit jong kata ki ka ung Ka mawkynthei, khlem artatien, ka long ka *maw-klaw* kaba ieng na ka bynta ka lawbei tynrai, tymmen ne khynraw

Ia u kdhot u dkhai ha ki jingkñia ai-bám baroh la noh halor ka maw-kynthei, bad la ïathuhkhana artat ba la pyndep ia ka niam ka rukom na ka bynta kiba iap

Ki maw bynna-niam kiba kham rit bad kham lyngkot ia ki mawbynna-nám ki don saw jait, katba lah ban shem mynta Kita ki long ki *mawkjat* lane *mawlynti* ki *mawklim*, ki *maw umkoi* lane *maw tyrut* bad ki *maw niam*

(i) KI MAMKJAT ne MAW LYNTI —Ki long ki lai tylli ki mawshynrang bad kawei ka mawkynthei ba thung hamar shiteng lynti na ka ungthang ne ungrah shyieng sha ka jyngthang ne u mawphew mawkynroh, mawbah pepbah Ki khot maw-kjat namar ba dei ban da iuh kjat hangta shuwa ban pynkiew sha jyngthang Ki khot maw lynti pat namar ba ka krong bad ki nongleit onthang ki dei ban iaid lynti nangta sha jyngthang

Haba leit thang briew, la ju pynsangeh ïa ka krong hamar kine ki maw Hangta la pom uwei u blang ba la khot *blang maw lynti*, khnang ban ai bam ia ki suidiap ki nongiap bad ban iathuhkhana de ha ka mei ka iaw u ñi u ma, kiba la leit sha shuwa ba kin sa leit kiew sha ka jyngthang

Haba leit thep shyieng pat lada sha u mawphew mawkynroh (kata, haba kynrong shyieng sha u maw lum suidiap) ne sha u mawbah pepbah ki nongkit shyieng bad nongleit on shyieng baroh ki sangeh hangne. Nangta ki kur ki jait ki pom uwei u blang-maw-lynti kum haba leit-on thang Hangne ka kut ka

ksing ka lama, ka shad wait ka shad stieh, ka tem ka put, ka phur ka siang bad ka kñia pynkham pynsoh u khún-kha u khún-long baroh Hangne la wah ïa ka reng ka ngab jong u 'lang-rupa' 'lang-ksiar' Nangne ki kha ki man bad ki lok baieit bathoin ki leit phai noh sha la ïing

Nangne leit tang ki trai kur, ki duhalia, ki shyieng ki shruh, u Tyngshop ka Puron bad ka japha jasiang

I ada ka jingleit thep mawbah ka long shikñi'shikïaw, ki thung lai tylli ki mawshynrang kawei ka mawkynthei, lada ar kñi ar kiaw ki thung ar sbah ïa kata bad kumta ter-ter

(ii) KI MAWKLIM —Ki long ki mawbynna niam ba la thung ha ka por kñia, jingsang kata ruh harud lynti ïaid briew Haba don ba kwah leit ïingbriew biang ynda la ïap lok shisien, ki kur uba ïap ne kaba ïap ki pan jingsang, kata ki pan bailut baisep ban kñia ban pynkhuid bad ban law noh ïa ka klim ka ngat. Ynda la ïoh jingsang ki thied masi bad ki kñia, nangta ki leit noh dkhot noh dkhai ha 'ka mawkynthei bad sieh reng sieh ngab ha u mawpdeng shynrang Kine ki maw ki long kum ki sakhi ba la ïalait bad la ïakhuid ka klim ka ngat, ba lah ban leit ïing-briew pat shawei shaar Kine ruh ki don lai tylli ki mawshynrang kawei ka mawkynthei (Ki kham rit tam eh kine ki jait maw na ki jait mawbynna baroh, kat kum ka jingong u Pahep Rabon Singh—peij 51 para 4 lain khatduh).

(iii) KI MAW UMKOI ne KI MAW-TYRUT—Ia kine ki mawbynna-niam la thung ha kaba sait ba pynsum ïa ki shyieng kiba ïapmynsaw ïap Tyrut, ha ka por ba lum na ki maw-shyieng baroh shuwa ban leit thep lang ha u "maw-lum-suid ïap" Hajan ka umkoi ne umpukri la ju thung lai tylli maw. Ha kine ki maw, lane lai tylli ki lama ba la sieh hangta, lada

ym shym thung maw, la suit la shor bad la ïathuhkhana ha ka mei ka ïaw, u ñi u ma kiba la leit sha shuwa ba ym don shuh ka khang ka kah, ka tyrut ka smer ïa ka ban ïaleit ïapoi lang

(iv) KI MAWNIAM —Ha kaba tei ne shna ïa ka mawbah ne pepbah thymmai ju da thung sa ki maw-bynna–niam hajan Ia kine ki mawbynna-niam la khot ruh ki *mawniam* Ha kaba thung ïa kine da ju pynïap sniang ban aibám ïa ki suidïap nongïap bad ban ïathuhkhana ha ka mei ka ïaw, u ñi u kong kiba la leit sha shuwa ba la ïoh hukum na u Blei Trai Kynrad Ïa ka ban buh mawbah pepbah thymmai na ka bynta ki shyieng ki shruh jong baroh shikhrum kawei ka kiaw

Don ki jingtei maw ba la khot mawniam, hynrei ym khot ki mawbynna, hapdeng ri Khasi bad Synteng Kita ki long ka kpep, u maw shyieng, u mawkhad, u mawbasa, u mawlumsuidïap, u mawphew mawkynroh bad ka mawbah pepbah

KI MAWBYNNA-NAM ne MAWNAM—Kine ki mawbynna nám kim long kiba da pynleit eh ha ka niam ka rukom kum ki mawbynna-niam La thung la pynïeng ïa ki ban buh nám buh kyrteng bad ki long kiba jrong tam bad ba heh tam na ki jait mawbynna baroh Kine ki don ar jait—ki *mawlúm* bad *mawshong-thait*

La ring bad thung nám ïa ki na ka bynta ba ki kur ki jait ki buh nam ïa kiba la ïap napdeng jong ki Lane ki khún kha khúnlong ki kwah buh nám ïa la ki kmie-kha kpa kha ba la ïap Lane u khún u hajar u kwah buh nám la ki kmie ki sy'em ba la ïap Lane mano re mano ki kwah buh jingkynmaw ne buh nám ïa ka jingjia baphylla kaba la jia

La ju thung ïa ki ha ki jaka ba paw bha, kum harud lynti iaid briew, ha ki jaka ïew, ha ki lympung dorbar ne halor lum La thung ruh hadien kano kano ka jingjia badonnam lane haba leit thang ne thep shyieng ïa kiba paw nam Kine ki mawbynna ki ïadon lang shi jaka jaka, lai, san, hyniiew, khyndai khatwei ne tam ki mawshynrang bad kawei ne tam ki mawkynthei Kumba ju long ïa ki mawkynthei la buh ha khmat bad ha trai u mawpdeng ba jrong tam eh bad ia uba teng-teng la pynphong pansngiat maw da uba la shtah shrong bad dur pyllun

Ïa kine ki mawbynna ba thung ki kur ki jait ki da ai kyrteng Ka mawkynthei ka long ka *maw iawbei* u mawpdeng u long u *maw kni* bad kiba baroh ar liang krung pat ki *mawpyrsa* Ka jingbun jong ki ka shong kat ka jingdon ki kpoh jong ki para ki pyrsa ba pynieng ia ki

Ha ki mawnam ba pynïeng ki khunkha ki khun long pat ki ai kyrteng da kumne Ka mawkynthei ka ïeng ïa ka *maw-kiawkha*, u mawpdeng ia u *maw thawlang*, bad ia ki mawshynrang ar liang krung pat ki kit jingmut ïa u *maw ksing*, *maw kait* bad *maw khunkha* La khot mawksing namar la wan phur wan siang lem bad la ka ksing, la khot maw-kait namar ka rukom ai kait ki kpa kha ïa ki khunkha ha ka por ba kha Ka jingbün kine ki maw ka shong kat kum ka jingbun ki khunkha shynrang kiba la leit ïingbriew bad kiba la ïoh khün ïoh ksiew

Ha ki mawnam ba thung ki khün ki hujar ïa u syiem u kmie ba la ïap pat ki ai kyrteng da kumne Ka mawkynthei ka thew ïa ka maw-iawbei-syiem, u mawpdeng ïa u mawkni-syiem bad ki maw pynïeng sha ki krung pat ki *maw pyrsa syiem*

Shaphang ki mawnám ba la thung ban buh jingkynmaw ïa, kano-kano ka jingjia donnam ne phylla, ju don shibún ki mawshynrang, bad ki mawkynthei ruh la kine ym da don jingkhot kyrteng ei-ei imat

KI MAWLUM. Ki long ki mawnam ba la thung halor lum ha ka por shim bad lum shyieng na ki mawshyieng shuwa ban leit thep ha u mawbah la kiba wan iarap haba ring bad thung ia kine ki maw la ju khawai da ka ja khawnei, kata, ka ja khleh nei bad tah pat da ka ngap ne mithai Ki sa kñia u sniang iibam ia u suidnia long maw Lah ban thung ia kine ki maw da ki kur ne ki khunkha u nongiap

KI MAW SHONGTHAIT —Ki long ki mawnam ba la thung harud lynti, ne ha ki jaka iew, ne ha ki lympung dorbar La thung ia ki ban buh nam buh kyrteng ïa la ki baïap, la ki kur ki jait ne ki kha ki man, ne ki syiem ki kmie, lane lah ruh ban thung na ka bynta ban buh jingkynmaw buh nam ïa kano re kano ka jingjia bakhraw ne phylla ba la jia Kine ki jait mawbynna ki long ki baheh bad bajrong shibun

Ha ïew Nartiang don ki mawshongthait ba la khot ki "*mo jong syiem*", kaba mut, ki *maw ki syiem* U mawpdeng hi u don ka rynieng kaba kumba khatphra pruh ei ei bad ka jingrben kaba arpruh khamti, (18p×2½k) Ka mawkynthei kaba ha khmat ka heh kumba shiphew pruh shiteng la khyndai pruh (10½p×9p) Nalor kine don de ki mawshynrang mawkynthei kiba la kyllon bad la pait Hana la thung ïa kine ki maw da u Lah Laskor bad u Mar Phalyngki Kine ki long ban buh jingkynmaw ia ka jingseng ia ka ïew Nartiang ba ki khot ka *iaw Mawlong* Imat la phah thung da ki syiem ba sa khot "mo jong syiem", katba u Lah Laskor bad Mar Phalyngki ki long lehse tang ki nongpyntrei ne nongtrei Hajan Nartiang don u maw jyngkieng uba heh na shiliang ka wah ba la pún da une ujuh hi u Lah Laskor

Ha Nongkseh don uwei u mawshynrang uba la khot u *maw kni-syiem* U don ka rynieng kaba kumba khatar pruh shiteng, (12½p) hynrei u la kyllon noh ha u jumai bah jong ka snem 1897

Ha iew Shillong (Laitlyngkot) don kawei ka maw-kynthei ba ki khot ka *Ramhali* bad ka *maw Kyrhong* Ka khraw kumba khatphra pruh shiteng la phra pruh shiteng bad ka rben haduh shipruh tam (18½p×8p×1p)

Hajan Sutnga don laiphew tylli (30) ki mawshynrang bad shibún ki mawkynthei Hana la thung nam na ka bynta kawei ka briew, kaba kyrteng ka Kampatwat, namar ka jingïoh tnga jong ka laiphew ngut ynda la pyllait uwei hadien uwei

KA JINGTHARAI U COL GURDON—Ha ka kot "The Khasis" sla 152 ba ki maw-kynthei baroh ki lah ban long ban kñia briew ka long ka bam don nongrim, ong u Dr Lyngdoh Ka jingmut bad jing thmu ha kaba buh ïa kine ki maw ka long kaba kham kordor na ka jingkhein longkur longkha Ki maw-kynthei ha ki mawbynna-niam ki long ha kiba la noh dkhot noh dkhai la aibam jamiet jastep ia u Suidiap nongïap Ki mawkynthei ha ki mawbynna-nam pat ki long ki mawshongthait ïa kiba tlot bathait bad maw-shongkai ïa kiba ïaid ba ïeng sngewbha Kumta ki mawniam ki ïoh ki kyrteng *maw-iawbei*, *maw-iawkha* ne *maw kiawkha*, katba ki mawnam pat *mawshongkai* ne *maw-shongthait* Haba thung ne buh ïa ki ruh la ju da leh niam leh rukom ha ka longkur longkha naduh ba sdang ka jaitbynriew Khasi

Ka jingsdang kñia briew ki Synteng ha Jaintiapur ka long kaba dang shibit, kumba sawspah snem ei ei hadien ba ki la jop ïa ka raid dkhar Jaintia bad ba ki la kylla Hindu Ki sa pdiang la ka niam *Sukta* kaba

hikai kñia briew kat kum ha ka kot niam *Katika-Puran* Ka rukom kñia briew ka long pyrshah ïa ka aiñ longkur longkha Khasi Synteng Ym ju ïoh-sngew mynno mynno ba la ju don kum kane mynshuwa Wat ïa kiba ïapmynsaw ïap tyrut ruh ym ju lah thang ia ka met lymda khad shuwa da ka iar ïong ïar-tyrut, bad ym lah buh lang ia ki shyieng lymda ṣait lymda pynsum shuwa ha ka umkoi umsham Ka jingkñia briew ki Synteng ha ka blei Kupli ka long ka samangkariang na ka niam Hindu, kiba mane ïa ki lúm ki wah, ki jingthaw baphieng u Blei, katba u Khasi pat u mane tang ïa u Blei, u Trai Nongthaw

KA JINGRING MAWBYNNA—Ia ki maw-buh-shyieng bad ki mawbynna hateng hateng la háp wan ring na shaduh jngai Ia kiba kham rit la shu teh da ki thri siej, thri snepdieng ne jyrmi bad sa ring Ia kiba heh la shna shuwa da ka rynsán siej ne dieng kaba khlem ne bad ka shalyntem Ia kane ka-rynsan la khot ka Po, bad la ring búnsien halor ki diengbyllan Katba nang ring ïa ka, uwei u nang shong halor u maw bad u bthah u bthing ha ka sur phawar, katba kiba ïaring pat ki takynhoi bad ka tán artat ha kajuh ka por.



LYNNONG XVIII

KI JAIT SYIEM BAD KI JAIT LYNGDOH

KA IING—Ka jingkhein jait khein kur u khun Khasi Khara na ka liang ka kynthei ka seng ruh ia ka iing ka niam, ka raid bad ka hima hi ha ka kynthei

Ha ka ïing don ka kmie bad u tnga jong ka, ka lah ban kynthup de ia ki hynmen para jong ka, la kynthei ne shynrang ki bam pat leit iing briew ne mih iing, nangta ka kynthup ia ki khun jong ka, kynthei bad shynrang, ki bam pat leit iing briew ne mih iing, bad ia ki ksiew jong ka khún khatduh jong ka, lada don

Ka kmie ka iing ka long ka khlieh jong kata ka iing Ka synshar ka khadar ka hap ha ka Dei ma ka ka ba sngap ba bishar, ba pyrkhat ba pynbeit, ba ri ba ai bám ai dih, ba sumar ba sukher, ba ri ba dub, ba kynshew ba kyndiap ia ka kamai ka kajih na ka kamai u tnga ne ki hynmen parà, ne khun ksiew kumjuh Dei ma ka ruh ba pyndep ba pynbiang ia ka leh niam leh rukom ba ha kata ka iing

Ki hynmen bad ki para shynrang jong ka ki long ki kñi la ki khun ki ksiew jong ka U kñi uba rangbah duh u long ka kti kamon jong ka, uba pyniaid ia ka spah ka phew, ia ki niam ki rukom bad ba long nongkñia de jong ka ïing

U tnga jong ka, uba long u kpa ki khun, u long u nongkha ba buh ia u sohpet u ksai ki khun, la kynthei ne shynrang, U kamai kajih ba kin nym shah thngan shah lyngkhuit Um ïadon bynta ei ei ha kaba tuklar ia ka spah ka phew ne ka niam ka rukom jong kata ka iing, namar la ñiew ïa u tang *u khún ki briew* Kumta lada ïap ka tnga jong u ka dei

ïa u ban leit phai pat sha ka ïingkmie ïingkur, lada ïap ma u pat ia ka shyieng ka shruh jong u ynda khar shyieng leit tnep sha mawshyieng ki kur, ym dei bad ka tnga

KA SHNONG—Ki khun kynthei jong kawei ka iing ynda ki la iamih iing ki iathaw la ki ïing ki sem ha kata kajuh ka jaka Nangta don kiwei pat kiba na kiwei ki iing jait ne kur kiba lah ban wan iashong iing ha kata hi ka jaka Don teng teng de kiba la shah ring mraw na ka thma kiba ïathaw iing thaw sem ha kata ka jaka Kata ka jaka namarkata, ka kylla long ka shnong, jong kawei ka kur ka jait ne ba la iakhleh lang bad kiwei pat

Haba ka shnong ka long kaba tang shikur shijait ka kmie tymmen lane ka kiaw ka bti ia ka jingsynshar khadar jong kata ka shnong, lyngba u hynmen u para ne u khun rangbah Dei ma ka kaba pynïaid ia kiei-kiei baroh ha ka shnong, ha ka snong ka kraw, ka bthah ka pyni ka ri ka dub, ka lum ka kynshew bad pyniar pynkhraw ia ka nongtymmen nongsan baroh Ka iing jong ka ka long ka iingseng ne iingniam ha ka lehniam lehrukom ha kaba ka ka long ka sohblei Haba iap ma ka kata ka iing ka kylla long ka iing khatduh, namar ka khun khatduh ka mihbteng ia ka

Haba jia ka thma ka ktien bad kiwei kiwei ki shnong dei u-kñi rangbah uba lum ia ki kynum ki iing, ki para ki pyrsa baroh u ieng da ka stieh ka wait ban da la ka muluk ka jaka Haba jia ba ka shnong, ka long kaba bun kur bun jait, ki iajied iathung noh da uwei u khmat rangbah napdeng ka jait ba seng nyngkong ia kata ka shnong la une u nongsynshar rangbah la khot u *Basan shnong* Ryngkat bad u la jied uwei ar u rangbah ban ïasynrap lem bad u la kiba la khot ki *rangbah shnong* ne ki *tymmen ki san.* Habadei badei ki tang jait lyngdoh noh ïa une

u Basan shnong bad khot u *Lyngdoh shnong* U leh une ïa ka niam ka rukom kaba ïadei ïa ka shnong baroh kawei hynrei ha la i kur i jait te leh hi uba dei na kita ki kur kat uba ki ïabuh

KA RAID—Kawei ka shnong nangta ka pynïasoh sha ka ïa kiwei pat ki shnong kiba ki la jop ha ka thma, lane kiba iatehkular ban ïasoh ban kham pyn-khlain ïa lade na ka thma bad kiwei pat lane ban kham ïoh jingïada ïa lade Ia ki shnong kiba ïasoh lang noh hapoh kawei ka jingsynshar la khot ka Raid

Ia u rangbah nongsynshar pat ïa uba la jied ne thung na ki Basan ne Lyngdoh ki khot noh u *Basan Raid* ne *Lyngdoh Raid* Ia ka raid ruh la ju jer kyrteng noh da ka shnong jong uta u nongsynshar Raid kum ka *Raid Nongkseh* kaba hapoh ka hima Mylliem, kaba don pat ha Bhoi Ha ka jingjied nongsynshar rangbah búnsien la ju leh kumta da ki bakhraw bad ki tymmen ki san ha-pdeng ka jait bakhraw, uba kham paw khmat ha ka ïaleh thma bad ha ka sain hima sain pyrthei

Ha ka jingnangheh ka raid bunsien, vm ju pep ban don ka ïap-duh ha kano kano ka jait, nangta ka jingshah iehnoh ïa ka spah ka phew ha lúm ha wah ne ha ling ha sem na ka jingsa-taro, sa-shwar sa thlen, ne ei-ei kum kata Kan don ruh ka jingdonkam ban buh phan buh kyrpad ba iadei lang ïa ka muluk ka jaka, ne ka raid ka hima baroh kawei Na kine ki daw, namarkata, la donkam ban jied kawei ka jait, bad da tang ïa ka ba kan long kaba bit, khlem sang khlem byrsih, ban leit lum leit kynshew ïa ka spah ki ïap-duh ne jong kiba ri Taro, Shwar ne Thlen, bad ban pynbiang ruh ïa ka kñia ka khriam ha kaba pynkhuid ïa kaba ïadei lang ha ka muluk ka jaka, ka raid ka hima ïa kano kano ka kam shong-sang, ne jingai-ksuid Ia kane ka jait ki jer kyrteng ka jait *Lyngdoh* ne *Langdoh* Imat kine ki ktien ki wan na ki ktien *lang-doh* bad *lang-dong*, kata, kaba lum

ba lang ïa ka dah ka dong ha ka jingkñia kaba dei lang ïa ka raid ne hima baroh kawei Na ka jait Lyngdoh, mih u *Sohblei* ba ki khot u *Lyngdoh* "Namar kine ki daw, imat,' ong u Dr Lyngdoh, "sa don jait Lyngdoh ha ki shnong ne ha ki raid jong ka ri Khasi bad Synteng" U Lyngdoh nalor ba u long u kñi ka shnong ne ka raid ha ka niam ka rukom, u long ruh artat u bakhraw uba ïakhmih iasynshar lem ïa ka raid ne shnong ryngkat bad ki bakhraw basan

La shem teng teng u Lyngdoh uba nang ba tip, la ha ka niam ne ka said-thma saidktien bad ha ka sain raid sain hima Ia kum une ki shnong ne ki raid ki pynlong artat u nongsynshar rangbah u ban ialaid ryngkat bad ki bakhraw bad ki tymmen ki san "Na kane sa mih ki lyngdoh kiba long artat kum ki syiem ha la ka raid ne ka hima" Kita ki long kum u Lyngdoh Mawphlang, u Lyngdoh Sohiong bad kiwei kiwei

Kumta, don ar jait na ki lyngdoh ha ka ri Khasi bad Synteng Shijait ki long kito ki lyngdoh kiba bat tang ïa ki niam jong ka raid ka hima Kine, ong u Dr Lyngdoh ki sriem ia ki *Pontifices* jong ki Roman hyndai Shijait pat ki long kito ki lyngdoh kiba bat nalor ka niam sa bad ïa ka bor synshar hima de Kine pat, hana, ki ïasriem ïa ki *Pope* ha Rome

Nalor ki lyngdoh kiba dei pyndep ïa ki niam ki rukom kiba ïadei ïa la i kur i jait, ha la iingseng iing-khatduh bad kiba buh ki phan ki kyrpad kum u Lei Lyngdoh, u Ryngkew, u Ramjah, don ruh ki lyngdoh kiba dei beit na ka bynta ka raid hi ne ka hima baroh kawei Kine kita hadien pat ki buh ïingseng ïing niam ha ka ïing ka nyngkong, ym ha ka khatduh Nalor nangta ka jinghiarpateng Lyngdoh ruh, kum ki syiem, ka hiar hi na ka nyngkong pa ka nyngkong, te ym na ka khatduh

KA THUNG-LYNGDOH—Ha kaba thung bad pynkyntang Lyngdoh don ki jait ne ki jaka kiba da leh bniah shibún Ngin ai nuksa kawei ia ka thung Lyngdoh ha ka raid Nongkrem

Haba la iap u Lyngdoh Longlyngdoh ki jait Lyngdoh baroh shikur ki thang bad ki phur ki siang ïa u kat kum ka rukom shuwa ban ïed ia u nong-mihbteng Nangta ki pynkyntang ia u mihbteng da kaba pynlong jingknia ai-nguh ha u blei Shillong Ki kñia shuwa da u syiar batlem bad nangta sa da u blang batlem hi ha ka duwan kaba don ha ka law lyngdoh ha lyngthohdoh u Lum Shillong Ha ka sngi ban tang ïa u, u mih bteng u sum u sleh bad thiah jingit baroh shisngi ram U phong u kup da ki riam-shad baroh shi rynieng Nangta u leit kiew sha u Lum Shillong bad la ki kur ki jait baroh Ha lynti la lam na khmat da u bad da ki pari ki pyrsa shynrang ba la riam hi kum ma u, ki da shad wait artat lynti Ki kynthei pat ki nang bud nadien, ryngkat bad ki jnit ki jnat badei ia ka jingkñia

Harud law lyngdoh baroh ki ïakheit la phiah ban ber baroh shilynter lynti haduh ban da poi duwan U mih bteng nangta u kñia syiar ban ainguh ia u Blei Shillong kumba leh ia ka Blei ka Nonghukum U kñia sa ia u blang bad noh dkhot noh dkhai khyndai dkhot U buh ïa ka khlieh blang halor duwan, bad baroh ki nguh ki dem lai sien lai wat ïa ka duwan

Ki ïamih pat nangta napoh khlaw da kaba shu kynriah dadien haduh lait khlaw Ki sbim ia ka dohkñia, ki shet syrwa bad iabam khlem mluh, baroh shikur, bad snier bad snap ha ban da lut phoiñ Ym ju bit pyntam ne rah sha iing

Ki iawan nhai noh de sha ing, katba u Lyngdoh bad ki para ki pyrsa shynrang ki lam na khmat na khmat, kumba ki leh, haba dang leit bad ki iashad wait ruh artat Ki kur kynthei ruh de ki nang bud nadien hi kumjuh bad la ki jingdah jingdong ba ki la leit rah

Ha kawei pat ka sngi, u Lyngdoh u kñia ainguh da u sniang sa ia u Lei lyngdoh lane u Ramjah uba long u phan u kyrpad jong ka jait Lyngdoh jong u Ka jingkñia ainguh ka long kumbi ju kñia ia ki phan ki kyrpad, tangba hangne da don de bad ka jingshad wait baroh shisngi

KA HIMA —Bunsien ar ne kham bun ki ra'd ki iasoh lang ban pynlong kawei ka hima Ki daw ki lah ban long na ka jingjop thma kawei ka raid ia kawei pat, lane ki raid hi ki iamynjur ban pyniasoh ban long hima khnang ban kham khlain bad kham ioh jingiada ia lade na kiwei pat ki para raid Ynda hangta ki bakhraw basan ne ki lyngdoh jong kine ki raid ki iajied na kawei ka kpoh ia kawei ka jait bad tang jait syiem ia kata Ki pynkhamti ha ka ban pynmih rangbah ban long u Syiem Rangbah ne u Syiem Longsyiem u ban synshar ryngkat bad ki bakhraw lane lyngdoh ia ka it ka hima

Ki jingmih jong ki jait syiem ha ri Khasi bad Synteng ki long phylla la kum ki puriskám kai, bad ki pyni ia ka jingmaian ka jingkylla jong kane ka jait ne ka kpoh sha ka jait syiem Ki nuksa ïa kita ki long kum ki Syiem Sutnga Syiem Shillong, Syiem Nongstoin bad kiwei kiwei Ha kaba tang jait syiem da don da ka shat ka khein bad sa kynhoi ynda haba ka Blei ka Nonghukum ka kohnguh Ym lah sngewti uh bad shem naei ka mih ka ktien 'syiem'

Ha la ı kur ı jait hı, kı jait Syıem ne jait Lyngdoh kı pyndep pynbıang ïa kı nıam kı rukom ha ïıng ka khatduh ba la khot ıingseng Hynreı ha ka jıngïadeı hıma sıma pat kam long kumta shuh La pyndep ïa kı nıam kı rukom barobor ha ïıng ka *Syıem-Sad* ba la khot ka *Iıng-sad* ne *Iıng* nıam Kane ka Syıem ka deı ban long ym da ka khatduh hynreı kaba nyngkong eh na kı kyntheı bashıpara jong ka kpoh syıem Ka lah ban long ka kıaw u Syıem Long Syıem lada ka dang ım, lane ka kmıe jong u, lane ka hynmen rangbah, lane ka para rangbah lane ka pyrsa rangbah Kane ka kıaw Syıem ka long kum ka kıaw-ngap jong ka hıma Deı ma ka kaba long ka Syıem Synshar, kaba aı buıt aı mynsıem, kaba sneng ba pynı kaba rı ba dub, kaba lum ba kynshew, ıa ka spah ka hajar u khun u hajar shıtyllup ka hıma Ka long ma ka ka Sohbleı kaba pynkhreh ïa ka dah ka dong ha ka kñıa ka khrıam, ïa u nongkñıa ne sohbleı ban pyndonkam U Syıem Rangbah ne Syıem Long-Syıem u long tang kum u nongpynïaıd dat ıa kı kam hıma sıma na ka bynta jong ka, la kum u kñı rangbah jong ka kur ka kpoh kano kano ka ïıng La khot ïa u ımat, namarkata, u Syıem u Kmıe Ha ka hıarpateng longsyıem ruh kam ïaıd shuh ha ka khatduh, hynreı sha ka khún ka rangbah, ïa kaba la khot ka Syıem Sad ne ka Syıem Synshar Kumta, lada jıa ba ïap syıem, mıhbteng da u hynmen rangbah ne para rangbah jong ka Syıem Sad , lane lada um don, da u khún jong ka para rangbah jong ka, lane sha u ksıew nyngkong jong ka

KA THUNG SYIEM – Haba la ïap syıem, don shuwa ka jıngjıed ïa u mıhbteng bad sa thung ïa u ha phyllaw ïıng-sad La thaw lypa kaweı ka rynsán hangta bad la sìang da ka tlıeng Halor hangta, sıang sa da ka banat saw bad sa da ka khor ne kem khap Ia u nongmıhbteng kı pynshong hangta

Lai ngut na ki myntri barangbah tam ki ïeng hajan, uwei na kamon uwei na kadiang bad uwei nadien Ar ngut ki nongkaweh pakha slew ki kaweh, uwei na kamon, uwei pat na kadiang Uba rah *shata* ban pynda shatri ïa u syiem pat u ïeng na shadien

Uwei u khynnah syiem uba lah ban long u kñi, ne u para ne u pyrsa u ieng kham ha khmat u syiem mihbteng U Lyngdoh Rympei pat bad ka Syiem-Sad ki ïeng kham pajih khyndiat na sha kamon u syiem U khún u hajar pat u ïaïeng baroh sawdong ka rynsan, ki da phai khmat sha u Syiem mih bteng

U Lyngdoh nangta u tur ha khmat, u buh baroh ar ki kti halor ka khlieh u Syiem mih bteng, u da pynbna ba u bakhraw basan bad ka hima baroh kawei ka la thung syiem ia u U shim khyndiat u khaw na ka kti ka Syiem Sad, u bér ïa u halor ka khlieh bad u kren kyrkhu artat Nangta u shim sa ka um na u luta ksiar ba bat ka Syiem Sad u synreit halor ka khlieh jong u, bad u kyrkhu kyrdoh ban neh ban skhem ka jutang hapdeng u syiem bad ki Bakhraw ban suk u khun u hajar, ban beit ka synshar ka khadar bad ban bha ka it ka hima, ban nang heh nang khraw ka iew ka hat, ka lynti ka syngkien U shim sa ka jaiñspong ba la pynspong lypa bad buh halor ka khlieh U shim sa u kpieng-ksiar bad pyndeng ha ka ryndang jong u Hangta u paidbah u risa laisien

Sa uwei na ki lai myntri u leit shim lai tylli ki suloi bad ka stieh rupa napoh iing-sad U siat laisien siat da kita ki suloi bad pynliem ka stieh rupa ha kjat u Syiem U nguh ngon bad noh lai kyntien kwai bad ka ksiar ka rupa katba u sngewbha ban ai Nangta wan noh ka jingai sngewnguh sa da u paidbah, u bakhraw ne baduk kumjuh kat la i bor

Dep nangta ki tem sa ka ksing ka nakra, ki siat ki suloi ki man, bad ki pyniap sniang pyniap masi ban long sa ka khawai ka dawai, ïa ka bám ïadih sngewbha baroh shisngi

U Syiem nangta u sa ai ki nanti kyriop ksiar bad ki jaiñkup banat ia ki myntri bad ki lyngdoh ka hima Ka rukom thung syiem Sohra, ba dang leh haduh mynta, ka kham bniah ïa kane shibún

Ki kam pynkhamti ia ki—Ki jait syiem bad ki jait lyngdoh ki long ki jait jong ki kam raid kam hima, ïa kiba la pynkhamti ha ki da ki bakhraw bad ki khun ki hajar Kumta kim long ki jait jong ki Iawbei Tynrai, ne Iawbei Tymmen ne Iawbei Khynraw kumba ïalong kiwei kiwei ki jait baroh Shuwa ban pynkhamti ki bakhraw bad ki khún ki hajar ki da tang ia kata ka jait ka kpoh ne ka iing ba kin long kiba bit bad ba lah khlem sang ïa lade ban shim ban buh ïa ka spah ka phew jong ki iap-duh ïap-tan, ne jong kito ki bam don ba kam ha ka hima, ne wat ïa ka jong kiba sa-shwar, sa taro bad sa-thlen Nalor nangta kan long kaba bit bad ba lah de ban bah ia ka niam-lap niam-im u bakhraw bad u khun u hajar, lada donkam, khlem pynbyrsih la ka jong ka ïing ka sem ne ka jait ka kur Nangta de kan bat Ia ka nar ka bili, ïa u saikhúm u saiteh, ka kuna ka kaid, bad u sympat u marit, ruh khlem ka sang ka ma sha lade

Ym don jingthikna shuh mynta na kino ki jait syiem jait lyngdoh la tang ia ki Namar ba la tang ha la ki raid ki raid ne hima hima ym don jingiadei kur ei ei na kawei ka jait syiem bad kiwei pat jong kiwei pat ki raid ne hima, lait sa tang haba ki ïamih na kajuh ka kpoh mynnor ne ba iadon ka jingïadei snam na ka jingiashongkha shongman pat hadien

KI JINGKYLLI IUNIBARSITI

1955

Iathuh ïa ka jingwan mih ki Jait Syiem bad ki Jait Lyngdoh ha ka seng raid bad seng hima u Khasi kat kum ka jingiathuh I Dr Lyngdoh—(12)

1961

Jer bad batai ia ki 'mawniam' bad 'ki mawbynna niam' ha ri Khasi kumba ñiew i Dr H Lyngdoh 10

1964

Balei u Dr Lyngdoh u ong 'Ki jait syiem jait lyngdoh'? te, kim long ki jait jong ki iawbei tynrai ne ki ïawbei-tymmen ne ki iawbei khynraw? Iathuh ïa ka jingbatai jong u shaphang kaba sci ïa kine ki jait Phi don ei ei ban kynthoh ia ka jingbatai jong u? Shim ia ka kyrieng 'Longdoh' ne ka jingpynïaryngkat ne ïadei jong u ia u *Basan raid* bad u *Lyngdoh raid* 15 × 5

1966

Thoh lyngkot shaphang kine harum —

(a) Ka iawbei, (b) U suid-nia, (c) u phan u kyrpad (10)

Lane

(a) Maw nam (b) maw-kiaw, (k) mawkjat, (d) ka mawbah pepbah, (e) maw-um koi

1967

Thoh shai shaphang ka dustur ban thung syiem tang na ka jait syiem Kynthoh shaphang kane ka dustur kumba phi iohi maphi? (10)

1968

Kaei ka jingthmu jong u Khasi ha kaba u thung ia ki mawbynna? Thoh lyngkot shaphang ki maw-niam, ki maw nam, ki maw-kjat, bad ki maw umkoi 15

KI JINGKYLLI IUNIBARSITI HA KI ESSAY (B A)

1954

7 Thoh essay, shim kawei na kine ki subject —(20)

(a) Ka nongrim ha kiba u Khasi u tei ia ka Hima ne u seng hima

(b) Ka jingiatylli ha ka State Assam

(c) Ka kiad ka jingpynduna ïa ki pata bad ka jingmih na kata —tai nia shaphang kane

1955

7 Thoh essay ia kawei na kine ki subject harum — (20)

(a) Ka jingshlei um ha Assam, 1954

(b) Ka jingiakyn-at hapdeng ka United States of America bad ka Union of Soviet Socialist Republics bad ki jingmih na kata

(c) Ka Science bad ka suk pyrthei bad ka hima

1956

7. Thoh essay, shim tang kawei na kine harum — (20)

(a) U Hydrogen bomb bad ka jingïasaidthma pynsuk pyrthei mynta

(b) Ki Tribal Areas ha Assam bad ka jingsynshar ïa ki mynta *lane* hapoh kine laiphew snem ne

(c) Ki lynti ki syngkien, ka leit ka wan, 'ka pyrthei ka la nangrit mynta'

1957

7 Thoh *Essay* shaphang kawei na kine harum—(20)

(a) Ka jingïaleh lang ka long ka bor

(b) Ka Suez Canal bad ka ri sepngi

(c) Ka UNESCO

1 58

7 Thoh *Essay* shaphang kawei na kine harum—(20)

(a) Ka jingsynshar hapoh ka District Council bad ka jingim jingroi jong ki riewlúm ha ki Autonomous District ha Assam

(b) Ka Hindi na ka bynta ka Indian Union

(c) Ka Kashmir

1959

7 Thoh Essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — (20)

(a) Ka *Democracy* ha *South* bad *East Asia*

(b) Ka jingkyrmen ka long ka nongsynrán kaba kham bha ban ia ka Jingtieng

(c) Ka *International Geophysical Year*

1960

8 Thoh Essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — (20)

(a) U Bnai, ka Suin bad ki riewstad mynta

(b) Ka jingtei ia ka jinglong babha

(c) Ki *Community Development Projects*

1961

8 Thoh Essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — (20)

(a) Ka India bad ki *Five Year Plans*

(b) Ki *Industries* ha Assam.

(c) Ka China mynta bad ki hima ba la khap pud bad ka

1962

8 Thoh essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — (20)

(a) Ki kot Khubor ha ka pyrthei mynta

(b) Ka jinghikai shipai ia kiba dang shong skul ne Kollej

(c) Ka jingaiiaid bad aipateng sha ka kynthei napdeng ki Khasi-Pnar

1963

8 Thoh *Essay* ha ka ktien Khasi shaphang kawei na kine harum — 20

(a) Ka Riti Iohpateng, Hiarpateng bad u Khasi —u Khasi Hyndai bad u Khasi Mynta

(b) Ka India bad ka China hapoh kine ki khyndiat snem hadien ka jinglaitluid ka India, haduh mynta

(c) Ha ka *Society* ki Khasi, ki kynthei bad ia ka iing ka sem, khamtam ha sor bad hapdeng ka pyrthei shai mynta mynne

1964 (Old course)

7. Thoh *Essay* ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — 25

(a) Ki Thma bad ki Jingiakhih ha *South East Asia* ha kine ki por mynta, bad ka jingktah jong ki ia ka pyrthei 'East-West '

(b) Ka University, ka University na ka bynta ki paid Riew-lum , ka jingmyntoi bad ka jingduh jingmyntoi

(c) Ka Ri, ka Hima ne ka Jaidbynriew ka ïoh ïa ka Jingsynshar (Government) kaba ïadei ïakop hi bad ka jingïong jong ka.

1964 (New course)

6 Thoh Essay (Jied tang kawei na kine harum) — 20

(a) Ka jingdonkam ban pynroi ïa la ka ktien Khasi

(b) Ki United K-J Hill Autonomous District Council—ka jingroi ka ri hapoh ka jingsynshar jong ka

(c) 'Ka hok ka kyntiew ïa ka Ri

(d) Kumno phin pynroi ia ka trei ka ktah bad ka rep ka riang ha kane ka Ri ?

(e) Ka Emotional Integration

1965 (Old course)

7 Thoh Essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — 25

(a) Ka *Culture* ki Khasi Pnar, bad ka jingsan jingroi ka thohkot thohsla bad ka jingpulekot pule sla ki nongrim ka jingsdang mynta

(b) Ka jingieit-ri ki khynnah samla, kiba la iaw, ki riewtymmen, ha la ka kyrdan ? ki khynnah shongskul bad ki kam *politics* ka Jingieit-ri kaba shisha bad ka lympung jong ka ha ka pyrthei mynta

(c) Ka Rympei, ha ïing ha sem bad ha jinglong briew man briew, ka buit ka akor ha pyrthei, ha shnong ha thaw

1965 (New course)

6 Thoh Essay ha ka ktien Khasi shaphang *kawei* na kine harum — 20

(a) Ka Ri India ha kine khyndiat bnai hadien ka jingkhlad noh u Prime Minister ba don nam jong ka, u Jawaharlal Nehru ki sngi bakhadduh jong u Prime Minister Nehru ka jingkhlad noh jong u ka Cabinet kaba thymmai jong ka India hapoh u Lal Bahadur Shastri, Prime Minister bad kiwei

(b) Ka U N O, ki kam iarap ban pynsuk thma ne ban pyn pa hara lem sawdong ka pyrthei ha Korea, ha *Gaza Strip*, ha Indo-China, ha khap Indo-Pakistan, ha Belgian Congo—jied kiba phi sngew ba ki long kiba kham kongsan

(c) Ka jingshongskul bad kollej ka University (Post-graduate) ka jingdonkam ia kine ki kyrdan bapher bapher ka jing pynroi ïalade da ka jingïaipule bad ki lad babun ba ngi lah ban pyndonkam ban nangpynroi shuh shuh

1966

6 Thoh lyngkot ha ka ktien Khasi shaphang kawei na kine ki lai tylli harum — 20

(a) Uno-uno u rangbah uba la iashimti lem ha ka jingialeh na ka bynta ka jinglaitluid ka ri India (freedom fighter)

(b) Ki kynthei kiba la iashim bynta lem ha kata ka jingialeh (women freedom fighters)

Lane (c) Ka jingiapynlong kawei ia ka ri India (national integration).

1967

6 Write an essay in Khasi on *one* of the following subjects — 20

(a) Agriculture in the Khasi and Jaintia Hills

(b) Ways and means for developing the hill districts of Assam

(c) The importance of forests and their preservation

(d) Wild life and its preservation

(e) The Language Problem in India

1968

6 Thoh *essay* shaphang kawei na kine ki sobjek — 20

(a) Ka kamram jong u khynnah skul

(6) Ka jingmyntoi jong ka jingmlien ban pule kot

(c) Ka ktien ban pyndonkam ha kaba hikai ha ki *college* ne ki *university*

(d) Kumno ban pynkhlain ia ka jinglong kawei ha ri India

(e) Ka jingim ha la shnong

(f) Ka akor babha

KEITH CANTLIE, M A , I C S ,

KA AIÑ U KHASI

Ka bynta ka ba ar

Ba la pynkylla

Da

U T CAJEE, B Sc , B L ,

Bynta II

Bynta III

CONTENTS

PART I

PART II

PART III

APPENDIX

KA JINGTHOH AI LYNTI IA KA KOT "KA AIÑ U KHASI"

Ia kane ka kot "KA AIÑ U KHASI" la thoh ha ka ktien Phareng da u Sir Keith Cantlie, M. A (Aberdeen) *Bar-at Law* of the *Indian Civil Service Deputy Commissioner of the Khasi and Jaintia Hills*, 1930 34 Ia ka kot la ai kyrteng "NOTES ON KHASI LAW"

Ka jingai jingmut jong uwei u riewsaid Assamia ba u shem jingeh ha kaba ïadei kam shaphang ki Aiñ ki dustur ka ri Khasi ha ka jingkashari ka la pynlong ia u Sir Keith Cantlie ban sdang lum kaba dei ia ki aiñ Khasi ha kane ka kot La shibun la thoh shaphang ki Khasi ha ka kot u Colonel Gurdon 'THE KHASIS" hynrei kaba dei shaphang ka aiñ ki dustur na ka liang bishar khadar, ym pat shym la ktah hangta, ban pynbiang pynhun ïa ki riewsaid bad nongbishar ïingkashari

Kumta da kaba lum jingtip bad wad jingïarap na kiba bun ki rangbah nongbishar bad plidar Khasi u la lah ban pynmih ïa kane ka kot Ki rangbah kiba la long ka jingiarap kaba khraw ïa u ki la long u Mr David Roy jong ka *Assam Civil Service* uba la pynthoh ruh katto katne ki lynnong. Nangta u la shim jingiarap na u Rai Bahadur Dohory Ropmay, u nongbishar uba la mlien bha, na u Rai Sahep Hormurai Diengdoh kaba dei ïa ka shongkurim kupai, na u Mr G Nalle de ïa ka jingïohpateng

Nalor nangta u la ioh jingthoh lyngkot badonkam eh na u Mr Josingh Rynjah bad na u Mr Wiscott pat shaphang ka aiñ kbyndew ba sha Jowai

U Jogidhon Roy, Wahadadar na Shella u la ïarap shaphang ki dustur Shella. Shibún na ki jingrai

mukotduma bad riport u la shim kylluid mynsiem war na u Mr Dentith, I C S, *Deputy Commissioner*

Ka Bynta II kaba don ki Lynnong XII XIV ka kham ktah eh ia ka jingoh khajna khyndew ban ïa ka aiñ khyndew

Ka Bynta III kaba kynthup ia ki Lynnong XV-XXII ka ïadei bad ki Hima Khasi

U Mr T Cajee, B A, B Sc, B T, B L, u la kylla Khasi ïa ki Bynta II bad III, marshiteng jong kane ka kot u Sir Keith Cantlie, ha ka snem 1938, kumta ka kyrteng ba la dei ban ai ka la dei ban long, kumba don ba ong, "KA AIÑ KHYNDEW KA SORKAR PHARENC HA RI KHASI JAINTIA" ha ka jaka KA "AIN KHASI" kaba thew ia ki Bynta baroh lai jong ka kot baroh kawei

U Mr Cajee, nalor ba u la kylla Khasi bha ia ka, jait ba u dei u B L, u la buh ruh ha man kaba kut jong ki lynnong ïa ki Jingkynthoh (Critical Remarks) jong u kiba kordor shibun eh ia ki riewpule Don katto katne ki jingeh ha kaba kylla Khasi namar ka jingkyrduh ktien Khasi ba ïadei ïa ki ktien Aiñ, hynrei la katta ruh, ka jingpynwan ïa ka sha ka Khasi ryngkat bad kiba bun ki ktien aiñ bad khyndew (technical terms) jong ka juk riewshai mynta ka long kaba dei eh ia ka ban ai jingiaroh bad bud nuksa

Na ka bynta ka jingmyntoi kito ki bam ïoh ïa ka kot u Sir Keith Cantlie, ha ka ktien Phareng, ngi buh ïa ki kynthup (Contents) jong u ba hà ka kot, ka ban pynpyrkhat ba la dei ban kylla sa ïa ka Bynta I de sha ka Khasi, na ka bynta ki riewshongskul, riewpule kot pule sla bad riewwad jingtip ba da tih naduh dyngkhong ïa ki Aiñ bad dustur ka Ri la jong

F M P

Ka Jingai lyngkot ia ka jingim u Mr T Cajee

Ki nongthohkot bapawnám baroh shikatto, kumba la kdew sha khmat, ki sdang ban mih na shaphang Mawmluh Sohra Ka daw jong kane ka long, kawei namar ia ki kot pule ha skul la pynmih nyngkong eh ha shnong Sohra, da ka jingpoi nyngkong eh ki mishoneri hangto Kawei pat, ka long namar ia ka ktien Sohra la shim kum ka ktien thoh ktien tar ha ki ri lum Khasi Jaintia baroh kawei Hynrei ngi lap hadien ynda ka Sor ka la kynriah noh sha Shillong, ba ki nongthohkot bapawnam ki sdang ban mih pat na sha pdeng ki lum ri Khasi bad ka la nang par kylleng kylleng

Une pat uwei na ki nongthohkot badang shen, kum ban ong, u la wan mih na ka shnong Laitkynsew, kumba hynñiew mail shathie na ka shnong Sohra Kane ka shnong Laitkynsew ka don ha khar u lúm uba itynnat, na uba lah ban ïohi jngai jngai katba ka khmat ka lah ïa ka ban kot, ïa ka ri dkhar, bad katno ka jingitynnat jong ka ha ki por lyiur ha kaba ka ri dkhar baroh kawei ka dap um hin ly-hin kum ka duriaw ba da ka snam por khmat lyïur bad da ka ïor ne u thah por khmat synrai Haba phai pat sha ki lum ri Khasi iohi ïa ka jingnoh ki kshaid Mawsmai Sohra Mawmluh ba ki saw ne ki lieh kumba thad ne wah jaiñ u dubi ha u tyllai baroh shilynter ki riat ha sham sham, khamtam ia ka kshaid Dain-thlen rvngkat bad ka jingiohsngew ia ka jingkyrhuh lem bad ka jingïohi ia ka jinglyng uh tdem tang shu rngaw ka bneng khyndiat, khamtam de ia ka Kshaid Nohkalikai kumba pynnoh khroin jaiñboh u rangkynsai ka thaiñ Shella Ka long ruh kaba donnam ha ka histori jong ka ri Khasi na ka jingïalehthma Mawmluh jong ki syiem ba na ka Hima Khadsawphra, ba lah ban shem ha ki jingthoh ha ki bún ki kot ba la pynmih, kum ha "Ki Dienjat jong ki Longshuwa" jong u *Father* Bacchiarello ba la thoh da u Babu Rabon Singh, nangta ha "Ka Histori ka ri Khasi'

jong u Babu B K Sarma Roy, bad ha "Ki Syiem Khasi bad Synteng" jong u Dr H Lyngdoh. Namar ba ka shnong ka long ha khiar lúm, kam don jingrep jingriang ka ban da biang, bad ym mih soh mih pat kat ban dap, kumta ba ki briew ki im duk bad trei shitom, hynrei kane pat ka la pynmih ki riewshong skul bad riewwad jingnang jingtip shaduh bar ri India la sha sepngi ne phang mihngi kumjuh

La kha ïa u Bah Theodore Cajee ha ka snem 1902 ha kane ka shnong Laitkynsew Ynda u la lait ïa ka Skul Pdeng ba ha kane ka shnong u la kiew sha sor Shillong ban pule sa ha ka Skul-Heh bad u la pyndep ïa ka Matrik ha ka snem 1922 Nangta u la hiar sha *Calcutta* ban leit pule shuh shuh ha ki Skul Bah ha ka jingstad saians bad u la pyndep ïa ka B Sc , nangta u la rung sa ha ka Iunibarsiti bad u la ïoh ïa ka nam B L Hadien kata u la ïaleh ïa ka B. A, ha ki ar tylli ki sobjek, ka English bad ka Khasi bad u la ïoh nam B A, ha ka snem 1937 Sa nangta pat u la pyndep pat ïa ka B T katba u la nang hikai Khasi ha *St Edmund's College* Kumta ba lah ban thoh hadien ka kyrteng jong u ïa ki nam B A, B Sc, B T, B L, U la long uba nyngkong eh ban ïoh saw tylli ki nám napdeng ki Khasi

U la ïaleh ruh ïa ka ilekshon ban long *Ward Commissioner* ha ka Shillong *Municipality* U la jop bad kiew ban long u *Vice Chairman* ha kata ka kynti U ïaleh ilekshon ban long pat u M D C ha ka *District Council* bad u la kiew ban long u C E M jong ka bad u la neh ha kane ka kam haduh un da ïap ha ka 17 tarik u Lber 1963, khatar sngi shuwa ka sngi ïap u Tirot Singh Syiem

Ki kot ba u thoh —Ka kot kaba nyngkong eh ba u la thoh, ka la long "Ka Histori jong ka Ri Assam" Kaba khambun ka jingtip ba u la lum ka long na

ka kot "A History of Assam" ba da u Sir Edward Gait K C S I, C I E, uba la shongthait noh na ka jinglong I C S, jong u, bad na ki kot ki sla de ba la lum da une u Sahep Ka jingtrei jong u Mr Cajee ka la long kaba la leh kyrkieh eh, hynrei ka la pynbiang ïa ka jingdonkam ka ri bad la nang kham pynbha shuh shuh ha ka jingshon kaba bud, bad haduh mynta ym pat shym la mih kot ka ban kham bha ban ïa ka ha kane ka lain

Nangta ka jingiohi bad jingpule jong u ïa ka kot "Notes on Khasi Law" da u Sir Keith Cantlie, M A, *Deputy Commissioner* jong ka Khasi bad Jaintia *Hills*, ba la pynmih ha ka snem 1934, ka la pynpyrkhat ïa u ban shu kylla Khasi noh ïa ka U la ïohi lypa ïa ki jingkylla ba bún ba lah ban mih hadien habud ha ki hok ki riti bad ki aiñ ki dustur jong ka ri, katba ki briew ki nang shai, ka sor Shillong kan nang heh, ki jaitbynriew na sha kylleng kin wan buhai shnong ha kine ki lúm ba itynnat bad ba pyngngad jong ngi, ka jingtlot bad jingduna jingnang jingtip jong ki Syiem Khasi bad khatduh khatwai ba u don ka jing sngewthuh ba ka jingsynshar Bilat kan sa iaid noh sha ka jingsynshar hi

Ryngkat bad ka jingsngewthuh jingmut lang bad u *Father* G Costa lem bad u *Brother* H Elias (ba la long *Father* pat hadien) u la shimti kum kawei ka bynta ban pynlang ha ki jingmih ter-ter jong ki kot Khasi ki ban long kum ka kynja "Encyclopaedia' ïa ka ktien bad dustur Khasi da kaba shu kylla Khasi noh ïa ka kot u Sir K Cantlie, la kumno kumno ïa ki Bynta II bad III, ki ar tylli ki bynta ki ba khatduh eh U la leh ka kam kaba khraw shibún eh bad kam long ka kam kaba kai shuh wat tang ban shu pyrkhat ban leh ïa ka U la jop ha kaba leh ïa ka, bad nalor kata u la pynlong shuh shuh ïa ki jingkynthoh jong u kiba

kordor shibun eh, na ka liang ka jingtip aiñ jong u, na ka liang ka nia ka jutang bad khatduh khatwai na ka liang ka jingplaid ïa ki khmat u khún Khasi u khun Khara ba lada um kyndit bynriew noh bad peit kloi ki khmat, un sa noh riat, ba u la don mynta ha tmier riat bah riat san, kumba iohi hi u Babu Soso Tham

XII KA AIÑ KHYNDEW HA RI JAINTIA

1 *Ki khyndew Jaintia hapdeng ki snem 1835 bad 1882*—Ka ri Lúm Jaintia ka la kylla hima Sorkar naduh ba la pynkhein ïa u Syiem Jaintia ha ka snem 1835 Ha kata ka por ym pat shym shim khajna ei ei La ju phah tang uwei u lang-shynrang man ka snem, kum ka rukom ainguh Syiem kaba da ki Doloi sha u Ejent Sorkar ba ha Sohra

Ynda ha ka snem *1851*, 16 snem hadien pat, ha ka riport u Sahep Allen sha ka Sorkar Bengal u shem ba don ki khyndew hima ne Raj ha ri lum, katto katne na kita la bat da ki rangbah hima kum ki jaka shakri Kum kita ki khyndew ki don ha ki *11* tylli ki jaka Doloi Namar bam don nongpyniaid bathikna, hadien ia kine ki khyndew la bat da ki Doloi, ryngkat bad ki rangbah hima, lane da ki briew ki bam dei hok

Ha ka snem *1859*, 8 snem hadien pat la phah nongthew khyndew da ki khar Bengal ban thew ia kine ki jaka Ha ki *15* tylli ki ilaka jong ki Doloi la shem ba don ki khyndew Raj, ki khyndew jong ki Doloi ryngkat bad ki rangbah hima kum ki Pator, Basan, Piion, Sangot, Duhalia, nangta ki khyndew Lyngdoh, ki khyndew ki Sanna bad Bhandari, kata ki Shokidar ia ka jingmih ka khyndew, bad katto katne ka khyndew ki nongleh puja bad ki shakri Syiem Ia kine ki khyndew ym shym pyrshang bat ne pynïaid da ka Sorkar Phareng.

Ha ka snem 1860 ka Sorkar ka la sdang buh ka khajna ing kaba shityngka shi ïing kaba la pynkhih thma shisyndon Nangta ynda la jem ka thma, ka Sorkar ka la nang pynmih sa ka jingshim bai stamp na ka jinglaleh mukotduma, ka jingshim khajna na

ka jingïoh ha ka kamai kajih, bad ka jingshim musul na ki jingdie dieng bad jingdie dohkha. Kane ka jingleh ka Sorkar ka la pynbthei ïa ka thma pyrshah Sorkar ha ka snem 1861, kaba la neh 15 bnai, hadien ka jingleh mushlia u daroka ïa ka jinglehniam ba ha Jaintia

Ha ka snem *1867*, sa u Sahep Khynnah, u Shadwel u la ïoh hukum ban phah thew ia ki khyndew rep ha ri Jaintia bad tang da ki lai ngut ki nongtrei hapoh shitlang la pynmih riport kiba khlem nongrim Bún na kita ka long tang da ka jinglum jingtip na ka jingiathuh ki Doloi ki bam don jingnang jingtip La buh ba na ka khyndew rep pynthor tista ba la khot hali, shipawa ei ei ka dei ka jong ka Sorkar ne ka khyndew Raj bad sa shipawa tam pat ka long ka jong ki hali kynti ki jong ki briew, katba shiteng ei ei pat kaba sah ka hap ha ki khyndew rep lum ha kiba ki nongrep ki kynriah jaka nawei shawei

2 *Ka jingshem u Mr Heath, u Sahep Khynnah, ha ka snem 1882-1884*—Ha ka jingtohkit u Mr. Heath, u Sahep Khynnah, u la riport kumne shaphang ka aiñ khyndew U la pynbynta ia ki *19* ki ilaka jong ki Doloi ha ki *saw* bynta

Ha ka bynta ne kyntoit kaba *nyngkong*, ha ki san ilaka Doloi, ka *Nartiang*, *Nongjngi*, *Mynso*, *Shiliang-Myntang* bad *Nongphyllut*, u la lap shibun ka dew hali ne pynthor baden kba jong ka Sorkar bad jong ki ri kynti ki briew Don ruh ki jaka rep lum kum ia u kba u krai, ha ki bam long dew hali

Ha ka kyntoit kaba *ar* ki san ilaka Doloi, ka *Maskut*, *Jowai*, *Nongbah*, *Shangpung* bad *Raliang*, u lap ba don kham bun da ka dew hali

Ha ka kyntoit kaba *lai*, ki saw ilaka Doloi ka

Amwi, *Rymbai*, *Sutnga* bad *Nongkhlieh* ym lap dew hali satia

Ha ka kyntoit kaba *saw* ki san ilaka Doloi, kaba kynthup ia ka *Darrang*, *Nongtalang*, *Satpator*, *Lakadong* bad *Narpuh*, kiba long ki jaka ri War ha ki ianab shaphang shathie, u lap ba don ki bri tympew bad ka jingrep lum ia u kba u krai, hynrei ym don dew hali

U la thaw sa kawei ka kyntoit kaba *san* ia ki saw sordar ka ri Bhoi kiba shaphang shatei lam mihngi, ha kiba la don ki *Mikir* bad ki *Kuki* Ki long mynta ki ilaka Doloi jong ka Bhoi, *Mynriang* bad *Saipung* Kine ki don tang ka rep lum da kaba shu thang khlaw ba khot *jhum*

U shem kumta ba don *ar jait* ki dew hali ne baden pynthor Shijait ka long ka jait khyndew ba lah ban pynpoi um da ki nur um ba la shu ring na ki wah Ha kane ka jait khyndew lah ban rep kba man ka snem Kawei pat ka jait ka shu shaniah ban ioh um tang na u slap Ha kane ka jait khyndew la rep kumba lai snem lynter hadien kata la iehnoh shrah pat kumba saw ne san snem, ia kaba lah pat ban pyndonkam pa pyndonkam biang hadien habud

Ka *dew hali* ka lah ban long ka ri-kynti jong ki briew hi lane ka lah ban long ka ri shakri jong ka Sorkar Hynrei namar ba ka Sorkar ka shu iehnoh kumto khlem pyndonkam naduh ka jingpynkhein syiem, ki Doloi ne ki rangbah shnong ne ki nongshong shnong hi ki lah ban rep mon ia ka

Ia ka *jaka lum* bam don ba kam kynti la khot ka *Government Waste* na ka liang Sorkar, kumta ba la dawa kum ka jong ki briew ban pyndonkam katba mon La ju kham dawa ri kynti da ki briew ïa kito ki jaka lum ha kiba don dieng kseh Ha ki kyntoit

bam don hali lajan baroh ka khyndew lum la am da ki briew kum ka ri kynti ïa kane ka jait khyndew ba duna sboh ïa iehnoh shrah kumba khatsan arphew snem

Ki rangbah shnong ki long ki nongïarap ïa u Doloi bad la siew tulop ïa ki da kaba ki bat kynti katto katne ka khyndew Ia ki rangbah shnong la jied paidbah napdeng ki katto katne ki kui bad ia ka jingdonkam katno ruh la rai da ki rukom ba ju leh naduh hyndai hynthai mynbarim bajah U Syiem Jaintia u ai bat khyndew ia ki, la ka don ka jingsuba sniew ba ki Doloi ki la lah die ia ki katto katne na ki, bad ki bat khyndew shakri pat na ka bynta ia lade

Ki khyndew ba bat da ki nongpuja ki long kiba thikna Ki khyndew ba bat da ki Kamai, kum ban ong noh, ki long ba ki pyndap tiar pyndap tar na ka bynta ka jinglehniam lehrukom ha shnong ha thaw Ki Lyngdoh ki bat shibynta na ka bynta ïa lade bad shibynta pat ban pynmih ia ka jinglut jingsep ha kaba lehniam lehrukom ha shnong ha thaw

Ki *khyndew Raj* ki long ki mar kynti ki Syiem kiba pynbeit ban ai wai khyndew ha ki briew kiba siew baiwai lyngba ki Doloi Ia ki khyndew ba bat ki Sanna bad ki Bandhari, kata ki Shokidar, ia ki baiwai lah ban siew lyngba jong ki hi sha u Doloi

Don jingong ba u Syiem u bat ia kine ki khyndew Raj na ka bynta ka jingpyndonkam ïa lade hi, katba kiwei pat ki ong ba u ai khyndew bam ia la ki kur kynthei

Na ka bynta ka jingiehnoh lynokar ia kitei ki khyndew bun bun snem, la shem ba ha ki katto katne ki shnong ïa ki Ri Raj la bat da ki khun ki hajar, ha kiwei pat ki shnong la bat da ki rangbah shnong bad ruh da ki briew ia kiba la shah rep da kine ki rangbah ne tymmen shnong

Don ka ılaka Doloı ha kaba u Doloı u bat khyndew katto katne hana ban sıew ïa ka jınglut jıngsep jong ka jınglehnıam khrukom ha shnong Ia kaba sah na ka khyndew pat la bat da kı brıew kıba ong ba kı sıew baı puja katba ha ka jıngshısha kım shym sıew eı-eı Ha Nongbah ïa kaba sah na ka Rı Raj la aıwaı da kı traı shnong, bad ıa ka jıngmıh la pynlut ha ka jıngkñıa shnong Kı khyndew jong kı Sanna bad Bandharı (kı shokıdar svıem) kı long beıt ka mar kyntı u Syıem bad kı Sannı bad Bandharı kı long tang kum kı nongpynıaıd ne nongpynlum khajna ıa u La shem ba kıne kım ju deı sıew eı-eı, ne la shu ong ba kın deı ban sıew ha kaba ïarap pynlut ha kı jıngkñıa shnong

3 *Ka jıngtyrwa u Mr Heath shaphang kı jıng oh khajna ha Jaıntıa*—U Mr Heath u buh *saw* kı jıngtyrwa kum kı lad ba lah ban shım khajna na Jaıntıa Ka jıngtyrwa ba *nvngkong* ka long ba lah ban shım tang da ka khajna ıng Hynreı kane ka don ruh kı jıngduna, namar da kane la pynryntıh lang kumba syrpaı bad ba rıewspah bad ba duk Kane kan ban khıa ïa kıba duk lymda pynhıar ıa ka dor khajna ıng kat ban ïalah sıew lem kı kup-shılıang kı sem shılıang, kı kup-knup kı da trab baroh La katta ruh u Mr Heath u sngewdeı ban bat da kane ka jıngtyrwa

Ka jıngtyrwa kaba *ar* ka long ba lah ban shım khajna kaba kyllum lang ïa baroh kı dew rep Shaphang kane don ka jıngeh kaba khraw bah khraw san Kan long kaba eh ban ïaı thew ïa ki dewrep haba kı nongrep kı ïaı kylla jaka man ka por bad ıehnoh shrah pat hadıen Kan long kaba luksan shıbun bad ka kam kaba khıa ban ïaı pynthikna ïa kane man ka teng

Ka jıngtyrwa kaba *lai* ka long ban shım khajna ïa ka dew halı Sorkar bad ïa kı jaka rep lúm baroh Hynreı lah ban pynsıew bad ka khajna ıng ïa kıto kıba jıa shong khlad na kı jaka rep khyndew, lane

ia kito kiba ka jingsiew ka rit eh ne dang duna na ka dor ba katno re katno ha kaba siew khajna khyndew Ka jingeh ha kane ka jingtyrwa ruh ka long ha kaba thew khyndew ka ban pynthikna na ka jingiai-kynriah jaka ki nongrep dew Sorkar, khamtam ha ki jaka rep lum, sriem kum ha katei kaba ar haneng

Ka jingtyrwa kaba *saw* ka long ban shim khajna tang na baroh ki dew hali dew pynthor ryngkat bad ka khajna iing na kito ki bam don dew hali lane kiba dang siew duna na ka dor ba la buh ia ka jingsiew khajna khyndew Ha kane ka jingtyrwa u Mr Heath um shem jingeh ei ei kaba khraw Un pynlong ba baroh kito ki hali Sorkar bad ki hali ba kam kynti da ki briew kum ki ri-kynti jong ki ba yn thew, yn oh khajna bad yn ai pata Kumta lada ka khajna khyndew jong uno uno, ong noh, ka duna ia ka 2T-8a ka dor khajna iing ba u tyrwa, un pynwan noh da ka khajna iing tangba yn pynduna noh, lada leit jia ba ki la siew ïa ka khajna khyndew Kat kito kiba la siew 2T-8a ne shaneng na ka khajna khyndew kin lait siew ka khajna ïing

Ia ki hali kynti jong ki briew ba la khot ki *hali bumaj* ha ka ktien Pnar, yn shim khajna lut salonsar Hynrei ki trai khyndew kin lah ban die duh, ne ban ai wai pateng ne ban buh bynda ia ki lada kim lah pyndonkam hi. Ia ki hali Raj ne hali Sorkar pat lah ban ai wai ha ki briew tangba ki ban nym donbor ban die shawei, ban buh bynda ne ban ai wai Kiba bat khyndew ha kata ka por kin kham ioh ka jingpyrkhat ba kham kyrpang ba kin pyndonkam Ia ka khyndew ba bat da ki rangbah shnong yn ïapynbeit bad ki ban siew baiwai snem, hynrei ki tang shu duh ka jinglong rangbah shnong ka jingaiwai ruh kan shu sangeh Ia ka sangeh noh Ki Lyngdoh ki ïoh ka jinglapynbeit khajna katba donkam kaba bad' ki hi , tang ki Sanna bad ki Bandhari te ki báp siew pura ka khajna. Yn pyllait siew khajna ïa ki nongpuja

Ka jingong u Mr Heath ba ka dew-hali kaba shaniah um ha u slap ka khyndiat eh ban iapyrshang bad ka dew hali kaba ioh um na ki nur um kam ïahap shuh mynta katba nang iaid ki sngi ki por Ka jingpynrung thymmai ia ka sboh shyieng ha kine ki dew hali ka la pynlah ia ki nongrep ban rep man ka snem ha ka jaka ban iehnoh shrah saw san snem hadien man la ka lai snem

4 *Ka jingpynmih hukum ka Sorkar ha ka snem 1884 ha ka jingtyrwa u Mr Heath*—U Ship Komishnor u ïahap jingmut bad u Mr Heath ban iehnoh kaba kren ei ei shaphang ki dew rep lum Sorkar namar yn nym ïai lah ïoh briew ban pynbiang ïa ka jingdawa ka kam na ka jingïaikynriah jaka jong ki nongrep Hynrei dei ban pynbna paidbah ba ka Sorkar ka shah ia ki Pnar ban ïai rep ha ki dew lum khlem siew ei ei La katta ruh ka buh pud ba kan nym shah iano iano ban kam jynduh ne kam ci kum ki ka jong hadien habud, ne ban phah siew bai luksan ia ka Sorkar lada jia ba donkam shna surok ne shna ei ei kum kata ha kito ki khyndew

Hynrei ka Sorkar kan shimti ne shim kynti ha lade ia ki hok ba dei ha ki dew hali Raj U Ship Komishnor um mynjur pat ban shim khajna na ka dew ri kynti ki briew, ka bam long khyndew Sorkar, hynrei ba kan kham bha ban shu shim beit da ka khajna iing ia kiba kum kita U Pnar uba siew ii kata um donkam ban siew tam shuh na ka bynta ba u rep ha la ki dew ri-kynti Hynrei uba bat jynduh ïa ka dew Sorkar u dei ban siew baiwai kum ka dak ka jingithuh ia ka jingbat hok ka Sorkar

Yn ym shim khajna ei ei ia ka khyndew ba bat da ki Doloi bad ki rangbah shnong na ka bynta ka jingtrei kam jong ki, kumjuh ruh ia ka khyndew ba bat da ki Lyngdoh bad ki nongpuja Lait nangta baroh kat kiba bat ia ka khyndew Sorkar kin hap siew khajna

Ka jingiapher ba kongsan hapdeng ka jingtyrwa u Mr Heath bad ka jingpynmih hukum ki Sorkar ka long hangne Namar ba ka khajna ba ki dei ban siew ka long tang ka khajna ting namarkata ki lait ban siew khajna ia ki hali buniaj lane ki hali ri kynti, ia kito ki bam bat khyndew Sorkar Hynrei namar ba u Syiem Jaintia pat u la bat katto katne na ka dew hali kum ka mar kynti jong u, namarkata ka Sorkar ka shim kynti ia kane ka khyndew Syiem kum ka mar kynti la jong bad ka oh khajna de ha kat kiba pyndonkam ia ka khyndew Sorkar

5 *Ki khyndew ba iapher kat kum ka jingiathuh ki kyrteng u Mr Heath bad ka rukom synshar bad pynmaid ia ka jngoh khajna ha kine ki khyndew —*

Ia ki dew hali baden pynthor u Mr Heath u la pynbynta ha ki *san* tylli ki jingai kyrteng

Ia ki dew hali ba *nyngkong* la khot ka dew Raj, kaba mut ia ka dew hima ne dew Sorkar

Ia ka dew hali ba *ar* pat la khot ka dew Sanna bad Bhandari kaba mut ia ka khyndew ba la buh bynta na ka bynta ki nongap ne shokidar jong ka jingmih bi ha ka shnong

Ia ka dew hali ba *lai* pat la khot ka dew shakri hima kaba mut na ka bynta kito kiba pynlum jingmih na ka bynta ka Sorkar lyngba ki Doloi

Ia ka dew hali ba *saw* la khot ka dew puja shnong ha ka bynta kito kiba lut bai seng ha ki jinglehniam lehrukom la shnong ha thaw

Ia ka dew hali ba *san* la khot ka dew kynti ki briew lane-ki hali buniaj ba pyndonkam shimet shimet ne ia la ka ting ka ting

Ia ki dew lum pat u Mr Heath u la pynbynta ha ki *ar* tylli ki rukom jingai kyrteng

Ka shijait ka dew lum ka long ka dew kynti jong ki briew kiba bat kum ki hali kynti ba dei ia la shiing shisem

Ka shijait kawei pat ka dew lúm ka long ka khyndew bam don ba dawa ne ka khyndew ba shu iehnoh khlem rep ka Sorkar ba la khot ka *Government Waste*

Ka dew lum, namarkata, ka thew ïa ka khyndew ka bam shym rep hali, kata, ka bam shym rep kba um barobor

Ka jingpyniapher u Mr Heath ia ka dew hali pynthor kaba rep kba barobor bad ka bam shym rep kba barobor ka long tang malu mala eh Kane ka jait khyndew kaba ar ka long kata ka khyndew ka bam don ŋur um ba thikna namar bam don ki jingtei kor kiba skhem bad kiba bi ing pura bha, (permanent and proper terraces)

Ka Sorkar kam mynjur ïa ka jingong ba ki khyndew ha ri Khasi bad Jaintia ki long ki mar kynti jong ki nongrep lait noh tang ha ki hima laitluid shiteng shiphiah jong ki lum Khasi

Ha ka snem *1885* la don biang ka jingthew jingwoh khyndew tang da u dieng hapoh saw bnai ia ka dew Raj lang bad ia ki khyndew Sanna bad Bhandari Ka Sorkar ka pdiang ïa ka jingtyrwa ba ïa ka dew hali ba la iehnoh shrah la khatar snem dei ban khein noh ïa ka kum ka hali Raj

Ha ka snem *1886* ïa ki doloi la thung kum ki nonglum khajna bad ki ïoh la ka bainong ïum da ka komishon, kaba long shipawa ne shisuka na ka shityngka na ka khajna ba siew sha ka Sorkar Don ka *dkhot* ne

ka bynta na ka jingong (clause) kaba ong ba ïa ki pata Sorkar kiba *10* snem ym lah ban ïoh pateng ne ban die duh ne ban ai ei

Hapdeng ka snem *1885* bad *1929*, kata 44 snem ei-ei, ki briew ki la nang pynheh bad pynbún ia la ki hali ri kynti khlem ai jingtip sha ki nongshim khajna bad la dei ban khein kum ki hali ri kynti ha ka snem 1929 namar u Sahep nongtohkit um don sakhi ban ong ba kam long kumta

Ka rukom pynïaid ka Sorkar ïa ka jingrep hali thymmai ka long kaba sngew thamula Haba don nongpan pata ban pynkylla dew hali ia ka dew lum u pyntip ia kata sha u Doloi uba phah thew da u dieng khatar-pruh Lada don ba ujor ka Sorkar ka tyrwa ai pata khyndew noh ha uta u nongujor Lada um treh, ioh noh u nongpan pata Na kata mih kine ki jingjia hadien Don kiba pan pata thymmai ha ka khyndew ha kaba uwei pat u kam hok kum la ka ri kynti la jong, bad ynda poi ha ka jingïaleh jop u trai khyndew Don pat kiba hap shim pata thymmai na ka Sorkar ha ka khyndew kaba la long lypa ka ri kynti jong ki mynshuwa

Ka kamram tói jong u Doloi ka long ban riport lada don jingpynheh hali rieh khlem pan bor hynrei namar ba u Doloi um ïoh jingmynt6i ei ei lait noh na ki komishon kiba 25 tyngka na ka shispah, kumta u shah ba ki hali Raj kin nang kylla ri kynti da ka jingkhroh ne jingkren bhoh ki briew Ka Sorkar kam oh khajna khyndew ei-ei ne ai pata ïa ka jingrep 'ba-lúm ha ki dew-lúm bad ha kito ki them haba shu rep teng-teng Ia kine ka Sorkar kam khein dew hali ba ym rep barobor Hynrei ynda ki briew ki shna kor kiba skhem bad ba paka, ïa kata ka hali la khein hali Raj noh bad ïa oh khajna khyndew Kumba shu ong noh, ïa ka jingpynheh hali la dei tói ban shim khajna, hynrei búnsien ym ju don ba siew

Ban shem ia kiba rep buhrieh donkam ka jingthew kaba beit, hynrei ban thew lut ia ka hali Raj da uwei u briew kan shim por 25 snem, bad ha ki 15 snem ki jingkylla ki long kiba bun haduh ba ka jingbuh jingthoh kam shongdor ei ei shuh na ki jingkylla ki trai khyndew ne na ka jingai jingthew Kam long hi ka kamram jong uno uno u briew ban rai kano ka dei ka hali buniaj ne hali kynti la jong bad kano pat ka hali Raj, bad un nym wanrah ruh ïa kane ka jingkylli sha ka Sorkar ban ai rai ba kam phoida ia u

Ha ka snem *1916* haduh ka snem *1928*, kata 12 snem, ki briew ki wan pynrung ia ka sboh shyieng kaba pynlong ban rep kba man ka snem ha ki khyndew kiba ki iih kor ban ioh tang da ka um slap, khlem donkam nur um ei-ei ban wanrah um na ki wah Kine ki jait hali ba khlem nur ba don ha ka por u Mr Heath ki la kylla heh kynsan buk hadien

Ha ka snem *1916* ki trai khyndew ki leh kawei na ki ar rukom Don na ki nongrep kiba dawa hali buniaj (hali kynti) beit thik tang ia ki dew hali kiba ki rep barobor, bad kiba don ki kor kiba skhem bad ba pak i bi la shna da ka jing'ut kaba heh Don kiwei pat kiba dawa hali buniaj wat ia ki khyndew ba ha ki them ia kiba ki la iarep teng teng bad kiba la shu shna kor shna kynton malu-mala khlem da pynlut eh shibún Ynda ha ka snem *1929*, ki briew ki rep kba da ka sboh shyieng man ka snem ha kine ki jaka ba la ju rep teng teng bad ki shna pynbha de ia ki kor Hapdeng kita don ruh kiba kynthup sa ia ki rep lum bad khein ia ki kum ki ri kynti kiba pynlong ïa ki ban lait siew khajna sha ka Sorkar, ba kim dei shuh ki hali Raj

La shem ba ki brew ki dawa ïa ki dew hali ba rep man ka snem ba ki la ju don la junom, hynrei ha ka jingshisha ha ka jingthoh u Mr Heath ha ka snem 1882, la ong ba ym ju don hali ha kita ki jaka Kumta la shem ba ym shym oh khajna khyndew ei ei ia ki

dew hali kiba ki briew ki dawa ba ki la ju long ki buniaj (hali kynti) na mynbarim bajah Ka paw te ba ym shym oh khajna ia kine ki jait khyndew namar ym don nongpeit ne nongthew ha kita ki snem bad ym don sakhi ban pyni ba kata ka long kaba dang shibit

Ban pynduh ia ka jingtieng ki briew ba ka Sorkar ka kwah ban dawa shibún ia lade, ka Sorkar ka pyntip ba kam thaw hali Raj ïa ki hali buniaj, ïa kiba la shah baroh *shikatta* Kane pat ka pynlong ba ka Sorkar ka shah ia ka jingdawa jong ki snem *1916-18* khlem ujor ei ei tangba ka jingheh ka khyndew kan nym palat ïa ka 20 na ka 100, bad kin long kiba rep kba sah

Bun ki ujor ïa kane Don kiba ong ba ki hali buniaj baroh shikatta ki dei ki khyndew kiba rep kba sah katba kiwei pat ki ong ba ki hali buniaj ki kynthup ruh ia ki khyndew kiba rep teng-teng da kaba thaw kynton malu mala ban pynlang um bad ki briew ki pyndonkam sboh shyieng ha kine ki khyndew khnang ban rep man ka snem U Sahep Sorkar pat u khein hali buniaj tang ia kito kiba ki rep man la ka snem

Kito kiba ong nyngkong ba yn khot hali buniaj tang ia kiba rep kba sah ki shem ba kiba ar ki kham ïoh jingmyntói shibun Kiba ar ki ainia ba ka jingmut ka ktien hali ka thew ruh ia ki jait khyndew baroh ar, la ym rep man ka snem ne tohkhat let Ki ai daw ruh ba bun na ka khyndew ha Jaintia ka long kaba la ioh pateng ne thied kum ka buniaj (dew kynti)

Ka Sorkar ha ka snem *1933* ka la pynmih hukum ba ka shah haduh 33⅓ na ka shispah (lane ⅓) ha ka jingheh ka khyndew ba yn pyndep ia kano kano ka jingbakla kaba lah ban mih na kaba thew khyndew jong ki tiai

Ka shithi sorkar ka ong ruh ba yn khot hali buniaj ia kiba naduh hyndai bynthai kiba la don ka jingrep

kba um barobor bad ïa kiba ym shym ïa oh khajna baroh shikatta Hynrei la tip ba bún ki khyndew ba la khot mynta kum ki hali buniaj ki long kiba dang shu thaw pat shibit

6 Ka jingkulmar kaba mih na kaba pynheh ia ki hali buniaj, ban lait siew khajna sha ka Sorkar

Ha ka snem *1884*, ka Sorkar ka la pynmih ka hukum ba ïa ki hali buniaj ym dei ban oh khajna Kane ka hukum ka la pynlong ïa ki nongshong shnong ban pynheh ïa ki hali Raj Hapdeng ka snem *1885* bad *1929* ki briew ki pynheh bad pynbún ia ki hali khlem da pyntip ïa ki nongshimi khajna Ki briew ki la sdang pynheh ia ka jingrep hali khlem pan bor Ia kine ki khot ki hali buhrieh Ka dei ka kamram u Doloi ban riport ïa kine, hynrei namar um ïoh jingmyntoi tam ei ei lait na la ka bailum (commission) kaba 25 na man la ka shispah ka jingoh khajna, ka jingkhroh ki briew ka la pynlong ia u ban shu sngap la ka sngap khlem ai riport

Ka shim por 25 snem ïa uwei u briew ban thew lut ia ka hali Raj Hynrei hadien 15 snem ki jingkylla ki la long kiba bun, haduh ba ka jingbuh jingthoh kam shongdor ei ei, la ha ka jingthew ne ha ka jinglong trai khyndew La ai por 2 snem ïa ki briew ban ai ki jingdawa khyndew hynrei ym shym la lah peit ei ei haduh 12 snem Ha kine ki 12 snem, naduh 1916 haduh ka 1928, ki briew ki la nang pyndonkam ia ka sboh shyiteng ba kumta ha ki khyndew ba la tih kor tang malu mala ban pdiang um slap la lah ban rep man ka snem Kine ki jait hali thymmai ki la roi kynsan buk

Ha ka snem 1916 don ar jait ki rukom dawa khyndew da ki briew Kiba nyngkong ki briew ki dawa hali buniaj tang ia ka khyndew kaba ki rep kba barobor kiba don ki kor kiba skhem bad ba paka bad kiba ki la pynlut pynsep shitún Kiwei pat ki briew ki dawa hali khyndew ïa kine ki jait khyndew kiba nyngkong, nalor

kata, ki dawa ruh ia kita ki khyndew ha them kiba ki rep teng teng ha kiba don ki kor ba la shna malu mala bad ha kiba ym shym da pynlut pynsep eh jyndei. *Wat ia ka khyndew khap lúm ruh kiba don ki kor ba la shna tang dep ia dawa lang kum ki hali buniaj

Ynda ha ka snem *1929*, ha ki jaka ba ju rep teng-teng la pyndonkam sboh shyieng, la shna kor kiba bha bad la rep noh barobor Ki kynthup de ia ki rep lúm kum ki ri kynti.

U nongtohkit ka Sorkar u shem ba ki briew ki ong ba ka dew hali ba ki rep man ka snem ka long kaba la don naduh mynbarim bajah Hynrei kata kam lah ban long namar don na kito ki shnong kiba dang shu mih shen bad ha ka jingthoh u Mr Heath jorg ka snem 1882, ym ju don hali ha ki katto katne ki ilaka Doloi La katta ruh la shem shibún ka khyndew ka bam shym oh khajna, hynrei ki briew ki dawa ba ki la don naduh mynbarim bajah Ka paw te ba ym shym oh khajna ia kine ki dew hali namar ba ym shym la don nongpeit nongkhmih ne nongthew nongwoh Hynrei u Sahep um lah don sakhi ban pynshisha ba ki long kiba dang shibit, namar ym don briew na shnong ba lah ban iaihuh

La kumno kumno ka Sorkar ka la pyntip ba kam don jingthmu ban thaw hali Raj ia ka jaka kaba la shah kum ka buniaj baroh shikatta, khnang ban pynduh ia ka iingtieng ki briew ia ka jingthmu ka Sorkar ban pynheh ia ka dew Raj Ha ki snem *1916 18*, ka Sorkar ka shah ia ka jingdawa ki briew khlem ujor tangba ka khyndew ba rep kba sah kan nym palat ha ka jingheh jong ka ia ka 20 na ka 100 na kaba la riport ha katei ka snem La katta ruh kane kam shym la pynhun satia ia ki briew baroh.

Ha kine ki snem 1916-18, bun na ki traishnong ki khein hali buniaj tang ia kiba ki rep kba sah Kiwei pat ki kynthup lang ia kiba rep kba teng teng, kiba don

kynton malu mala ban pvnlang um U Sahep u shım ba yn khein halı bunıaj tang ıa kito kı khyndew kıba kı rep man ka snem

Kıto kıba dawa halı bunıaj bad ıa kıto kı hali kıba kı rep teng teng kı kham myntói shıbun ban ıa kıto kıba dawa tang ıa kıba kı rep man ka snem

Ka Sorkar ha ka snem *1933*, ka pynmıh raı ba yn khot halı bunıaj tang ıa kı khyndew ba la ju rep kba barobor naduh hyndaı hynthaı, bad ıa kıba ym shym la oh khajna baroh shıkatta La tıp pat hadıen ba bun na kı dew halı ba dawa kum kı halı bunıaj kı long kıbı dang shu mıh ne thaw dang shıbıt Ka Sorkar ka aı jıngmut pat ba kan nym lah long ba kıne kı halı bunıaj kın sah khlem oh khajna junom

7 *Ka jıngaı jıngmut u Sır Canthe halor ka jıngoh khajna ha Jaıntıa* —

Donkam ban da peıt bha lashaı lashısngı ıa ka jıngtyrwa u Mr Heath jong ka snem 1884 kaba ong ba donkam ban pynduna ıa ka jıngpynsıew khajna ıa kı brıew kıba hap sıew ar ban, ka khajna ïıng bad ka khajna khyndew Ia kıba rep 'dew lum lah ban oh noh tang da ka khajna ıing, hynreı ıa kıba rep halı pat lah ban oh bad ka khajna rep halı Pynban la oh khajna khyndew nalor ka khajna ıing wat ıa kıto kıba shu thung tang kı dıengkseh ha ka dewlum

Mynshuwa kıto kıba rep halı nur um kı kham rıewspah ban ıa kıto kıba rep halı khlem nur um, katba mynta naduh ba kı brıew kı la tıp ban pyndonkam ıı ka sboh shyıeng kata ka jıngpynıapher kam da don shıh Don jıngong ruh ban pynduna noh na ka khajna ıing haba kı la sıew ka khajna khyndew, namar don kum kı War, kı bam sıew khajna khyndew pynban kıba kham rıewspah ban ïa kıto kıba don halı sorkar hı rı lum

La don de ka jingtyrwa ban nym buh tang kawei ka dor ïa ka khajna ïing ba kam ïabiang ïa baroh, la katta ruh ka sorkar ka kyntait ïa kata ka jingtyrwa na ka daw ba ka jingbuh dor da ki rangbah shnong ka long kaba lah eh ba kin leh shiliang pynban

Ka Sorkar ka khein da kaba buh tang kawei ka dor khajna ïing ïa ka shnong baroh kawei kan beit ka jingkhein jingdiah ha kaba ïum salonsar bad kan nym duh nong ei-ei, hynrei ïa kata ka jingduna lah ban pynbeit da kaba pynsiew kham bun na kiba kham riewspah

Donkam ruh ka rukom buh dor khajna khyndew kiba ïapher kat kum ka jingsboh bad jingbamsboh ka khyndew rep, kata, kat kum ka jingseisoh jong ka

Bun ki briew ki lah ban pyrkhat ba ka long ka bam shonghok ban pyllait siew khajna na kito kiba don hali bunïaj hali kynti Ka Sorkar Bilat ha kaba leh ïa kane, ka hap bud ïa ka dustur rim ki Syiem Jaintia bad Syiem Khasi ki bam ju shim khajna khyndew Hynrei ynda ha ka jingpyniaid ka Sorkar Bilat mynta pat la sdang ban pynmih ïa kane ka Sorkar aïñ, ïa kaba ym pat shym la lah leh ryntih

Ki hali bunïaj hali kynti ki long kiba ki briew ki lah ban ïadie ïaihied katba mon bad kiba ki ïoh na kaba hiarpateng. Ka Sorkar, kumba ka long mynta, ka ai pata ïa ki hali sorkar man ka 10 snem, khnang ban lah ban pynkylla ïa ka dor da kaba pynkor ne pynduna man kat haba kut ka 10 snem Ki hali sorkar, ha ka jingshisha, ki long ki bam lah ban ïoh pateng ban die ne ai ei, pynban don kaba la shah ban ïoh pateng

Tói da kare ka jingkhang la mut ban nym mih ki jait trai khyndew ki ban ai wai pateng ha ka dor kaba rem hadien habud Hynrei kane ka jingkhang pat kam ai jingbun satia ïa kito kiba la pynlut pynsep la jhor ha kaba thaw pynbha ïa ki hali bad ki nur um

Ban ong ban thew ïa ki brisoh bri kwai ki War ha ki riat ki ram bad ki ranab bad rashing lúm jong ka ri War kam long ka kam kaba kai bad ka jingïaikylla ha ka jingïasam ia ka khyndew ruh ka pynlong lehnohei ban buh jingthoh ei ei

8 *Ka jingkynthoh u Mr Cajee ia ka jingtyrwa u Mr Heath halor ka aiñ khyndew ha Jaintia*

Haduh mynta (1938) ka jinglong ka Aiñ khyndew ha ri Jaintia ka sah kumjuh kumba ka long naduh ka snem 1934 Ki briew ha ri lum ki bam don buniaj bad pata sorkari ki siew tang ka khajna iing, kiba don buniaj bad pata ki siew khajna iing bad khajna khyndew, ar ban kiba don tang ka buniaj tang ka khajna iing, bad kiba don tang ki pata ki siew ka khajna ïing bad khajna khyndew, ar ban

Haba kren pynshai ia kane ha kiwei (pat ki rukom buh ïa ki ktien, ka long noh kumne—Kiba siew khajna iing ki long kito ki bam don buniaj don pata, lane kiba don tang ka buniaj Ki War ruh ki háp hapdeng kine kiba siew tang ka khajna ïing, haba ha ka jingshisha ki War kiba long kiba riewspah eh ki ïasiew tang ka khajna ïing ha kajuh ka kyrdan kum kito ki briew kiba don tang ki buniaj lane wat kum kito ki bam don lymne ki buniaj lane ki pata sorkari Katba kiba siew khajna iing bad khajna khyndew, baroh ar jait ki khajna, ki long kito kiba don tang ki pata sorkari lane kiba don bad pata bad buniaj ha kajuh ka por. Hangne ka pyni ba kiba don pata, la ki kham duk, ki siew ar jait ki khajna, katba kito kiba duk eh, ki bam don lymne ka pata lymne ka buniaj ki siew kumba siew hi kito kiba don buniaj ne kum ki War

Hangno pat don ka jingïasiew rvngkat kat kum ka jingïoh haba kumne ? Ka leit sah kumne tang namar ba jür eh ka ktien jong kito ki riewdon buniaj bad ki War, (long ka jingkynthoh u Mr T Cajee, u nongpyn-

kylla Khasi ïa kane ka Aïñ khyndew na ka ktien Phareng). Ynda kito kiba don tang ka pata bad kito ki bam don ei ei ki la kham khlain bor, kin nym shah kum ïa kane ka jingleh bamhok ha ka jingsiew kaba khlem nongrim bad bam shongnia

Ka jingsynshar thymmai, ba khot riphorm, ka la rung ha ri Jaintia, bad ka jingsiew khajna kan hap iaid ruh kat kum ki jingpyrkhat thymmai bad riewshai Ha ka snem ba la lah, kata ha ka snem 1937, ka la don bang ka jingthew ia ka jingmih na u kba de Imat ba ka Sorkar ka la sdang shim ia ka jingai jingmut jong u Mr Cantlie

Ka long kaei kaei kaba isynei ba kat ka Dorbar Jaintia kam shym la pyrkhat ei-ei ia kiei kiei kiba u Mr Cantlie u la ai jingmut ha kane ka lynnong bad ba kat ia kane ka kam ruh kam lah ban rai* ha ka Dorbar tang shipor bad ban shu buh noh tang da ka khajna ung Kumno bad katno yn siew ïa kata, bad mano ban siew bad ban buh, bad kumno yn leh ïa ki pata ? U Pnar hi ha kawei ka sngi ka bam jngai un ym shah kum ia kane namar kam lah ban hap marbiang ia baroh



XIII. KA AIÑ KHYNDEW HA KI HIMA SYIEM

(Da I Mr David Roy, Assam Civil Service)

Bynta I

KIEI KI RI RAJ —Ki khyndew ki don ar jait—
(a) Ki Ri Kynti bad (b) Ki Ri Raj

Ia ki khyndew ba kam kynti da ki Bakhraw ne baheh kur heh jait ne da ki briew shimet shimet ne la marwei marwei la khot ki Ri Kynti. Ia ki Ri Kynti ba kam kynti ki Bakhraw ju da don ki mawpud mawbri, ba la thung ar syrtap da ki mawkhap bad la pynbsut napdeng da u mawthylliej ne mawkdew napdeng napdeng ki mawkhap Ha kaba kut ka pud pat la thung da ki mawkhang

Ki Ri kynti ki don saw rukom ba la khot da ki saw kyrteng—

Ka rukom Ri Kynti ba nyngkong ka long kaba ki trai khyndew ki long kynrad nadong shadong Da kata ka mut ba ki lah ia ka ban die, ne ban bynda, ne ban aiwai ne ban pynmaid ia ka la ha kano kano ka rukom katba ki ibit ki trai

Ka rukom ki Ri kynti ba ar ka long ba la khot ka Ri Khurid kaba long ka khyndew kaba shu ïoh da kaba thied nano nano ne naei re naei

Ka rukom Ri Kynti ba lai ka long ba la khot ka Ri Tymmen ba la shu ïoh da kaba hiarpateng ha khun ha ksiew pateng la pateng

Ka rukom Ri Kynti ba saw ka long ba la khot ka Ri-Iapduh namar ka long ka bam don ka kur ka jait jongno-jongno ban kam shuh, ba kumta kum kane ka jait khyndew ka leit noh sha ka hima da ka jingshimti u Syiem

Ia ki khyndew ba kam na ka bynta u babûn u balang ban pyndonkam ba ka shnong ka thaw la khot ka Ri Raj Kine ki Ri Raj kim ju don mawpud ne mawbri. Na ka bynta ki ïing bad ki shnong la buh khnang ïa kine ki khyndew ban pyndonkam kum ka khyndew paidbah Kine ki long kita ki Ri Raj

Ka jingpyndonkam ia ki — Ki shnong ki siew pynshok ne jingïarap ïa ki It ki Hima jong ki Bakhraw haba donkam Ki Ri Raj ki don ha la ki kyrteng kyrteng kat kum ka jingpyndonkam ïa ki Ia ka Ri Raj kaba nyngkong la khot ka *Raj Hima*, kaba mut ba ki long ki khyndew ha kaba baroh ki khûn Hima ki lah ban rep ban riang ban thoh dieng thoh siej ne pynbam phlang ïa la ki jyngri jyngdub Ia ki Ri Raj ba ar pat la khot ki *Raj Lyngdoh*, ba ki long ki khyndew ba pyndonkam na ka bynta ki Lyngdoh bad ki don la ki jong ki jong ki niam ki rukom, kat kum ki jaka. Ia ka Ri Raj kaba lai la khot ka *Raj Shnong* ba ki long ki khyndew ha kaba don bad ki shnong bad ha kaba ki shnong ki pyndonkam katba ibit Ka Ri Raj kaba saw ka long ka *Raj Umsnam* ba ki long ki khyndew ba la ïoh da ka wait ka stieh ne da ka thma kaba da ïa pynmih snam

Ha kine ki Ri Raj don ki *Law Lyngdoh* ba la buh khnang na ka bynta ka jinglehniam lehrukom, nangta ki *Law Adong* bad *Law kyntang* ba la buh khnang ban pyndonkam ka shnong ha kaba thoh diengïing ne diengiap ban thang briew bad ki dieng de na ka bynta ki jinglehniam hima

Ki briew ki lah ban pyndonkam ïa ka Ri Raj ha kaba rep bad thaw ïing. Haba shim khyndew ban shna ïing la shim tang kat ban shna ïing bad ka kper ïing Haba shim ban rep ruh la shim khyndew tang kat ban rep U trai ba pyndonkam u lah ban die pateng hynrei ym ban die duh, ïa ka ha kiwei ki ban pyndonkam ïa ka ha kaba shong bad trei hangne Hynrei kim donhok ban ïoh kynti duh Ka jingsiew dor ka long tang kum ka bai luksan ba la

pynlut haba pyndonkam ia ka U trai uba rep nyngkong u lah ban iehnoh pat kumba ar ne lai snem Lada um wan phai pat ban rep sha kata ka jaka ia kata ka khyndew lah ban shim noh da kiwei pat.

Don kiwei pat ki kyrteng ba ki ai ia ki Ri Raj kat kum ka jaka, jait ne kur Kita ki long ki *Ri Khnñ*, *Ri Duwar Ri Bàm Syiem* bad *Ri Seng* Ki Ri Seng ki long kiba kham donnám na kine ki jait Ri Raj bad kine ki don ha Ri war Ia kine ki Ri Seng la bat da u briew ne ki briew shisien ha kawei ka por Ym ju iasám ia kane ka khyndew hapdeng ki khún ki ksiew pateng la pateng, hynrei ki iarep lang hangta Ia kiba donhok ha kane ka jait khyndew la khot ki *Riew Seng* Kine ki don ki kynja jing thoh jingiar ban pynshisha ba ki dei kita, bad ia kata la rai da ka Dorbar Seng kaba pyniaid bad sngap ia ki jingdawa kine ki Bit Seng bad ban rai ia ka lingseng

Ki dkhot jong kane ka Seng ki siew la ka bynta (shares ne subscription ne contribution) ba la khot 'WIR' bad lada kim siew la khang ia ki ban iarep lang ba la khot ka "Khang apot"

Ki jingpyndonkam bakla —Katba nang iaid ki por ki sngi ka dor khyndew ka la nang kiew nang kiew kumta ba ki briew ki la iasdang ban dawa, dokhol bad skud khyndew kham bún ban rep ban iiang ban thung ban tep, khamtam haba ka leit jia ba ki long harud surok Ki briew kiba bún tyngka ki sdang ban ker jaka shibun na ka Ri Raj ban pynduh jaka ia kiwei pat Don kiba tei da ki kynroh maw ne kynton baroh sawdong, bad ha ka jaka ban rep ki thung pynban da ki diengkseh Ia kine ki jaka bad dieng ki kam kynti kum la ka jong bad ki leh katba ki mon Ki khein ba ki don ka hok ban rep hangto, bad ban die ia ki dieng kiba mih hangto bad ban thung dieng biang la kum ha la ka Ri Kynti Ha kane ka rukom ki pynkylla Ri Kynti ia ki Ri Raj bad kam iapher shuh na ka Ri Kynti

Ki jingpynïaid da ki Rangbah shnong ne nongsynshar — Ka khyndew hajan Shillong khamtam ka la nang kiew dor shibún Kumta katto katne na ki rangbah shnong ki la ïapyrshang ban dawa ba ki Dorbar Raj ki don ka hok ban die ïa ki Ri Raj bad ki ai ïa kane ka khyndew ha ki briew kum ka Ri Kynti Tói ka Ri Raj ka long kaba ïadei lang paidbah, bam bit ïasam, ka bam don mawpud mawsam

Lada ki riewdonspah kin dawa khyndew shibún kumne da kaba ker, ne lada ki rangbah shnong jong ka Dorbar Raj na ka bynta ka jingbit ne jingmyntói la jong kin pynkylla dew Ri Kynti noh ïa ki dew Raj, ki traishnong kiba kham duk kin sa long tang ki nongwei bad ki nongbylla jong ki katto katne ki riewdonspah ne ki rangbah shnong

Ha kawei ka mukotduma jong ka snem 1933, u Sahep Bishar u la rai ba u Syiem bad ka Dorbar jong u ne ka Dorbar Raj ne ki rangbah shnong kim donbor ban thaw Ri Kynti bad ba ka Dorbar Raj kam don ka bor ban die ia ka Ri Raj

Ka Ri Raj ka dei ka khyndew ba dei ban iaioh lang bad ka bam lah ban die

Ia ka Ri Raj jong ka Hima Mylliem ha Shillong la aiwai ne pata ha ki nongwei ban thaw iing Ha kawei na ki mukotduma hapdeng ki Syiem Mylliem bad ki hynñiew kur na Mawbuh, ki Syiem Mylliem ki dawa kum ka Ri Raj ba la ioh da kaba jop katba ki hynñiew kur ki bat kum ka Ri Kynti ba la thied bad pynïaid da ka Dorbar Raj U Sahep Bishar u la rai ba ka khyndew ka long ka Ri Raj bad ka jingsiew paisa tyngka ki nongrep sha u Syiem kam long ka baiwai hynrei ka pynshok (contribution) ba a shim teng-teng na ka bynta ka jingbha lang ka Raj Mawbuh

Ha ka mukotduma Mawmluh la ong ba lah ban shim bai-shakri (quit rent) tang haba ki nongrep kim treh ban khein ïa lade kiba shah synshar ha u Syiem bad ba kim siew ïa ka pynshok

Ha kawei ka jingïakrieh jaka hapdeng ar tylli ki hima, uwei u briew u dawa shibún ka khyndew kum la ka jong ba u ïoh na u Syiem uba marjan na ka bynta ki kam bha ba u la leb ïa ka pud hima la buh lyngba kata ka khyndew

Ki rangbah shnong lane ka Dorbar Raj ki la dei ban peit shaphang ka jingsám ïa ka Ri Raj hynrei ka kamram u Syiem bad ka Dorbar jong u pat ka long ban peit lang ia baroh bad ban sngap ia ka apil

Ha ka snem 1874, ka sorkar ka la pynmih hukum ba ïa ki khlaw yn buh ha ka jingpyniaid jong ki Syiem ne nongsynshar ka Hima ïa ki 'lawshnong pat yn pyniaid da ki ran bah shnong

KI BAKHRAW—Ha ka jingsynshar jong ka ri ha ki hima Syiem la shem ba don lai jait ki rukom nongsynshar Ka jait nongsynshar kaba nyngkong ka long ka jong ki Syiem, ki Lyngdoh, ki Wahadar bad ki Sordar, kiba long ki khlieh jong ka hima ne jaka puta ba ki synshar ha la ki jaka-jaka jong ka ri Ka jait kaba ar ha ka kyrdan ka long napdeng ki Lyngskor, ki Myntri, ki Basan bad ki Doloi Dei kine kiba ïarap bad iatrei synrap lang ryngkat ryngkat bad kitei ki bor ha khlieh ba haneng Ka jait nong synshar ba lai ka long ka jong ki Raj Kane ka jait ka kynthup ïa ki rangbah shnong, ki tymmen shnong bad kiba peit ba khmih ïa ka jingiaid beit iaid ryntih ka shnong ka thaw ha la i kyntoit kyntoit

Ki Bakhraw ki hap ha ka jait nongsynshar kaba ar. Ki shait long na ki kur ki jait bakhlain bor ne ba ïapaidbah briew ba la jied ban mih khmat bad

ban pynkren na ka bynta jong ki Ia ki Lyngskor bad Myntri la khot ki Bakhraw. Dei ma ki kiba jied ne pynkhein Syiem ne nongsynshar. Don ki kam kiba ki Bakhraw kim donbor ne iohbor kum kaba leh ki Syiem ki Lyngdoh, kum kaba kem bad ka teh ka khum ne ba ai jingpynsaja da kaba shoh da u tangon u lymban, rangta kaba shim ïa ka ïap-duh iaptan ki briew ne kita ym don ba kam shuh. Kim donbor ruh ïa ka kam kñia kam khriam ia ka hima ba la ju leh da u Lyngdoh hima

Ki Bakhraw ki pynlong ïa ka Dorbar Hima, kaba long ka ïingkashari ba ha ka kam synshar khadar, ryngkat bad u Syiem bad u Lyngdoh, hynrei ym ju don aiñ ba kan shim khajna khyndew na u khun u hajar jong ka hima.

Ki Bakhraw ba ki long na ki kur ba heh ba haiñ ki wan shimti ïa ka khyndew ba ki la jop ne kam kynti Ki don la ki ri-kynti la jong, ia kiba ki lah ban ai pateng, bad ban iadie ïathied katba ki mon ne ibit Ha kine ki khyndew ki da don da ki mawpud mawbri, kita don la ki mawkhang bad mawkdew

Ka jingkynthoh halor ki Bakhraw ba da u Mr T Cajee —Ki Bakhraw mynta bad ki Bakhraw hyndai kim iadei shuh kumjuh la ha ki jingiatrei kam trei jam jong ki ne la ha ka jingwan mihkhmat jong ki na la ki kur ki kur ba ki ïeng ne na kiba la jied ïa ki Namar ba ym bud ne don niam shuh kum mynno mynno, ha ka jingpyniaid synshar khadar bún na ki Bakhraw ki leh ïa ki kam ïa kiba kiba mynhyndai kim nud ia ka ban leh Namar ba ha ka por ïaleh syiem la shu siew ne pynbam tyngka, kun ba shu ong noh, ïa ki Bakhraw, kane ka pynlong ïa ki Bakhraw ban shu long noh tang ki atiar ki jong u Syiem uba pyniaid ia ki katba u mon u mon Kumta kane ka pynlong ruh ba kin duh noh ïa kata ka jingsngew-laitluid ban ïeng na ka bynta ka jingbha jingmiat

jingsuk jingsain u khún u hajar baroh shityllup ka ri ne hima. Nalor nangta, ka jingduna ne jingbamïoh jingnang jingtip kaba biang jong ki Bakhraw jong ka juk mynta ka pynlong ïa ki ki bam lah shuh ban ïatainia, ban iatalat kam ne ban ïakorbar sorbar ha ki kam thymmai ba mih laiphew har rukom ka juk mynta bad ha ka jingïabyrshem bad jingiatyngkhuh bad ki jaitbynriew har rukom hapoh ka ri kiba don la ki dustur bad ki riti la jong kiba pher

Dang ha ki por hyndai u Bakhraw u long kum u kñi rangbah la ka iing ka sem, ka jait ka kur, kumta ba u sngap u sngew, u sneng u kraw, u sneng u pyni, u peit u sumar, u pyndap u pynbiang ia ka jingdonkam la ki jong ki khun ki pyrsa man ka sngi ne man ka por Kane ka pynlong ïa u ban tip lut ïa ka jingdonkam, jingdawa la ka jait ka kynja bad u lah ruh ban kren bad pyni jingmut ha ka Dorbar ïa la ka jingsngew ka jong ki Hynrei mynta ba um long kumtei u kylla pyrkhat noh sa tang ia lade shimet ne tang la ka jingbit la ka ïing ka sem ba iadei ha khohsiew eh khuk, bad um tip hi aïu u paid kur u donkam, haba um ju iashem iakynduh ne iapan jingmut bad phylliew mynsiem bad ki

Namarkata ka donkam eh ha ka juk shai mynta ba dei ban ioh da ki Bakhraw kiba la nang la stad, kawei, bad nangta kiba laitluid bad sngewlaitluid met, khnang ba kin lah ban kren ia ka jingsngew jong ka kur ka jait ka khong la jong Lymda ka jingbud ia ki hok ki riti rim ka neh bad sah, ka jingiatyngkhuh bad ki kam thymmai ba ka dawa mynta ka lah ban pynkhein bad pynduh pyndam ia ki riti rim bamyn barim bajah jong ngi Ki Bakhraw ki dei ban mihpli ruh na ki jait ba khlain ba ïabun paid, haba kiwei ki nang duh ne nang rit bor, lynda kumta kam myntói shuh ka jingpynïeng Bakhraw

Nalor nangta, ka Dorbar Hıma, kumba la ong haneng ba la pynlong da kı Bakhraw, u Syıem bad u Lyngdoh, ka long kaba ka Dorbar ka lehbor bad donbor ïa kıeı kıeı kıba pyrshah ïa la ka rıtı rım u Khası Ka kam pynmıh thymmaı eı eı, kum kaba pynlang paısa paılaın na ka bynta ban ïalehthma ka long kaba kı Syıem hyndaı kım ju nud ban leh ne pynmıh hukum khlem da ïoh ka jıngıınynjur jong u khun u hajar ka rı ba ka dorbar kaba kham heh bad kham kdup ban ïa kateı ka Dorbar Hıma Hynreı mynta u Syıem bad kı Bakhraw kı leh la ka leh hı kum ïa kane, wat la ka long pyrshah ïa ka mon u khún u hajar, kaba pynjngaı ía ka jıngsngew khun hıma bad pyntlot bor ıa kı hıma Khası mynta Kane ka jıngbamïasngewthuh jıngmut ka jong kı Syıem kı kmıe, kı Bakhraw batrı na ka jıngsngew paıdbah u khun u hajar, u duk u suk, u kup-knup u da-trab kan pynpoı sha ka ban pynjot ïa ka It ka Hıma, ka treı ka ktah, ka khaıı ka pateng bad wat ıa ka bor kı Syıem bad kı Hıma Deı ban don ka jıngıasngewthuh jıngmut kaba shaı haduh katno ka bor bat u Syıem bad kı Bakhraw, bad katno pat shong ka bor jong u khún u hajar ha la kı bynta bynta

Shaphang mano, kumno bad lano ban pynbeıt ïa kane ka sah mynta ka jıngkyllı ha kıba tıp bad sngewthuh bad kıba pule ıa kane ıa ka ban aı jıngmut

Ka jıngkynthoh ıa ka jıngpynıaıd ıa kı Rı Raj ha kıne kı por mynta—U Syıem bad ka Dorbar Hıma ne kı dorbar Raj kım lah ban pynlong Rı Kyntı ıa kı Rı Raj bad kım lah ruh ban dıe ïa kı Kane ka ïadeı bad ka jıngpyrkhat Khası

Ha ka Aıñ khyndew kı Hıma Khası, u Syıem ne ka Hıma kım lah ban dawa khajna khyndew na la kı khún kı hajar

(i) Hynrei kane kam long shuh kumta mynta, namar ba bún ki hima ki Syiem ki shim khajna khyndew na ki Ri Raj Ha Shillong lei-lei namar ba ki briew kim banse ban shim pata, u Syiem bad ka Dorbar ki da ai da ki pata ba la shon ha kiba ki shim khajna bad pynshok

(ii) Kane kam dei shuh bad ka riti u Khasi bad hangno pat kan ïeng ka nia u Khasi ba ym ju don khajna khyndew ? Ka don shibun ka sakhi ha ka mukotduma Mawbuh ba u syiem um lah aiwai ne ai pata ïa ka Ri Raj

Hynrei lada u syiem bad ka dorbar hima ki shim khajna, kane ka paisa pailain kam dei satia ban leit sha ka pla jong ki, hynrei ka dei ban leit sha ka jingpynbha ia ka Raj ne ka muluk ka jaka, ha ki lynti ki syngkien, ka dawai ka dashin, ka thoh ka tar bad kiwei kiwei ki kam Hima, bad ki dorbar Raj ki donhok bin tip katno ki ïoh bad kumno la pynlut pynsep ia ka Na ki jingrai ha ka mukotduma Mawbuh bad Mawmluh ka paw shai ba u Syiem bad ka dorbar ki lah ban shim tang ka pynshok na ka Ri Raj bad kata ruh na ka bynta ka jingbha ne ki kam hima sima jong ka Raj

Nalor katei ka jingma na ka liang ki syiem bad ka dorbar ka don pat sa kawei ka jingma na ka liang ki khun ki hajar ba riewspah kiba shim eh shibun ka ri Raj ne kiba kam kynti Ri Kynti ïa ki Ri Raj Lada kane ka ïai long kumba ka long mynta, bun na ki khún ki hajar ki hima Khasi kin ym ïoh jaka shuh ban rep Kane ka long kaei kaei kaba ïapyrshah bad ka riti Khasi Kaba bha eh ka long ba ki syiem bad ki dorbar Raj ha man la ki hima kin pynthikna noh ïa ka Ri Raj ba la ju don bad ba kin peit ba baroh u khún u hajar un ïaïoh bynta lem ha ka, khlem da ai than ïa uba don spah don hajar ne pynduh jaka

ïa uba duk uba toi, bad lada don kano kano ka jingmih paisa na kata, ka dei ban leit ban wan na ka bynta ki kam ki duk kiba pynbha ïa kata ka Raj da ka jingïatip lang baroh

BYNTA II

Ka jingpynbámphlang ki Khar Khuti ha ri Khasi bad ka jingmih na kata—Ha kawei na ki khanasamari ne sensos la pyni ïa ka jingbún ki Nepali Nalor ki shipai, ki nongbylla ha Shillong bad ha ki surok, don bun kyrhai ki nongpynbam phlang ha ki Hima Khasi

Namar ba ki syiem ki ioh khajna na ki, ki pynshlur ba kin wan shong ha ki jaka jong ki Da kaba leh kumne ki khlem pyrkhat ne khein ba la pynjot ia ki jyngthung jyngtep ki khún ki hajar da kine ki shynreh Ka jingbamdon phlang ha ka khyndew ha ka Hima Nongstoin ka la pynmih ka jingshlei um kynsan ha ki wah bad ka jingduh jingjulor ki jyngthung jyngtep ha ki thaiñ bad khap Sylhet

Ha Rambrai, Myrïaw bad Nongstoin ki syiem ki ioh shibynta na ka lai bynta na ka khajna uwei uwei u shynreh katba ki trai khyndew pat ar bynta na ka lai bynta haba ka jaka bam phlang ka long ka Ri Kynti Ha Nongkhlaw pat u syiem u ioh lut baroh, kat kum ka rai u Komishnor ha ka mukotduma jong ka snem 1921 Ia ka jingbám phlang ha ka Ri Raj u syiem u ioh lut ïa ka khajna Ha ki shnong War, ka jingmih ka leit sha ki shnong, bad ka dorbar shnong ka lah ban rai ban ai ïa kane sha la u sordar na ka bynta ban kyrshán ïa u, lane ban ïasam hapdeng ki rangbah shnong lane ban pyndonkam na ka bynta ki kam paidbah

Kat kum ka Aiñ khyndew ha ki Hima Syiem, ki syiem kim don hok ban aiwai ïa ki Ri Raj Ki jingïakajia ki la mih la u syiem ne kawei ka shnong ne katto katne ki shnong kin ïaïoh bynta ïa ka khajna na ka jingpynbam phlang ha ki Ri Raj

Tói u Syiem u dei ban ïoh kat ban biang ban im ïa lade, ne ïa ki kur kynthei bad ban pynlut ïa ki kam hima kiba rit Hynrei ha bún ki hima la shem ba ka hima kan nym lah ban pynbiang wat tang ïa kane Kam long pat kaba thikna ba ka sorkar Assam kat kum ka jingpynïaid thymmai kan khmih ïa kane Ki syiem mynta kin kham donkam paisa pailain namar u khun u hajar u la nang ban dawa bad pán jingpan na ka hima

Ka jingtyrwa lah ban ai ban shah ïa ki nongpynbám phlang ba kin thaw ki trep ha kawei ka shnong ne ka Raj bad ban siew khajna hangta, hynrei kata pat kam lah ban khang ïa ki shynreh ban ïaid sakma ban pynjulor ia ki jyngthung jyngtep jong kiwei pat ki jaka paramarjan namar ba khlem nongap

Kat kum ka aiñ ïa ki syiem, ki syiem ki donbor ban ai bishar tang ïa la ki khun ki hajar Kumta u syiem bad ka dorbar jong u ki donbor tang khyndiat eh halor ki Nepali ki bam dei ki raiot jong ki La shem ba ki shem jingshitom shibún ban lum khajna na ki Nepali bad la donkam ban thaw mukotduma sha u Sahep Bishar bad kine ki nongpynbam phlang ki don bor kat ban pynduh pynjulor ïa ki hima rit Ki wan ki jingeh ruh de haba ka jingiapynïaid jong kawei ka hima kam ïadei bad ka jong kawei pat

Don sa kawei pat ka jingtyrwa ba lehse lah ban ai bor ha ki trai shnong ban shah ne ban nym shah ïa ki nongpynbám phlang ha ki Raj jong ki, haba ka dei ha ki dew Raj kiba ki pyndonkam ban rep, hynrei kane suki suki kan pynlong ban nym shah syndon ia

kı nongpynbám phlang ban ïoh rung namar ïa kı jaka rep la nang kynrıah khyndıat shı khyndıat man ka snem Kane ka jıngong ka lah ruh ban long ba kı traı shnong kın sngew ıa ka Rı Raj kum la ka rı kynti bad kın pynbor ïa kı syıem ban ïasám bynta ıa ka jıngmıh khajna na ki jaka pynbám phlang kumba la leh ha kı katto katne kı hıma

La aı jıngmut pat ba kı syıem kı lah ban thaw jaka bam phlang ba kyrpang, hynreı kane ka eh shıbún, namar ym lah shem kum kata ka jaka ba kyrpang ban aı bad kane kan khang lad shısyndon ıa kı nongpynbam phlang ba kı deı ban pynbám shabar kıne kı jaka

Ka don pat ka jıngsngew ba lehse kan bha ban buh baroh ha ka jıngkhmıh u Sahep Bıshar Une un buh kı nongpeıt ban lum khajna, un pynbate ıa ka jınglum khajna, un buh beıt ïa ka jaka bam phlang ba thıkna, yn pynbeıt ïa ka jıngbun kı jyngrı bad kı nongrı kı ban pynbám Da kane yn pynmyntói ıa kı khun kı hajar kı hıma na kaba pynduh ïa ka jıngpynjot ıa kı khlaw bad kı khyndew Ia kane ruh kı syıem kın nym mynjur Ka jıngpynbeıt u Sahep Bıshar ban pynkhım ıa ka jaka bam phlang bad ban thaw kı jaka kyrpang tang ïa kı, kan kham pynbha ıa ka jıngbıt ka rep ka rïang bad kan pynduna ıa ka jıngıaleh mukotduma

Ka jıngkynthoh u Mr Cajee ha kane —Kı traı shnong kı deı ban ıoh tyllı ıa ka khajna bam phlang haba ka deı ha ka Rı kyntı jong kı Kam deı rukom ne aın ba ıa ka khajna yn ıasam bynta hapdeng u syıem bad kı traı shnong Ka jıngïoh lut u Syıem Nongkhlaw na ka jıngraı u Komıshnor ruh kam deı aıñ tang namar ba aı daw ba la ju leh kumta mynshuwa

Ia ka khajna bám phlang ha kı Rı Raj pat ym deı ban ïoh lut tang ha u syıem Kam deı rukom ıa u ba un thep pla ïa ka khajna kaba deı ka jong ka Raj

bad ka Hima lait na ka khrong ka dan na lew na hat bad na ka nguh syiem Ka jingiasám khajna hapdeng ki War ka long kaba loh jingīaroh

Ka jingong ba kan shong ha ka bor ki trai shnong ban shah ne ban nym shah pynbam phlang ha ki jaka rep ka long kaba sngewdei, tangba balei yn pynkhim ia ka bor jong ki tang ha ki jaka rep ?

Ka jingai jingmut pat ba lah ban ai jaka bam phlang ba kyrpang ha ki hima rit kan pynrit syndon ia ka bor kita ki hima Kaba bha eh, kumba ong u nongkynthoh ha ka kot, ka long ban nym shah khar shynieh ban wan pynbám phlang ha ri Khasi Hynrei kane pat kan pynpyrkhat kumno ka dud kan wan khlem ka jingai phlang ?

XIV KA AIÑ KHYNDEW HA KI SHNONG SORKAR

Ka jingdawa Ri Kynti ha ka jaka Sorkar.—Ia ki khyndew kiba ha Shillong bad Sohra la aiwai da ki pata ba kyrpang lane la pynbeit thikna man ka teng Ha ki nongrit ym don khajna khyndew ei-ei lait na ka khajna ing Ym shym pynlong ka jingtohkit paidbah ïa ki jingdawa ri kynti Hynrei don ka jingong ba ka Sorkar ka long ka trai khyndew ha ka kot Aiñ Khyndew ïa ka ri Assam (1906) bad ka jingthoh tam pynbúd (1931) ba ym shym ai bor ba baroh ka khyndew ha ri Khasi Jaintia ka long ka mar kynti jong ki nongrep Ka Sorkar kam kubur mynno mynno kum ia kata ka hok lait sa tang ha ki hima syiem ba laitluid shiliang shiphiah jong ki Hima Khasi

Ki briew ki pyndonkam ia ki ktien Ri Raj bad Ri Kynti Dei ki sordar bad ki rangbah shnong kiba pynbeit ia ka jingrep khyndew kaba iadei lang Ka jingker jaka bun da ki kynroh ne kynton, namar ba ia ka jaka ba iehnoh shrah yn sa pyndonkam pat hadien, ka long tang ka rukom ba dang leh thymmai Da kane suki suki ka khyndew paidbah kan shu jah rngai, lada ym khang shisyndon ia kane ka jingmlien

La don bun ki jingdawa Ri Rynti, la tian bishar ruh ia ki, hynrei kam poi sha kaba thikna Kawei ka ing ne ka jait ka kam khyndew ba ka donkam shisha ban rep, kumta ba kiwei pat kim shym pyndonkam satia ia ka Ka jingmih kaba lah eh ban mih nangta ka long ha kaba katto katne na ki kur jong kawei ka jait ki dawa khyndew bun than kum ka Ri Kynti, katba kiwei pat kim biang jaka rep satia Shuwa ban ai rai, kaba bha eh ka long ban pynlong ka jingtohkit kaba iadei salonsar ia ki jaka Sorkar baroh Lada shem ba don ka jingkam khyndew hangno hangno, ia ka jingbha kiwei ruh donkam ban pyrkhat Donkam

ban peit shuwa ba kın don ka hok ban aı pateng ne ban dıe sha kıwei pat kı ban shu nang shong bad pyndonkam ne la ha kano kano ka rukom da kumwei pat.

Kı jaka rep kıba barobor kum kı pynthor bad kı kper kı leit sha kı nongbat kıba ïoh pateng bad ba pynïaid siew katba kı mon Ka la long kumta bad kı brı kı khyndew ha rı War Kı lah ban dıe duh, ban aiwai ne buh bynda

Ka jıngkynthoh u Mr Cajee —Don ka jıngong ha ka kot Aiñ khyndew ka rı Assam ba ka sorkar ka dei ka trai khyndew Kane kan pynshaiong ïa u raiot sorkar baroh Haei pat kan don ka rıtı u khun Khası lada um lah long shuh u trai khyndew uba lah ban leh mon ha la ı rı kyntı ? Ha kı hıma syiem u khun Khası u don ka hok ha la ka rı kyntı Te lada ka sorkar ka mıhplı kumba ka ong ba ka don hok kumta ha kı jaka ba ka da jop, ka lah ban leh kumta tang ha Mawmluh bad Mawsmai, kı jaka ba ka da jop shısha kat kum ka rukom, bad ym hawei pat Lada ka sorkar ka ong ba ka bat ıa kı rıtı u khun Khası ha kı Rı Kyntı bad kı Rı Raj, ka dei te ban leh kumta Kaba bha eh ka long ban pynlong ka jıngtohkıt kaba thıkna salonsar bad ban bud ïa kı rıtı ka Rı ba naduh barım bajah.

XV. KA BOR SYNSHAR JAKA JONG KI SYIEM KI HIMA KHASI

(Territorial Jurisdiction of the Chiefs of States)

Uwei u Sahep Bishar, u Colonel Bivar, ha kawei ka mukotduma hapdeng u Syiem Mawsynrám bad Syiem Maharám, ba ha ka snem 1874, u la ai rai kumne Ki Syiem Khasi ki long ki rangbah ba la jied da u paidbah ban long ki nongsynshar halor ki khún ki hajar, hynrei ym ha ki jaka jong ki, kumta ba kim lah dawa bor ei ei halor ka khyndew Ka bor synshar jong ki ka long halor ki shnong bad ka kut tang hapoh ki pud jong kita ki nongshongshnong

Ha kane ka mukotduma ki trai shnong ki nguh syiem ïa u Syiem Maharám Kumta u Sahep Bishar u la ai baroh ka jaka ba kine ki shnong ki rep lúm ha une u Syiem Hynrei ba don ka bynta bam pat shym pyndonkam mano mano, um shym ai ia kane ka khyndew hano hano bad ka jingïakajia kaba jur ka mih nangne ha ki snem kiba hadien

Kumta katba ym pat mih jingiakajia ym ju don jingthew pud hapdeng ki Syiem bad ym ju pyrshang ruh ban trei shisien trei ban rai kut ia ki pud jong ki hima Khasi baroh

KI DAW NA KA BYNTA KATEI KA RUKOM

(Reasons for the Policy)

Ka jingïathuhkhana pateng ka ong ba ki Khasi ki wan buhai shnong ha ki Lum Khasi na sha phang mihngi, kata, na sha ki Lúm Jaintia Kum ka nomuna ia kata la ong ba ki Syiem Nongkhlaw ki wan mih na ri Jaintia bad ba ki Lyngdoh kiba synshar ha ki katto katne ki hima Khasi ki la khani shuwa ia ki

Ka jingshisha ba ki Ri-kynti kim háp hapoh ka jingpyniaid ki Syiem bi ka pyni ba ki Syiem ki long kiba dang pynlong hadien ka jingïasám khyndew bad la jied ïa ki da ki kynhún shnong kiba ïapyniasoh lang ïa ïade ban long kawei ka hima ba hapoh uta u Syiem da la ka mon sngewbha

Ngi lap hadien ba don ka jingïaleh pyrshah syiem, ka jingïasam jaka puta, ne ka jingseng thymmai ne jingpynduh shnong Ki pud jong ki hima ki nang iar katba ki briew ki nang saphriang ha ki jaka ba lait ei jong ki lum

Don ki shnong kiba long shijaka hapoh uwei u syiem, katba kiwei pat ki kynriah ingai na uta u syiem Teng-teng u syiem um da salia eh ïa ka jingsapra ki khún ki hajar jong u bad don kaba u iehnoh kumto ha ka jingdum, khnang ban ïoh dawa jaka lum rep ne ban ïoh shong kham bún na ka bynta ki briew la jong

KA BOR SYNSHAR DUH HAPOH LA KI PUD

(Sovereignty rights within boundaries)

Ki Khasi kiba kynriah jaka na kawei ka jaka sha kawei pat, ha kine ki snem hadien, ki dawa ba kim long hapoh ka jingsynshar jong uta u syiem ka hima da kaba wan shong hapoh ka hima jong u Na kine ki jingdawa la mih ki mukotduma kiba eh shibun ha kine ki sngi, khamtam na kito kiba wan shong shnong ha Shillong hapoh ka hima u Syiem Mylliem

Ha ka mukotduma kaba ha ka snem 1874, hapdeng u Ram Khasi na ka bynta u Syiem Khyrim pyrshah ïa u Mon Lalu, u raïot Sorkar, u Colonel Bivar u pynshai ïa ki ktien jong u Ki Syiem ri Khasi ki long ki nongsynshar halor ki khún ki hajar ym halor ki khyndew. Ki khyndew ha ri Khasi ki long ki mar

kyntı u traı khyndew bad um shah ha uno uno u syıem bad um dei rukom ban sıew khajna khyndew eı eı. Kı khun kı hajar Khasi kım jı tıp kata kaba sıew khajna khyndew.

U Shıp Komıshnor u mynjur ba ıa ka bor synshar jaka kı syıem Khasi la pynshlur da ka sorkar, hynreı kata kam aı lad ïa kı ban dawa baıwaı ne khajna khyndew na kıto kıba bat khyndew hapoh kı jaka jong kı

U Mr Mılls, u Sahep Bıshar na stad ka Naga Hılls, u ong ba u syıem namar ka jıngaı jıngïada jong u ıa la kı brıew u don hok ban ïoh ka jıngkohnguh na kı bad kaıto katne ka jıngsıew

Kı ïıngkasharı kım deı ban pynkulmar jıngmut shaphang ka hok traı kynrad halor ka *khyndew bad* ka hok ïada halor ka jaka Kat kıba shong hapoh ka hıma kı deı ban don hapoh ka bor jong u syıem kata ka hıma

Ha ka mukotduma jong ka snem 1922, u Raı Bahadur Ropmay, u kynthoh ba ki Khası kıba wan na kaweı ka hıma bad shong bad treı ha ka rı Raj ki dei ban sıew pynshok bad leh kıweı pat kı kamram ba kı brıew ha kata ka jaka kı leh, lymda kumta kı la deı hok ban shah beh shısyndon Ka jıngshım ïa ka rı Raj ka thew ka jıngshım ïa ka hok u traı khyndew ba kumta u deı ban pyndep kı kamram u traı shnong

Ha ka mukotduma jong ka snem 1923, ujuh u nongbıshar ba la mlıen bha ha ka kam, u kynthoh ba u Khası ba wan na shawei, shısıen ba la shah ba un ïoh bad treı ha ka rı Raj, un ıoh kata ka hok ïada un siew pynshok bad shah hapoh ka jıngsynshar uta u syıem

Ha kawei ka mukotduma ïakajia pud hapdeng u Syiem Sohra pyrshah ïa u Sordar Mawmluh, u Sahep Bishar u la ai rai ha ka snem 1917. Ynda ha ka snem 1927 ki Mawmluh ki la rep ha ka khyndew kaba la ai ha ki Sohra ha ka snem 1917 U Sahep Bishar u pynskhem biang ïa ka rai jong ka snem 1917. U Syiem Sohra pat u dawa khajna (rent) ba ki Mawmluh ki ong ba ki im bám bad ïai rep ïa ka khyndew.

La mynjur da u Komishnor bad u Lat ha ka Dorbar jong u, jong ka snem 1929, ha ka mukotduma Sohra pyrshah ïa ka Mawmluh, ba u Khasi uba shong ha kawei pat ka hima, u dei ban hap hapoh ka jingsynshar jong kata ka hima, bad ban siew pynshok Kane ka long ka jingai na ka bynta ki kam hima ba la siew ïa u syiem kum u khlieh jong ka hima Ka ktien 'khún-soh-syiem' ka mut ïa ki khún ki hajar jong uwei pat u syiem ne ka hima Ym ju don dustur ban shim baiwai (rent) Mynshuwa, u Khasi uba kyntait ban siew pynshok un shah beh shisyndon na u syiem

Nangta u Sahep Bishar bad u Komishnor ki la rai ba u Syiem u lah ban shim ka pynshok ne ka khrong teng teng, ha ka por ba u shim lem na ki khun ki hajar la jong, hynrei um lah ban shim khajna khyndew Hynrei u Lat bad ka Dorbar pat u pynmih hukum ba ki Mawmluh kiba kwah rep ha ka hima Sohra ki dei ban siew ka jingsiew hima ba kat kum ka dustur, bad lada kim treh siew, ki dei ban siew ka jingsiew bai shakri (quit rent) —[Ka mut ka jingsiew katto katne jong u nongbat khyndew syiem ha ka jaka ban leh kano kano ka jingshakri]

Kane ka jingrai ka pynsngewthuh ba uno uno u nongwei ba na kawei pat ka hima uba shim khyndew hapoh ka hima u dei ban khein ba u Syiem bad ka Dorbar ki donbor halor kata ka khyndew jong u.

Ka jingkynthoh u Mr Cajee halor kane.—Ka jingong ba u Syiem u donbor tang halor ki briew hynrei ym halor ka jaka jong ki kam mut ba ki briew kiba wan na kawei ka hima kim dei ban shah bishar ha u syiem jong kata ka hima, lymda kumta u syiem un nym lah pynïaid hima Ym don riti Khasi, ong u Bah T Cajee, ka ban kyrshán ïa kane bad ym ju don hima ha ka pyrthei ka ban shah kum ïa kane

Ka jingeb ka don ha ka dkhot II jong ka Sanat kaba shah ïa kane bad kaba pynduh noh ïa ka bor synshar ki syiem halor kito ki bam dei la ki khún ki hajar.

Ban pynkylla pat ïa kane ka dkhot, kumba ong u Sir Cantlie, ka wallam sa kawei ka jingeh ha kaba ki riewshai kim shaniah ïa ka rukom bishar ki syiem Khasi Yn nym don raïot Sorkar ruh u ban hun ha ka jingbishar ki syiem mynta, lait sa tang lada ki syiem hi ki pynbha ïa la ki aiñ, ki ïingbishar bad ki nongbishar

Ka jingrai u Sahep Bishar bad u Komishnor ha ka mukotduma Sohra Mawmluh ba lah ban shim tang ka khrong ne pynshok na ki Mawmluh kiba rep ha ka hima u Syiem Sohra ka ïadei bad ïahap bha bad ka riti Khasi Ia kito ki bam treh siew khrong ne pynshok ym lah ban shah rep ha ka hima jongno jongno Ban pynduh ïa kine ki jingkulmar ka long sa tang ban shu thew thikna salonsar noh ia ki pud ki sam jong ki hima Khasi bad ban nym iai pynkylla shuh

KI RUKOM RAI IA KI JINGIAKAJIA PUD

Ki pud jong ki Hima Khasi, kumba ka long ha ki por hyndai, ki kylla búnsien Ka jingeh ha ki jingrai mukotduma ka mih na ki ar tylli ki rukom pyrkhat Kaba nyngkong ka long ba ki briew ki bat la ka jinglong ki khún ki hajar ki hima ha ka hima tynrai ba la kha la pynsan ïa ki Kawei pat ki briew kiba na kawei ka hima ki dei ban kohnguh syiem haba

kiw na shong ki wan sah ha ka khyndew jong uba hadien Imat ka jingpyrkhat kaba nyngkong kan kham pynmih jingsuk ia ki briew ha ka jingpyrkhat hyndai

Ha ka snem 1882, u Sahep Bishar Colonel Clarke u rai ba ka shnong Laitsohum kaba imat dei hapoh ka hima Mawsynrám, ka dei ban long noh ka jong u Sordar Nonglwai kaba don bun mail shabar hima Mawsynrám namar ba ki nongshongshnong ki kwah ban long hapoh u Sordar rim jong ki na uba ki wan Hadien 40 snem pat u syiem Mawsynrám ha ki mukotduma ialeh pud u leit kum rai ba ka jingialeh pud kan sangeh noh lada ki kohnguh syiem noh ia u, tang ban ioh klum ja ki

Dei tang haba ki jingrai ki leit jia ia ki lyngkhot khyndew ki bam don ei ei hapdeng ar tylli ki shnong jong ki hima ba iapher kiba dang iasdang rep bad ba shu dang iakajia ba ki briew ki kloi ban pdiang bad ba kam da pynkthang mynsiem eh

Ha kawei ka mukotduma jong ka snem 1928 don ar tylli ki shnong ba la dawa da u Syiem Mylliem da u Lyngdoh Lyniong bad da u Sordar Pamsanngut Ia kawei ka shnong la rai ba ka hap hapoh u Syiem Mylliem namar ka jingbamdonbor u Sordar Pamsanngut halor ki khun ki hajar u Syiem Mylliem la ha ka Jiographi ka paw ba ki hap hapoh u Sordar Pamsanngut

Ia kawei pat ka shnong la rai ba kan sah hapoh u Lyngdoh Lyniong uba bat ia ka bor synshar halor jong ka la ia ka khyndew shnong la thied da u syiem Mylliem bad ka jingkwah kiba bun ka long ban hap hapoh u Syiem Mylliem

Ka jingmih ba phylla na katei ka jingrai ka long ba ia katei ka shnong ba la rai hapoh ka hima Mylliem lajan pynkhlad bak da kata kawei pat ka shnong kaba hapoh u Lyngdoh Lyniong

Ha ki jingrai mukotduma kiba hadien la pynmih katto katne ki aiñ thikna

Kaba *nyngkong*, ym shah ia ki syiem ban pynkylla ia ki pud hima khlem ka jingmynjur ka Sorkar Assám

Kaba *ar*, ka jingthied khyndew uwei u syiem na kawei pat ka hima kam mut ba la pynduh noh ia ka bor synshar syiem uba mynshuwa halor ki briew la jong jong kata ka khyndew ba la thied

Kaba *lai*, ka ktien ri War ka thew tang ia kito ki jaka kiba shapoh khar ki riat Kane ka jingrai ka ktah ia ki War kiba don khyndew sha ri lum shuwa ba kin leit hiar ban leit sah leit shong sha ri War

Kaba *saw*, haba jia ba ki ing jong ka shnong kaba don hapoh ka jingialeh pud hima hapdeng ar ki syiem ka leit hap ha uwei na kita ki syiem, kita kiba la shah pynbor ban siew pynshok ki dei ban shah bishar ruh hapoh jong u , lymda kumta yn ym lah pyniaid beit

Kaba *san*, la ong ba ka Sorkar ka donbor ban pynkylla ia ki pud hima kiba la thikna lypa haba ki nongshongshnong jong kawei ka hima ki nang bun katba ki jong kawei pat ka hima ki nang duna

Nangta ki syiem na ki shnong kim donbor ban aiwai ia ka Ri Raj ha ki nongshongshnong jong kawei pat ka hima haba i ba ka shu sah khlem lah pyn myntoi ei-ei

Ka shait jia ba ki nongshongshnong ki jied mon hangno ban shah synshar da kaba siew pynshok ne khrong ha ka jaka ka khajna

Ka jingthmu jong ka jingpynbeit pud hi ka long ban khang ia ki jingiakajia kiba lah ban mih hadien, bad ym ju la pynkylla pud ruh lymda dei namar don ki daw kiba jur kiba pynbor ba dei ban leh kumta

---

LYNNONG XVIII (para. 7)

Da kaba ong "Ka Khasi National Dorbar," ka mut, thew bad kynthup (i) ïa ka seng ne kynhún jong kito ki briew baroh kiba napoh ki hima syiem bad ki shnong sorkar, bad (ii) ïa ki katto katne de napdeng ki Syiem Khasi bad ki riewdonburom ba don hapdeng ri Khasi bad Jaintia

Ka Khasi National Dorbar ka ai jingmut shaphang ka jinglongkhún longhajar ki briew ha ri Khasi Jaintia ha kane ka rukom haba shu ai lyngkot ïa ka —

Kaba nyngkong—U briew u long u khún u hajar jong kata ka hima lada u don lang lai tylli kine harum—(i) Lada ki kmie ki kpa jong uta u briew ki la long lypa ki khún ki hajar jong kata ka hima (ii) Lada u ïapoikha bad ka kynthei Khasi jong kata ka hima, da kaba u iashong iasah ryngkat bad ka ha kata ka hima (iii) Lada u don ka ïing ka sem la ka jong ha kata ka hima bad u mon ban shah hapoh ka jingsynshar jong kata ka hima

Kaba ar ka long kane—Haba ïa uno uno u briew la kha ha kawei ka hima bad u long u khún u hajar jong kata hi ka hima, hynrei lada u leit bia noh ia ka kynthei kaba na kawei pat ka hima, u kylla long noh u khún u hajar jong kata ka hima thymmai ha kaba u shongkha bad kumjuh ruh de jong ka hima rim ha kaba la kha ïa u Ka jingïohpateng jong u ïa ka khyndew ka shyiap ne ka mar ka mata ha ka hima rim ha kaba la kha ïa u ka sah hi bad u, ym lah ban khein ba u la duh ïa ki. Uta u briew uba shongsah noh ha ka hima thymmai ha kaba ym shym la kha ïa u, u lah ban buh ïa lade hapoh ka jingbishar jong kata ka hima ha kaba u shong thymmai, bad u long u khún u hajar hangto, hynrei ha kajuh ka por um shym duh ïa la ka jinglong traishnong jong kata ka hima rim ha kaba la kha ïa u

Kaba ïai pat ka long kumne.—Uno uno u briew uba don la ka ïing ka sem, ka khyndew ka shyiap ha kano kano ka hima u háp ban buh ïa lade hi hapoh ka jingsynshar jong kata ka hima ha ka jingïadei jong u shaphang kito ki jaka ki puta ba u don, wat la u la long u traishnong jong kawei pat ka hima, kumta ba um lah ban duh ïa ka jinglong traishnong jong kata ka hima da kaba u leit shong noh ha kawei pat ka hima, hynrei u háp ban shah hapoh ka jingsynshar jong kata ka hima katba u dang shong dang sah hangta ha kata ka por

Ka jingkynthoh u Mr Cajee halor kane ka long ba dei ban pynkup bor halor u Syiem bad ka Dorbar, kawei, halor u Khasi baroh uba la mut ban shong sah bad don ïing don sem ha kata ka hima, bad kawei pat, halor u bam long Khasi ruh baroh ba dei ha ki kam ki khyndew ki shyiap, ki mar ki mata bad ki spah ki hajar ne ha ki kam dewani baroh kat kiba dei ha ka hima jong u

Ka jingkylli pat ka long ba haba la pynkup bor ïa ki Syiem bad ka Dorbar haduh katne, hato aiu pat ki lah ban ai kylliang ïa kita ki briew kiba jia wan shong wan sah duh ha ka hima jong ki? Ïa *ka jingiada* ïa ki ruh *kim lah* ban ai, ia *ka hok*, ban long nongshongshnong ne ïa ka jinglongtraishnong ruh *kim treh* ban ai, bad nangta ia *ki kam* hima sima *ban pynbha* ia la u khún u hajar ruh *kim don* ban ai Khnang ba ki Syiem bad ka Dorbar, ong u Mr Cajee, kin donbor ban leh haduh kattei, ki dei ban ai ruh ia kitei kiei kiei ba la kdew haneng

Ngi sngewïadei jingmut bad ka jingkynthoh u Mr Cajee, ba haba la pynkup bor kattei ha ki Syiem Khasi bad ka Dorbar jong ki, kim dei pat ban ïoh bor tang ka shim khlem ka ai de U Khasi u khot ïa ki Syiem, u Syiem u Kmie, bad ïa kiba shah

synshar bad bishar ha ki pat u khún u hajar, kumta ba ka jingïadei ruh kan long kumta kum shikmie shikhún, hapdeng u syiem bad ïa ki raïot, lymda kumta baroh ka shu pulom ei. Ka jingbud ïa ki riti Khasi ka dei ban sdang ruh na ki bad kut ruh ha ki, ym dei ban shu bud tang shiteng shiliang ne tynneng ïa ki rukom bad dustur ka ri

XX KI DKHOT IV JONG KI SANAT

KI KHYNDEW BAM REP EI EI (WASTE LAND)

Ka jingïatehkular shaphang ka jingpynbeit ban aiwai ïa ki khyndew bam rep ei ei ka la sdang ha ka snem 1859 U Mr Allen u membar jong ka "Board of Revenue" u la bthah ïa ka Sorkar ban shim wai duh ïa ki khyndew kiba bit ban thung sha ne kophi ïa kine lah ban ai wai pat ha ki Phareng ne uno uno uwei pat uba kwah

Ka jingïatehkular jong ka snem 1859 ka don ka jinglakut ba kane ka khyndew bam rep ei-ei ka dei ban long kaba wat lada thung ne rep ruh kan ny[illegible] pynduh ne pynsniew ei-ei ïa ki Khasi Hynrei la sh[illegible] ba ha ka snem 1859, ki syiem khlem da pán jin[illegible] na ka Sorkar ki leh palat ha kaba ai no[illegible] khyndew bam rep ei-ei, lane kita ki syiem[illegible] jingmut na ka Dorbar, lane kita ki Do[illegible] palat khnang ne leh khlem sngewthuh

Ha ka snem 1860, u Mr Hudson, u *Assistant Commissioner*, u tyrwa ban shim wai duh noh baroh ki khyndew ha ka Hima, haba u syiem u lah ban ai Hangta don ka jingïaleh bad ki trai khyndew ba kin ïoh na ka Sorkar mar shiteng ka baiwai ne khajna, kaba mih na kaba aiwai ha ki nongrep ne nongdie nongthied khyndew

Ia kane u *Syiem* Raoon Singh, u *Syiem Khyrim* u ujor. U tyrwa ba ka khyndew ka dei ban long ka bam rep ei-ei, kaba la pynthikna ki pud, bad ka bam pyndonkam u khún u hajar Ka Sorkar ka kyntait ia kane namar kane ka lah ban ialam sha kaba ki syiem kin nym shah ia kano kano ka khyndew hadien babud ban aiwai

Ha ki jingiatehkular jong ka snem 1867, 8 snem hadien pat, ka dkhot kaba ai jingbatai ia ki jingmut kiba kumno kita ki khyndew bam rep ei-ei ka long kumne —

Ki khyndew bam rep ei ei ki long kita ki bam shym don shnong don thaw, don jingrep jingsei, kper phrah bad kiwei kiwei, kiba lah lada donkam ban die kum ki khyndew ki bam rep ei-ei

Ka jingiatehkular jong ka snem 1859 ka dang neh ba yn ai wai tang ia kito ki khyndew ki ban nym pynduh ia ki briew

Ki nongshongshnong ha ki rilum ki la nang bún mynta ba ym kham don shuh kita ki khyndew ba ym [illegible] rep ei-ei. Sha ri Bhoi na ka bynta ka k[illegible] bún, ki khyndew ki kylla khlaw Kumta I[illegible] ki khyndew bam rep ei ei, ka long tang kh[illegible]eh ha ri lúm, kum ia kito ba pynbam *phlang* ki Nep[illegible] sha ri Bhoi pat ia ki jaka pang

Kine ki jingiatehkular kim shym pynpoi pyrkhat ba ka lah ban ktah ia ki Ri Kynti de, wat la ki pyrkhat tang ia ki Ri Raj shibeit Haba thaw ia kine ki jingiatehkular ha ka snem 1859, ka khyndew bam rep ei ei ka dang bún ym kum mynta shuh, ha kaba kam larkam shuh ha ki ri lúm Imat kane ka dkhot ba ki Sanat ka lah ban trei kam tang ha ka por ba ka Sorkar ka kwah ban die ne aiwai ia kano-kano ka jaka

KI KHLAW (FOREST TRACTS)

Ka jingpynıaıd bad jıngsynshar ıa kı khlaw rı Khasi — Ia kı ktıen "bad kı khlaw" la pynbud bad kı ktıen "kı khyndew bam rep eı eı" ha kı jıngıatehkular ba ha ka snem 1859

Ym shym don jıngkren eı eı shaphang kı khlaw ha ka jıngïatehkular ba ha ka snem 1867 Ynda ha ka snem 1875 la bsuh ha kı jaıt jıngıatehkular ba marshıteng na ka jıngmyntoı ba kem hatı yn ıoh ka Sorkar

Kumta ıa ka hok ka Sorkar ban ıoh marshıteng na ka jıngmıh kı khlaw la shu tharaı ba ka la don lypa ha ka jıngıatehkular jong ka snem 1859,

Kat kum ka rukom ba la ju leh hı ka long ba ïa ka pás la aı da kı shakrı Sorkar ban pynngat dıeng bad shalan sha rı dkhar, nangta la lum ıa ka musur bad marshıteng la aı sha kı syıem .Ia kı khlaw Jırang la bat da ka Dıstrık Kamrup kum ka "Reserved Forest" Lah ban pom dıeng pom sıej na ka bynta kı Khası hı ne wat ban shalan shaweı pat

La kı Bahalor ka Dıstrık kı pyrkhat ba lah ban dawa shıteng na ka jıngmıh kı dıeng ba pynngat, hynreı ym ju la shım eı-eı na ka jıngpyndonkam ka Dıstrık

Ha ka snem 1875 ka Sorkar ka la pyrkhat ba deı ban buh sa kaweı ka dkhot ha ka jıngïatehkular ba kı syıem kı deı ban buh kyrpang ïa kı khlaw ïa ka ban thung dıeng na ka bynta la kı khûn kı hajar

Ynda ha ka snem 1902 la pynmıh hukum ba lah ban shah ïa kı traıshnong ban pom dıeng na ka bynta ïa lade hynreı bam bıt ban shalan sha kıweı pat kı dıstrık khlem ïoh ka bor khaıı kaba ka deı ban da sıew da kı paısa tyngka

Ha ka snem 1904 pat ka Sorkar ka pynmih hukum ba kim pat biang ki jingïatehkular ban pynioh musur marshiteng na ki jingmih ki khlaw ba pyndonkam hynrei lah ban ai pas ïa ki traishnong da ki Bahalor ka distrik khlem da pynsiew ei ei

Ia ka musur kaba marshiteng dei ban shim na ki khlaw ri Khasi haba shalan sha ri dkhar, bad ia kata yn khrong ha ki steshon dkhar La ong ba khnang ban ai jingmyntói lem ia ki syiem na ki khlaw ba ha ki hima jong ki la pynduna kumne ia ki bai musur

La ong ba ka Sorkar ka donbor ban shim khajna musur katba ka mon ha ki jaka Sorkar, bam dei jaka syiem, kam pher la kata ka jingshim khajna ka long na u nongshalan ne na u nongdie dieng

Ha ka snem 1902 la rai ba ym dei ban don musur ïa ki jingmih na ki khlaw ri kynti ba ha ki hima La pynskhem biang ia kane ha ka snem 1913 ha ka jingthoh kyrpad u Sib Charan Roy bad kiwei Hynrei ha kata ka hukum la ai ka rai pat ba dei ban shim musur ïa kaba shalan na ki dieng jaka Sorkar, namar ka Sorkar kam ithuh ïa kata ka hok ri kynti ki briew ha ki khyndew Sorkar

Ha ka snem 1904 la rai ba yn ym shim musur ïa ki jingmih kiba pyndonkam hapoh la ka distrik hi

Ka jingkynthoh —Ba ka Sorkar kan shim khajna na ki dieng ba pynngat bad pyndonkam ha ki hima ka long kaba ym iohi daw ei ei Hynrei haba kawei ka hima ka shalan dieng sha kawei pat te ka lah ban leh ïa kata katba ka mon Kumta ha ka shithi khlaw ka Sorkar kaba 1904 kaba ong ba ym lah ban shim khajna (royalty) marshiteng ka long kaba shongnia, ha ka jingiadei bad ki hima tiai ri

Shaphang ki jaka Sorkar pat ka hukum ka Sorkar ha ka snem 1913 ïa ka jingkvrpad u Bah Sib Charan Roy bad kiwei ka long kaba dei ba ki dei ban siew khajna

KI MAW-KI-NAR (MINERALS)

U maw uba kongsan eh dei u *mawshun* Ka par mawshun ka don ha ka ri kynti ha ka hima Mawlong Ki trai ki dawa marshiteng na ka musur ka Sorkar kaba mih na ka shalan mawshun sha ri dkhar Ka rukom ba ki ju leh ka long ba shiteng na kaba mih ka leit sha ka hima U Sahep Bishar u kyntait ia ki jingdawa ki trai ri kynti bad u hukum ban ai marshiteng na ka jingmih sha ki Sordar Mawlong

Ki Khasi kim iahap jingmut ba ki Syiem, ne ki syiem bad ki dorbar, ki donhok ban ïoh lut baroh Ki kynja maw kynja nar ki long ba la shim sha ka Sorkar bad ka Sorkar ka mynjur ba marshiteng na ka jingioh yn ai noh na ka bynta ki hima

Lada ka jaka ka kylla jaka Sorkar da ka jingkwah ki traishnong, ka hok ia ki maw ki nar kan long beit thik ka jong ka Sorkar da katei ka jingrai Hynrei ha ki jaka bam dei Sorkar, ki syiem bad ki dorbar hima ki ju pyniasám hapdeng ki trai ri kynti

U Sordar Sohbar jong ka shnong Sorkar mynta u shim hi ha lade bad ai ha ki trai khyndew Dang shibit ki trai khyndew ki rai ban ai noh ia ka sha ka tyngka shnong

Ki Wahadar ha ka hima Shella pat ki don ka jingia tehkular bad ka Sorkar bad ki briew ka Shella bad Nongtrai ba kin ïaïoh marshiteng na ki pár maw-shun, hynrei ki trai-ri kynti jong ki pár Nongtrai ki shim noh ha lade ïa kata ka shiteng Ki Wahadar ki ju ai

ïa kane ka marshiteng sha ki trai khyndew, hynrei dang shibit kata ka tyngka ka leit mynta sha ka tyngka shnong

Ha Nongstoin u syiem bad ki trai khyndew ki ïasám hapdeng jong ki ia ka baiwai jong ka jingbit tih *mawshynrut*

Ha Langrin u syiem u shim lut ha lade namar ba ka khyndew ka dei ka Ri Raj

Ka Sorkar ha ka snem 1931 ka la pynbna ba u *maw* ruh dei u kynja maw kynja nar (minerals) Shuwa katei ka snem ym ju don jingujor na ki trai khyndew ia kaba tih maw da ki kontraktor ne ka Sorkar lait noh ha Shillong Hynrei ha Shillong la ju don *ka Dustur rim ba ki trai ri kynti* ki ju shim tyngka na ki kontraktor haba ki tih na ka bynta ka Sorkar ne iano ïano kiwei pat

Ka Sorkar tói kam kwah ïamushlia bad ka jingiadie maw na ka bynta ka jingdonkam ki briew namar ka jingduh ka long kaba rit Hynrei ka kam leh isynei ka Sorkar kum ha Shillong ïa kane kam mut ba lah ban shah ia kane ha kiwei pat ki jaka

Ka jingkynthoh halor kane—Lada ïa ki maw ki nar yn shim noh na ki hima Khasi, ka bor synshar lut (sovereignty) halor ki jaka la jong ka la duh Kan myntói aiu ïa ki hima ban ïoh ia ka marshiteng ka musur lada kim lah ban rai ha kano ka rukom ba yn pynmyntói ia ki Ba ki hima Khasi kin im ia ka Sanat ka Sorkar Bilat ruh dei ban pynkylla Ki trai khyndew kim dei ban duh ia ka jingmih na la ka ri kynti kat kum ka riti Khasi Ka jingai sha ki syiem ha ka jaka ban dei ai sha ka hima ne dorbar da ka Sorkar ka pynbakla noh ïa ka jingthmu ka Sorkar ba ïa ka jingïoh jingmyn'ói dei ban pynlut na ka bynta ka jingdonkam ka hima, ym ïa ki syiem shimet

KI JINGKYLLI IUNIBARSITI

1954

2 Thoh lyngkot shaphang *ar* tylli na kine harum :—

(a) Ki jingtyrwa jong u Mr Heath shaphang banshim khajna khyndew ha ri Jaintia 8+8=16

(b) Ka jingwan buhai shnong ki nongwei (Khasi) hapoh kano kano ka hima bad ki jingeh kiba mih na kata bad ka jingpynbeit shaphang kata

(c) Ki maw ki'nar hapoh ki hima Khasi

1955

5 Iathuh lyngkot ïa ki riti jong ka Ri Raid, bad ïa ka jingpyndonkam bakla (*l*) ia ki da ki rangbah shnong bad ki nongsynshar, kat kum ka jingpyni I David Roy ha ka kot 'Ka Ain u Khasi' 10

1956

5 Iathuh lyngkot ïa ki jingtyrwa u Mr Heath shaphang ka jingoh khajna ha Jaintia Hills (Jowai Subdivision) 10

Lane

Batai shaphang ki Ri Raj, bad ai jingkynthoh shaphang ka jingpynïaid ïa ki ha kine ki por mynta

1957

5 Iathuh bad ai jingkynthoh shaphang ka jingdawa ri kynti ha ki jaka Sorkar, 10

Lane

Iathuh shaphang ka jingpynbeit ban ai wai ïa ka khyndew bym rep ei ei (waste land) bad ka Sorkar Phareng bad ki jingmih na kata

1958

3. Iathuh shai katba phi lah shaphang ka rukom tai ïa ka jingïakajia pud ha ri Khasi 10

Lane,

Iathuh lyngkot shaphang ki rukom ba ka Sorkar ka shim khyndew na ki Syiem ha ka por ki Phareng

1959

5 Kumno ki Khasi ki pyniaid bad pyndonkam ïa ki ri Raj mynhyndai bad mynta ? Batai ruh dei kiei ki ri Raj 15

Lane,

Kiei ki khyndew ba iapher iapher ba la ñiew kyrteng da u Mr Heath bad kumno la synshar bad pyniaid ïa ka jingoh khajna ïa ki ha Jaintia ha ka por ka Sorkar Phareng (Thoh lyngkot, ym palat ïa ka 150 lain ne duna ïa ka 100 lain, 1500 kyntien ne 1000 kyntien)

1960

6 Tai nia shaphang ka jingpynbam phlang ki khar khuti ha ri Khasi bad ki jingmih na katà 10

Lane

Thoh *note* shaphang ki maw ki nar ha ri Khasi

1961

6. Kiei ki jingai jingmut jong ka Khasi National Durbar shaphang ka kam long khún long hajar (citizenship) ha ri Khasi ? 10

Lane,

Iathuh, shaphang ka jingpynïaid bad synshar ïa ki khlaw ha ri Khasi hapoh ka jingsynshar shuwa ka snem 1947

1962

6 Kiei ki ri Raj ? Mano ba synshar ïa ki ? Kumno phi pyrkhat shaphang kaba la ong ba 'pynkylla ri Kynti ïa ki ? 10

Lane,

Iathuh, batai bad kynthoh lyngkot shaphang ka Ain ha ki jaka ba la ju long ki shnong Sorkar

1963

2 Kiei ki Bakhraw kat kum ka jingbatai u Sir Keith Cantlie bad ka jingkynthoh u Mr T Cajee ha ka kot pule jong phi ? Kiei ki kam kiba dawa ïa ki bor bad jingbishar jong ki ? Ong shi kyntien ar kyntien kumno phi pyrkhat shaphang ki jingong jong ki 10

1964

1 Ïathuh shaphang ki khyndew Buniaj ha ri Jaintia da ïathuh lyngkot kumno kane ka jing-dawa 'buniaj' ka la ïaid pateng pateng na dien u Syiem Jaintia, ha-duh ka report u Mr Heath, bad haduh ki snem ba u Mr Cantlie u thoh ïa 'ka Ain u Khasi' (Notes on Khasi Law), 1938 15

Lane

Kiei ki Ri Raj ha ki Hima Syiem, bad kumno ki pyndonkam ïa ki ? Thoh kham bniah 10

1964 (Old course)

4 Iathuh bad batai kumno la sdang ban pynthikna ka bor synshar u Syiem hapoh la ka pud ka sam, ka hima jong u ? Kiei kiba la pynsuhsat ïa kane ka jingsynshar, bad kumno la tai ïa ki nia kiba ïadei shaphang ka hok ban lait na ka bishar u syiem hapoh Sor Shillong ha ka por ka Sorkar Phareng? Ai ïa ki khmat ki khmat bad kynthah

1965

5 Tai nia, hadien ba phi la batai shaphang ki hok ki riti ha kaba bat Ri Raj bad Ri Kynti, shaphang ka jingpynbamphlang ha ri Khasi-Pnar bad ka jingsuhsat kiba pynlyngkhum ïa kane ka kam Phi don ei ei ban tyrwa kum ban pynbeit ïa kane ka kam ? Lada phi don, ai, bad da seng ha ka nia kaba phi sngewdei. 15+10

1965 (Old course)

5 Ha ka jingdonbor halor ki Khyndew Raid ne Raj, tai nia shaphang ki bor jong u Syiem bad jong ka Dorbar Raj ne Dorbar shnong, da ai bad ki nuksa da ki jingjia kiba dang ha kine ki snem mynta mynne 10

Lane,

Batai shaphang ka jingpynïaid ia ki Khlaw ha Ri Khasi ha ka por ka Sorkar Phareng kat kum ki Snem ba la ai ha ki snem ter ter hadien ka 1859

1966

7 Kiei ki bor synshar jong ki syiem hima Khasi (a) mynnor, bad (b) mynta ? 20

Lane,

(a) Kiei ki riti bad ki dustur jong ki Khasi kiba la duh nejah noh, bad (b) kiei, phi tharai, ki dei ban iaisah ?

1967

7 Thoh lyngkot shaphang ki ain, ki riti ne ki dustur kiba iadei bad ki jingbat khyndew (land tenure) ha kano-kano ka hima ne ka ilaka ha ri Khasi-Jaintia Ai kino-kino ki jingai jingmut jong phi kumno ban kham pynbha ne pynjanai ia kita ki ain ne ki riti 15

1968

7 Kumno ki ain khyndew ha ri Jaintia, ki iapher na kito ha ki hima syiem ha ri Khasi ? 20

Lane,

Phi lah ban ong aiu ia ka bor synshar jong ki syiem ki hima Khasi ha ki por hyndai ? Ai jingmut ha kano ka rukom dei ban pynkhraw, pynneh, ne pynduna ia kito ki bor khnang ba ka jingsynshar kan iaid beit ha ki por mynta

KA JINGSNGEWBUROM IA KI RIEWSHONGSKUL MIET BAD STEP

Ha kaba phai dien ban pyrkhat kynmaw ia kaei ba la pynlong ïa u nongthoh ïa ka jingai jingbatai ïa kine ki *notes* na ka bynta ki riewshongskul khamtam ïa kiba pule mynmiet bad mynstep, u nongthoh um banse ban ai burom hangne ia kaei ba u la ïoh kynti na kiba bun kiba la shah hikai ha u kynthei bad shynrang, na pdeng jong ki don kiba la ïoh nám B A, bad palat shuh shuh ruh

Kaba nyngkong eh ka jingsdang ban thoh ïa kine ki kynja *notes* ka la long ka jingong iwei ia kiba u ngeit iba jur bad nep bha ha ka jingnang jingstad ha ka kot ka sla jong i naduh na skul hi Kyndit hamar ba la dep batai pynshai bad pynsngewthuh ïa ki Aiñ u Khasi kumba la kylla Khasi I Bah Cajee, i la ong. "Kita ki jingbatai jong phi kiba ngim lah bat wat la ngi sngewthuh makna, bad ban pule na ka kot ngim lah pei phang ia ki jingmut kiba don ha ka Balei phim shu thoh noh da ki kynja *notes*, Babu, ban ïarap ïa ngi ban sa pule pat ynda dei ki por ribais ?"

Kane ka jingong ka la pynlong ban ïaleh ïap ban thoh ïa kita ki *notes* ha pdeng ka jingbún kam, búnsien ha ki *off periods* haba jia ba lait kynta hapdeng ki por hikai La khreh, la thoh, la taip bad la pyntaip pat bún tylli da na pdeng kito hi kiba dei lapule Hynrei ka jinglut ban leh kumta ka la long kaba bún Suki suki la thaw buit ban shu saiklostail (cyclostyle) kumba arspah tylli bad la sam ne ai die hapdeng jong ki Kata ka long ka jingsdang jong ka "Ain u Khasi", la la pynbeit, pynheh pyniar bad thoh kham pynbha pat hadien da ka jingaibuit jingai jingmut de nangne nangtai na pdeng ki lok

Ha ka kot u Dr Lyngdoh pat ka long ha kane ka rukom :—Namar bam don por, bad mynmiet ka long kaba thait ynda la trei baroh shisngi, u nongthoh u la donkam ban khreh la ki lekshor ha lynti ba ïaid, búnsien na ki jaka khlaw ne kynjah bam kham don ba ïaid briew, bad sa ai lekshor ha klas. Ynda la dep lekshor, u sa

throh pat ıa kato ba la dep lekshor ha klas ha ka kot sada, mar shu lait por katba dang kynmaw, ban sa taip pat hadien la kine ruh la saiklostail hadien, bunsien, da ki hi

Shisien ha kaba batai la kawei ka bynta jong ka Thang Syiem Sohra, uwei na kiba shah hikai, uba la rangbah bha la ha ka rta, kam ne kyrdan briew u kem hamar shiteng da kaba ong "Imat ka jingsngewthuh jong phi ïa kane ka bynta kam shai bha, phi Babu, shu nger nger, jait ba phim shym iohi da lade"

"Balei ka long kumno, haba kumta?" la wan ka jingkylli bangta ha klas

U la pán u shok, bad da uta u shok u la leit ha blakbord bad la dro ne ringdur hangta bad kata ka dur ka sah bad neh tden ha ka jabieng khlieh u nonghikai bad naduh nangta u la lah ban batai ïa kiwei pat hadien kum uba la ïohi da lade

Ha kaba ai jingbatai ïa ka riam ka beit ka shad Nongkrem shisien, don ka bynta ba u nongbatai, ka paw, um da lah pynshai bha, bad shikyntien na i kynthei hangta, sbak ka neh ka jingiohi ha ka jabieng khlieh jong u kumba tah thit bad ka shai pher ha ki khmat mynsiem jong u

Shisien pat katba nang batai shaphang ka Pomblang Nongkrem, uwei na ki riewshongskul hangta u ong, "Kata ka jingbatai jong phi ka bakla, phi Babu, kam dei kumta"

"Ka jingbatai jong nga ka long kat kum na ka kot ba thoh u Dr Lyngdoh," la long ka jingkylliang ktien

"Em," ong sa iwei i kynthei hangta, "ka bakla kata ka jingthoh kaba thoh kumta"

U nonghikai um banse ban kylli kumno beit ka long, namar kita baroh ar ngut ki long kiba la ju ïohi miet-sngi bún kylla man kat ba long ka Pomblang Nongkrem U nongbatai u la shu sangeh den hangta ha pdeng ka jinglyngngoh artatien bad u la twad buit na shabar na pdeng kiba tip bha, bad da lade hi u la háp leit khmih biang ïa ka Shad Nongkrem, la u la ju leit mynshuwa ruh búnsien ha ki por shong kollej ïa ka ban lah thoh *Essay* lada jia ba ki kylli ha ka eksamin U shem shisha ryngkat bad ka

jingmynjur lem ki lok, ba don kiei kiei kiba long mynta hynrei, kiba ym shym ia long pat kum ha ka por ba thoh u *Dr Lyngdoh*

Ha kaba thoh ia kane hangne, don ar lai tylli kaba ngi dei ban khmih bha Kam bha ba ki nonghikai kin sngew ba ki la tip lut, hynrei ba donkam ban minot bad da wad thikna shuwa ban hikai Ki eksaminar ruh kin nym sngew ba baroh kat kaba la thoh ha ka kot ka long ka bam bakla shuh ne kaba la dei lut baroh Hapdeng ki nongshongskul ruh don kiba tip kham bha ban ia ki nonghikai (kum u Carlyle ne Ruskin) ha la ki bynta bynta, hynrei ki iatei lem ia ka jingstad ka ri da kaba ki iakdew ïapyni lem da ka mynsiem ka jingsngewrit bad jingsngew-burom ia ia kata ka jingstad ba ki tip, ki don, ne ki ioh

U nongthoh u shem ba ha ka kot i Pahep Rabon Singh lei-lei, don ki riewpule ba shong sngap kiba lah ban tip kham bha wat ia ka jingthoh i Pahep Rabon Singh hi I Pahep Rabon Singh i lorg u Kristan bad u tymmen basan, *iba thoh* da kaba i lit bad wad na ki nongkñia bad *nongshat nongkhein, (sriem la kum u Colonel Gurdon* ne Sir K. *Canthe hi), ym dei kaba i tip na lade* kum u nongkñia, sohblei sohsla ne u sordar ne u syiem Hynrei u nongthoh u la lap na pdeng kiba shah hikai ba don kiba *shait leh niam leh rukom* ha la ïing la sem bad kiba lah *ban spel lyndet ïa ki ktien u nongkñia hi. Nangta uwei u riewshongskul ha kaba batai ïa ka rukom tei duwan Khasi, u batai kumne, la um shym long u Kristan ïa lade — 'Ka duwan ka thew ïa u lúm Kalbari, ka tnat diengsning ba pynïeng ha ka duwan ka kdew ïa ka dieng*-phna, katba ka jingphut sner ia u '*yiar-kñia ka pharshi* sha ka jinglaw jingloit jaiñ ïa u Jisu Khrist shuwa ban sahnarphna," bad kumta ter ter

Haba kumta ka Niam Khasi kam la kham shuwa ïa ka Niam Khristan ? Ha kano ka juk u Hynñiew Trep u Hynñiew Skum u wanrah ïa kane ka jingstad ïa ka lehniam lehrukom u Khasi ? Ka dei ha ka por u Moses ne ha ka jingkhylleh ka Babel, haba ïapynwan bad ka histori ki Jiw ?

Ki Kot Khasi ba lah ban ïoh na ki nongdie kot Khasi ha Shillong lane na ki nongthoh hi harum —

Da i Kong Beatrice Mittra, Jaiaw, Shillong

1	Ka Histori jong ka ri India (IV-VI)	1T	50.

Da u Bah Frank M Pugh, Jaiaw Shillong

2	Ka Kot Hygienè (IV-VI)	2T	
3	Ka Kot Geography (IV-VI)	2 T	
4	Ka Drama u Shakespeare, Katba phi mon	2T	50 P
5	Ka Daialok Nangno u Khasi u hiar patcng	1 T	
6	U Khun Syiem na ka Iing u Dabid Kitab I	1T	44 P
7	U Khúr Syiem na ka Iing u Dabid II & III	2T	
8	Ka Phawår Rwái Khasi	1T	
9	Ka Shang Syntiew	1 T	
10	Ka Kot Geometry Thymmai (IV-VI)	1T	
11	U Khun Syiem na ka Iing u Dabid IV & V	2T.	
12	U Romeo bad ka Juliet	2T	
13	Ka Histori jong ka Assam (IV-VI)		56 P
14	Ka Gulabpi (Ka Khana India)	3 T.	
15	U Elija, Ka Prosodi bad Retorik	3T	
16	Ka Shang Khmih-Pyrthei u Lord Clwyd	2T	
17	Ka Tem Ding ïa ka Shla-Briew	2T	
18	Ka East Lynne Kitab I *(a)*		50 P
19	Hyntei Mynta Ngi Ialong Khristan	1T	50 P
20	Ka East Lynne Kitab I *(b)*	1T	50 P
21	Ba la pynim ban shakri	1T.	
22	Ka s em lanot u Macbeth	2T	50 P
23	Ka ngim l jong u John B Gough I	1T.	50 P
24	Ka ji giarat ia ki kot B A Khasi III	2T	
25	Ka Jingïar ka K Khasi I & II	5T	
26	Ka Jingpynpliai ia ki kot pule P U Khasi	2T	
27	Ka Jingim lajong u John B Gough II	1T	50 P.
28	Ka Sawangka Ki San Ngut Ba Ïap	2T	
29	Ka Sawangka ïa ki Saw ngut ba ïap mynsaw	, '	
30	Ka Iaid Synran na ka Pross B.A Khasi	5 T	